GRAMMATICI LATINI

EX RECENSIONE

HENRICI KEILII

VOL IV

PROBI DONATI SERVII

QVI FERVNTVR

DE ARTE GRAMMATICA LIBRI

EX RECENSIONE

HENRICI KEILII

NOTARVM LATERCVLI

EX RECENSIONE

THEODORI MOMMSENI

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

A. MDCCCLXIV

PROBI DONATI SERVII

QVI FERVNTVR

DE ARTE GRAMMATICA LIBRI

EX RECENSIONE

HENRICI KEILII

NOTARVM LATERCVLI

EX RECENSIONE

THEODORI MOMMSENI

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

A. MDCCCLXIV

LIPSIAE TYPIS B. G. TEVBNERI.

FRIDERICO AVGVSTO ECKSTEIN

SOCERO SVO

D.

HENRICVS KEIL

PRAEFATIO

Inter scriptores artis grammaticae praeter Priscianum in primis clara fuerunt Probi Donati Servii et Sergii nomina, quorum libri hoc quarto grammaticorum volumine editi sunt. nunc quoniam non solum quibus rationibus in illis edendis usus sim explicandum, sed etiam de ipsis libris, quos edidi, dicendum est, cum multa quae huc pertinent non unius libri propria sed communia plurium sint, hoc loco de iis rebus disserere visum est. itaque primum de iis quae Probi nomine inscripta feruntur dicam, deinde de arte Donati, postremo de Servii vel Sergii libris. nam de notarum laterculis, quos Theodorus Mommsenus me rogante a se recensitos cum magno litterarum commodo in hoc volumen recipi voluit, satis ab ipso dictum est.

I DE CODICIBVS ET EDITIONIBVS PROBI

Probi de arte grammatica libri qui supersunt maximam partem Bobiensibus codicibus debentur, quos circa annum millesimum quingentesimum Ianum Parrhasium tractavisse in praefatione primi voluminis dixi. et catholicon quidem liber et is qui est de ultimis syllabis ad Caelestinum scriptus, qui ipse quoque olim Probi nomine inscriptus ferebatur, uno codice Vindobonensi 16 ad nostram aetatem propagatus est. hunc olim Bobiensem fuisse inscriptio in prima pagina posita, 'liber sancti Columbani de Bobio', indicat. eundem inter codices anno 1493 Bobii repertos enumeravit Raphael Volaterranus commentar. urban. l. IV f. LVI ed. Roman. a. 1506, 'Probi Catholica'.*) accurate eum descripsit Endlicherus

*) Tres codices Probi Bobii extitisse testatur index librorum Bobiensium decimo saeculo scriptus apud Muratorium antiq. Ital. III p. 820, 'libros Valerii Probi tres'. e quibus codicibus unus videtur fuisse is de quo supra dictum est; de altero item nunc Vindobonensi postea dicetur; tertium suspicari possumus continuisse commentarium in Vergilii bucolica et georgica, quem ex Bobiensi codice editum esse constat.

cod. philolog. Latin. bibl. Palat. Vindobon. p. 215 sqq. cod. 322, qui codicem octavo vel nono saeculo scriptum esse dicit; rectius, ut videtur, septimo vel incunti octavo tribuerunt idem Endlicherus et Eichenfeldius analect. gramm. (Vindobonae a. 1837) praef. p. I sqq. nam et scripturae genere similis esse dicitur codici Neapolitano Charisii, et utrumque librum eodem fere tempore scriptum esse indicare videntur membranae rescriptae antiquissimi codicis Lucani, quarum partem in Vindobonensi libro, partem in Neapolitano inventam esse docuit Eichenfeldius in ephemeridibus annalium Vindobonensium (a. 1824) vol. 26 p. 20 sqq. de iis libris quos dixi quaedam accuratius mihi indicavit Ioannes Vahlenus. hi igitur in codice scripti sunt ita, f. 76 *PRAEFATIO* | *Accipe nostra* (p. 219) — f. 95* *abstulit ensis* (p. 264) | *DE CATHOLICIS PROBI* | *Quoniam instituta artium* (p. 3) — f. 110 *praeteriti* | *FINIT DE CATHOLICIS PROBI* | *(~~ARS~~ SERUI GRAM' EXPLICIT)* | *FELICITER* (40, 13) et dimidia fere paginae parte, quae restabat, vacua relicta f. 110* *de participio temporis praeteriti Quoniam de pedibus* (40, 15) — f. 111* *delectare FELICITER ARS PROBI* | *GRAMMATICI URBIS* | *EXPLICIT CATHOLICA* (43, 10) | *Theodosius macrobius* — CYΛω ΛaC II (anal. gramm. Vindob. p. 194) | *Item alio modo* — *ex trisyllabo et isdem* (43, 11—13).

Ex hoc codice saeculo quinto decimo exeunte vel sexto decimo ineunte descripti sunt duo, qui nunc Neapoli in regia bibliotheca servantur, alter Borbonicus IV A 11, quem descripsit Cataldus Ianellius in catalogo bibliothecae musei Borbonici p. 9, alter Borbonicus IV A 17 apud Ianellium l. c. p. 13, quorum prior librum de ultimis syllabis cum aliis grammaticis Bobii inventis, posterior et hunc et catholicon librum continet. utrumque olim Iani Parrhasii fuisse, in posteriore Parrhasium argumenta rerum quae tractantur in margine adscripsisse, 'quin universum fortasse manu sua iuveni adhuc scripsisse' indicat Ianellius: cf. anal. gramm. Vindob. praef. p. XV. praeter hos unum superesse novi codicem, in quo quaedam ex catholicis Probi excerpta extant, Parisinum 7520 ex diversis membranarum fasciculis conpositum. in prima enim codicis parte excerpta Probi saeculo undecimo, ut mihi videbatur, scripta leguntur ita, f. 1 *ARS PROBI DE ULTIMIS SYLLABIS CUIUS DECLINATIONIS UEL UBI Praepositiones locorum quattuor uulgo seruantur ex. in. ad. ab. audio. audiebam audeo audebam. Nunc de catholicis nominum uerborumque rationibus doceamus* (p. 3) — f. 9 *Sexta forma senaria est in numero singulari primam regit sola in plurali nulla ut nullum nulle nullo* (37, 7). sequuntur Alcuini de philosophia et Bedae de schematibus libri.

Atque haec quidem de libris manu scriptis. editi autem sunt Probi libri primum a Iano Parrhasio, qui librum de ultimis syllabis

ad Caelestinum ita inscriptum, 'Probi grammatici instituta artium ad Caelestinum', una cum aliorum grammaticorum libris edidit Mediolani a. 1504, deinde et instituta artium, quae dixerat, magis emendata et catholica cum libro Frontonis de differentiis et Phocae de aspiratione Vicetiae a. 1509 edidit.*) Parrhasium autem codicem Bobiensem, nunc Vindobonensem, expressisse non solum in praefatione

*) Mediolanensis editionis hic est titulus, 'Hoc in uolumine continentur auctores Infra scripti. Probi instituta artium Maximi Victorini de quantitate syllabarum Donati prima ars Seruius ad Albinum de naturis ultimarum Sergius in artem Donati primam. Attilius Fortunatianus de metris Horatianis Donatiani generis eiusdem fragmentum Item Caesii Bassi Terentianus Beda', et in fine libri 'Impressum Mediolani per Ioannem Angelum Scinzenzeler sub impensis Ioannis Iacobi et Fratrum de Lignano. Anno Domini MCCCCCIIII. Die. II. Decembris'. praemissa est epistula Parrhasii ad M. Antonium Cusanum Mediolanensem patricium, in qua de scriptoribus a se editis haec scribit, 'Ea propter accuratissimi grammatici Probi instituta artium (Sic enim libro titulum fecit) quaeque Maximus Victorinus et alii: quorum subieci nomina: paris argumenti commentaria scripserunt: ad te misi. cum Caesii Bassi de Metris Horatianis opusculo: uetustatis iniuria mutilato. quod accidere necesse fuit: et eorum (quos dixi) plaerisque. quippe quorum uix e media Bibliothecarum strage: quam geticus dedit furor: unicum quod ęxtabat exemplar: erutum sit. auxilio Patris Amplissimi Stephani Poncherii luteciae parisiorum pontificis: indulgentissimique mei patroni'. Vicetina editio ita inscripta est, 'In hoc codice continentur: instituta artium Probique Catholica: Cor. que Frontonis de nominum verborumque differentiis: et Phocae grammatici de flatili nota atque de aspiratione libellus aureolus: Ab .A. Iano Parrhasio nuper inuenta: ac nunc primum edita', et in fine libri 'Expliciunt Instituta artium et Catholica Probi Corneliique Frontonis De nominum uerborumque differentiis unicus et aureus libellus. Itemque Phocae grammatici de aspiratione praeceptio nondum publicata. Veicetiae XII. Februarii. M. D. IX. Per Henricum et Ioannem Mariam eius .F. Librarios'. praemissa est epistula Parrhasii ad Senatum Veicetinum, in qua de Probo haec scribit, 'Quanta apud antiquos Valerii Probi fuerit auctoritas .A. Gellius in noctibus Atticis: Aeliusque Donatus indicat et Seruius honoratus: ac (siquid inter hos habet loci) Priscianus: qui testimoniis eius ut oraculis utuntur. Is inter alia monimenta frugiferi sui laboris: Instituta artium reliquit et Catholica: quae rationem totius emendati sermonis amplectuntur. Ea sexcentis et amplius abhinc annis in altissimo puluere iacuerunt incognita: donec a situ Georgius primum Merula uindicauit in usum tantummodo suum. Mox eo defuncto: quidam proprii iuris exemplaria fecerant. Indignumque uidebatur ambitioni paucorum seruire quae latinae linguae diligentissimus indagator: in hominum lucubrarat utilitatem. Quare nos iisdem: quibus ante Merula: uestigiis ad interceptae praedae cubile deducti libros aetate iam putres exscripsimus: Incredile: quanto labore propter obsoletas ueterum literarum notas: et iam temporis iniuria uanescentium. Sed ne quod in aliis accusamus imitari uidear haec edere constitui Probi manibus ingratum fore non ratus: si (cui scripta sunt) ingenua studiosaque iuuentus inde proficiat'. ceterum quod editores Vindobonenses analect. gramm. praef. p. XIV Probi catholica typis Vdalrici Scinzenzeler a Galbiato edita esse dixerunt, errore propter Terentiani editionem commisso factum esse uidetur. nam descripta quidem esse catholica a Galbiato, ut ederentur, litteris Sforiiae in editione Teren-

Vicetinae editionis ipse indicavit, cum se Georgii Merulae vestigia secutum codicem vetustissimum exscripsisse dicit (nam Merulam Bobienses codices tractavisse constat), sed etiam conlatis editis exemplaribus cum Vindobonensi libro plane elucet. nam ita haec cum libro manu scripto consentiunt, ut pauca vel neglegentius expressa vel consilio editoris mutata esse adpareat. in catholicis autem quamquam plura quam in priore libro mutata sunt, tamen alio Probi codice non usus est Parrhasius, sicut existimaverunt analectorum grammaticorum editores Vindobonenses praef. p. XVII, sed ea quae sine librorum manu scriptorum ope invenire non potuit ex codice Claudii Sacerdotis, quem ipsum quoque Bobii inventum habebat, petita sunt: cf. p. 34, 7 sqq. quare ne nomen quidem auctoris, quod Parrhasius libro ad Caelestinum inscripsit, ex manu scripto libro petere potuit, sed sua coniectura ductus ex ipso Bobiensi codice confecit. nam cum in eo codice hunc librum nullo auctoris nomine inscriptum catholica Probi excipiant, ex primis catholicorum verbis, *quoniam instituta artium sufficienter tractavimus, nunc de catholicis nominum verborumque rationibus doceamus,* conclusit haec ipsa quae proxime antecedunt esse Probi instituta artium. atque illud ipsum videtur indicare voluisse in praefatione prioris editionis his verbis, 'Probi instituta artium (sic enim libro titulum fecit)'. alteram Parrhasii editionem secuti sunt quicumque sexto decimo saeculo hos libros ediderunt, paucis quidem mutatis, sed non adhibito libro manu scripto. sed in plurimis exemplaribus unus institutorum liber, quem dicebant, exhibitus est, cuius has extare novi editiones, Parisinam Ioannis Parvi a. 1510, Mediolanensem Angeli Scinzenzeleri a. 1513, Coloniensem Eucharii Cervicorni a. 1517, Venetam Ioannis Tacuini a. 1519, Venetam Caesaris Arrivabeni a. 1522, Marpurgensem a. 1530. instituta et catholica Parisiis apud Ascensium a. 1516 edita sunt.

Postea communi institutionum grammaticarum nomine inposito utrumque librum coniunxit Putschius, qui librum ad Caelestinum ita inscripsit, 'M. Valerii Probi grammaticarum institutionum liber I', catholica ita, 'M. Valerii Probi grammaticarum institutionum liber II qui est de catholicis nominum et verborum'. sed is cum plerumque alteram Parrhasii editionem expresserit, tum Bongarsiano codice se usum esse dicit, 'ex codice M. S. cuius variantes submisit Iac. Bongarsius, multa restituta sunt'. nec tamen integrum codicem habuit Putschius, sed quaecumque ille novavit, quae ingenio tribui non possunt, in prima parte catholicorum inveniuntur, eaque cum Pari-

tiani a Galbiato facta exhibitis constat (cf. vol. I praef. p. VIII); sed typis expressam esse editionem non novi, neque eam in indice editionum Probi ipsi Vindobonenses l. c. p. XVIII posuerunt.

sinis excerptis ita consentiunt, ut dubitari nequeat quin vel ex hoc ipso libro vel ex prorsus simili Bongarsiana illa petita sint: cf. p. 17, 4. 7, 5 sqq. Putschii rationem retinuit Fridericus Lindemannus, qui utrumque librum ad fidem codicis Vindobonensis a se conlati in primo volumine grammaticorum Latinorum edidit. huius excerpta, quae cum reliquis Lindemanni schedis ad me adlata erant, ipse in edendis his libris secutus sum. nam ipsum codicem non vidi. quamquam autem facile concedo Lindemannum minus diligenter, quam fieri debebat, scripturam manu scripti codicis indicavisse, tamen quae ab illo omissa sunt non tam gravia esse videbantur in hoc praesertim librorum genere, ut denuo codicem excutiendum esse existimarem. sed Lindemannum in editione interdum suis schedis neglegentius usum esse inveni. quo factum est ut non nulla aliter, atque ab illo factum erat, a me indicarentur. praeterea ex Parisino codice pauca adscripsi. nam quae eo continentur non solum neglegentissime ab homine inperito ex Probi libro excerpta et in conpendium redacta, sed etiam tam vitiose scripta sunt, ut exiguam omnino utilitatem praebeant. denique ex editis exemplaribus, quorum nulla est auctoritas ad scripturam constituendam, ea quae digna esse memoria videbantur adposita sunt.

Post catholica Probi posui instituta artium vel artem minorem, ut antea dicebatur. quem librum Angelus Maius class. auct. vol. V p. 153 sqq. anno 1833 ex codice Vaticano non addito nomine auctoris primus edidit. de codice autem, quem expressit, haec scripsit in praefatione p. XXXIV, 'quamquam multi in vaticana bibliotheca sunt valde prisci grammaticorum latinorum codices, nullus tamen ad illum accedit, ex quo anonymum grammaticum sumpsimus: est enim ultimae prorsus antiquitatis κειμήλιον, litteris partim quadratis scriptum in membrana pertenui ac laevigata, cum priscis emendationibus, quae partim in oris codicis, partim in corpore ipso fiunt; non mediocre sane volumen in 4., foliis constans 289, seu paginis 577. — codex enim ad sextum septimumve Christi saeculum referri debet.' hunc codicem igitur ita expressit editor, ut pauca, quae in codice corrupta essent, corrigeret, plura neglegentia transcribendi corrumperet. nam accuratiorem eiusdem codicis notitiam mihi praebuit apographum in schedis Lindemanni inventum. in quo quamvis nihil indicatum sit de libro manu scripto, ex quo factum est apographum, tamen non dubito quin ex Vaticano codice descriptum sit. nam non solum scriptura cum Romana editione consentit, sed etiam numerus paginarum, quae in margine apographi indicatae sunt, idem est, quem in codice esse Maius dicit. est autem ab Italo homine, siquid ex forma litterarum concludere licet, satis accurate, ut videtur, ex vetere codice descriptum. nam et ea

quae in margine codicis adscripta vel versibus interposita erant diligenter indicavit, et pauca quaedam, quae primum in transcribendo omiserat, codice iterum conlato addidit. ad Lindemannum unde schedae adlatae sint, mihi non constat, sed Niebuhrio intercedente eum accepisse suspicor. Vaticano codice, si fides habenda est Maio, omnium antiquissimo aliquanto recentior est Vindobonensis 17 in catalogo Endlicheri p. 214 sqq. et in praefatione analectorum grammaticorum Vindobonensium p. VII sqq. descriptus. ex hoc enim codice adhibitis praeterea duobus Parisinis liber magis emendatus et Probi nomine inscriptus paucis annis post Maii editionem iterum editus est in analectis grammaticis Vindobonae a. 1837. Vindobonensis igitur codex, olim Bobiensis, scriptus esse dicitur octavo vel nono saeculo. in eo Probi liber, is de quo nunc dicimus, primo quaternione membranarum amisso legitur f. 17 *rimus syllabas accipit* (p. 71, 28) — f. 49 *de uerbo quantum ratio poscebat tractauimus UTERE FELIX LAPPADI MERCURI SCRIPTOR CUM PATRONIS GAUDE* (p. 192). ex Parisinis autem codicibus alter 7494 nono saeculo scriptus est, in quo Probi liber post artem grammaticam Diomedis legitur f. 124—218 *INCIPIT TRACTATUS PROBI GRAMMATICI.* de hoc uberius dictum est in praefatione primi voluminis p. XXIX sqq. alter 7519 chartaceus quinto decimo saeculo scriptus solum Probi librum continet, *Probi Grammatici de octo orationis membris ars Minor Δc Vocc. Vox siue sonus — de uerbo quantum ratio poscebat tractauimus. finis.* utriusque autem codicis scriptura, quam editio Vindobonensis exhibuit, cum Vaticano codice ita consentit, ut vix dubitari possit quin ex hoc ipso ducti sint Parisini. quod quamquam scio nisi omni librorum scriptura inter se conlata certo demonstrari non posse, tamen pauca exempla, quae infra scripsi, ad rem probandam idonea esse confido, in quibus Vaticanum R, Parisinum veterem P, recentem A litteris significavi: 141, 2 *debent esse potiora*] *debenese potiorum* R *de bene se potiorem* PA; 144, 30 *et subiunctam pondus posse soni sustinere*] *et subiunctam pondus possessioni sustinere* RP *subiicere et subiectam et ponis passonis sustinere* A; 149, 24 *ad casum suum*] *ad suum usum* RPA; 158, 16 *deficiunt*] *definiunt* R *definiuntur* PA. 144, 4 *quinetiam composita* in extrema pagina codicis R librarius omisit, unde idem defectus ad PA propagatus est. atque in his quidem omnibus Bobiensis codex veram scripturam servavit. in aliis locis quaedam, quae in margine codicis R adscripta sunt, Parisini in continuitatem verborum receperunt: 118, 38 *quae plerosin patiantur*] *quae plerosis patiantur* adscripta in margine interpretatione *plenitudinem* R *quae plenitudinem patiantur* A *quae leprosis patiantur* P. 74, 22 *pluralis et communis: singularis*] *pluralis et communis de numeris tribus necessaria ratio sin-*

gularis P; 125, 29 *Sallustius vas aut vestimentum*] *salustius necessaria et difficilis ratio vasa aut vestimentum* P: utroque loco quae in codice Parisino prave interposita sunt R in margine adscripta praebuit. item 87, 30 *de e* R adscriptis in margine his, *ablativus casus quando e producta quando correpta terminatur*, quae pro *de e* recepit P. Bobiensem quoque codicem ad stirpem Vaticani prope accedere eique ita similem esse repperi, ut utrumque librum ex eodem archetypo diligentius ab eo qui Vaticanum descripsit, minus diligenter a Bobiensi librario expresso ductum esse veri simile sit. nam in summa scripturae similitudine tamen in Bobiensi codice alia brevitatis studio in conpendium redacta sunt, alia arbitrio librarii mutata. quo fit ut pauca, quae in Vaticano codice corrupta sunt, emendatiora exhibeat Bobiensis.

Praeter hos libros, de quibus dixi, duo Neapolitani a Ianellio indicati sunt catal. biblioth. mus. Borbon. p. 12, Borbonicus IV A 15 chartaceus saeculo quinto decimo vel sexto decimo scriptus, qui olim Iani Parrhasii fuit, et Borbonicus IV A 16 chartaceus sexto decimo saeculo scriptus. hos vel ex Bobiensi tum, cum integer erat, vel ex Vaticano descriptos esse probabile est. Parrhasii autem libro usus esse videtur Pierius Valerianus, qui in castigationibus Vergilianis Romae a. 1521 editis ex arte Probi (nam ita librum inscripserat Parrhasius) non nulla attulit.

Ex his quae de libris manu scriptis exposita sunt satis adparet in nova editione primum locum tribuendum fuisse apographo codicis Vaticani (R). itaque huius potissimum scripturam exhibui. a qua siquando Romana editio ex eodem libro minus accurate expressa discrepat, editi exemplaris scripturam r littera indicavi; consentientem utriusque exemplaris scripturam communi R litterae signo contineri volui. ex Bobiensi codice, cuius scripturam ex Vindobonensi editione petitam B littera indicavi, ea quae vel rectius quam in R scripta sunt vel aliquo modo memorabilia esse videbantur adscripsi. sed de eius scriptura quo certius constaret, etiam si nihil adnotaverunt editores Vindobonenses, quoniam hunc maxime illi secuti sunt, interdum editionis Vindobonensis scriptura pro libro manu scripto exhibenda fuit. denique ex Parisinis codicibus pauca, quae coniecturae loco habenda sunt, adnotavi. omnino autem ne in Vaticano quidem codice illud secutus sum, ut plane integra scripturae discrepantia exhibita quidquid librarius peccavisset cum pulvisculo exhaurirem. nam nec ipse liber tam religiosa opera, quae aliis scriptoribus iure inpenditur, dignus esse videbatur, et quaedam per se satis levia tam aperte corrupta erant, ut memoriam vitiorum longius propagare inutile videretur. accedit quod magna pars eorum quae librarii peccaverunt non tam errori scribendi quam vitio pronuntia-

tionis tribuenda est. in quo genere cum suae aetatis usum in veteres scriptores transferrent, tum in iis libris, in quibus vel propter recentiorem ipsius auctoris aetatem vel propter vilitatem argumenti minor erat vetustatis reverentia, plus sibi sumpsisse videntur. nunc quoniam haec librariorum neglegentia, ut nullam vim habet ad pristinam scripturam constituendam, ita ad cognoscendum morem extremae aetatis non inutilis est, ea quae maxime memorabilia visa sunt hoc loco conponere placuit, praesertim cum in non nullis librariorum peccatis eadem sermonis pravitas, quam grammaticus notavit, adpareat. plurima autem eius generis exempla in Bobiensi codice inveniuntur; pauciora etiam Vaticanus praebuit.

Itaque propter similitudinem soni saepe *o* littera pro *u* scripta est in B, *nomerus*, *somus* pro *sumus*, *comolant*, *commoto* pro *commuto*, *torcolar*, *oscolor*, *singolorum*, *copolotiva*, *costodio*, *gerondi*, *corror* 156, 37, *notritor* 176, 1, *doobus* 122, 25; contra *u* pro *o*, *dinuscuntur cognuscitur* et similia, *numen* pro *nomen*, *numinativus*, *lucutio*, *insulens*, *furma*, *custus* 92, 20, *praeturio* 120, 32 sqq.; *sonus* pro *sonos* saepe exhibet R, *sonu* pro *sono* 72, 18, *cumparo* 150, 8. ad eandem causam revocandum est, quod *e* et *i* litterae saepissime in B permutatae sunt: *e* pro *i* posita, *accepit accedit recepere* pro *accipit accidit recipere*, *Cercenses*, *Cecero*, *Certe* pro *Cirtae* 155, 16, *trigenta*, *quadragenta*, *pertenere*, *retenere*, *indecativus*, *indegent* 78, 3; 20, *redegi* pro *redigi* 181, 7 *credete* 145, 19, *feducia* 145, 22, *termenare*, *menus* 161, 40, *nomenibus* 72, 39, *mexturam* 137, 12, *genetore* 83, 6, *extrensecus intrensecus*, *senapi* 98, 36, *seccat* 129, 10. quod vitium etiam ad declinationem verborum pertinuit in his, *fuessem fuesses* etc. B 174, 8, *rapueremus rapueretis* B 172, 13, *docebemini* B 166, 10, *scripseretis* R 168, 17. contra *i* pro *e* scriptum habet B in talibus, *criscunt*, *calisco*, *facisso*, *pertimiscendum*, *possissiva*, *quatinus*, *Dioclitiane* 119, 26, *docis* pro *doces* 164, 14, *doceris docerit* pro *doceres doceret* 165, 9, *fuissis* 170, 11, *beneficisti* R 146, 11. simili neglegentiae videtur tribuendum esse, quod in tertia coniugatione producta *ie* pro *i* longa saepius praebet B, ut *nutrierem nutrieres* 175, 22, raro R, *nutriebimini nutriebuntur* pro *nutribimini nutribuntur* 176, 24. *uus* pro *us* longa in nominibus quartae declinationis maxime in plurali numero v. *casus* saepissime exhibet R, contra *qus* pro *quus* vel in R vel in B vel in utroque saepe scriptum est, ut *equs* 108, 24. denique interdum vocales, quae vulgo iam minus audiebantur, omissae sunt, ut *stinc* pro *istinc* R 152, 32; 154, 21, *vaplo* pro *vapulo* B 156, 37, *numri* pro *numeri* B 80, 3. in consonantibus permutatio litterarum *b* et *v* in utroque codice tam late patet, ut in multis vocabulis nullo discrimine modo mollior modo durior pronuntiatio a librariis expressa sit, ut *declinavitur*, *tractavimus* pro *tractabimus*, *exhiveri*, *duvium*, *nuvium*, *immovilis*, *plevi*

pro *plebi, velua* pro *belua, verva* pro *verba, vos* pro *bos;* et contra *genetibus, conparatibus, brebis, berba* pro *verba, bocatio, malibolus, labant* pro *lavant, bobis* pro *vobis.* sed talia quidem usu librariorum trita esse constat. nec magis a communi usu recedit inconstantia in litteris *b* vel *p* et *d* vel *t* adhibendis, vel siquando *c* et *g* vel *c* et *q* litterae minus constanter positae sunt, ut *opago* pro *opaco* B 128, 6, *intecros* pro *integros* B 163, 35, *condam* pro *quondam* B 152, 33, *supervaque promisqua* R. magis memorabile videtur illud, quod interdum consonantes, cum propter tenuitatem soni vulgo iam in pronuntiando vix audirentur, in scribendo omissae sunt. maxime illud valuit in *m* littera in fine vocabulorum tam saepe in B omissa, ut vitiosam potius pronuntiationem expressam, quam errorem commissum esse adpareat, quod saepissime accidit in accusativis nominum, quorum pauca ponam exempla, *ad forma* 75, 38 et 78, 31, *propter ratione* 104, 5 et 181, 9, *alia specie designant* 120, 5, *ante u littera* 107, 32, *post u littera* 107, 38, *per x littera* 126, 36, *signeque* pro *segnemque* 81, 5. quare mirum non est eandem *m* litteram interdum falso additam esse, ut *litteram* pro *littera, ultimam* pro *ultima* et similia saepe habet B, *de accentum* RB 138, 23. neque alienum ab hoc genere esse videtur *ambos* pro *avos* R 127, 31. interdum etiam in *s* littera in fine vocabulorum omissa eadem soni tenuitas in B deprehenditur, ut *specie* pro *species, orationi* pro *orationis* 145, 10, *deponenti* pro *deponentis* 157, 4, *tempori* pro *temporis* 187, 2, *litteri* pro *litteris* 183, 22. denique ex simili soni tenuitate videtur profectum esse, quod *n* littera licentius vel addita vel omissa est, ut *iuguntur* pro *iunguntur* R 118, 32, *istiti* pro *institi* B 163', 46, *extresecus* pro *extrinsecus* B 137, 13, *hunc* pro *huc* B 154, 37, *coniungatione* et *coniungationes* R 158, 18. *b* littera in verbo *probo* saepius omissa est in B, ut *proantur* pro *probantur* 124, 20; item *l* littera, *sava* pro *salva* B 164, 1.

Appendix Probi et excerpta de nomine ex codice olim Bobiensi, nunc Vindobonensi 17, de quo supra dictum est, primum edita sunt in analectis grammaticis Vindobonae a. 1837. appendicem autem dixerunt editores propterea, quod ea quae hoc nomine inscripserunt artem Probi in libro manu scripto excipiunt, f. 49 *Nomina appellativa* (p. 193) — f. 52 *fungantur FELICITER* (p. 204). ex his aliqua pars eorum quae de differentiis scripta sunt legitur etiam in codice Montepessulano 306 saeculo nono scripto f. 68 *INCIPIUNT DIFFERENTIAE PROBI UALERII. Inter austrum et ostrum* (199, 18) — f. 68 *delectat demonstrat EXPLICIT ARS PROBI DEO GRATIAS AMEN* (201, 10). hunc igitur librum praeter Vindobonensem editionem, ex qua scripturam codicis Bobiensis petivi, adhibui. excerpta autem de nomine in eodem codice (nam falso in indice siglorum Vindobonensem 16 scriptum esse video) leguntur ante

artem Probi f. 8 *INCIPIT UALERII PROBI DE NOMINE Nominatiuus finitur* (p. 207) — f. 10* *suo ordine dicetur* (p. 216). hunc commentarium, diu antequam ederetur, legit Hieronymus Columna, qui versum Lucilii 209, 10 inde primus edidit in Enn. fragm. p. 179 (Neapoli a. 1590). usus est autem libro Bobiensi tum, cum Neapoli in bibliotheca Carbonaria servabatur: cf. Enn. fragm. p. 101 et 234. praeterea Franciscum Poggium librum aliquem Probi habuisse testatur Franciscus Barbarus, qui in epistula ad Poggium data Venetiis a. 1417 (Fabric. biblioth. Lat. vol. II p. 262 ed. Ern., A. W. Zumpt in Cic. orat. pro Muren. praef. p. XXXVII) inter veteres scriptores a Poggio repertos Probum grammaticum refert, 'tu Tertullianum, tu Marcum Fabium Quintilianum, tu Q. Asconium Pedianum, tu Lucretium, Silium Italicum, Marcellinum, tu Manilium astronomicum, L. Septim. Valerium Flaccum, tu Caprum, Eutychium, Probum, grammaticos, tu complures alios Bartholomaeo collega tuo adiutore vel fato functos vita donastis vel longo, ut aiunt postliminio in Latium reduxistis'. illud autem ad quem librum Probi referendum sit nescio. nam Bobienses certe libros Poggium non tractavisse certum est.

II DE PROBI LIBRIS DE ARTE GRAMMATICA

Postquam Ianus Parrhasius catholica et instituta, quae quidem ille dixerat, edidit, non dubitaverunt viri docti nobilissimo grammatico M. Valerio Probo Berytio, sicut ipsi Parrhasio visum erat, haec tribuere. artem quoque illam, quae nostra demum aetate edita est, Probo tribuerat Parrhasius, qui haec in Neapolitano codice adscripsit, sicut refert Ianellius catal. biblioth. mus. Borbon. p. 12, 'Hoc opus esse Probi constat ex Sergio grammatico, qui de nominum differentiis agens in Commentario, quod in editionem Donati secundam scripsit (430, 37); Senior, inquit, ut Probus dicit, tamen generis masculini est, hoc autem legitur hoc libello pag. 9' (61, 3). sed accuratius huius grammatici ratione perspecta cum hos libros, quales nunc habemus, non potuisse ab illo scribi intellectum esset, duos statuerunt fuisse eiusdem nominis grammaticos, quorum alterum Berytium a Neronis fere aetate ad Domitiani imperium vitam produxisse constat, alterum quarto post Christum natum saeculo vixisse voluerunt. copiose de iuniore illo Probo, quem dicunt, primus disputavit Osannus symbol. litter. vol. II p. 166 sqq. post hunc Lerschius ephem. antiq. a. 1843 n. 79 et 80 ita utrumque distinxit, ut veterem illum grammaticum scriptoribus edendis et adnotandis operam dedisse, iuniorem arti scribendae intentum fuisse diceret. et huic quidem solam artem et excerpta de nomine danda existimavit, reliqua a Probi nomine omnino aliena esse voluit. horum sententiam reliqui, qui post

eos de Probo scripserunt, ita secuti sunt, ut, quamvis non omnia quae ab illis proposita erant probarent, tamen de recentiore illo artigrapho omnes consentirent. et prudentior sane haec sententia est, quam illa priorum opinio, qui hos esse genuinos veteris grammatici libros sibi persuaserant. sed tamen illud de iuniore quodam Probo, cui haec omnia quae de arte grammatica scripta hoc nomine feruntur tribuenda essent, non magis mihi videtur a veritate abesse.

Nam siquae in hac re veterum grammaticorum auctoritas est, Priscianus certe, cum multa ex catholicis, pauca etiam ex institutis artium adscripto Probi nomine adferret, his omnibus ita usus est, ut non discerneret ab iis quae antiquiores auctores secutus ex aliis Probi libris, qui nunc non extant et Berytio grammatico haud dubie tribuuntur, adscripsit. et catholica quidem citavit his locis, qui vel certo vel satis probabiliter ad eos catholicorum locos quos indicavi referendi sunt, vol. I p. 162, 9 *acus, unde aculeus diminutivum teste Probo* et 259, 17 *diminutio tamen a masculino fit aculeus teste Probo:* 20, 27. 218, 22 *quod autem Graecum est hoc nomen* (cassis) *ostendit etiam Probus in libro qui est de catholicis nominum:* 28, 23. 236, 12 *Publipor Publiporis et Marcipor Marciporis (sic Probus; ita enim antiqui pro Publii puer et Marci puer dicebant), quae o non producunt in obliquis casibus, 'unus constitit in agro Lucano gnarus loci nomine Publipor': Sallustius in* III *historiarum hoc protulit:* 16, 18. 238, 5 *satur — quod a Probo praetermissum doctissime attendit noster praeceptor Theoctistus:* 17, 18. 241, 8 *hic et haec et hoc inquies quoque inquietis, quod quamvis in nominativo e correptam habeat, ut Probo videtur, in genetivo tamen eandem producit secundum genetivum quies quietis principalis* et 242, 20 *nam inquies, cuius extremam corripi dicit Probus, inquietis declinatur:* 18, 16. 242, 1 *Probus tamen inter correpta haec* (a pede conposita) *ponit:* 26, 15. 249, 19 *quidam, ut Probus, pubes puberis, quidam puber puberis:* 19, 32. 250, 17 *Probus autem et Caesar hoc pollen pollinis declinaverunt:* 9, 11. 257, 10 *mustus quoque musti excipit Probus:* 30, 8. 319, 22 *hic et haec et hoc insons, quod solum teste Probo o ante ns habet correptam, et eius simplex sons sontis:* 6, 12 et 28, 26. 320, 24 *scrobs huius scrobis: sic alii, sed Probus nominativum protulit similem genetivo: quod Plautus masculino genere profert in Amphitrione 'ibi scrobes effodito tu plus sexagenos in dies':* 20, 3. 469, 13 *nexo quoque nexas vel nexis, ut Probo placet, nexui:* 39, 26. 485, 19 *tergeo tersi, quod Probus et Charisius et Celsus et Diomedes conprobant:* 34, 17; 38, 21. 491, 13 *sorbeo vel etiam sorbo, ut Probo placet, sorpsi vel sorbui:* 38, 6. 503, 16 *nam unguo Nisus quidem et Papirianus et Probus tam ungui quam unxi dicunt facere praeteritum:* 37, 15. 535, 14 *quaeso quaesi, Probus tamen quaesivi dicit:* 39, 19. ex institutis autem haec petita sunt, vol. I p. 31, 1 *n transit in m*

sequentibus b vel m vel p auctore Plinio et Papiriano et Probo, ut imbibo: 150, 6. 213, 12 *Probus etiam alius alia aliud inter nomina posuit* et 283, 7 *aliud: hoc enim nomen esse et Probus in institutis artium ostendit et ratio ipsa, de qua in pronomine latius tractabimus. ostendit autem Probus his verbis, 'hoc unum nomen tantum, id est alius, quam maxime propter structuras genetivo et dativo casu numeri singularis sic anomale confirmatum sit declinari, hic alius huius alius huic alii:'* 105, 23. 301, 14 *Probo tamen et quibusdam aliis artium scriptoribus et o Penthee et o Tydee et Ilionee posse dici secundum Latinam analogiam placet:* 103, 14. contra alios Probi libros, qui nunc non extant, citavit his locis, quos quidem ad Berytium grammaticum pertinere vel coniunctus cum Probi nomine Caper vel consensus Diomedis grammatici demonstrat. nam ut Priscianus aliis auctoribus et maxime Capro debere videtur omnia quae praeter illa quae supra scripta sunt ex Probo attulit, ita Diomedem veteris illius Berytii copiis usum esse constare puto iis quae vol. I praefat. p. LI sqq. de ea re disputavi. itaque veteri grammatico haud dubie debentur haec, vol. I p. 115, 18 *Probus etiam ponit hoc glandium haec glandula,* 171, 14 *supra dictorum tamen nominum usus et apud Caprum et apud Probum de dubiis generibus invenis;* 393, 8 *sed et eorum et superiorum omnium usus tam apud Caprum quam Plinium et Probum invenies* (Diom. p. 400); 445, 23 *nos quoque in praeterito perfecto, quod pro παρακειμένου, id est paulo ante perfecto, et pro ἀορίστου teste Probo habemus* (Diom. 336, 10); 470, 12 *supra dictis addunt quidam neco necavi vel necui, sicut et Probus et Charisius et Diomedes* (Diom. 366, 3); 490, 8 *a deleo, cuius simplex, id est leo, in usu non est, deletum, a delino delitum nascitur, quod Probus et Caper conprobant* (Diom. 375, 27); 499, 17 *sapio tam sapui vel sapii quam sapivi protulisse auctores inveniuntur; Probo tamen sapui placet dici, Charisio sapui vel sapivi, Aspro sapivi et sapii secundum Varronem, quod Diomedes etiam approbat* (Diom. 369, 25); 513, 7 *nanciscor etiam nactum facit absque n, ut Probo et Capro et Pollioni et Plinio placet;* 529, 6 *occano occanui — sed Probus occini quoque existimat dici posse, cum simplex cano cecini faciat* (Diom. 373, 23); 534, 26 *lacesso lacessivi: sic Probus, et videtur mihi melius dicere, participium enim passivum lacessitus, Caper tamen lacessi dicit esse;* 535, 20 *pinso pinsui facit praeteritum, quod Probus usu Pomponii conprobat* (Diom. 373, 3); 539, 2 *fulcio fulsi, quod et Probo placet, quamvis alii differentiae causa fulxi posuerunt,* 541, 18 *aio, cuius declinatio in usu frequenti non est, quartae coniugationis esse ostenditur ab imperativo in i terminato: sic enim Probus de dubio perfecto tractans ostendit Naevium protulisse* (Diom. 374, 1). haec igitur omnia, quae Probi nomine inscripta apud Priscianum extant, siquis inter se conparaverit, facile adparebit Priscianum non solum catholicorum et

institutorum libros, quos nunc habemus, legisse et Probo tribuisse, sed etiam nullum statuisse discrimen inter hunc et veterem illum, quem antiquis auctoribus citavit, adeo ut saepe dubitari possit, quid illis libris debuerit, quid ex antiquiore fonte petiverit: cf. Hertz in Priscian. vol. I p. 171.

Servius quoque in commentariis Vergilianis non solum ex iis quae Probus in Vergilium adnotaverat multa citavit, sed etiam grammaticis eius libris usus est, quo refero haec, in Aen. I 194 partitur] *Sallustius ait 'provincias inter se partiverant': nam et partio et partior dicimus, et est verbum de his quae, cum utramque recipiant declinationem, pro nostra tamen voluntate activae sunt significationis, ut punio punior, fabrico fabricor, lavo lavor, quamquam tentaverit Probus facere differentiam inter activam passivamque significationem, ut dicamus tondeo alterum, tondeor ab altero* (cf. Priscian. vol. I p. 393, 9): in Aen. VII 421 *Probus de temporum conexione libellum conposuit, in quo docet, quid cui debeat accommodari, ex quo intellegimus hanc quam fecit arduam esse conexionem: nam patiere futuri temporis est, fusos vero participium est praeteritum* (cf. Diom. 388, 10): et fortasse etiam in Aen. X 33 iuveris] *concessivus est modus iste secundum Probum: namque in artibus non invenitur: fit autem, quotiens taedio contentionis quasi videmur concedere quod tamen nolumus fieri* (cf. Diom. 396, 30). inter haec igitur ea quae ex catholicis 17, 2 citavit in Aen. II 15, *instar nomen est indeclinabile licet Probus instaris declinaverit, ut nectaris,* ita scripta sunt, ut eidem auctori, cui reliqua debentur, tribui videantur. minus certum est, utrum ex eodem catholicon loco an ex Vergiliano commentario petita sint haec, in Aen. VI 866 *instar, similitudo, et est nomen, quod non recipit praepositionem: ad instar enim non dicimus, quod Probus declarat* (al. *declinat*).

Ex reliquis grammaticis nemo saepius Probi libris usus est quam Pompeius, qui instituta et catholica nominum memoravit p. 156 ed. Lind. *scripsit autem ad hunc locum Probus unum librum; iste institutor iam artem scripsit: non scripsit perfectis, sed ad eos qui volunt se perfectos esse,* catholica nominum p. 196 *habes unum librum Probi de isto genetivo scriptum, tantum modo hoc solum tractat in illo libro.* catholicon igitur libro, ut ea nunc primum ponam, de quibus certo constat, usus est p. 92 *quamvis apud Probum invenimus hic later* et p. 205 *ita enim facit, later: ita enim legimus in Probo et in antiquis:* 17, 4. ex institutis artium autem haec petita sunt, p. 93 *et Probus adiecit, sed accidunt etiam accentus: habemus in Probo accentum etiam nomini accidere: legite artem Probi et invenietis:* 51, 22. p. 128 *conparativus gradus generis est semper communis, doctior, excepto uno, ut ait Probus, senior:* 61, 3. p. 135 *tractatum est hoc a Probo aliter, a Donato aliter* et p. 137 *et hoc Probus sequitur et ait sic, omnia adverbia vel*

omnes particulae, quaecumque sunt, quae habent sensum augentis, non iungenda sunt nec conparativo nec superlativo, sed tantum modo positivo: 73, 9. p. 235 *qualitas pronominum secundum istum in duas dividitur partes, secundum Probum in quattuor* et p. 236 *Probus autem ita definivit, omnia pronomina aut finita sunt aut infinita aut minus quam finita aut possessiva:* 131, 25. p. 291 *habes hanc regulam* (de futuro tempore in am et in bo) *scriptam in Probo:* 180, 4. p. 409 *habetis eas* (praepositiones) *in Probo bene enumeratas: triginta habes accusativas, quindecim habes ablativas et quattuor habes communes et septem habes loquellares:* 147, 5. praeter hunc catholica citata inveni a Cledonio p. 1901 *Probus in arte quam de regulis scripsit hic later posuit:* 17, 4; commentarium de structuris cum catholicis coniunctum a Rufino p. 2724 *Probus de numeris oratoriis, trochaeus et paean tertius faciet illam structuram Tullio peculiarem, esse videatur:* 42, 10; et de structuris anal. gramm. p. 508 ed. Vind. *sed ut brevissime, ait Probus, de structuris delectantibus doceamus — possumus delectare:* 43, 7; instituta ab his, Servio in Don. p. 413, 34 *quas regulas* (de futuro tempore in am et in bo) *Probus artifex tuetur:* 180, 4; ib. 430, 36 *sed conparativus gradus generis est semper communis, excepto nomine quod est senior: hoc enim, ut Probus dicit, tantum generis masculini est:* 61, 3; ib. 431, 19 *Probus autem dicit omnia adverbia, quae vim augentis aut minuentis in se habent, non debere coniungi nec conparativo nec superlativo:* 73, 9; ib. 435, 25 *Probus autem pronomen in quattuor partes dividendum putavit, id est pronomen finitum, infinitum, minus quam finitum et possessivum:* 131, 25; Cledonio p. 1933 *praepositiones sunt secundum Probum numero quinquaginta et quinque: ex his tributae sunt accusativo triginta, ablativo quindecim, utrique quattuor, loquellis sex:* 147, 4; in commentariis ad Donatum in codice Parisino 7570 saec. XI f. 17 *Probus autem ita definivit, omnia pronomina aut finita sunt aut infinita aut minus quam finita aut possessiva:* 131, 25; et in codice Frisingensi 12 ephem. scholast. a. 1832 p. 274 *sed hoc sciendum, quod Probus grammaticus ammonet, quod x duplex sit, quoties in ea terminatur syllaba, ut felix nox rel., quoties vero ab ea incipit syllaba, ut maximus auxius, pro una consonante est accipienda:* 51, 3.

Haec igitur cum libris Probi, quales nunc habemus, ita consentiunt, ut dubitari nequeat quin ex his ipsis petita sint. sed praeterea multa vel in editis veterum grammaticorum libris vel in codicibus manu scriptis adscripto Probi nomine citantur, quae vel ex aliis libris petita esse certum est, vel ita conparata sunt, ut non satis adpareat, utrum ex institutorum libro, eo quem nunc habemus, an ex alio fonte ducta sint. nam cum recentiores grammatici saepe ea quae ab antiquioribus petebant neglegentius describerent neque ipso-

rum quos appellant libros inspicerent, sed praecepta aliorum, quorum auctoritate in veteribus citandis usi erant, cum antiquioribus prave miscerent, non omnia in hoc genere satis accurate memoriae prodita sunt. itaque ut omnem Probi memoriam, quae quidem ad libros de arte grammatica scriptos, in quibus nunc versamur, pertinet, persequar, reliqua quoque, quae hoc nomine adscripto apud grammaticos citata inveni, adscribam. et quoniam quaedam ex his ita cum Diomede consentiunt, ut ad eundem librum, quo ille usus est, videantur referenda esse, alia institutorum librum ita sequuntur, ut, quamvis non plane cum iis quae in illo leguntur consentiant, tamen ex his peti potuerint, et Diomedis et ipsius Probi locos, qui in eodem argumento versantur, indicabo, quo facilius intellegatur, quo quaeque pertineant. Serv. in Don. 434, 8 *quod dicit ab his mulabus filiabus deabus nos dicere debere, sciendum est propter testamentorum necessitatem: nam haec pauca dicit Probus contra artem esse suscepta,* Pompei. p. 176 *sed scire debes quoniam Probus istam regulam expressit et dixit, si volueris sequi ut omnia, ubi genera discernenda sunt, aliter proferantur in ablativo vel in dativo, incipiemus dicere Romanabus,* p. 210 *ait sic Probus, quod verum est, debemus per omnia regulam sequi; sed si quando fuerit necessitas testamenti scribendi, tunc ista servanda sunt, aliter non,* p. 211 *et in tantum hoc putavit Probus, ut etiam dixerit ista verba mutari, nata natabus, filia filiabus, dea deabus, mula mulabus; quinque posuit tantum modo:* Prob. instit. 82, 16. Serv. in Don. 436, 28 *neuter uter alius et reliqua constat esse nomina, quoniam Probus viginti et unum dicit esse pronomina, in quibus ista non conputantur,* Cledon. p. 1906 *Probus quattuor species fecit tantum et ipsis omnia pronomina inposuit viginti et unum,* Pomp. p. 260 *Probus enumeravit omnia pronomina, et diximus iam quoniam omnia pronomina viginti et unum sunt. in istis pronominibus, quae collegit Probus viginti et unum, ista de quibus dubitatio est, non inveniuntur:* Prob. instit. 131, 25 sqq. Pomp. p. 95 *hoc sciens Probus abstinuit se, inter accidentia semper non dixit illud quod non numquam accidit; non, sed dixit, nomini accidunt qualitas genus numerus figura, et non dat conparationem nomini:* Prob. instit. 56, 31 et 51, 22. Pomp. p. 155 *commune est, ut dicit Probus, tantum de duobus generibus, ut invenimus in auctoritate, ex tribus. Probus dicit debere dici de duobus generibus, ut hic et haec advena:* Prob. instit. 52, 10. Serg. explan. in Don. 495, 11 *Probus enim dicit inpossibilem rem; multa sunt, ait, ita corrupta ut ne soluta quidem possint esse integra,* Pomp. p. 165 *alia Probi: ille ait hoc dictum, quoniam figura aut rebus constat certis aut rebus incertis: ait sic Probus, pleraque quae sunt in figura apparent esse integra, pleraque corrupta, pleraque sine sensu,* p. 187 *habes in arte Probi, id est institutis ipsius, hoc tractatum: ait sic, nomina omnia*

posse conponi vel ex non intellegendis (hoc stultum est) vel ex integris vel ex corruptis: Prob. instit. 53, 18. quod Pompeius p. 326 de Probo retulit, *fero dicimus, ferui nemo dicit, quod temptat Probus mutare hoc ipsum, ut dicas fero tuli: sed si fero tuli facit, tollo quid habes dicere?*, dubitari potest, utrum ex catholicis 39, 6 petitum sit, an ad ea pertineat, quae Probo auctore Diomedes 380, 11 et 372, 2 disputavit. ad eundem locum pertinet Serg. explanat. in Don. 557, 19 *Probus non posuit suffero.* non magis incerta res est de Cledonio p. 1861 *Probus et Varro alter eorum in duas* (*altereutrum nouas* corr. *alter eorum in duas* cod.) *partes scribit et reliquas subiectas facit, alter in quattuor, prout quisque potuit sentire* et p. 1874 *nam Probus et Sabinus sic volunt declinari optativum per singula tempora, quomodo coniunctivum.* nam illa de partibus orationis, si modo integra sunt, in iis quae nunc de libris Probi restant non leguntur. de optativo modo autem quoniam quaesitum esse apud veteres constat ex Diomede 340, 4, ex eius modi disputatione potius quam ex declinationibus verborum instit. p. 160 sqq. haec petita esse puto. in codice Bambergensi, de quo dictum est vol. I praefat. p. XXI, est ars Clementis, in qua ex Probo citata inveni haec, f. 11 *Probus vero opinione caeca novem accidentia nomini accidere dicit, litteram videlicet et syllabam et accentum inter accidentia numerando,* f. 25 *Probus vero quattuor divisiones pronominum esse dicit, finita, infinita, minus quam finita, possessiva, — et hoc sciendum quod Probus ordinem accidere praepositionibus dicit.* ex quibus quae de nomine et pronomine dicta sunt, a Pompeio videntur petita esse; de praepositione nisi erravit grammaticus, alium Probi librum eum secutum esse necesse est: cf. Diom. 409, 5. item Pompeium p. 235 secutus est Iulianus Toletanus in arte grammatica Romae edita a. 1797 p. 74 *Donatus definivit in duas, id est in finitum et in infinitum, Probus in quattuor, finitum infinitum articulare et possessivum, Pompeius in viginti unam.*

Contra ex eo libro, quo Diomedes, qui Probum nominatim appellavit 342, 9. 352, 35. 354, 17. 364, 30. 365, 10, usus est, petita sunt haec, in codice Caroliruhensi Prisciani vol. I p. 428, 12 *Probus, est verbum praeterea hio hias, ex quo frequentativum hiato* (l. *hieto*) *as, inchoativum vero hisco is. sed quanquam ita esse habet* (*se habent* Diomedes), *tamen plus inesse in eo videtur, quod est hiscere quam hiatare* (l. *hietare*): Diom. 343, 13. in scholiis Bernensibus in Verg. georg. IV 134 *carpere, carpebat: infinitivo enim inperfecta tempora significat more veterum, ut Probus ait:* Diom. 341, 4. in codice Parisino 7491 saec. X f. 90 *qualitatem autem in modis bipertitam esse Probus adfirmat dicens 'qualitas verborum aut finita aut infinita est. finitiva verbi qualitas est, cum quasi definitiva et simplici utimur expositione ipsa distinctione per se* (*ipsa dictione per se commendantes sensum* Dio-

medes) *sine alterius conplexu, ut accuso as at. infinitiva sane qualitas est, in qua haec universa confusa sunt, ut legere':* Diom. 338, 17. ibid. f. 93 *vel secundum Probum activa ea sunt quae dumtaxat* (l. *quae dumtaxat actum nostrum significant*), *cum alio agente sit qui patitur, ut accuso as. extrinsecus enim expectat patientem. sic passiva sunt, cum alio patiente penes alium sit administratio, ut accusor accusaris. expectat enim extrinsecus agentem. neutra sunt quae o littera terminantur. sed secundum Probum* (cf. de differ. p. 201, 15) *neutrum in nomine, neutrale in verbo rectius dicimus:* Diom. 336, 26. ibid. f. 94 *sed e contrario Probus adfirmat tempus in se* (*per se* Diomedes) *nullum omnino diremptum est, cum per se in se revolvitur* (l. *revolvatur*) *et sit perpetuum* (l. *perpetuo*) *unitum et individuum. sed quoniam actus noster variatur nec idem semper est, individuo tempore* (l. *tempori*) *per metonymiam partes temporis inponere solemus, non tempus dividentes. etenim aut agimus aut acturi sumus. hinc quod agimus in tres partiones* (l. *portiones*) *dividimus et dicimus instans praeteritum futurum. instans est, quod et praesens, cum quid maxime agimus; praeteritum, cum facere desinimus et actum perficimus; futurum, cum non adhuc agere instituimus, sed acturos nos promittimus. in praeterito duo tempora sunt artificalia. artes enim exigentibus fabulis et rebus actis seculi* (l. *saecula*) *repperierunt. inperfectum scilicet, id est non tam* (l. *iam*) *perfectum, ut si aliquid agimus, quod non perficientes agere desinimus, unde hoc tempus inchoativum dicitur; perfectum, hoc est cum facere desinimus et actum perficimus, quod alii absolutivum, alii infinitivum dicunt; plus quam autem perfectum, quod vetustissimum dicunt, cum non solum quid egimus, sed longa intercapedine inveteraverit nobis:* Diom. 335, 21. in codice Leidensi bibl. publ. 136 saec. X f. 143 *item ostendit Probus esse omnes personas, dicens de usurpativis 'usurpativas* (l. *usurpativa*) *species est huius modi, cum dicimus legendo proficiscit* (l. *proficit*), *id est dum legit, legendi causa venit, id est ut legat, legendum tibi est, id est necesse est ut legas. his enim fere casibus usurpantur dicta quod usu exerceri quo modo hoc pacto legitur demonstratur'* (f. *usurpantur, usurpativa dicta, quod usu exerceri quod hoc pacto legitur demonstrant*): Diom. 395, 30. sed in his cum manifestus sit consensus Diomedis, non dubito ex eodem fonte repetere illa, Consent. p. 2051 *quaedam vero talia sunt, ut neutrum horum, sicut Probus vir doctissimus adnotat, admittant, ut algeo aestuo. neque enim, inquit, Latine dicitur volens aut invitus quis aestuat aut alget, cum hoc ex necessitate pro qualitate temporis evenire videatur:* Diom. 337, 10. Pomp. p. 367 *habes hoc in Probo: falsum est, dicit, quod dicunt, verbum deponens esse ab eo quod non deponat r litteram, quasi cata antiphrasin, quo modo Parcas ab eo quod non parcunt, quo modo dicimus lucum ab eo quod non luceat; sic et deponens:* Diom. 337, 24. in codice Parisino 7491 f. 92

item sciendum est quod ipsa declinatio inpersonalis, quae in tur exit, a neutralibus, ut ait Probus, figuratur, quia ipsa neutra passivum ex se aliter non faciunt: cf. Diom. 398, 31. ibid. *Probus vero in his* (gerendi verbis) *actum tamen* (l. *tantum*) *fieri docet excludens passionem. sed notandum quod Probus in his quae a neutro vel a deponenti veniunt merito et recte exclusit, non ab his quae ab activo veniunt. — item, ut ait Probus, haec participia non sunt, sed propria sermonis species. participia enim cum sint alia* (l. *talia*), *recipiunt et personam et numerum et* (l. *ut*) *ab his legendis.* eadem fere de gerendi modo praecepta Probo tribuuntur etiam in codice Leidensi 135: cf. Diom. p. 342. denique ad laudem artis grammaticae, qua Probus inter recentiores grammaticos florebat, pertinent haec, apud Cassiodorum de gramm. p. 2321 *sed quamvis auctores temporum superiorum de arte grammatica ordine diverso tractaverint suisque saeculis honoris decus habuerint, ut Palaemon Phocas Probus et Censorinus,* apud Ausonium praef. ad Syagr. 18 *nomen grammatici merui, non tam grande quidem, quo gloria nostra subiret Aemilium aut Scaurum Berytiumque Probum,* profess. Burdig. 16, 12 *Scaurum Probumque corde callens intimo,* ib. 21, 7 *grammatice ad Scaurum atque Probum.* in codice Parisino 7560 saec. XI f. 10 *sciat se Prisciani vel Donati, Probi vel Audacii, Velii Longi vel Romani, Flaviani vel Euticis, Victorini vel Focae, Asporii vel Pompei latus laniare,* analect. gramm. Vindob. p. 514 *sed illos non putes intellegere, nisi a Donato sumpserint principium, ut est Probus et Caesar.*

Non piguit magnum numerum locorum, quibus posteriores grammatici mentionem Probi fecerunt, conponere, ut eorum testimoniis constaret, quam frequens huius grammatici memoria et quanta eius auctoritas fuerit.*) nam quae Suetonius Gellius Charisius de Probo tradiderunt, quoniam ex antiquiore aetate profecta et ab his libris in quibus nunc versamur aliena sunt, omisi. sed ut ad quaestionem

*) Ex iis quae adscripto Probi nomine in commentariis quibusdam infimae aetatis in codicibus manu scriptis leguntur quaedam non recepi, propterea quod non ex ipsius Probi libris descripta, sed a posterioribus grammaticis, qui illius mentionem fecerant, petita sunt. alia, quae, quia vel incerta vel nullius momenti sunt, omisi, nunc breviter indicabo. Montefalconius bibl. vol. II p. 1331 in indice codicum bibliothecae Pontiniacensis posuit 'Probum de ratione temporum'. de quo codice nihil praeterea mihi constat. sed si recte ab illo liber Probi indicatus est, commentariis grammaticorum ex Probi disputatione de temporibus verborum excerptis, qui supra indicati sunt, similis fuisse videtur. Valerii nomine adscripto quaedam citata sunt ab Aldhelmo Mai. class. auct. vol. V p. 538 et 560, de quo cf. Osann. symbol. litt. vol. II p. 173, et in commentario codicis Lavantini vol. I praef. p. LV, quae ipsa quoque ad Valerium Probum pertinere haud inprobabile est. denique nomen Probi cum aliis grammaticis appellavit Priscianus l. XIII. p. 13, 14 et l. XVII p. 142, 27, Rufinus p. 2713 et 2720.

institutam de auctore librorum qui Probi nomine inscripti feruntur redeam, non multum tribuo auctoritati grammaticorum, qui quae ex his libris petiverunt eodem loco quo ea quae antiquioribus commentariis debentur habuerunt. facile enim fieri potuit, ut scriptores aetate longe diversos propter idem nomen confunderent. gravius est illud, quod in catholicon quidem libro (nam de hoc nunc solo dicendum est) sunt quae satis certis argumentis, Prisciano maxime auctore, Berytio grammatico vindicentur. atque ut primum de ea parte quae est de nominibus dicam, ea quae hic de regulis nominum breviter indicata legimus cum iis quae Priscianus in sexto libro de nominativo et genetivo multo uberius disputavit et quae in quinto libro de generibus tractavit ita consentiunt, ut dubitari vix possit quin ex eodem fonte utriusque grammatici doctrina derivata sit. ex multis exemplis haec pauca ad rem probandam sufficiant, p. 3, 14 die acie: Prisc. 366, 9. p. 6, 25 de nominativo a finito: Prisc. 199, 14; 143, 14; 201, 18. p. 7, 4 lac: Prisc. 212, 4. p. 10, 28 homo: Prisc. 206, 22. p. 13, 8 acer alacer: Prisc. 152, 18. p. 13, 29 Gadir: Prisc. 154, 1. p. 16, 11 pauper: Prisc. 152, 8. p. 20, 3 scrobis: Prisc. 168, 9. p. 31, 1 vis: Prisc. 249, 9. p. 22, 24 Chremes: Prisc. 244, 5, ubi quae de nominibus es syllaba finitis in catholicis plurimis locis dispersa leguntur in uno loco conposita sunt. iam igitur quamvis Priscianus non indicaverit, quem auctorem in his secutus sit, neque uni omnia debeat, sed doctissimorum virorum inventis se usum esse profiteatur p. 194, 10, tamen Caprum saepe nominatim appellavit. Caprum porro Probi copiis usum esse scimus. quare cum non inprobabile sit hunc catholicorum cum Prisciano consensum ex communibus copiis Probi, cuius nomen catholica prae se ferunt, derivandum esse, accedit etiam illud, quod aliqua vestigia eorum quae Berytio grammatico aperte tribuuntur in catholicis restare videntur. ex quo genere sunt ea quae de nomine sal ex Capro et Probo exhibuit Priscianus p. 171, 8 conl. cathol. 8, 25, et de generibus deminutivorum p. 115, 18 conl. cathol. 6, 16 et 20, 27. etiam quae de nominibus cum puero conpositis Priscianus Probo auctore disputavit p. 236, 12, quamquam ex catholicis 16, 18 petere potuit, sicut supra p. XVII indicatum est, tamen haud scio an Capro potius debuerit. denique quae de scriptura nominis Orchus in catholicis praescripta sunt p. 10, 22. 14, 33. 22, 27. 38, 28 Berytii grammatici doctrinae convenire docet Servius in Verg. georg. I 277 *Probus Orchus legit, Cornutus vetat aspirationem addendam.*

Plura indicia doctrinae ex veteribus Probi copiis derivatae in altera parte catholicorum, quae est de verbis, extant. in qua parte ut Prisciano et Diomede auctoribus multo certius constat, quid

Berytio grammatico placuerit, quam in priore, ita haec in catholicis multo brevius et neglegentius tractata sunt. sed tamen ad Probum satis certo referuntur haec, p. 34, 21 relevi: cf. Prisc. 490, 7 et 529, 20 Diom. 370, 6. p. 34, 8 et 38, 6 sorbo sorbeo: cf. Prisc. 491, 13 Diom. 366, 27. p. 35, 29 aio: cf. Prisc. 494, 11 et 541, 18 Diom. 374, 1. p. 36, 25 partio partior: cf. Serv. in Verg. Aen. I 194. p. 36, 34 lavo: cf. Prisc. 471, 2 Diom. 381, 12. p. 39, 26 et 40, 7 necto nexo: cf. Prisc. 469, 12. 536, 8. 538, 2 Diom. 369, 16. p. 39, 5 tollo: cf. Diom. 372, 4 et 380, 9. in quibus quamquam quaedam sunt, in quibus nomen Probi e catholicis, ut videtur, Priscianus adscripsit, tamen haec quoque a Berytio grammatico tractata esse consensus Diomedis vel uberior ipsius Prisciani disputatio ostendit.

Itaque cum multa, quae olim a Probo uberius tractata esse vel certo constat vel probabiliter conici potest, nunc breviter indicata inveniantur in catholicis, haec ex iis quae nobilissimus grammaticus scripta reliquerat excerpta esse dicemus, non recentem nescio quem Probum, cuius nulla apud veteres scriptores memoria extat, fingemus. nam ex antiquiore aliquo et uberiore commentario haec quae nunc legimus excerpta esse universa libri indoles docet. tam multa enim vel inepte repetita vel perverso ordine posita vel nimio quodam brevitatis studio corrupta sunt, ut certissimis indiciis adpareat scriptorem ea quae ab antiquiore auctore acceperat in conpendium redegisse, ad novum rerum ordinem, terminationes nominum et verborum dico, revocavisse, denique ad usum suae aetatis accommodavisse. in quo studio quamvis multa omittenda essent, tamen plurima veteris doctrinae vestigia relicta sunt. unde enim tam multa veterum scriptorum exempla et antiqui sermonis reliquias grammaticum recepisse existimabimus, nisi bonum et antiquum auctorem secutus esset? quin etiam ipsius rationis ac doctrinae, quam veterem grammaticum secutum esse scimus, quasi quaedam vestigia in catholicis latere videntur. nam quod is in primis sibi proposuerat, ut quid leges Latini sermonis et praecepta artis postularent, quid usus loquendi sibi sumpsisset, doceret et diligenti lectione usum veterum scriptorum observaret et quibus in rebus ab illis novi recederent indicaret, illud in hoc quoque libro multis exemplis agi videmus. quae cum ita sint, ne illud quidem huic iudicio repugnare existimo, quod quaedam sane in catholicis scripta sunt, quae iis quae Probum docuisse aliis auctoribus constat aut non satis respondeant aut adeo adversari videantur, ut p. 36, 16 de verbo pario conlato Prisciano 500, 19 et 540, 6 et Diomede 383, 4, p. 38, 26 de verbo inchoo conlato Diomede 365, 16. ni mirum, quae fuit grammaticorum libertas et neglegentia in antiquioribus auctoribus adhibendis, ab eo qui haec in hunc ordinem conposuit non solum plurima omissa, sed etiam

multa addita vel inmutata esse putabimus, praesertim cum id egisse videatur, ut ex amplissimis Probi copiis ea potissimum quae ad vulgarem dicendi usum pertinerent exciperet. itaque ut singula exempla per totum librum dispersa omittam, ea quae de casibus deque formis casualibus p. 32 sqq. breviter disputata et quae de structura orationis in fine libri p. 40 sqq. scripta sunt non a Probo petita, sed postea addita esse puto.*) sed illam de structura disputationem iam antiquo tempore adiectam et una cum reliquis Probo tributam esse, inde adparet, quod non solum a Rufino p. 2724 et in tractatu de structuris anal. gramm. Vindob. p. 508 quaedam ex hac parte adscripto Probi nomine citantur, quae supra p. XX indicata sunt, sed etiam Claudius Sacerdos, incertae aetatis grammaticus, sed quarto saeculo vix inferior, qui catholica integra in suum librum transtulit, haec quoque recepit. praeterea alium de structuris commentariolum ex eodem codice, in quo catholica scripta sunt, petitum subiecit Parrhasius. hunc ego, quamvis a catholicis omnino alienus sit, in eo loco, in quo a prioribus editoribus positus erat, relinquendum esse putavi.

Ceterum haec, quae de origine et indole catholicorum disputavi, etiam ad editionis rationem quodam modo pertinent. nam cum in plerisque veterum grammaticorum libris facilius esse soleat corrigere quae falsa esse adparet, quam quid librarii peccaverint, quid ipsis grammaticis debeatur, iudicare et quae ab his scripta sunt, non quae scribi debuerunt, restituere, tum iis scriptoribus, qui, sicut in hoc libro factum est, veterum praecepta in conpendium redegerunt, cautio adhibenda est. quare quamquam ea quae in codice corrupta sunt corrigendo vel transponendo facile in iustum ordinem revocari poterant, tamen non nulla ita conparata erant, ut codicis scripturam relinquere praestaret, ne neglegentia grammaticorum, quorum studiis haec quae nobis tradita sunt debentur, videretur correcta esse.

Cum catholicis olim instituta artium in unius operis continuitatem coniuncta fuisse, ita ut instituta priorem, catholica posteriorem librum efficerent, prima catholicorum verba docent p. 3, 2 *quoniam instituta artium sufficienter tractavimus, nunc de catholicis nominum verborumque rationibus doceamus.* praeterea eiusdem libri mentio facta est p. 10, 25. 14, 10. 39, 3. 40, 17, unde adparet et de litteris

*) Subscriptionem in Bobiensi codice ante commentarium de structuris positam, quam supra p. VIII exhibui, ita quispiam interpretari possit, ut usque ad hunc locum excerpta Probi pertinere, reliqua postea addita esse iudicetur. sed vereor ne subscriptio eo loco posita errori librarii tribuenda, non ex antiquiore memoria profecta sit. illud quoque quod ibi interpositum et postea deletum est, *ars Servii grammatici explicit*, quamquam multa de nomine Servii conici possunt, tamen errori librarii tribuere malo.

et de partibus orationis in eo libro expositum fuisse. atqui eodem nomine inscriptum habemus librum de arte grammatica, cui illud nomen vindicavi auctoribus Prisciano vol. I p. 383, 7 et Pompeio p. 156 et 187 (p. VIII. XIX. XXI), cum antea artem minorem inscripsissent Vindobonenses editores. hunc diversum esse ab illo libro, qui olim cum catholicis coniunctus erat, non magis ex iis quae catholicon scriptor in institutis se tractavisse ait, quam ex universa eius libri indole et ratione adparet. nam neque ea quae ille ponit scripta inveniuntur in hoc, et omnis disputandi et scribendi ratio a catholicis abhorret. agitur autem, ut nunc primum de hoc ipso libro dicam, de octo partibus orationis, ordine partium vulgari ita mutato, de nomine, de pronomine, de participio, de coniunctione, de interiectione, de praepositione, de adverbio, de verbo. antiquiorum grammaticorum auctoritas raro adhibita est. nam praeter Varronem tribus locis 48, 37; 127, 31; 152, 30 et 38 et Plinium item ter 89, 10; 133, 7 et 11; 137, 11 et Caesarem semel 50, 22 citatum nullus nominatim appellatus est. ac ne illorum quidem libros ipse grammaticus legisse videtur, sed quid statuerint a recentioribus artis latoribus (nam ita dicere consuevit) accepit. omnino veteres scriptores cum paucos tum eos maxime qui in scholis legebantur, Vergilium, Terentium, Sallustium, Ciceronis in Verrem et in Catilinam orationes (nam praeter has bis tantum fragmenta Ciceronis adscripta inveni, quae unde petita sint nescio), semel etiam Lucilium citavit. res ipsae autem multis verborum ambagibus et inepta disputandi prolixitate iisdem rebus et verbis saepe repetitis expositae sunt. atque in eo fere omnia versantur, ut doceatur, quem ad modum vocabulo aliquo proposito casus nominum, gradus conparationis, tempora et modi verborum, denique reliquae verborum formae nullo quidem iudicio adhibito vel cognosci vel fingi possint. et non tam ad usum loquendi quam ad constantiam regularum, quas scriptor posuit, praecepta revocantur, quod maxime in iis quae de ablativo casu et de reliquis casibus ex ablativo derivandis disputata sunt p. 75 sqq. adparet. saepe disputationem ad summas ineptias labi videas, ut ea quae de figura nominum scripta sunt p. 53 sqq. quin etiam in rebus tritissimis, de quibus nullus dubitandi locus vel leviter erudito relictus est, hunc scriptorem haesitantem et ea quae praecipit regulis et analogia firmantem deprehendas: cf. 68, 10 facillimus, 72, 29 summus intimus extremus ultimus, 98, 20 vires, 105, 16 o Mercurii, 124, 22 agrestis; itemque in quaestionibus verborum 181, 22 sqq. plura eius generis exempla inveniuntur. quamquam haec ipsa demonstrandi cura et religio ad inperitorum hominum usum et corrupti sermonis emendationem in primis videtur accommodata fuisse. quaecumque autem difficiliora sunt vel longiorem disputationem requirunt, haec alio loco se trac-

taturum esse promittit. quaedam enim ad eam partem quae est de metris vel de metris et structuris, plurima ad eam quae est de sonis remittuntur. in tam multis igitur infimae aetatis indiciis vix opus est eo argumento, quo A. Maius usus est, ut librum quarto saeculo non vetustiorem esse probaret, quod Diocletianarum mentio facta est 119, 26. verum tamen ut recte de hoc libro iudicetur, illud tenendum est, non ad perfectam artis scientiam eum scriptum esse, sed tironibus instituendis destinatum. quod cum omnis libri ratio et indoles, de qua modo dixi, probat, tum Pompeius grammaticus p. 156 verbis supra p. XIX positis adfirmat. fuit autem hic mos grammaticorum, ut, cum aliter rudibus litterarum, aliter doctioribus scribendum esse intellegerent, aut ipsi artium scriptores duobus libris diverso modo conpositis utrisque consulerent, aut minor celeberrimarum artium editio (nam ita vulgo dicebant) pararetur ab aliis. cuius rei luculentissimum exemplum praebent artes Donati in hoc volumine editae. illud igitur ut de institutis Probi quoque factum esse putemus, suadent illa saepissime ab hoc grammatico repetita, quibus multa quae omisit alio loco se tractaturum esse pollicetur. quibus promissis hoc indicare videtur, se huic vulgari et pueris destinatae artis expositioni alium et doctiorem librum, qui in eodem argumento versaretur, quasi ad perficiendam eruditionem subicere voluisse. idem sensisse videtur is qui in Parisino libro, suam, opinor, coniecturam secutus, non veteri testimonio usus, artem minorem hunc librum inscripsit. denique quamvis pauca in tali quidem libro ad veterem doctrinam referri possint, tamen, ni fallor, et in doctrina grammatica, quam hic scriptor sequitur, et in non nullis quaestionibus cum iis quae de usu extremae aetatis exposita sunt coniunctis vestigia quaedam antiquioris auctoris, quem secutus est, adparent. redeo ad illa instituta artium, quae olim cum catholicis coniuncta fuerunt. de quo libro quoniam praeter pauca, quae in catholicis relata sunt, nihil memoriae proditum est, nihil certi constat, nisi quis ex duobus libris Claudii Sacerdotis grammatici aliquid concludere velit, ut, quem ad modum alter liber catholicis Probi similis est, ita priorem institutis similem fuisse dicat. quamquam hoc quoque valde incertum est. sed illud hoc loco non est omittendum, grammaticos, qui supra indicati sunt, multa, quae in iis libris qui nunc Probi nomine inscripti feruntur non scripta sunt vel non satis certo ad eos referri possunt, huic grammatico tribuisse. haec igitur omnia, quae quidem ad eos libros qui nunc supersunt non pertinent, ex antiquiore et doctiore libro Probi, qui praeter hunc recentem et in usum tironum scriptum olim extabat, petita sunt, sive is ab institutis illis, quae olim ante catholica scripta erant, non diversus fuit, sive haec quoque ex illo excerpta erant.

Ergo ut paucis conprehendam quae disputavi, sic statuo: quae Probus de conpluribus artis grammaticae partibus scripta reliquerat, cum summam auctoritatem apud grammaticos nacta essent, postea in artem redacta sunt. quam artem duobus libris sic dispositam fuisse suspicari possumus, ut priore libro, qui consueto tum nomine instituta artium inscriptus esse videtur, de litteris et syllabis et de octo partibus orationis exponeretur, altero de catholicis nominum et verborum. ex his unus catholicon liber sic fere, ut tunc conpositus est, restitit; instituta artium autem recentiore aetate in novam formam, quae et ad posterioris temporis utilitatem et ad primae linguae institutionem accommodata esset, redacta sunt. quo factum est ut, cum antiquiore libro neglecto hic recentior, quem nunc habemus, solus servaretur, multa vetustioris doctrinae vestigia relinquerentur in catholicis, pauca in institutis.

De reliquis libris brevius dicam. appendicem ad Probi artem minorem editores Vindobonenses dixerunt ea quae in Bobiensi codice post instituta Probi sive artem minorem, ut illi inscripserant, scripta sunt. haec quamquam propter locum, quem in codice obtinent, Probo minime vindicanda esse adparet, tamen aliqua pars, quae est de differentiis, in codice Montepessulano Probi nomine inscripta est. neque eam tantum partem quae in Montepessulano libro est, sed reliqua etiam quae de eodem argumento sequuntur Probo olim tributa esse videntur, si modo recte huc retuli ea quae ex commentario de verbo, qui in Parisino codice 7491 saeculo decimo scriptus est, ad p. 201, 15 adscripsi: cf. p. XXIII. quare siquid omnino nomini Probi tribuendum est, in hoc quoque differentiarum libello quaedam ex libris Probi, quibus posteriores grammaticos usos esse constat, excerpta esse putaverim, quae postea cum aliis observationibus ex consuetudine extremae aetatis profectis mixta sunt. idem fere accidit in excerptis de nomine, in quibus conplura insunt, quae cur a Berytio grammatico abiudicemus nulla prorsus causa est. immo quae de dubio genere vocabulorum scripta sunt cum ab antiquo et docto auctore haud dubie profecta sunt, tum nulli probabilius tribui possunt, quam huic ipsi Probo. nunc de his omnibus, quae ad nomen et auctoritatem Probi revocavi, illud monendum est, quod satis ex iis quae supra disputata sunt adparere puto, omnia ita mutata et a pristina forma atque doctrina ad recentioris aetatis usum deflexa esse, ut, siquis propterea iuniorem Probum dicat, defendi quodam modo possit, quo certius incorrupta veteris grammatici memoria ab iis quae recentiores adhibitis eius libris et nomine conposuerunt discernatur. sed hoc teneri volo, neque ab uno homine neque eodem tempore ea quae nunc hoc nomine inscripta sunt conposita esse, sed commune auctoris nomen inde accepisse, quod ad unum doctrinae

fontem quamvis graviter et grammaticorum licentia atque consilio et temporum depravatione corruptum referebantur.

Restat liber de ultimis syllabis ad Caelestinum scriptus. quem librum olim Probo tributum et cum catholicis coniunctum esse non auctoritate libri manu scripti, sed coniectura Parrhasii supra dictum est. quam coniecturam cum novissimi editores secuti essent, Guilelmus Freundius. annal. philol. t. V (a. 1832) p. 91 sqq. longiore disputatione probavit hunc librum neque pro institutis artium, quae olim ante catholica posita erant, haberi posse neque ab eodem auctore atque illum scriptum esse. quorum utrumque facile nunc omnes concedere puto. scilicet illud potius demonstrandum fuit, Probi nomen ad hunc quoque librum pertinere, siquis ita existimaverit, non id quod nullo veterum testimonio traditum est, a Probo scriptum non esse, doceri opus fuit.*) quare librum, de cuius auctore nihil omnino constat, quoniam a prioribus editoribus cum Probi libris coniunctus erat, nunc quoque cum his edendum, sed a reliquis seiungendum putavi.

III DE DONATI ARTE GRAMMATICA

Donati ars quamvis multis libris manu scriptis propagata sit, tamen in paucis vel integra, sicut edita est, vel eodem ordine scripta invenitur. nam cum universa ars in partes quasdam divisa esset, non solum partes libri aliter in aliis codicibus dispositae et interiectis similibus commentariis distractae, sed etiam singulae vel binae partes, sicut usus exigebat, receptae et diverso modo inscriptae sunt. itaque ut intellegatur, quae sit librorum manu scriptorum varietas, indicem codicum, qui ad eam rem cognoscendam maxime idonei videntur, subiciam. in quo eos quibus in libro Donati recensendo usus sum accuratius indicabo, de aliis quibusdam brevius dicam. primo loco autem ponam eos libros, qui omnia quae Donati nomine inscripta feruntur continent, deinde eos qui partem aliquam. universae igitur artis codices sunt hi:

Codex Leidensis bibl. publ. 122 in membranis forma quadrata saeculo decimo scriptus. f. 1 *Nomina novem Musarum* — *De figuris pedum* — f. 4 *ARS DONATI GRAMMATICI URBIS ROMAE Partes orationis quot sunt* (355, 2) — f. 12 *et siqua sunt similia* (366, 17).

*) Tamen Osannus symbol. litt. vol. II p. 194 sqq., quasi exploratum esset Probi hunc librum esse, longa disputatione demonstrare conatus est et hunc institutorum quae dixit et catholicorum librum ex uberiore Probi iunioris opere excerptum esse. in quo ut illud de libro ad Caelestinum omni ratione caret, ita uberiorem catholicorum editionem a grammaticis usurpatam esse nullo argumento probatur. neque quidquam his omnibus proficitur ad istam de iuniore aliquo Probo opinionem, propter quam disputata sunt, confirmandam.

DE UOCE Vox est aer ictus (367, 4) — f. 31 *vexit ad urbem* (402, 34). *Incipiunt terminationes nominum. Fuga aestas parens* etc. sequuntur indices nominum et verborum, excerpta Isidori, Servii de ultimis syllabis libellus, Bedae de metris, de schematibus, de orthographia libri, commentarius in Donatum.

Codex Monacensis, olim Ratisbonensis, Emmeramus G. 121 in membranis forma quadrata minore saeculo decimo scriptus, in principio libri aliquot membranis abscisis mutilatus. f. 1 *littera dativum et ablativum in quid mittunt* (356, 35) — *et siqua sunt similia. DE UOCE. Vox est aer ictus* — f. 89 *uexit ad urbes. EXPLICIT ARS DONATI GRAMMATICI URBIS ROMAE. Item de pronominibus. Generis masculini numeri singularis idem* etc. sequuntur declinationes pronominum et variorum grammaticorum libri.

Codex Berolinensis Diezianus 66 membranaceus forma quadrata, qui fuit olim Laurentii Santenii, cuius nomen in initio libri scriptum est ita, 'ex bibliotheca Santenii'. continet autem plurimorum grammaticorum libros a diversis librariis, ut mihi visum est, maximam partem octavo saeculo scriptos. ex his quae ad Donatum pertinent octavo saeculo scripta sunt p. 3 *De nomine dicit donatus. Partes orationis sunt octo. quae. Nomen pronomen* — p. 59 *aut moetum ut attat et siquae sunt similia:* commentarius de octo partibus orationis infima aetate conpositus, in quem plurima ex priore arte Donati recepta sunt. p. 59 *DE UOCE. Vox est aer ictus* (367, 4) — p. 66 *cola et commata id est membra et caesa* (372, 23): recentiore manu subscriptum est *explicit Donatus de parte minori.* p. 129 *INCIPIUNT PARTES DONATI GRAMMATICI URBIS ROMAE FELICITER. Partes orationis* (372, 24) — p. 159 *inconditas inuenimus. DE BARBARISMO IDEM. Barbarismus est* — p. 171 *uexit ad urbes* (402, 34).*)

*) Quoniam saepius Santeniani codicis mentio facienda est, brevem descriptionem eorum quae in eo codice scripta sunt hoc loco subiciam. in primis paginis index librorum qui codice continentur saeculo quarto decimo scriptus est. p. 3 saec. VIII *De nomine dicit donatus* — p. 66 *explicit donatus de parte minori.* in reliqua parte paginae et in p. 67 varia quaedam recentiore manu scripta sunt, in extrema pagina autem saec. XIV haec, *incipit liber magistri seruii de littera et syllaba longa breui et communi media atque finali. de accentibus et ipsorum figuris de posituris de orthografia de analogia et ethimologia de glosis et differentiis de prosa de fabula et historia.* || p. 68 alia manu saec. VIII *De littera hoc sciendum est quid sit fundamentum sapientiae* — p. 76 *nam faceret longam superiorem. sed nomina ista greca sunt et licet nobis pro simpli x ponere.* || p. 76 *De finialibus sullabis. Omnis nominatiuus singularis a terminatus breuis est* — p. 85 *exceptis scilicet positione longis uel diptongis quae omnibus patent:* Servius de ult. syll. p. 1803—1810 || p. 85 *De syllabis. Syllaba est dicta de greco* — p. 102 de pedibus *et duplices usque ad sex:* excerpta ex Pompeio p. 34—65 ed. Lind. || p. 102 *De accentibus. Accentus qui grece prosodia dicitur* — p. 116 de historia *contra naturam sunt:* Isidorus de accentibus, de posituris, de orthographia, de analogia, de etymologia, de glossis, de historia. || p. 117

Codex Parisinus Sangermanensis 1180 'e libris S. Petri Corbiniensis' in membranis forma oblonga nono saeculo scriptus, in principio mutilatus f. 1 *DE PRONOMINE. Quid est pronomen* (357, 1) — f. 5 *similia INCIPIT EDITIO SECUNDA DE PARTIBUS ORATIONIS. Partes orationis sunt octo* — f. 12 *inconditas inuenimus. expliciunt feliciter* (392, 3). *Seruius aquilino salutem* — f. 13 *vel dyptongis quae per se ammodum patent explicit.* (excerpta Servii de finalibus p. 1799 —1810). *incipit de octo partibus orationis. de nomine. Partes orationis primus aristoteles* — f. 16 *nec in aliam linguam facile transferuntur expl. feliciter* (Isidorus de nomine). *in Christi nomine incipit ars aspri*

Quid primum in hebreorum litteris est requirendum — p. 122 *quae ceterae uocales non habent:* ex Isidoro de litteris. || p. 122 *De speciebus locutionis Species locutionis quot sunt. XVIII protenchesis paraebasis* — p. 124 *cum sibi ipsa praeponitur ut seruus uulgus.* sequuntur in ultimis quaternionis membranis varia quaedam diverso tempore scripta. || p. 129 eadem manu quae fuit ante p. 68 *incipiunt partes donati* — p. 171 *uexit ad urbes.* || p. 171 *De barbarismo iuxta pompeium Barbarismus est et definit* — p. 216 *a rebus paribus explicit:* Pompeius p. 417—480 ed. Lind. || p. 217 De regibus Albanis, *Picus regnauit — acca uxore fuissent nutriti.* || p. 218, 219 indices librorum nono saeculo scripti, *M. annaei lucani belli ciuilis libri quinque sic incipit — incipit messi oratoris de elocutionibus olybrio et probino messius.* || p. 220 alia manu saec. VIIII Angelberti carmina, *Carmina mitto petro dulci doctoque magistro angelbertus ego* — p. 222 *depellat tristia corda.* || p. 223 *incipit metrum centimetrum* — p. 231 *laborem:* Servius de centum metris p. 456—464, 11. || p. 231 *incipit de metris malli theodori. Metrum dactilicum* — p. 234 *fraternas gratias malis explicit:* excerpta Mallii Theodori p. 19 sqq. ed. Heus. || p. 235 *de heroo et triametro. hoc creditur ab apolline inventum uel ab eius sacerdote phemone* — p. 239 *uiuaque sulphura explicit. Incipit de heruo. Quamquam de singulis uniuersisque metrorum generibus superioribus libellis* — p. 243 *erit uitiosus et turpissimus explicit.* || p. 243 *Quid primum his qui artem aliorum discere uolunt interrogandum est* — p. 276 de pentasyllabis pedibus *temporum octo. Quot sunt diuersa in homine IIII. uox uultus uirtus et uoluntas. uox quia dissimilis est in humanis uocibus uultus quia non omnes equales sunt sic et uirtus et uoluntas* p. 277 ΕΚΑΤΟΜΕΤΡΩΝ ΚΑΤΑ ΣΕΡΒΙΟΝ ΤΕΛΩΝ: commentarius de arte metrica ab expositione Servii de centum metris incipiens, qui recentiore manu saec. XIV vel XV *commentum super centimetro seruii ad albinum incipit* inscriptus est. || *Columbanus fidolio fratri suo Accipe quaeso nunc bibidali condita uersu.* — p. 279 *quartus ut ne quintus ut non:* post Columbani versus pauca de accentibus et de modis syllabarum productarum scripta sunt. || p. 280 *incipit expositio magistri seruii super partes minores Oratio dicitur elocutio* — p. 326 *interiectio dicenda est:* explanationes in Donatum 487, 22 — 518, 29. || p. 327 *Partes orationis sunt octo* — p. 336 *uides ergo genetiuum solum esse:* excerpta Pompeii de nomine et pronomine. || p. 336 *de musica. Musica est peritia* — p. 343 *suauissimus cantus explicit:* Isidorus de musica. || p. 343 *De uoce. Vox quid est. R. aer ictus* — p. 347 *sed ubicumque adspiratio est uocalis explicit de littera.* || p. 347 *uerbum finitum actiuum meto* — p. 348 *metendus:* declinatio verbi meto. || p. 348 *Nomen unius hominis est appellatio multorum uocabulum rerum est. nomen unius hominis quasi diceretur quomodo nominatur iste homo appellatio multorum quasi diceretur quomodo nominantur isti homines* p. 349 *Grammaticae artis nomina graece et latine praenotata Poeta uates — anfibrachis hinc inde breuis:* cf. script. lat. rei metr. ed. Gaisf. p. 574. in ultimis membranis p. 350—363 quaedam quae ad res sacras pertinent scripta sunt.

grammatici de nomine. Partes orationis sunt octo — f. 23 *aut metum ut attat et siqua sunt similia. expl. ars aspri. DE UOCE Uox est aer ictus* (367, 4) — f. 24* *semipes nominatur* (369, 15). interposito commentario quodam de litteris, *de litteris latinis quidam sapiens interpretatus est, A uocalis est* etc., sequuntur reliquae partes Donati f. 26* *DE PEDIBUS Pes est* (369, 16) — *commata* (372, 24). *DE BARBARISMO. Barbarismus est* (392, 4) — f. 30* *uexit ad urbes.* sequuntur alia conplura de variis artis grammaticae partibus.

Codex Parisinus 7490 memb. 4 saec. X f. 15 *incipit editio prima de partibus orationis donati grammatici urbis romae. Partes orationis quot sunt* — f. 24 *et siqua sunt similia. incipit editio secunda de partibus* [*orationis donati grammatici urbis romae* add. al. man.]. *Partes orationis sunt octo* — f. 41 *inuenimus. incipit de uoce. Uox est aer ictus* — *commata. De barbarismo. Barbarismus est* — f. 51 *ad urbes. explicit donatus.*

Codex Sangallensis 855 memb. 4 saec. X p. 1 *incipiunt partes minores. Partes orationis quot sunt* — p. 18 *et siqua sunt similia.* p. 50 *incipit editio secunda de partibus octo. Partes orationis sunt octo* — p. 69 *inconditas inuenimus.* p. 72 *De uoce. Uox est aer ictus* — p. 31 *uexit ad urbes.*

Codex Sangallensis 877 memb. 4 saec. X p. 204 *incipiunt feliciter primae partes artium donati grammatici urbis romae. Partes orationis quot sunt* — p. 225 *ultra praeter propter* | (365, 15) p. 226 *Partes orationis sunt VIII* — p. 262 *inconditas inuenimus. De littera. Littera est pars minima* — p. 287 *uexit ad urbes. finit artis donati grammatici urbis romae*

Codex Sangallensis 876 memb. 4 saec. IX p. 285 *in nomine domini nostri xpi incipiunt octo partes or doni gramci romae. Partes orationis quot sunt* — p. 302 *et siqua sunt similia finit. incipit declinatio prima donati grammatici urbis romae. Iustitia nomen appellatiuum* etc. sequuntur exempla declinationum et coniugationum. p. 341 *incipiunt maiores partes donati grammatici. Uox est aer* — *commata. De barbarismo. Barbarismus est* — p. 363 *uexit ad urbes* p. 364 *De partibus orationis. Partes orationis sunt octo* — p. 397 *inconditas inuenimus. explicit ars maior donati.*

Codex Venetus Marcianus class. XIII. 66 memb. 4 saec. XII *incipit editio prima donati grammatici urbis romae. Partes orationis quot sunt* — *et siqua sunt similia. De uoce. Vox est aer* — *commata. De barbarismo* — *uexit ad urbes. incipit editio secunda de partibus orationis donati grammatici. Partes orationis sunt octo* — *inconditas inuenimus.*

Aliud librorum genus est eorum qui omissa minore arte de octo partibus orationis reliquas partes integras exhibent. ex quo genere

sunt hi: codex Parisinus 7537 memb. 4 saec. XI f. 1 *incipit de . . . orationis donati grammatici urbis . . . Partes orationis sunt octo — inconditas inuenimus. De uoce. Vox est — commata. Barbarismus est — uexit ad urbes.* Codex Sangallensis 882 memb. 4 saec. X p. 1—66 *incipit editio secunda donati grammatici urbis romae. Partes orationis sunt octo — inconditas inuenimus. finiunt maiores partes donati grammatici. incipit eiusdem de uoce. Vox est aer — uexit ad urbes. explicit.* nam ita olim partes libri scriptae erant, quae nunc aliquot membranis transpositis et inter se distractae et cum libello Servii de finalibus coniunctae sunt. eadem leguntur in codice Sangallensi 878 decimo saeculo scripto et in libris Italicis quinto decimo saeculo scriptis Vrbinate 1157 et Ambrosiano M 69.

Longe maximus est eorum librorum numerus, qui singulas ex iis partibus, quae in codicibus supra scriptis indicatae sunt, continent. qui quoniam ad universam libri condicionem recte existimandam nihil valent, non enumerabo quos vel ipse vidi vel in indicibus librorum manu scriptorum indicatos inveni. neque in iis codicibus, qui vetera Donati praecepta interpositis observationibus et interpretationibus recentiorum grammaticorum mutata exhibent, morabor. nam iis quae supra scripta sunt de omni huius libri memoria, quae quidem libris manu scriptis continetur, satis constare puto. de octo partibus orationis igitur duo ferebantur Donati commentarii, alter brevior interrogationibus et responsionibus dispositus, quem editionem primam de octo partibus orationis vel partes minores vel primas partes grammatici inscripserunt, alter uberior et doctior, quem secundam editionem de partibus orationis vel maiores partes dicere consueverunt. prior autem editio ut primae puerorum institutioni destinata erat, ita primum locum in libris manu scriptis constanter obtinet, secunda in antiquissimis et optimis codicibus ita cum reliqua artis grammaticae expositione coniuncta est, ut uno et continuo opere primum de voce, de littera, de syllaba, de pedibus, de accentibus, de posituris, deinde de octo partibus, postremo de vitiis et virtutibus orationis exponeretur. ab aliis secunda editio de partibus orationis priori subiecta et ante eam partem, quae est de voce et reliquis artis elementis, conlocata, interdum etiam in finem universi operis reiecta est. ita factum est ut, cum praeter minorem editionem reliqua ars tribus partibus disposita esset, artem tripertitam non nulli communi nomine maiorem artem vel maiores partes appellarent. contra ab aliis ea pars, quae est de voce, de littera, de syllaba, de pedibus, de accentibus, de posituris, propterea quod ante maiorem editionem de octo partibus posita erat, prima vel minor pars dicta est. quamquam eius rei in codicibus quidem manu scriptis Donati non inveni indicium praeter subscriptionem in Santeniano codice recentiore manu additam.

Apud grammaticos quanta fuerit per longissimum temporis spatium fama et auctoritas Donati, satis constat. nullius enim grammatici frequentior apud posteros memoria fuit, quam Donati. sed neque apud eos qui singulis locis testimonio eius usi sunt vel quaedam ab eo petita in suos libros transtulerunt neque apud eos qui artes Donati commentariis exposuerunt et ad suae aetatis usum adcommodaverunt quidquam inveni, unde concludi posset illos Donati librum vel pleniorem, quam nunc est, vel aliter, atque in optimis codicibus scriptus est, dispositum legisse. Priscianus minoris editionis de partibus orationis semel mentionem fecit, partit. XII vers. Aen. 466, 28 *nec non imperativus quoque et infinitivus e correptam habentes, sicut etiam Donatus docet* (359, 29), *manifestissime id ostendunt:* maiore de omni arte grammatica commentario saepe usus est, sed plerumque solum auctoris nomen appellavit; semel primam artem dixit eam partem, quae est de voce et reliquis artis elementis, de figur. num. 414, 21 *Donatus in arte prima* (370, 30) *'atque excepto — trina condicio reperitur' pro tripertita dixit;* ter secundam appellavit eam qua de partibus orationis uberius expositum est, instit. l. XIV p. 27, 20 *idque Donatus etiam in secunda arte de praepositione* (391, 11) *se intellegere confirmat his verbis 'separatae — graves fiunt'*, ib. p. 41, 16 *quod et Donatus in secunda arte* (389, 22) *docet his verbis 'aut verbum — circumcirca'*, instit. l. XVIII p. 284, 3 *Donatus in secunda arte de nomine* (373, 5) *'sed modo nomina generaliter dicimus' pro nunc.* utramque artem indicavit Cassiodorus de gramm. p. 2321 *nobis tamen placet in medium Donatum deducere, qui et pueris specialiter aptus et tironibus probatur accommodus, cuius gemina commenta reliquimus, ut, supra quod ipse Latinus est, fiat clarior dupliciter explanatus. Donatus igitur in secunda parte ita disceptat, de voce articulata, de littera, de syllaba, de pedibus, de accentibus, de posituris seu distinctionibus, et iterum de partibus orationis, de schematibus, de etymologiis, de orthographia.* quibus verbis nequis libros de schematibus, de etymologiis, de orthographia a Donato scriptos indicari putet, ipse Cassiodorus cavit p. 2323 *ceterum qui ea voluerit latius pleniusque cognoscere, cum praefatione sua codicem legat, quem nostra curiositate formavimus, id est artem Donati, cui de orthographia librum et alium de etymologia inseruimus, quartum quoque de schematibus Sacerdotis adiunximus.* huius modi codice videtur usus esse Rufinus, qui inter scriptores qui mensuram esse in fabulis Terentii et Plauti dicebant p. 2713 ponit 'Sacerdotem, qui et Donatus', et inter eos qui Latine de numeris scripserunt p. 2720 Donatum et p. 2723 quaedam de numero oratorio ei tribuit, *Donatus de structuris et pedibus oratoriis numerorum sic dicit, Cicero in exornatione sententiae clausulaque ponenda modo ditrochaeum*

probat pedem etc. nam de numeris et structuris orationis Donatum scripsisse nullo auctore constat.

Qua ratione interpretes Donati in exponendis et illustrandis eius praeceptis versati sint, cum ex commentariis in hoc volumine editis adparet, tum magis ex iis qui postea edentur adparebit. itaque cum ad utramque artem se adplicarent, et de octo partibus orationis bis disputaverunt et reliqua eo ordine, quo apud Donatum scripta inveniebant, persecuti sunt. quamquam mirum non est in libro praesertim in scholis tractato quaedam ab iis vel omissa vel addita vel aliter disposita esse, sicut in ipsis Donati codicibus factum esse vidimus. duplicem autem de octo partibus disputationem a Donato institutam esse, alteram breviorem et institutioni puerorum destinatam, alteram doctiorem et cum reliqua arte coniunctam, multis confirmaverunt testimoniis. quae quoniam causam erroris praebuisse video, ut grammatici librum Donati diversum ab eo quem nunc habemus olim legisse crederentur, exempli caŭsa adscribam haec, Pomp. p. 4 ed. Lind. *idcirco etiam Donatus inde inchoavit ab ipsis partibus; perite et callide exclusit illa omnia de voce, de littera* et p. 8 *ergo quoniam bene fecit Donatus artem illam priorem scribere infantibus, posteriorem omnibus: est enim robusta et utilis. inchoat a litteris ista particula quae uberior est et habet tractatum*, Serv. in Don. 410, 19 *et cetera quae in superioribus dicta sunt: in posterioribus illud adicit*, ib. 441, 29 *in coniunctione nihil penitus novi posuit, sed ita hic sicut in superiore parte tractavit*, ib. 443, 9 *in autem et sub qua ratione serventur, in superiore arte tractatum est*, Pomp. p. 359 *pleraque dicit quae et in superiore arte memoravit, pleraque addit*, ib. p. 369 *hoc est quod legimus etiam in arte superiore.* adparet enim non ad eam partem, quae in maiore libro expositionem partium proxime antecedit, haec pertinere, sed ad minorem editionem de octo partibus orationis referenda esse. sed cum propter frequentem scholarum usum alia quaedam, quae a Donato tractata non erant, cum eius artibus coniuncta essent, interdum haec quoque, tamquam Donati essent, ab interpretibus recepta et commentariis exposita sunt. hinc videntur ea profecta esse, quae Iulianus Toletanus p. 14 ed. Rom. Donato tribuit, *dicit tamen Donatus, arduum est huius rei exempla reperire, eo quod haec littera saepe inter vocales posita deficit. — dicit Donatus, Latinum vero in hac syllaba non potest nomen inveniri. — Donatus dicit ut in his longus sit, quae a in genitivo ante ultimam producunt.* nam omnia e commentario illo de syllabis finalibus, qui in explanationibus Sergii post commentarium de littera p. 522, 12 receptus est, petita sunt: cf. anal. gramm. Vindob. p. 459.

Studium Donati continuo scholarum usu propagatum, sicut ex magno numero codicum et commentariorum in utramque artem scripto-

rum adparet, duravit etiam post typographicam artem inventam. quo tempore cum aucto Latinae linguae studio omnis puerorum institutio a Donato inciperet, ita in scholis regnabat grammaticus, ut ipsius nomen pro nomine artis grammaticae esse consuesceret. quamquam omne illud studium ad minorem artem de octo partibus orationis pertinebat, quae primis annis post inventam artem typographicam multis exemplaribus inpressa est. nam hanc fere formam innumerabilis prope multitudo antiquissimarum editionum, quae tunc prodierunt, prae se fert. sed illud editionum genus, ut ad initia artis typographicae investiganda et ad rationem scholarum, quae tum fuit, cognoscendam magni momenti esse constat, ita ipsius Donati libro nullam utilitatem attulit. nam cum ii qui tum huic libro operam dabant usum suae aetatis, non veterum codicum memoriam spectarent, multa, sicut tempus exigebat, paulatim mutata, multa addita sunt. diutius neglecta iacuit maior ars Donati, quae, cum minor ars scholis relinqueretur, ab illa remota et cum doctioribus veterum grammaticorum libris coniuncta est. neque omnes partes libri simul editae sunt, sed omissa prima parte, quae est de voce et reliquis artis grammaticae elementis, duae partes, quae sunt de octo partibus et de vitiis ac virtutibus orationis, primum inpressae sunt in principe editione Diomedis circa annum 1476 Venetiis a N. Ionsono facta: cf. vol. I praef. p. XXXIV. eam partem autem, quae in principe editione omissa erat, primum una cum illis duabus partibus editam esse invenio Fani anno 1503 hoc titulo, 'Q Rhemnii Palaemonis ars grammatica secunda. Ars Aspri iunioris grammatici. Aelii Donati editio prima. Donati de octo partibus orationis editio secunda. Donatus de barbarismo. Servius et Sergius in secundam Donati editionem. Fani, Hieron. Soncinus nonis Sept. 1503.' cuius editionis rationem reliqui editores, sive integram artem tribus partibus distinctam sive aliquam partem eius ediderunt, secuti sunt. quo factum est ut minore arte sive prima editione de octo partibus orationis, quae in libris manu scriptis dicitur, omissa ea pars, quae est de voce, de littera, de syllaba, de pedibus, de accentibus, de posituris, quam partem Priscianus, ut supra p. XXXVI dictum est, primam artem dixerat, vulgo prima editio inscriberetur. ad emendationem autem libri ii qui proximis annis Donatum ediderunt, quorum nemo videtur libros manu scriptos adhibuisse, nihil contulerunt. neque plus profecit Putschius, quamquam is Bongarsii libris se usum esse scribit, 'ex editione Basileensi et Bongarsii libris omnia emaculata sunt'. novam recensionem suscepit Fridericus Lindemannus, qui 'Donati artem grammaticam tribus libris conprehensam' (nam ita inscripsit) ad fidem codicis Santeniani in primo volumine Latinorum grammaticorum edidit a. 1831. sed ne is quidem, propterea quod unius codicis

auctoritati se addixerat, incorruptam libri formam, ut sibi videbatur, assecutus est, praesertim cum non satis accurate ubique animadvertisset, quid in illo codice a vetere librario scriptum esset, quid correctori deberetur. ceterum minorem de octo partibus editionem Lindemannus non magis, quam reliqui qui Donati artem ediderunt, neglexit.

Novae editionis rationem paucis explicabo. itaque cum in eo libro, qui longo docentium et discentium usu tritus esset, id maxime ageretur, ut antiquissima et integerrima forma, quae quidem codicum manu scriptorum fide recuperari posset, restitueretur, ex libris supra descriptis elegi tres, Leidensem Santenianum Sangermanensem, et in minore arte quartum Emmeramum. ex quibus codicibus etsi nullus ab interpolatione posterioris aetatis prorsus liber est, sicut et ipsa discrepantia codicum docet et testimonia probant grammaticorum, qui vel ipso Donato vel iisdem auctoribus, quos ille secutus erat, usi sunt, tamen a genuina forma proximo abesse inveni Leidensem. nam ut accuratius quam reliqui scriptus est, ita pauca eaque satis levia arbitrio grammaticorum videntur mutata esse. postea recentiore manu quaedam mutata vel addita sunt. magis et errore librarii et interpolatione grammaticorum corruptus est Santenianus codex. a correctore autem, qui codicem neglegentissime scriptum emendavit, non solum manifesta librarii vitia correcta, sed etiam permulta ex alio codice maxime interpolato addita vel mutata sunt. non nullis locis tamen codex reliquis omnibus antiquitate superior genuinam scripturam in recentioribus libris corruptam servavit. eorum librorum qui maxime interpolati sunt exemplum esse volui Sangermanensem, qui cum correctore Santeniani codicis saepe consentit, raro autem genuinam scripturam in reliquis libris corruptam servavit. recentiore manu cum vitia quaedam veteris scripturae correcta, tum novae interpolationes additae sunt. igitur non dubitavi primas partes tribuere Leidensi codici, quem et in universa libri forma et in singulis verbis constituendis in primis secutus sum. huic in minore arte unum adiunxi Emmeramum codicem, ex quo quae ad emendandam scripturam Leidensis codicis, si quando corrupta erat, apta vel aliquo modo memorabilia esse videbantur adscripta sunt; raro ex excerptis Santeniani codicis quaedam recepi. neque enim maiore cura dignus esse videbatur libellus, quo facile carere poteramus, nisi propter studia posteriorum grammaticorum, qui eum sic ut reliquam Donati artem commentariis exposuerunt, in suum locum restituendus fuisset. in maiore arte praeter Leidensem codicem integram scripturam codicis Santeniani et Sangermanensis exhibui. in quo ea quae in Santeniano codice addita sunt, ut exemplum antiquissimae interpolationis extaret, uncis adpositis in continuitate ver-

borum reliqui; ea quae altera manu novata sunt, praesertim cum plerumque cum Sangermanensi codice consentiant, non ubique indicanda esse existimavi. praeterea autem trium codicum scriptura ita proposita est, ut quidquid aliter in illis, atque ipse in editione exhibui, scriptum est indicaretur in adnotatione.

Qua aetate Donati liber scriptus sit, uno Hieronymo auctore constat, qui Donati grammatici mentionem fecit in chronica Eusebii a. 355 ed. Vallars. *Victorinus rhetor et Donatus grammaticus, praeceptor meus, Romae insignes habentur,* apologiae adversus libros Rufini I 16 vol. II p. 472 ed. Vallars. *puto quod puer legeris Aspri in Virgilium et Sallustium commentarios, Vulcatii in orationes Ciceronis, Victorini in dialogos eius, et in Terentii comoedias praeceptoris mei Donati, aeque in Vergilium et aliorum in alios,* in ecclesiasten c. 1 vol. III p. 390 *huic quid simile sententiae et comicus ait 'nihil est dictum, quod non sit dictum prius'. unde praeceptor meus Donatus, cum istum versiculum exponeret, pereant, inquit, qui ante nos nostra dixerunt.* nam quamvis multa grammatici maximeque interpretes Donati de vita eius disputaverint, tamen quaecumque illi tradiderunt partim ab Hieronymi testimonio profecta, partim ineptissime ficta sunt, neque quidquam quod fide dignum sit ab iis additum est. plenam ineptiarum vitam, quae in codice Parisino 7730 saeculo decimo scripta est, edidit Fabricius bibl. Lat. l. IV c. 7 (vol. III p. 408 ed. Ern.). alia non minus stolide inventa ex Vergilii grammatici libris nuper conposuit F. Haasius de medii aevi studiis philologicis Vratisl. a. 1856 p. 8. Aelii autem nomen, quod vulgo Donato tribuitur, in arte grammatica quidem nusquam a librariis scriptum, sed ex commentario in Terentii comoedias ita in codicibus inscripto, 'Aelii Donati V. C. oratoris urbis Romae', petitum est.

De auctoribus, quibus in libro scribendo Donatus usus est, propter ipsam naturam libri ab omni doctrinae specie remoti nihil constat. nam quod Osannus symbol. litt. vol. II p. 242 demonstrare studuit, Probi instituta vel artem minorem, quam ille dicit, a Donato usurpata esse, nulla satis certa eius rei argumenta prolata esse video. nam ne dicam istum Probi librum vix antiquiorem esse quam Donati, non aliae inter utrumque rationes intercedunt, quam quae omnium fere artis scriptorum communes sunt. at cum Diomede ita per universum librum consentit Donatus, ut multis locis, sicut in adnotatione indicatum est, non solum eaedem res tradantur, sed etiam verba verbis respondeant. in quo consensu quamquam quaedam, maxime in initio libri, ita conparata sunt, ut ex uberioribus Diomedis commentariis brevior Donati disputatio duci potuerit, tamen in maiore parte praeceptorum, quae iisdem verbis conprehensa apud Diomedem et Donatum leguntur, dubitari nequit quin ab antiquiore

auctore, tamquam communi fonte, uterque suam doctrinam derivaverit. nam ut apud Diomedem omnia copiosius et doctius exposita sunt, quam apud Donatum, ita hic iusto rerum ordine et ratione disputandi saepe vestigia quaedam antiquioris doctrinae retinuisse videtur. praeterea multa, maxime in iis quae in extrema parte libri de vitiis et virtutibus orationis scripta sunt, non solum cum Diomede, sed etiam cum Charisio ita consentiunt, ut haec omnia ex eodem fonte ducta esse plane adpareat. quare quae de auctoribus, quos Charisius et Diomedes secuti sunt, in praefatione primi voluminis p. XLIX sqq. disputavi etiam ad Donatum quodam modo pertinent, neque nunc uberius eam rem persequar.

IV DE SERVII VEL SERGII LIBRIS

Servii commentarius in artem Donati ad fidem codicis Parisini 7530 octavo saeculo scripti f. 156—183 editus est.*) praeter

) Descriptionem codicis olim a me exhibitam in anecdotis Parisinis rhetoricis ab Ecksteinio editis Halis a. 1852 hoc loco repetam, propterea quod conplura ex eo codice in hoc volumine edita sunt. codex Parisinus 7530 memb. 4 sacc. VIII litteris longobardicis scriptus: cf. Quicherat bibliothèque de l'école des chartes I p. 51 sqq. Mommsen Zeitschrift f. AW. a. 1845 p. 81 sqq. primus membranarum quaternio deest, secundus autem et tertius, qui nunc primum locum in codice obtinent, in marginibus humore corrosi sunt. f. 1—18 index verborum quae corrupta declinatione utuntur iis quae apud Diomedem p. 356 P sqq. leguntur similis. || f. 18 *De constructione. Singulorum casuum per ordinem constructiones* — f. 27 *aut obicere vedeor:* excerpta ex Prisciani libro duodevicesimo. || f. 27* *Dicimus rithmum esse ubi tantum legitimi pedes sunt — similiter dicimus:* de rhythmo et metro. || f. 28 *incipit thuestes uarii — accepit:* cf. Schneidewin mus. Rhen. noviss. I a. 1842 p. 106, Mommsen l. c. p. 84. || f. 28 *Notae XXI* — f. 29 *expl. notae:* cf. Sueton. rell. ed. Reifferscheid p. 137. || f. 29 *De observatione ultimae syllabae casu singulari omnium partium orationis ac prius de nomine ordine litterarum vocalium observato deinde addita consonante. A terminatus* — f. 31* *obseruanda sunt explicit:* cf. anal. gramm. Vindob. p. 458 — p. 468. || f. 31* *Clarissimo albino* — f. 35 *exsoluat explicit:* Servius de centum metris. || f. 35 *De structuris — portabis:* cf. anal. gramm. Vindob. p. 506. || f. 35* *De iambico metro — permittunt:* ibid. p. 521. || f. 35* *Seruius fortunatiano* — f. 38 *heroico iungitur continentur expl.* Servius de metris Horatianis. || f. 38 *De figuris factis per genitiuum casum. Nomen generis neutri — catonis fuit hoc studium.* || f. 38* *incip. deo propitio metra horatii. In toto carmine suo horatius* — f. 39 *amore percussum graui. Seruii grammatici scripsit deo propitius papulus constheydcrichi indiciimensis februarii XXV dies saturni hora III dei. de pedibus.* || f. 40 *Pes dictus est* — f. 41 *troiae. expleuit de distinctione feliciter. horum ds̄ dona nobis doctrinam et scientiam pater doce nos ds̄ artis excellentiam:* Sergius de pedibus et de distinctione. || f. 41 *De idiomatibus quae pertinent ad genetiuum casum* — f. 48* *haec misericordia* ο ελεος και ο οικτος f. 49 *explicit libellum seruii grammat̄:* de idiomatibus p. 566 — 577, 45. quamquam index idiomatum fine quaternionis videtur interruptus esse et subscriptio quae sequitur in prima scheda novi quaternionis scripta est, tamen veterem esse hunc defectum numeri quaternionum in imis marginibus scripti indicant. || f. 49 *Constat autem ut*

hunc unum novi codicem, qui quidem integrum librum, sicut in illo scriptus est, continere videtur, codicem olim Meermannianum, qui ubi nunc lateat nescio: descriptionem codicis cum excerptis quibus-

cum actiui uerbi —' f. 51* *in aliena lingua non facile transferuntur*: de partibus orationis secundum Isidorum. || f. 51* *De barbarismo. Quid est barbarismus* — f. 62 de schematibus *aut a rebus ingruis aut a rebus paribus*: excerpta ex Pompeio. || f. 62* *Oratio quando* — *quotiens ibi sinit sensus ubi pes sinit explicit*: de oratione et periodo. || f. 62* *incipit de VII artibus liberalibus quis sit philosophus et cur sic dicam* — f. 65* *ut sapientia homini*. || f. 66 *incipit ars focae. Ars mea* — f. 78 *et his similia explicit ars foce grām. de nomine et uerbo*. || f. 78 *Genera uerborum quamuis quinque* — *propriis seruiunt casibus explicit*: de generibus verbi. || f. 78—80* Prudentii hymnus in Eulaliam. || f. 80* *Grammaticae initia ab elementis surgunt* — f. 123* *integer permanet explicit*: excerpta ex Charisio Diomede Prisciano, cf. vol. I praef. p. XVIII. || f. 123* *Incipit beati isidori episcopi de partibus orationis. Nomen dictum est* — f. 125* *gloriandus*. || f. 125* *Barbarismus est una pars* — f. 127 *barbarismus iure dicitur*: de barbarismo et soloecismo. || f. 127 *De formis uerborum* — *rapiebam explicit*. || f. 127 *Casus nominum sunt sex* — f. 138 *acutum et circumflexum*: excerpta ex Pompeio. post f. 135 unus membranarum quaternio, qui fuit numero duodevicesimus deest. || f. 138* *incip. caesurae uersuum. Caesurae uersuum sunt quattuor* — f. 140* *sunt uiginti octo. explicit feliciter*: cf. Mall. Theodor. ed. Heusinger p. 85 (p. 577 ed. Gaisf.). || f. 140* *incip. malli theodori de metris. Dubitare* — f. 145 *existiment finit liber malli theodori de metris lege qui cupis feliciter. incip. grammaticae artis nomina grece et latine notata. Poeticus liber* — f. 146 *tetracolon quadrimembris*: cf. Mall. Theodor. ed. Heusinger p. 81 (p. 574 ed. Gaisf.). || f. 146* *Incipit de ponderibus. Pondera seu maiora* — *incipit de mensuris. Amphora uas* — f. 148 *gomor quod dicitur oliui ool. finit de mensuris*. || f. 148 *Incipit notas iuris* — f. 153* *Zen. Zenobius*. sequitur f. 154 explicatio litterarum quibus numeri significantur: cf. notarum laterc. ed. Mommsen p. 315. || f. 154* *Incip. de notis sententiarum. Praeterea quaedam* — f. 155* *inuenerit*: Isidorus de notis. || f. 155* *De geometrica. Digitus habet* — f. 156 *siue parasanga*. || f. 156* *Incip. pars sergii. Ars dicta* — f. 170* *comma caesum* f. 171 *explicit artis donati primae commentarium a seruio factum expletum est*: Servii commentarius in Donatum p. 405—428, 6 || *De accentibus. Accentus siue tonos* — *ast ego quae divum incedo*. || f. 171 *incip. de partibus orationis artis donati secundae. Duae sunt* — f. 183 *multorumque librorum fecerunt* f. 183* *commentarium in arte donati priorem expleuit magister seruius*: Servii commentarius in Donatum p. 428, 7 — 448. || f. 183* *Incip. de partibus orationis artis secundae donati. Oratio dicta est* — f. 221 *pro pudor et reliqua*: excerpta ex Pompeio. || f. 221 *Scemata dianoeas quae ad rhetores pertinent. Inergia est* — f. 224* *uituperationes ex contrario ducimus pari ratione*: anecdota rhetorica ed. Eckstein, cf. rhet. Lat. ed. Halm p. 71 et p. 587. || f. 224 *De figuris uel scematibus Collibitum* — f. 228* *auxerit illum expl.*: carmen de figuris, rhet. Lat. ed. Halm p. 63. || f. 228* *Quisquis rhetorico* — f. 251* *necessitate excusata*: Fortunatiani ars rhetorica duobus capitibus de historia et de epistolis in fine aucta, rhet. Lat. ed. Halm p. 81 et p. 588. || f. 251* *Emporii oratoris de ethopeia. Etsi adlocutio* etc. — f. 259 ib. p. 561 et p. 585. || f. 259* *Incip. praeexercitamina prisciani grammatici. De fabula* — f. 265* *inglorium est explicit*. || f. 266 *De dialectica* — f. 272 *legit tertium nihil habet. explicit*. || f. 272 *De figuris numerorum quos antiquissimi habent codices. Sciendum* — f. 276 *libella*: Priscianus de figuris numerorum, cf. vol. III p. 388. || f. 276 *De temporum ratione*: cf. Mommsen Ztschr. f. AW. l. c. p. 81. || f. 289 *Prima etas est ab adam* — f. 290* *Eracliis ann. XVII huius imperii XIIII anno*

dam in schedis Perizonii, quae in bibliotheca Leidensi servantur, inveni. ipse codex igitur in codice Perizoniano 83 fol. (Geel. catal. librorum manu scriptorum qui inde ab anno 1741 bibliothecae Lugduno-Batavae accesserunt cod. 527) descriptus est ita, 'in membrana est scriptus in forma 4ta numeroque notatus est DCCXV: in superiore margine pag. 1 recentiori manu adscripta sunt Collegii Parisiensis societatis Iesu.' continebat autem post artem Donati cum scholiis, ut videtur, in margine adscriptis et Prisciani institutionem de nomine pronomine et verbo commentarium Servii, de quo in codice Perizoniano 69. 4 (apud Geelium l. c. cod. 502) scripta sunt haec, 'commentarius in Donati editionem primam forte Servii. nam sine ulla distinctione vel nota, quasi esset alterius, cohaerebat hocce opusculum cum Servii commentario in Donati editionem secundam in codice ms. membranaceo Meermanniano in 4, unde illud descripsi, et sicut in eo codice ordine inverso opuscula Donati inveniebantur, ut nempe editio 2 praeponeretur et tum sine ulla distinctione editio Donati prima sequeretur, sic etiam hicce commentarius subnectebatur in ms. et cohaerebat cum commentario Servii in editionem secundam, nulla addita nota explicit finit vel simili, unde constare lectori posset novum ibi opusculum alterius auctoris ordiri tantummodo litteris maiusculis praefigebatur *de littera*', et post apographum commentarii de littera etc. 'nulla nota subiecta in codice sequebantur, incipit de partibus orationis artis secundae, et recentior manus in imo margine adscripserat τὰ Sergii grammatici.'

Duae commentarii partes, quae sunt de octo partibus orationis p. 405—420 et p. 428—443, e codice vehementer corrupto una cum Donato primum editae sunt in editione Veneta Iensoni circa annum 1476. sed cum uterque commentarius ad eandem partem Donati, secundam editionem de octo partibus orationis, referretur, ut nomine auctoris alter ab altero distingueretur, prior Servio inscriptus est, 'Servii Honorati in secundam Donati editionem interpretatio', posterior Sergio, 'Sergii grammatici in secundam Donati editionem interpretatio'. princeps editio ab omnibus, quicumque postea has Servii partes ediderunt, expressa est. nam neque reliquae partes commentarii a quoquam additae sunt, neque ad ea quae edita erant emendanda codex manu scriptus adhibitus est. quam multa autem in exemplaribus olim inpressis corrupta et lacunis depravata sint, nunc demum optimo codice Parisino adhibito plane adparuit.

Libellus de finalibus ad Aquilinum Servii Honorati nomine inscriptus in multis codicibus legitur. ex quibus ad recensendum

iudaei ab ispanis christiani efficiuntur. || f. 290* *Incipit libellus bede presbyteri de ortographia. A littera* — f. 301* *sermo peruenit:* p. 2775—2804 ed. Putsch. || f. 302. 303 sententiae et glossae.

librum elegi hos, Vindobonensem 16, olim Bobiensem, de quo supra p. VII dictum est, in quo Servii liber scriptus est f. 139—141; Monacensem, olim Frisingensem 81, f. 72—76;*) Leidensem 122, de quo dictum est p. XXXI, f. 59 *Seruius honoratus aquilino salutem* — f. 62 *longae sunt exp. de finalibus litteris honorati grammatici;* Monacensem Emmeramum G. 121 (cf. p. XXXII) f. 184 *Seruius marius honoratus aquilino salutem* — f. 188 *longae sunt.* sed Bobiensis codex et Frisingensis, qui plerumque inter se consentiunt, antiquiorem libri formam exhibere videntur, Leidensis et Emmeranus recentiorem ex interpolationibus et mutationibus posteriorum grammaticorum profectam. reliqui autem codices, quos quidem ipse vidi, partim illam antiquiorem formam praebent, partim interpolatorum librorum rationem sequuntur.

Primum editus est hic Servii liber Mediolani a. 1473, 'Bedae liber de schematibus et tropo. eiusdem diui Bedae de figuris et metris. Commentarium Sergii de littera. Commentarium Maximi Victorini de ratione metrorum. Metrocius Maximus de litteris et de syllabis. De finalibus litteris Honorati grammatici. Servii grammatici Centimetra. Focae grammatici liber de nomine et verbo — opus impressum Mediolani per M. Antonium Zarotum Parmensem die XII semptembris MCCCCLXXIII'; postea Laurentii Abstemii opera Callii a. 1476, 'Servii Honorati Libellus de ultimis syllabis et Centimetrum — Callii, Robertus de Fano et Bernardinus de Bergomo 1476'. utramque editionem non vidi. tres autem editiones, quibus usus sum, Mediolanensis Iani Parrhasii cum institutis Probi a. 1504, Tubingensis Ioachimi Camerarii cum Mario Victorino a. 1537, Lug-

*) Codex Monacensis Lat. 6281, Frisingensis 81 memb. 4 saec. X f. 1 *in nomine domini nostri incip. regula aureli augustini de nom. Omnia nomina* — f. 27 *indeclinabile est expl.* || f. 27 *Incipit expositum sergii de octo partibus orationis. Oratio dicitur* — f. 52 *proferuntur:* Sergii explanationes in Donatum 487, 22—518, 29. || f. 52 *De littera. Littera dicta est* — f. 62* de interiectione *et siqua sunt similia:* excerpta ex Donati arte maiore et Sergii in eam explanationibus. || f. 63 *Omnia nomina* — f. 72* *deserendum inuenies. explicit institutio prisciani grammatici de nomine pronomine et uerbo.* || f. 72 *Seruius honoratus aquilino* — f. 76 *longae sunt:* Servius de finalibus. || f. 76 *Incipit commentarius seregi dl'. Littera dicta est* — f. 81* *cano troiae finit liber seregii grammatici:* Sergius de littera etc. p. 475—485. || f. 81* *Incipit commentarium maximiani uictorini de ratione metrorum. primo de litteris et syllabis. Liquentes* — f. 87* *exerceat. fin. liber maximiani gramatici.* || *Quae sint praeterea tres primae maximī figurae dicendi* — f. 88 *uehementia:* de generibus dicendi. | f. 88 *Metrorius de latinis et in roma fuit et nobilissimi generis patre solonio et matre prissionatia. incipit de finalibus litteris uel syllabis metrorii. Quamquam* — f. 91* *meliboei:* anal. gramm. Vindob. p. 455—469. || f. 91* *Incipit ars foci grammatici. Ars mea* — f. 108* *similia. expl. ars foce grammatici de nomine et uerbo.* || f. 108* *Incipiunt declinationes nominum. Iustia nomen* — f. 114* *subiectis.* || f. 114* *Incip. ars asperi de partibus orationis. Partes orationis sunt* — f. 126* *et siqua sunt similia.* ex Frisingensi codice descriptus est Tegernseensis 181 saec. XI.

dunensis (nam falso in indice siglorum dicta est Basileensis) item cum Mario Victorino apud P. Sanctandreanum inpressa a. 1584, non multum inter se discrepant. sed prorsus diversa libri forma una cum aliis grammaticis exhibita est in editione Basileensi a. 1528 'Servii Honorati de ratione ultimarum syllabarum ad Aquilinum', addito in margine 'alias Basilium'. haec autem libri forma, quae a Servio, qualis vulgo editus erat, diversa est et cum iis quae de simile argumento scripta Maximo Victorino in aliis codicibus tribuuntur eoque nomine edita sunt .anal. gramm. Vindob. p. 455 sqq. fere consentit, ex codice Palatino 1753 saeculo decimo scripto videtur petita esse. nam in eo hic liber prorsus eodem modo, quo in Basileensi editione exhibetur, scriptus est f. 71 *Ad basilium amicum sergii. Ultimarum syllabarum* — f. 74 *aut dipthogis. final. regul. explicit feliciter amen.* eadem leguntur etiam in codice Valentiniano M. 6. 10 item decimo saeculo scripto, qui ut in reliquis omnibus, quae in eo codice scripta sunt, ita in hoc libro prorsus cum Palatino consentit. praeterea quaedam ex eodem libro excerpta et Servii nomine inscripta sunt in codice Sangermanensi 1180 saec. IX. Basileensem editionem expressit Putschius, qui novae libri formae p. 1799—1810 editae subiecit veterem plurimis libris manu scriptis et olim inpressis propagatam p. 1810—1816. atque ad hanc solam vulgarem libri formam pertinet, quod Servii librum 'ex libris Bongarsii emendatum' esse scribit. nam in ea codice Bernensi 432 saeculo decimo scripto usus est. post Putschium hunc librum, eum dico, qui apud illum secundo loco positus est, Vindobonenses analectorum grammaticorum editores ediderunt p. 489 sqq. qua editione adhibito Bobiensi codice ita emendatio libri provecta est, ut pauca addenda essent. itaque ad Bobiensem codicem, cuius scripturam ex Vindobonensi editione petivi, adsumpsi Frisingensem, cuius item integra discrepantia exhibita est; ex interpolatis codicibus et editionibus ea quae maxime memorabilia videbantur adscripsi. alterum autem librum, qui ex Palatino codice editus est, quoniam a Servio alienus est, alii loco relinquendum existimavi.

Libri de centum metris codices antiquissimi sunt tres, Neapolitanus bibliothecae olim Borbonicae IV A 8, Parisinus 7530, Santenianus, nunc Berolinensis 66. in Neapolitano codice, de quo in praefatione primi voluminis dictum est, Servii liber cum arte grammatica Charisii coniunctus est f. 38 et 36. sed lacunis membranarum, de quibus dixi l. c. p. XI sq., cum et prioris schedae dimidia fere pars abscisa et in posteriore aliquot locis scriptura deleta esset, prima libri pars usque ad 460, 3 *Lyaeus advenit* praeter pauca, quae in laciniis membranarum relicta sunt, prorsus periit, in extrema autem parte post 465, 13 *de asclepiadio* quaedam exciderunt. Pari-

sinus codex, in quo hic liber, sicut supra p. XLI indicatum est, legitur f. 31—35, ex bono quidem et integro fonte derivatus, sed multis librarii oribus corruptus est. nam non solum in singulis verbis multa neglegenter scripta vel omissa sunt, sed etiam aliqua pars libri 465, 25 *de miuro* — 467, 5 *congruit* membranis, ut videtur, in archetypo perturbatis post 464, 19 *trimetro catalectico* transposita est. Santenianus codex, de quo dictum est p. XXXII, omissa extrema parte libri, quae est de dispersis metris, ea quae antecedunt exhibet p. 223—231. metra ionica a minore autem 464, 12—26 et in hoc et in Parisino et in reliquis omnibus codicibus, quos vidi, praeter unum Neapolitanum ante ionica a maiore 464, 1—11 conlocata sunt. sequitur magnus numerus codicum post nonum saeculum scriptorum, in quibus vetus libri forma cum neglegentia librariorum tum licentia grammaticorum magis corrupta est. qui codices quamquam ad priscam scripturam cognoscendam nullam auctoritatem habent, tamen, quo certius de varia libri inscriptione, qua olim ferebatur, constet, exempli causa quosdam ex his et antiquissimos enumerabo. codex Darmstadiensis 1283, olim Coloniensis 83, nono saeculo vel ineunte decimo scriptus *in nomine dei summi incipit ars mauri seruii grām de centmetris. Clarissimo albino seruius grammaticus salutem — exsoluat. mauri gramatici seruii explanationum de centumetris libellus feliciter explicit amen deo gratias.* codex Valentinianus N. 5. 1 nono saeculo scriptus, *incipit ars marii seruii grammatici de centum metris in almi heroys nomine. Carissimo albino — exsoluant. mauri seruii grammatici de centum metris explanatio feliciter amen.* codex Bernensis 207 saec. X, olim Bongarsii, *incipit martis eruli grammatici. Licet audacter* 457, 1 — *dulcisonoram* 467, 17: huius scripturam exhibuit Streuberus Philol. vol. III p. 371 sqq. codex Parisinus 7730 saec. X, *seruius honoratus albino suo salutem — exsoluat. marii seruii honorati grammatici centimetrum explicit.* codex Parisinus 7491 saec. X, *incipit marii seruii grammatici de centum metris Clarissimo albino — exsoluat. marii seruii grammatici explicit de centimetris feliciter.* codex Leidensis bibl. publ. 135 saec. X *incipit liber maurii seruii grammatici de centum metrorum generibus. Clarissimo albino — exsoluat. explt libellus de centimetro ad albinum seruii grammatici.*

Veteres editiones, cum non solum ex interpolatis codicibus exprimerentur, sed etiam usui scholarum destinarentur, librum vehementer mutatum et ab ea forma, qua in antiquissimis codicibus scriptus est, deflexum exhibuerunt. editus autem est cum libro de finalibus primum Mediolani a. 1473, deinde Callii a. 1476, postea saepe una cum libris a doctis eius aetatis hominibus de simili argumento scriptis, in Italia cum Nicolai Perotti de generibus metrorum et cum Maturantii de conponendis carminibus libro, in Germania cum

Bebelii arte versificandi. antiquiorem libri formam primus restituere studuit Putschius Bongarsianis libris adiutus, ut dicit, 'ars de centum metris ex libris Bongarsii plurimis locis aucta et emendata'. plura emendavit Laurentius Santenius, qui codicibus manu scriptis et veteribus editionibus adhibitis emendatum libri textum paucis coniecturis in margine additis edidit a. 1788.*) quamquam is quoque nec optimis usus est codicibus et nimium tribuit veteribus editionibus, quarum nulla auctoritas est. post hunc nihil novi attulit Francisci Nicolai Kleinii editio in scriptione scholastica Confluentibus a. 1824 exhibita, 'Mauri Servii grammatici ars de centum metris e codice vetere correcta'. nam quamquam Darmstadiensi codice, quem supra indicavi, usus est, tamen neque codex interpolatione vacat, sicut illi visum est, neque ipse ad eius auctoritatem librum Servii exegit, sed Santenii recensionem secutus discrepantiam codicis et scripturas veterum editionum in adnotatione subiecit, eaque ita disposuit, ut saepe intellegi nequeat, quid in codice scriptum sit. Santenii recensionem repetiit etiam Gaisfordius in scriptoribus Latinis rei metricae Oxonii a. 1837 additis variis scripturis cum veterum editionum tum duorum codicum Bodleianorum.

In tanta igitur librorum manu scriptorum et olim inpressorum diversitate facilius fuit genuinam antiquissimorum codicum scripturam restituere, quam quid postea interpolatione grammaticorum invectum sit ante oculos ponere. nam Neapolitanus codex ita reliquos omnes bonitate scripturae antecellit, ut, ubi eius auctoritate uti licet, unus fere ad veram scripturam constituendam sufficiat. in iis autem quae in illo perierunt, vel siquando librarius peccavit, satis firmum praesidium paratum est Parisino et Santeniano codice, neque quidquam quod fide dignum sit ex reliquis accedit. sed propter veterem auctoritatem interpolatorum exemplarium, quibus olim omnes usi sunt, ne horum quidem scriptura prorsus videbatur omitti posse. quare praeter antiquissimorum codicum discrepantiam, quae integra exhibita est, veterum editionum scripturam, ubi opus videbatur, indicavi, ut intellegeretur, quo modo haec olim scripta ferrentur; pauca etiam ex Darmstadiensi codice et ex Laurentiano 47, 8 quinto decimo saeculo scripto, quo genere librorum antiquissimi editores usi sunt, adscripsi.

Libro de centum metris subieci libellum de metris Horatianis ipsum quoque Servii nomine inscriptum, qui ex codice Parisino 7530 f. 35—38 nunc primum editus est. neque ulla eius libri memoria

*) Marii Servii Honorati centimetrum ex vetustissimis exemplaribus correctum. Lugduni Batavorum apud S. et L. Luchtmans CIƆIƆCCLXXXVIII. a Santenio paratam esse editionem adparet ex notis Santenii et Lennepii in Terentianum Maurum p. 287 et 488.

praeter unum codicem extat. quamquam autem in ea versatur materia, quae et per se levis et saepe a grammaticis tractata sit, tamen propter nomen Servii et propter rationem tractandi ab ea qua alii usi sunt diversa non indignus esse visus est qui ederetur.

Sergii commentarius de littera de syllaba de pedibus de accentibus de distinctione in codice Bobiensi, nunc Vindobonensi 16, f. 42—44 et in Frisingensi 81 f. 76—81 legitur. sed praeter hos multi sunt codices, in quibus vel totus liber vel aliquae partes eius scriptae sunt. ex quibus videntur commemorandi esse hi. codex Parisinus 7491 saec. X *incipit commentarium* CEPΓΙΙ ΔΕ ΛΙΤΤΕΡΙC. *Littera dicta est — troie. finit de accentibus de ultimis syllabis coms ppos atque interiecion. Coniunctiones fere omnes corripiuntur sed quae a uel i terminantur excepto ita — et cetera similiter uel circumflexum in ultimo accentum. finit.* codex Parisinus 7520 saec. X *incipit commentarium sergii* (corr. *seregii*) *de litteris. Littera dicta est — in ultimo sumunt accentum.* codex Parisinus 7559 saec. X *incipit commentarium seregii. de litteris. Littera dicta est — troie. incipit de distinctione siue praepositione atque interiectione. Coniunctiones fere omnes — in ultimo sumunt accentum.* codex Bernensis 432 saec. X *incipit commentarium seregii de litteris. Littera dicta est — troiae. de ultimis syllabis comis ppot adque interiect. Coniunctiones fere omnes — in ultimo sumunt accentum. finit.* nam in his omnibus codicibus brevis commentarius de ultimis syllabis coniunctionum praepositionum interiectionum ei qui est in fine libelli Servii de finalibus similis adiectus est. codex Leidensis Voss. 37. 8 saec. X, *incipit commentarium sergii* (corr. al. man. *seruii*) *de litteris. Littera dicta est — troiae. de soloecismo. Soloecismus quid est* etc. sequitur commentarius de soloecismo, de tropis, de metaplasmis: cf. vol. I praef. p. XXIII. prima libri pars scripta est in codice Sangallensi 876 saec. IX p. 98 *expositio artium donati. Littera dicta est* — p. 104 *item ut proceleumaticus quattuor syllabas et quattuor tempora* (480, 11). *de barbarismo:* sequitur Donati pars de barbarismo et ceteris vitiis et virtutibus orationis. extrema pars libri legitur in codice Parisino 7530 f. 40. 41.

Eadem ratione, qua in libris manu scriptis vulgo scriptus est, Sergii liber primum editus esse videtur in editione Mediolanensi a. 1473 supra p. XLIV indicata. sed quia eadem artis grammaticae elementa, quae in hoc libro tractantur, in prima parte artis maioris Donati, quam partem tum vulgo primam editionem dicebant, exposita sunt, Ianus Parrhasius (nam is eius rei auctor extitisse videtur) in editione Mediolanensi Probi sic inscriptum librum exhibuit, 'Sergii in Donati artem primam commentaria'. deinde Servii nomen induxit Ioachimus Camerarius, qui eam libri partem, quae est de pedibus et de accentibus, cum Mario Victorino Tubingae a. 1537 edi-

dit sic inscriptam, 'Servii Honorati de pedibus versuum libellus'. postea Putschius rationem a Parrhasio institutam secutus cum Servii commentario in secundam editionem Donati de octo partibus orationis, qui commentarius ipse quoque tum vulgo Sergii nomine inscriptus ferebatur, ita hunc librum coniunxit, ut hunc 'Sergii grammatici in primam Donati editionem commentarium', illum 'Sergii grammatici in secundam Donati editionem commentaria' inscriberet. denique eodem titulo recepto Vindobonenses analectorum grammaticorum editores librum Sergii ad fidem codicis Bobiensis emendatum adhibito etiam codice Vindobonensi 7520, qui quinto decimo saeculo scriptus est, ediderunt. ego in hoc libello recensendo easdem rationes secutus sum, quibus in libro Servii de finalibus me usum esse antea dixi. nam summam auctoritatem in hoc quoque libro habet Bobiensis codex, cuius scripturam ex Vindobonensi editione petivi. ad hunc in aliqua parte libri codex Parisinus 7530 proxime accedit. praeter hos fide dignus esse visus est Frisingensis, qui ita cum illis consentit, ut his tribus codicibus antiquissima libri forma exhibeatur. eorum igitur integra scriptura proposita est. quamquam in Bobiensi codice laceratis membranis quaedam in initio libri ita deleta sunt, ut non satis certo constet, quid scriptum fuerit. quare, ubi de scriptura videbatur dubitari posse, lacunam esse monui. reliqui autem codices, quorum mihi usus patebat, et exempla olim inpressa inventis recentiorum grammaticorum depravata sunt. itaque quae ex his adscripsi non tam ad veterem scripturam inveniendam quam ad cognoscendas interpolationes et coniecturas posterioris aetatis pertinere volui.

Explanationum in artem Donati libri duo ex codice antiquissimo, qui est in bibliotheca monasterii S. Pauli in valle Lavantina in Carinthia siti numero insignitus 24, editi sunt. huius codicis copiam mihi fecit Martinus Hertzius tum, cum ad illum, sicut in praefatione Prisciani gramm. Lat. vol. II p. XI narravit, Berolinum liberaliter missus erat. est autem in membranis forma maxima paginis bifariam divisis scripturae genere eo, quod vulgo Longobardicum dicunt, scriptus et ex tribus fasciculis membranarum conpositus. ex quibus fasciculis primus f. 1—20, qui mihi paulo antiquior esse visus est, quam duo qui sequuntur, ita ut hunc octavo, illos nono saeculo tribuerem, excerpta Pompeii grammatici continet, quorum principium editum est anal. gramm. Vindob. p. 510. in secundo fasciculo f. 21—42 commentarius recentioris cuiusdam grammatici in Donatum scriptus est. tertius f. 43—75 hunc librum, de quo nunc agitur, continet ita, f. 43* (nam prior pagina vacua relicta est) *incipit tractatus seruii in donati libr. Plerique artis grammaticae latores* (486, 1) — f. 54 *finit feliciter commentatus de octo seruii partibus*

grammatici f. 54* *Explanatio litterae inc.*, ubi alia sed ipsa quoque antiqua manu nomen *sergius* superscriptum est, *Littera dicta est quasi legitera* (518, 31) — f. 75 *amiclas:* cf. p. 565. sequitur liber Coronati scholastici de ultimis syllabis partium orationis, ut videtur, ex quo pauca de nomine et pronomine cum epistula scriptoris relicta sunt. haec in extrema pagina scriptura paulum diversa ab iis quae praecedunt scripta sunt ita, *expliciunt finiales sergii incipiunt coronati scholastici. Domino eruditissimo peritissimorum atque inlustri fratri luxorio coronatus. Cum considerarem temporis nostri lectores* etc. praeter Lavantinum codicem unum extare novi, qui totum librum, sicut in illo scriptus est, continet, Oxoniensem collegii Mariae Magdalenae n. 64 membranaceum quinto decimo saeculo scriptum, quem breviter descripsit Coxius in catalogo codicum manu scriptorum, qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie asservantur, coll. Mar. Magd. cod. 64. discrepantiam scripturae in ea parte, quae est de accentibus, intercedente Halmio liberaliter mecum communicavit R. P. Smith, bibliothecae Bodleianae custos. sed prima pars libri, quae ad minorem artem de octo partibus orationis pertinet, scripta est in codice Santeniano supra p. XXXII descripto p. 280—326 et cum excerptis quibusdam ex commentario maioris artis in Frisingensi f. 27—62, de quo dictum est p. XLIV. his similis est Bernensis 207 saeculo decimo scriptus, *incipiunt prime expositiones sergii de prioribus donati grammatici urbis romae. Oratio est oris ratio id est oris eloquutio* — de interiectione *dolorem vel laetitiam proferuntur*, quamquam in eo multa mutata et in breviorem formam redacta sunt. ad eandem partem pertinent duo codices Vaticani chartacei saec. XV 1491, *Servius Nicomediensis. Oratio dicitur elocutio* — de interiectione. *contulit semen*, et 1492, *incipit Ars Donati grammatici in compendium redacta semel postremoque rursus redacta in compendiolum et primo de oratione. Ratio dicitur elocutio quasi oris ratio — et quicquid uoluero erit conpositae figurae. sed potius omnia erunt conposita* (495, 15). *Compendium Servii grammatici ex grammatica donati finit feliciter:* in initio commentarii manu recentiore adscripta sunt haec, *in quodam libro hic libellus ascribebatur Sergio et procedit tamquam expositorum in prima arte donati. flaminius (ut mihi relatum fuit) dicebat Sergium primam editionem donati etiam exposuisse.* denique initium libri scriptum est in codice Sangermanensi 1180 saec. IX f. 63 *Plerique artis grammaticae latores* — f. 64* *expressimus* (489, 19).

Prima pars libri de octo partibus orationis ex codice Santeniano primum edita est a Friderico Lindemanno cum Pompeii commentario in Donatum Berolini a. 1820. postea analectorum grammaticorum editores Vindobonenses et praefationem libri in Santeniano codice omissam et commentarium de accentibus ex Lavantino codice edi-

derunt. eiusdem commentarii de accentibus aliquam partem ex Oxoniensi codice olim ediderat Wasius, senarius sive de legibus et licentia veterum poetarum Oxonii a. 1687 p. 62, quamquam is plurima sua coniectura mutaverat. reliqua, quae adhuc edita nondum erant, ex Lavantino codice nunc primum exhibita sunt. nam in magna parte rerum tritissimarum, quae ex infimae aetatis disciplina petitae sunt, tamen bonis et antiquis auctoribus usum esse scriptorem cum observationes prisci sermonis non paucae tum fragmenta quaedam veterum scriptorum adhuc ignota probant, propter quae liber hac cura non indignus esse visus est. in quo illud non puto molestum esse, quod non omnia, sicut in codice scripta sunt, edidi, sed quaedam, quae aut prorsus inutilia videbantur aut inepte repetita erant, omisi. per totum librum autem fidem Lavantini codicis ita secutus sum, ut huius unius scriptura integra exhiberetur. in prima parte, quae in Frisingensi et in Santeniano codice scripta est, cum horum librorum scriptura a Lavantino codice saepe discrepet, omnem eam discrepantiam proponere inutile erat, sed ea quae rectius in illis scripta erant vel memorabilia esse videbantur adscripta sunt. et de Santeniano quidem codice praeter paucos locos, in quibus ipse librum inspexi, editioni Lindemanni fidem habui. etiamsi enim multa non satis accurate in illa expressa sunt, tamen, quoniam non multum auctoritatis tribuendum est codici neglegenter scripto, praesertim in tam exili materia, quae in hac parte tractatur, non opus esse videbatur errores Lindemanni codice iterum excusso corrigere. praeterea in initio libri excerptis Sangermanensibus, quae cum Lavantino codice plerumque consentiunt, usus sum. in commentario de accentibus autem integram scripturam codicis Oxoniensis exhibui, ut in ea certe parte, quae singulari cura in primis digna est, unius codicis fides alio testimonio firmaretur et exemplo constaret emendationem eorum quae in Lavantino codice corrupta sunt non magno opere adiuvari Oxoniensi codice, quippe qui tam accurate cum illo consentiat, ut, quamquam ex eo ipso descriptus non est, tamen eiusdem archetypi scripturam referat.

Ea quae de idiomatibus casuum et generum in fine voluminis edita sunt partim ex codice Parisino 7530 f. 41—48 petita sunt, partim ex Neapolitano Charisii codice, in quo quem ad modum haec scripta sint indicatum est vol. I praef. p. X. sed quae ex Neapolitano codice edidi olim a me, cum codicem tractabam, propter brevitatem temporis omissa amicitiae Georgii Thilonis, qui haec me rogante descripsit, debeo. sequuntur autem in codice indices quidam verborum, sicut dictum est l. c. p. XI, qui cum et mihi olim et postea Thiloni minus digni visi essent qui describerentur, nunc omittendi erant. utriusque codicis igitur scripturam in iis quae

edita sunt integram exhibui, nisi quod in Graecis vocabulis eam discrepantiam, quae non ex diversitate aliqua sententiae vel errore librarii profecta est, sed ad rationem scribendi vel pronuntiandi pertinet, omisi. ex quo genere sunt haec, quod saepe o pro ω scriptum est, ut θοραξ pro θῶραξ, ε pro αι vel η, ut αξιουμε τιθεμι pro ἀξιοῦμαι τίθημι, ι pro ει, ut φιδομαι υπατια pro φείδομαι ὑπατεία, vel contra ει pro ι, ut χρημασειν pro χρήμασιν, et ι pro υ, ut θοριβος pro θόρυβος, et quod ν pro μ vel γ positum est in talibus, ενφερης pro ἐμφερής, ελενχος pro ἔλεγχος.

Restat ut paucis explicetur, quam aucteritatem in his libris, de quibus modo dictum est, nomina quibus inscripti sunt Servii vel Sergii habeant. Servium igitur grammaticum Q. Aurelio Symmacho aequalem, sed aliquot annis iuniorem a Macrobio in Saturnaliorum libris induci constat: cf. Ian proleg. in Macrob. p. XXIX. neque videtur dubitari posse quin ad hunc et commentarius in Vergilii carmina et libri de arte grammatica hoc nomine inscripti referendi sint, sicut post disputationes Ioannis Seldeni de synedr. Ebr. I, 10 (opp. omn. vol. I, 2 p. 965) et Andreae Bosii de pontificatu max. imper. Rom. IV, 4 (Graev. thes. antiq. Rom. t. V p. 293) nunc vulgo creditur. nam non modo egregia artis grammaticae doctrina Servium quamvis adulescentem ea aetate floruisse dicit Macrobius I 2, 15. 24, 8; 20. VII 11, sed etiam de grammaticis quaestionibus, maxime de elocutione Vergilii, docte disbutantem cum facit I 4, 4. II 2, 12. VI 6 sqq. sed cum postea grammatici, apud quos magna erat Servii auctoritas, ea quae scripta reliquerat, quo aptiora fierent ad suae aetatis usum, mutarent vel alia, quae ab illo omnino scripta non erant, adderent et supponerent, tam multa huic grammatico tributa sunt, ut iam non quae ipse scripserat, sed quae posterior aetas ei tribuerat hoc nomine inscripta ferrentur. his studiis autem et frequenti librorum usu etiam nomen grammatici videtur corruptum esse, ut pro vetere Servii nomine mox Sergius vel Seregius diceretur. nam ita haec nomina et in codicibus, quos supra enumeravi, et in commentariis grammaticorum, qui libris Servii vel Sergii utebantur, inter se coniuncta et mixta sunt, ut, quamvis in maiore parte librorum constantem usum deprehendere liceat, tamen certo discrimine, quasi duo grammatici diversis nominibus appellati fuerint, separari nequeant. quare ne nunc quidem ad unum nomen omnia revocari possunt, sed in uno quoque libro ut optimorum codicum fide nomen grammatici traditum est, ita scriptum reliqui. sed iam de singulis libris videamus.

Itaque vetus grammatici nomen plenius quam in reliquis libris scriptum est in libro de centum metris, qui in plurimis codicibus atque in ipso omnium optimo et antiquissimo Neapolitano Mario Servio

tribuitur; in aliis Honorati nomen additum, in aliis pro Mario Maurus dictus est. et Honorati quidem nomen aliis Servii libris confirmatur; de Mario et Mauro quoniam in commentario Vergiliano quoque eadem librorum manu scriptorum discrepantia est, neque mihi constat, utrum nomen genuinum sit, optimi codicis auctoritatem sequi non dubitavi. atque hunc ipsum esse Servium illum, quem Macrobius loquentem facit, nomine Albini, ad quem liber scriptus est, indicari putaverunt Seldenus et Bosius l. c. nam eum non diversum esse voluerunt a Caecina Albino, quem Macrobius Sat. I 2, 15 cum Servio venientem et sermonum illorum participem inducit. in quo illud non animadverterunt, si modo recte utriusque rationes Macrobius descripsit, de ipso Caecina Albino cogitari non posse, propterea quod is maior natu fuit quam Servius, cum liber de centum metris ad Albinum puerum vel adulescentem scriptus sit. sed quia patrem et avum Albini sui laude doctrinae floruisse Servius scribit, relinquitur ut ad filium vel nepotem Caecinae Albini scriptus esse liber dicatur. alius de arte metrica liber, qui de metris Horatianis ad Fortunatianum scriptus est, in Parisino codice, ex quo eum librum nunc primum edidi, Servio tribuitur. in eodem codice autem post illum librum brevior de eodem argumento commentarius subscripto Servii nomine f. 40 legitur. qui cum nihil novi contineat neque omnia Horatii carmina conplectatur, a me editus non est. in utroque igitur libro quae sit auctoritas nominis Servii, non satis conpertum est.

Commentarium in Donatum, quo Servius primus omnium celeberrimam antiquioris grammatici artem, ut videtur, exposuerat, et Priscianus adscripto nomine Servii citavit instit. I p. 8, 15 conl. Serv. p. 422, 15, et grammatici, qui post eum in Donati libro interpretando operam conlocaverunt, saepe adhibuerunt. nam multa, quae ab illo scripta erant, cum apta esse viderentur ad praecepta Donati explicanda et supplenda, postea in alios libros, qui in eodem argumento versabantur, translata sunt. ex hoc genere sunt duo libri explanationum in Donatum ex Lavantino codice editi, in quibus utraque Donati ars ita exposita est, ut eorum quae Servius scripserat, maxime in minore arte, ratio haberetur. et cum pleraque non nominato auctore recepta sint, tum in iis quae Servius praeceptis Donati addiderat p. 408, 36 ipsius mentio facta est p. 496, 26 *haec sunt quae Donatus in prima parte artium tractavit; haec magister Servius extrinsecus dictavit.* praeterea commentarius de ultimis syllabis, is quem Sergii nomine inscriptum in duobus codicibus superesse dixi p. XLV, receptus est p. 512, 12 et 562, 25. hinc videtur factum esse ut ille liber, quamvis a vetere Servii commentario prorsus diversus esset, tamen Servii vel Sergii nomen traheret. enimvero de Servio et Sergio non in hoc libro tantum codices discrepant, sed eadem nominis

discrepantia est in ipso Parisino codice, ex quo commentarium Servii, qui quidem nunc superest, edidi, siquidem prima eius commentarii pars inscripta est pars Sergii f. 156, in reliquis Servii nomen servatum est f. 171 et 183. recentiores autem grammatici, siquid, quod ad hos commentarios vario modo mutatos referri possit, in libros ex antiquioribus grammaticis collectos, quales multi in codicibus leguntur, receperunt, Sergii vel Seregii nomen praescribere solent.

Libellum de finalibus quoque a Donati praeceptis profectum esse ipse scriptor significavit p. 449, 6. nam quae in Donati arte breviter indicata, mox in commentariis ad eam scriptis uberius explicata erant, hic in conpendium redacta sunt. nomen auctoris autem non solum in codicibus constanter scriptum est Servius Honoratus, nisi quod in uno Emmeramo etiam Marii nomen additum est, sed etiam confirmatur a grammaticis, qui in iis quae ex hoc libro descripserunt vel Servii vel Honorati nomine utuntur. Sergii enim nomen non legitur nisi in commentario ad Basilium scripto, qui Servii Honorati libro ex parte quidem similis, sed tamen satis ab illo diversus est. hinc intellegitur, quid iudicandum sit de Osanni sententia, qui in symbol. litter. vol. II p. 378 utrumque librum a Servio scriptum esse contendit. etenim quod ne codicum quidem auctoritate commendatur, id ille incertis argumentis defendere conatus est. immo Sergii etiam nomen, ut levem auctoritatem in isto libro habet, ita non ex antiquiore tempore propagatum, sed infima aetate una cum epistula ex Servii Honorati libello petita videtur additum esse. contra liber de littera de syllaba de pedibus de accentibus de distinctione, qui ipse quoque Donati doctrinam sequitur et cum Servii vel Sergii commentariis plerumque consentit, et in codicibus et in excerptis grammaticorum, in quae multa ex eo libro recepta sunt, constanter Sergio vel Seregio tribuitur. quare haud scio an haec sit eius nominis origo, quod ea quae in vetere Servii commentario de eodem argumento scripta erant postea in hanc libelli formam, quae nunc est, redacta sunt.*)

*) Postquam nomen Sergii iis quae de elementis artis grammaticae in hoc libello disputata sunt celebrari coeptum est, infimae aetatis grammatici ita eo nomine abusi sunt, ut suis commentariis, quos Sergii libello adhibito de iisdem rebus conposuerant, nomen grammatici praescriberent. cuius generis commentarius de littera de syllabis de accentu de pedibus legitur in codice Vaticano bibliothecae Reginensis 1587 saec. X, *incipit Sergii de arte grammatica. Ars grammatica est institutio sermonis*, et huic similis de littera in codice Vindobonensi 16, olim Bobiensi, eodem modo inscriptus, qui editus est anal. gramm. Vindob. p. 197. denique in codice Leidensi bibl. publ. 135 saec. X disputatio quaedam ineptiarum plena de Latinis litteris cum Graecis et Hebraicis conparatis scripta est ita, *in nomine dei summi incipit ars Sergii grammatici. Triplices nungulis bithaeriae seu duplices latine peplices seu quanplices seu triplices duplicesque bitheriae* sqq.

Denique excerpta de idiomatibus casuum et generum a grammaticis Servio adscripta esse duae subscriptiones codicis Parisini f. 46 (p. 572, 10) *Servii grammatici maximae et antiquae Romae* et f. 49 (p. XLI) *explicit libellum Servii grammatici* indicare videntur. quamquam ex rationibus illius codicis non satis certo adparet, quo nomen grammatici pertineat. et quoniam hoc idiomatum genus iam magis ad consuetudinem glossariorum, quibus Latina vocabula adpositis Graecis interpretari solebant grammatici, quam ad studia eorum qui artibus scribendis operam dabant pertinet, praetermittendum non est ad glossas quoque nomen Servii translatum esse. de quo Franciscus Oehlerus mus. Rhen. noviss. t. XVIII (a. 1863) p. 253 sqq. editis aliquot glossis, quae Servii nomine inscriptae sunt, disputavit.

Scripsi Erlangae mense Maio anni MDCCCLXIV.

DONATI

ARS GRAMMATICA.

L codex Leidensis bibliothecae publicae 122, cuius integra scriptura in utraque arte exhibita est.

S codex Berolinensis Santenii 66. 4, cuius scriptura in maiore arte adscripta est. in minore arte quaedam excerpta exhibet, ex quibus pauca adscripta sunt.

P codex Parisinus Sangermánensis 1180 in maiore arte adhibitus.

lsp codicum *LSP* manus secunda.

M codex Monacensis Emmeramus G. 121 in principio mutilus, qui in minore arte tantum adhibitus est.

ς editiones interpolatae, ex quibus pauca tantum in maiore arte adscripta sunt.

DONATI DE PARTIBVS ORATIONIS ARS MINOR.

Partes orationis quot sunt? Octo. Quae? Nomen pronomen verbum adverbium participium coniunctio praepositio interiectio.

DE NOMINE.

Nomen quid est? Pars orationis cum casu corpus aut rem proprie communiterve significans. Nomini quot accidunt? Sex. Quae? Qualitas conparatio genus numerus figura casus. Qualitas nominum in quo est? Bipertita est: aut enim unius nomen est et proprium dicitur, aut multorum et appellativum. Conparationis gradus quot sunt? Tres. Qui? Positivus, ut doctus, conparativus, ut doctior, superlativus, ut doctissimus. Quae nomina conparantur? Appellativa dumtaxat qualitatem aut quantitatem significantia. Conparativus gradus cui casui servit? Ablativo sine praepositione: dicimus enim 'doctior illo'. Superlativus cui? Genetivo tantum plurali: dicimus enim 'doctissimus poetarum'. Genera nominum quot sunt? Quattuor. Quae? Masculinum, ut hic magister, femininum, ut haec Musa, neutrum, ut hoc scamnum, commune, ut hic et haec sacerdos. est praeterea trium generum, quod omne dicitur, ut hic et haec et hoc felix; est epicoenon, id est promiscuum, ut passer aquila. Numeri nominum quot sunt? Duo. Qui? Singularis, ut hic magister, pluralis, ut hi magistri. Figurae nominum quot sunt? Duae. Quae? Simplex, ut decens potens, conposita, ut indecens inpotens. Quibus modis nomina conponuntur? Quattuor: ex duobus integris, ut suburbanus; ex duobus corruptis, ut efficax municeps; ex integro et corrupto, ut insulsus; ex corrupto et integro, ut nugigerulus; aliquando ex conpluribus, ut inexpugnabilis inperterritus. Casus nominum quot sunt? Sex. Qui? Nominativus genetivus dativus accusativus vocativus ablativus. per hos omnium generum nomina pronomina participia declinantur hoc modo.

Magister nomen appellativum generis masculini numeri singularis figurae simplicis casus nominativi et vocativi, quod declinabitur sic: nomina-

1 ARS DONATI GRAMMATICI URBIS ROME Partes *L* DE NOMINE DICIT DONATUS Partes *S* 4 DE NOMINE *om. L* 18 epikenon id est promiscuum *l* epikenon . . . . . promiscuum *L* aquila *L* aquila mustela miluus *l*

tivo hic magister, genetivo huius magistri, dativo huic magistro, accusativo hunc magistrum, ablativo ab hoc magistro; et pluraliter nominativo hi magistri, genetivo horum magistrorum, dativo his magistris, accusativo hos magistros, vocativo o magistri, ablativo ab his magistris. Musa nomen appellativum generis feminini numeri singularis figurae simplicis casus nominativi et vocativi, quod declinabitur sic: nominativo haec Musa, genetivo huius Musae, dativo huic Musae, accusativo hanc Musam, vocativo o Musa, ablativo ab hac Musa; et pluraliter nominativo hae Musae, genetivo harum Musarum, dativo his Musis, accusativo has Musas, vocativo o Musae, ablativo ab his Musis. scamnum nomen appellativum generis neutri numeri singularis figurae simplicis casus nominativi accusativi et vocativi, quod declinabitur sic: nominativo hoc scamnum, genetivo huius scamni, dativo huic scamno, accusativo hoc scamnum, vocativo o scamnum, ablativo ab hoc scamno; et pluraliter nominativo haec scamna, genetivo horum scamnorum, dativo his scamnis, accusativo haec scamna, vocativo o scamna, ablativo ab his scamnis. sacerdos nomen appellativum generis communis numeri singularis figurae conpositae casus nominativi et vocativi, quod declinabitur sic: nominativo hic et haec sacerdos, genetivo huius sacerdotis, dativo huic sacerdoti, accusativo hunc et hanc sacerdotem, vocativo o sacerdos, ablativo ab hoc et ab hac sacerdote; et pluraliter nominativo hi et hae sacerdotes, genetivo horum et harum sacerdotum, dativo his sacerdotibus, accusativo hos et has sacerdotes, vocativo o sacerdotes, ablativo ab his sacerdotibus. felix nomen appellativum generis omnis numeri singularis figurae simplicis casus nominativi et vocativi, quod declinabitur sic: nominativo hic et haec et hoc felix, genetivo huius felicis, dativo huic felici, accusativo hunc et hanc felicem et hoc felix, vocativo o felix, ablativo ab hoc et ab hac et ab hoc felice vel felici; et pluraliter nominativo hi et hae felices et haec felicia, genetivo horum et harum et horum felicium, dativo his felicibus, accusativo hos et has felices et haec felicia, vocativo o felices et o felicia, ablativo ab his felicibus.

Quaecumque nomina ablativo casu singulari a vel o fuerint terminata genetivum pluralem in quid mittunt? In rum, dativum et ablativum in is. Quaecumque nomina ablativo casu singulari e vel i vel u fuerint terminata genetivum pluralem in quid mittunt? Si e correpta fuerit, in um; si producta, in rum; si i fuerit, in ium; si u, in uum geminata u littera. Dativum et ablativum in quid mittunt? In bus omnia.

36 in bus omnia. Declinationes nominum, quae in genitiuo casu singulari requiruntur, quot sunt? V. Prima quae est? cuius genitiuus singularis in ae diptongon desinit, ut haec musa huius musae, et est (semper *add. al. man.*) producta. Secunda quae est? cuius genitiuus singularis in i productum desinit, ut hic magister huius magistri. Tertia quae est? cuius genitiuus singularis in is correptam desinit, ut hic pater huius patris. Quarta quae est? cuius genitiuus singularis in us uel in u productam desinit, ut haec manus huius manus et hoc cornu huius cornu. Quinta quae est? cuius genitiuus singularis in ei diuisas desinit, ut hic dies huius diei et hic meridies huius meridiei, et est semper producta *M: cf. Serv. in Don. p.* 1783.

DE PRONOMINE.

Pronomen quid est? Pars orationis, quae pro nomine posita tantundem paene significat personamque interdum recipit. Pronomini quot accidunt? Sex. Quae? Qualitas genus numerus figura persona casus. Qualitas pronominum in quo est? Bipertita est: aut enim finita sunt pronomina aut infinita. Quae sunt finita? Quae recipiunt personas, ut ego tu ille. Quae sunt infinita? Quae non recipiunt personas, ut quis quae quod. Genera pronominum quae sunt? Eadem fere quae et nominum: masculinum, ut quis, femininum, ut quae, neutrum, ut quod, commune, ut qualis talis, trium generum, ut ego tu. Numeri pronominum quot sunt? Duo. Qui? Singularis, ut hic, pluralis, ut hi. Figurae pronominum quot sunt? Duae. Quae? Simplex, ut quis, conposita, ut quisquis. Personae pronominum quot sunt? Tres. Quae? Prima, ut ego, secunda, ut tu, tertia, ut ille. Casus item pronominum quot sunt? Sex, quem ad modum et nominum, per quos omnium generum pronomina inflectuntur hoc modo.

Ego pronomen finitum generis omnis numeri singularis figurae simplicis personae primae casus nominativi, quod declinabitur sic: ego mei vel mis mihi me a me, et pluraliter nos nostrum vel nostri nobis nos o a nobis: personae secundae generis omnis numeri singularis tu tui vel tis tibi te o a te, et pluraliter vos vestrum vel vestri vobis vos o a vobis: personae tertiae generis masculini numeri singularis ille illius illi illum ab illo, et pluraliter illi illorum illis illos ab illis; generis feminini numeri singularis illa illius illi illam ab illa, et pluraliter illae illarum illis illas ab illis; generis neutri numeri singularis illud illius illi illud ab illo, et pluraliter illa illorum illis illa ab illis. minus quam finita generis masculini numeri singularis ipse ipsius ipsi ipsum ab ipso, et pluraliter ipsi ipsorum ipsis ipsos ab ipsis; generis feminini numeri singularis ipsa ipsius ipsi ipsam ab ipsa, et pluraliter ipsae ipsarum ipsis ipsas ab ipsis; generis neutri numeri singularis ipsum ipsius ipsi ipsum ab ipso, et pluraliter ipsa ipsorum ipsis ipsa ab ipsis. item minus quam finita generis masculini numeri singularis iste istius isti istum ab isto, et pluraliter isti istorum istis istos ab istis; generis feminini numeri singularis ista istius isti istam ab ista, et pluraliter istae istarum istis istas ab istis; generis neutri numeri singularis istud istius isti istud ab isto, et pluraliter ista istorum istis ista ab istis. item articulare praepositivum vel demonstrativum generis masculini numeri singularis hic huius huic hunc o ab hoc, et pluraliter hi horum his hos o ab his; generis feminini numeri singularis haec huius huic

8 quae sunt] quot sunt *M* 14 et *om. L, add. M* 15 omnium generum pronomen inflectitur hoc modo *L* omnium generum nomina pronomina participia inflectuntur hoc modo *M* 17 sic ego *M* sic Nominativo ego *L* 18 me o a me *M: sed* o *recentiore manu additum esse videtur* 20 a vobis] personae tertiae generis omnis numeri communis sui sibi se a se, et pluraliter sui sibi se a se *add. l:* a uobis Sui sibi se a se et pluraliter sui sibi se a se *M* 21 illum o ab illo *M: item in reliquis pronominibus vocativum casum addit M*

hanc o ab hac, et pluraliter hae harum his has o ab his; generis neutri numeri singularis hoc huius huic hoc o ab hoc, et pluraliter haec horum his haec o ab his. item subiunctivum vel relativum generis masculini numeri singularis is eius ei eum ab eo, et pluraliter ei eorum eis eos ab eis; generis feminini numeri singularis ea eius ei eam ab ea, et pluraliter eae earum eis eas ab eis; generis neutri numeri singularis id eius ei id ab eo, et pluraliter ea eorum eis ea ab eis. item infinita generis masculini numeri singularis quis cuius cui quem a quo vel a qui, et pluraliter qui quorum quis vel quibus quos a quis vel a quibus; generis feminini numeri singularis quae cuius cui quam a qua vel a qui, et pluraliter quae quarum quis vel quibus quas a quis vel a quibus; generis neutri numeri singularis quod cuius cui quod a quo vel a qui, et pluraliter quae quorum quis vel quibus quae a quis vel a quibus. item possessiva finita ad aliquid dicta ex utraque parte singularia generis masculini meus mei meo meum o a meo, et pluraliter ex altera parte mei meorum meis meos o a meis; generis feminini numeri singularis mea meae meae meam o a mea, et pluraliter meae mearum meis meas o a meis; generis neutri numeri singularis meum mei meo meum o a meo, et pluraliter mea meorum meis mea o a meis: personae secundae generis masculini numeri singularis tuus tui tuo tuum a tuo, et pluraliter tui tuorum tuis tuos a tuis; generis feminini numeri singularis tua tuae tuae tuam a tua, et pluraliter tuae tuarum tuis tuas a tuis; generis neutri numeri singularis tuum tui tuo tuum a tuo, et pluraliter tua tuorum tuis tua a tuis: personae tertiae generis masculini numeri singularis suus sui suo suum a suo, et pluraliter sui suorum suis suos a suis; generis feminini numeri singularis sua suae suae suam a sua, et pluraliter suae suarum suis suas a suis; generis neutri numeri singularis suum sui suo suum a suo, et pluraliter sua suorum suis sua a suis. item possessiva finita ad aliquid dicta ex altera parte pluralia generis masculini noster nostri nostro nostrum o a nostro, et pluraliter ex utraque parte nostri nostrorum nostris nostros o a nostris; generis feminini numeri singularis nostra nostrae nostrae nostram o a nostra, et pluraliter nostrae nostrarum nostris nostras o a nostris; generis neutri numeri singularis nostrum nostri nostro nostrum o a nostro, et pluraliter nostra nostrorum nostris nostra o a nostris: personae secundae generis masculini numeri singularis vester vestri vestro vestrum a vestro, et pluraliter vestri vestrorum vestris vestros a vestris; generis feminini numeri singularis vestra vestrae vestrae vestram a vestra, et pluraliter vestrae vestrarum vestris vestras a vestris; generis neutri numeri singularis vestrum vestri vestro vestrum a vestro, et pluraliter vestra vestrorum vestris vestra a vestris.

Da horum conposita. Egomet, tute, illic, istic, idem masculino genere

6 heae *L* 8 quis uel qui cuius *M* 10 quae *L* quae uel qua *l* 12 quod *L* quod uel quid *lM* quod *L* quod uel quid *lM* 40 Da horum composita ut egomet tutemet (sibimet *add. al. man.*) illic istic illicine isticine (illinc istinc hiccine

productum, neutro correptum, quisquis, quisnam, quispiam, aliquis et cetera.

DE VERBO.

Verbum quid est? Pars orationis cum tempore et persona sine casu aut agere aliquid aut pati aut neutrum significans. Verbo quot accidunt? Septem. Quae? Qualitas coniugatio genus numerus figura tempus persona. Qualitas verborum in quo est? In modis et in formis. Modi qui sunt? Indicativus, ut lego, imperativus, ut lege, optativus, ut utinam legerem, coniunctivus, ut cum legam, infinitivus, ut legere, inpersonalis, ut legitur. Formae verborum quot sunt? Quattuor. Quae? Perfecta, ut lego, meditativa, ut lecturio, frequentativa, ut lectito, inchoativa, ut fervesco calesco. Coniugationes verborum quot sunt? Tres. Quae? Prima secunda tertia. Prima quae est? Quae indicativo modo tempore praesenti numero singulari secunda persona verbo activo et neutrali a productam habet ante novissimam litteram, passivo communi et deponenti ante novissimam syllabam, ut amo amas, amor amaris; et futurum tempus eiusdem modi in bo et in bor syllabam mittit, ut amo amabo, amor amabor. Secunda quae est? Quae indicativo modo tempore praesenti numero singulari secunda persona verbo activo et neutrali e productam habet ante novissimam litteram, passivo communi et deponenti ante novissimam syllabam, ut doceo doces, doceor doceris; et futurum tempus eiusdem modi in bo et in bor syllabam mittit, ut doceo docebo, doceor docebor. Tertia quae est? Quae indicativo modo tempore praesenti numero singulari secunda persona verbo activo et neutrali i correptam vel i productam habet ante novissimam litteram, passivo communi et deponenti pro i littera e correptam vel i productam habet ante novissimam syllabam, ut lego legis, legor legeris, audio audis, audior audiris; et futurum tempus eiusdem modi in am et in ar syllabam mittit, ut lego legam, legor legar, audio audiam, audior audiar. haec in imperativo et in infinitivo statim discerni possunt, utrum i littera correpta sit an producta. nam correpta i littera in e convertitur; producta si fuerit, non mutatur. Quando tertia coniugatio futurum tempus non in am tantum sed etiam in bo mittit? Interdum, cum i litteram non correptam habuerit sed productam, ut eo is ibo, queo quis quibo. Genera verborum quot sunt? Quinque. Quae? Activa passiva neutra deponentia communia. Activa quae sunt? Quae in o desinunt et accepta r littera faciunt ex se passiva, ut lego legor. Passiva quae sunt? Quae in r desinunt et ea dempta redeunt in activa, ut legor lego. Neutra quae sunt?

hoccine *add. al. man.*) idem masculino genere productum neutro correptum ut quisquis *M* 1 producte neutro correpte *L* 24 i correptam habet uel i productam *L* i productam uel i correptam habet *M* 29 nec non imperativus quoque et infinitivus e correptam habentes, sicut etiam Donatus docet, manifestissime id ostendunt *Priscianus p.* 1225 utrum i litteram correptam habeant an productam *M* 31 mutabitur est quando *M* 33 quibo et eam uel queam *M*

Quae in o desinunt, ut activa, sed accepta r littera Latina non sunt, ut sto curro: stor curror non dicimus. Deponentia quae sunt? Quae in r desinunt, ut passiva, sed ea dempta Latina non sunt, ut luctor loquor. Communia quae sunt? Quae in r desinunt, ut deponentia, sed in duas formas cadunt, patientis et agentis, ut osculor criminor: dicimus enim osculor te et osculor a te, criminor te et criminor a te. Numeri verborum quot sunt? Duo. Qui? Singularis, ut lego, pluralis, ut legimus. Figurae verborum quot sunt? Duae. Quae? Simplex, ut lego, composita, ut neglego. Tempora verborum quot sunt? Tria. Quae? praesens, ut lego, praeteritum, ut legi, futurum, ut legam. Quot sunt tempora in declinatione verborum? Quinque. Quae? Praesens, ut lego, praeteritum inperfectum, ut legebam, praeteritum perfectum, ut legi, praeteritum plusquamperfectum, ut legeram, futurum, ut legam. Personae verborum quot sunt? Tres. Quae? Prima, ut lego, secunda, ut legis, tertia, ut legit.

Da declinationem verbi activi. Lego verbum activum indicativo modo dictum temporis praesentis numeri singularis figurae simplicis personae primae coniugationis tertiae correptae, quod declinabitur sic: lego legis legit, et pluraliter legimus legitis legunt: eodem modo tempore praeterito inperfecto legebam legebas legebat, et pluraliter legebamus legebatis legebant: eodem modo tempore praeterito perfecto legi legisti legit, et pluraliter legimus legistis legerunt vel legere: eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto legeram legeras legerat, et pluraliter legeramus legeratis legerant: eodem modo tempore futuro legam leges leget, et pluraliter legemus legetis legent. imperativo modo tempore praesenti ad secundam et tertiam personam lege *vel legas* legat, et pluraliter legamus legite *vel legatis* legant: eodem modo tempore futuro legito *vel legas legito vel legat*, et pluraliter legamus legitote *vel legatis legant vel* legunto vel leguntote. optativo modo tempore praesenti et praeterito inperfecto utinam legerem legeres legeret, et pluraliter utinam legeremus legeretis legerent: eodem modo tempore praeterito perfecto et plusquamperfecto utinam legissem legisses legisset, et pluraliter utinam legissemus legissetis legissent: eodem modo tempore futuro utinam legam legas legat, et pluraliter utinam legamus legatis legant. coniunctivo modo tempore praesenti cum legam legas legat, et pluraliter cum legamus legatis legant: eodem modo tempore praeterito inperfecto cum legerem legeres legeret, et pluraliter cum legeremus legeretis legerent: eodem modo tempore praeterito perfecto cum legerim legeris legerit, et pluraliter cum legerimus legeritis legerint: eodem modo

1 ut sto curro surgo *M* 2 dicimus] sunt praeterea neutropassiva, ut gaudeo gauisus sum, audeo ausus sum, soleo solitus sum, fio factus sum, fido fisus sum *add. l* 16 personae primae *om. L, add. M* 25 *in imperativo modo activi et passivi ea quae inclinatis litteris expressa sunt deleta erant in L, neque constat quid olim scriptum fuerit:* lege legat et pluraliter legamus legite legant *MS* 26 legito tu legito ille et pluraliter legamus legitote legant legunto uel leguntote *M* legito uel legas legat et pluraliter legitote uel legatis legant legunto uel leguntote *S* legito tu legito ille et pluraliter legamus legitote legunto *s*

tempore praeterito plusquamperfecto cum legissem legisses legisset, et pluraliter cum legissemus legissetis legissent: eodem modo tempore futuro cum legero legeris legerit, et pluraliter cum legerimus legeritis legerint. infinitivo modo numeris et personis tempore praesenti et praeterito inperfecto legere, praeterito perfecto et plusquamperfecto legisse, futuro lectum ire vel lecturum esse. verbo inpersonali tempore praesenti legitur, praeterito inperfecto legebatur, praeterito perfecto lectum est vel lectum fuit, praeterito plusquamperfecto lectum erat vel lectum fuerat, futuro legetur. gerendi vel participialia verba sunt haec, legendi legendo legendum lectum lectu. participia trahuntur a verbo activo duo, praesentis temporis et futuri, praesentis legens, futuri lecturus. legor verbum passivum indicativo modo dictum temporis praesentis numeri singularis figurae simplicis personae primae coniugationis tertiae co͡rreptae, quod declinabitur sic: legor legeris vel legere legitur, et pluraliter legimur legimini leguntur: eodem modo tempore praeterito inperfecto legebar legebaris vel legebare legebatur, et pluraliter legebamur legebamini legebantur: eodem modo tempore praeterito perfecto lectus sum es est, et pluraliter lecti sumus estis sunt; et ulteriore modo lectus fui fuisti fuit, et pluraliter lecti fuimus fuistis fuerunt vel fuere: eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto lectus eram eras erat, et pluraliter lecti eramus eratis erant; et ulteriore modo lectus fueram fueras fuerat, et pluraliter lecti fueramus fueratis fuerant: eodem modo tempore futuro legar legeris vel legere legetur, et pluraliter legemur legemini legentur. imperativo modo tempore praesenti ad secundam et tertiam personam *legere vel legaris* legatur, et pluraliter legamur legimini *vel legamini* legantur. eodem modo tempore futuro *legitor vel legaris legitor vel legatur*, et pluraliter legamur legimini *vel legiminor leguntur vel* leguntor: optativo modo tempore praesenti et praeterito inperfecto utinam legerer legereris vel legerere legeretur, et pluraliter utinam legeremur legeremini legerentur: eodem modo tempore praeterito perfecto et plusquamperfecto utinam lectus essem esses esset, et pluraliter utinam lecti essemus essetis essent; et ulteriore modo utinam lectus fuissem fuisses fuisset, et pluraliter utinam lecti fuissemus fuissetis fuissent: eodem modo tempore futuro utinam legar legaris vel legare legatur, et pluraliter utinam legamur legamini legantur. coniunctivo modo tempore praesenti cum legar legaris vel legare legatur, et pluraliter cum legamur legamini legantur: eodem modo tempore praeterito inperfecto cum legerer legereris vel legerere legeretur, et pluraliter cum legeremur legeremini legerentur: eodem modo tempore praeterito perfecto cum lectus sim sis sit, et plu-

1 tempore praeterito perfecto et plusquamperfecto cum legissem *M* 4 tempore praesenti legere praeterito legisse *M* 8 *in verbo inpersonali reliquorum modorum declinationem add. M* 9 Gerundia *M* 24 legere legatur et pluraliter legamur legimini (legamini *S*) legantur *MS* 25 legitor tu legitor ille et pluraliter legamur legimiuor uel leguntor *M* legitur legatur et pluraliter (legamur *add. s*) legiminor leguntor uel legu . . . . . (uel leguntote *s*) *S*

raliter cum lecti simus sitis sint; et ulteriore modo cum lectus fuerim fueris fuerit, et pluraliter cum lecti fuerimus fueritis fuerint: eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto cum lectus essem esses esset, et pluraliter cum lecti essemus essetis essent; et ulteriore modo cum lectus fuissem fuisses fuisset, et pluraliter cum lecti fuissemus fuissetis fuissent: eodem modo tempore futuro cum lectus ero eris erit, et pluraliter cum lecti erimus eritis erint, et ulteriore modo cum lectus fuero fueris fuerit, et pluraliter cum lecti fuerimus fueritis fuerint. infinitivo modo numeris et personis tempore praesenti et praeterito inperfecto legi, praeterito perfecto et plusquamperfecto lectum esse vel fuisse, futuro lectum iri. participia trahuntur a verbo passivo duo, praeteriti temporis et futuri, praeteriti lectus, futuri legendus. activi verbi regulam neutrale verbum sequitur, passivi commune et deponens.

DE ADVERBIO.

Adverbium quid est? Pars orationis, quae adiecta verbo significationem eius explanat atque inplet. Adverbio quot accidunt? Tria. Quae? Significatio conparatio figura. Significatio adverbiorum in quo est? Quia sunt aut loci adverbia aut temporis aut numeri aut negandi aut affirmandi aut demonstrandi aut optandi aut hortandi aut ordinis aut interrogandi aut similitudinis aut qualitatis aut quantitatis aut dubitandi aut personalia aut vocandi aut respondendi aut separandi aut iurandi aut eligendi aut congregandi aut prohibendi aut eventus aut conparandi. Da adverbia loci. Vt hic vel ibi, intus vel foris, illic vel inde. Da temporis. Vt hodie nuper aliquando; numeri, ut semel bis; negandi, ut non; affirmandi, ut etiam quinni; demonstrandi, ut en ecce; optandi, ut utinam; hortandi, ut eia; ordinis, ut deinde; interrogandi, ut cur quare quamobrem; similitudinis, ut quasi ceu; qualitatis, ut docte pulchre; quantitatis, ut multum parum; dubitandi, ut forsitan fortasse; personalia, ut mecum tecum secum nobiscum vobiscum; vocandi, ut heus; respondendi, ut heu; separandi, ut seorsum; iurandi; ut edepol, ecastor, hercle, medius fidius; eligendi, ut potius immo; congregandi, ut simul una; prohibendi, ut ne; eventus, ut forte fortuitu; conparandi, ut magis vel tam. Conparatio adverbiorum in

7 erunt *M*: erint, *quod habet L, in declinatione verborum tuentur Probus p.* 163 *sqq. et Claudius Sacerdos p.* 15. 17. 19 *ed. Vind.* 9 tempore praesenti et praeterito inperfecto legi praeterito perfecto et plusquamperfecto lectum esse *M* tempore praesenti legi praeterito lectum esse *L* 19 aut optandi aut ortandi *M* aut hortandi aut optandi *L* 22 aduerbia *M* aduerbium *L* 23 illic *M* illuc *L* ut hodie heri nunc nuper cras aliquando olim *M* ut hodie nunc nuper cras aliquando *S* 24 da numeri ut semel bis ter. da negandi ut non neque. da affirmandi, *itemque in reliquis adverbiis add.* da *M* 25 quinni *LS* quidni *M* 26 deinde deinceps *M* cur quare quamobrem *MS* cur quid quamobrem *L* 27 docte pulchre fortiter *MS* multum parum *S* multum parum minimum *M* 28 secum *om. L*, *add. lMS* 29 heus *LM* heos *S* heu *LM* eu *S* 30 ut edepol castor hercle medius fidius *lM* ut uere castor *omissis reliquis videtur fuisse in L* ut[e]depul castor ercle medius fidius *S* 32 magis uel tam (qua *add. al. man.*) maxime *M*

quo est? In tribus gradibus conparationis, positivo conparativo superlativo. Da adverbium positivi gradus. Vt docte; conparativi, ut doctius; superlativi, ut doctissime. magis doctius et tam doctissime non dicimus, quia magis et tam positivo gradui tantum iungitur, licet veteres dixerint tam magis et quam magis. Figurae adverbiorum quot sunt? Duae. Quae? Simplex et conposita, simplex, ut docte prudenter, conposita, ut indocte inprudenter. adverbia localia vel in loco sunt vel de loco vel ad locum. sed in loco et de loco eandem significationem habent, ut intus sum, intus exeo, foris sum, foris venio. ad locum aliam significationem habent, ut intro eo, foras eo. de intus autem et de foris sic non dicimus, quo modo in foras vel ad foras.

DE PARTICIPIO.

Participium quid est? Pars orationis partem capiens nominis, partem verbi; nominis genera et casus, verbi tempora et significationes, utriusque numerum et figuram. Participio quot accidunt? Sex. Quae? Genus casus tempus significatio numerus figura. Genera participiorum quot sunt? Quattuor. Quae? Masculinum, ut hic lectus, femininum, ut haec lecta, neutrum, ut hoc lectum, commune tribus generibus, ut hic et haec et hoc legens. Casus participiorum quot sunt? Sex. Qui? Nominativus, ut hic legens, genetivus, ut huius legentis, dativus, ut huic legenti, accusativus, ut hunc legentem, vocativus, ut o legens, ablativus, ut ab hoc legente. Tempora participiorum quot sunt? Tria. Quae? Praesens, ut legens, praeteritum, ut lectus, futurum, ut lecturus et legendus. Significationes participiorum in quo sunt? Quia ab activo verbo duo participia veniunt, praesens et futurum, ut legens lecturus; a passivo duo, praeteritum et futurum, ut lectus legendus; a neutro duo, sicut ab activo, praesens et futurum, ut stans staturus, a deponenti tria, praesens praeteritum et futurum, ut loquens locutus locuturus; a communi quattuor, praesens praeteritum et duo futura, ut criminans criminatus criminaturus criminandus. Numeri participiorum quot sunt? Duo. Qui? Singularis, ut hic legens, pluralis, ut hi legentes. Figurae participiorum quot sunt? Duae. Quae? Simplex, ut legens, conposita, ut neglegens. Da declinationem participii. Legens participium veniens a verbo activo temporis praesentis generis omnis numeri singularis figurae simplicis casus nominativi [accusativi] et vocativi, quod declinabitur sic: nominativo hic et haec et hoc legens, genetivo

3 non dicitur *M* 4 positiuo gradui iunguntur *M* 7 uel ad locum uel per locum sed quae in loco *M* 8 intus sum intus eo *S* 9 habet *M* 10 non dicitur *MS* quomodo ad foras uel in foras *M* quomodo a foris (a foras *s*) uel de foras *S* 13 partem uerbi nominis genera et casus uerbi tempora et significationes utriusque *LS* partemque uerbi recipit enim a nomine genera et casus a uerbo tempora et significationes ab utroque *Ms* 15 genus casus tempus significatio numerus et figura *M* genera casus tempora significationes numerus figura *LS* 18 commune tribus generibus *LS* commune trium generum *M* 23 futurum ut lecturus et legendus *M* futurum ut legendus *LS* 4 accusatiui *om. M*

huius legentis, dativo huic legenti, accusativo hunc et hanc legentem et hoc legens, vocativo o legens, ablativo ab hoc et ab hac et ab hoc legente vel legenti; et pluraliter nominativo hi et hae legentes et haec legentia, genetivo horum et harum et horum legentium, dativo his legentibus, accusativo hos et has legentes et haec legentia, vocativo o legentes et o legentia, ablativo ab his legentibus. lecturus lectura lecturum participia venientia a verbo activo temporis futuri generis masculini feminini et neutri numeri singularis figurae simplicis casus nominativi et vocativi, quae declinabuntur sic: nominativo lecturus lectura lecturum, genetivo lecturi lecturae lecturi, dativo lecturo lecturae lecturo, accusativo lecturum lecturam lecturum, vocativo lecture lectura lecturum, ablativo ab hoc lecturo ab hac lectura ab hoc lecturo; et pluraliter nominativo lecturi lecturae lectura, genetivo lecturorum lecturarum lecturorum, dativo lecturis, accusativo lecturos lecturas lectura, vocativo lecturi lecturae lectura, ablativo ab his lecturis. lectus lecta lectum participia venientia a verbo passivo temporis praeteriti generis masculini feminini et neutri numeri singularis figurae simplicis casus nominativi et vocativi, quae declinabuntur sic: nominativo lectus lecta lectum, genetivo lecti lectae lecti, dativo lecto lectae lecto, accusativo lectum lectam lectum, vocativo lecte lecta lectum, ablativo ab hoc lecto ab hac lecta ab hoc lecto; et pluraliter nominativo lecti lectae lecta, genetivo lectorum lectarum lectorum, dativo lectis, accusativo lectos lectas lecta, vocativo lecti lectae lecta, ablativo ab his lectis. legendus legenda legendum participia venientia a verbo passivo temporis futuri generis masculini feminini et neutri numeri singularis figurae simplicis casus nominativi et vocativi, quae declinabuntur sic: nominativo legendus legenda legendum, genetivo legendi legendae legendi, dativo legendo legendae legendo, accusativo legendum legendam legendum, vocativo legende legenda legendum, ablativo ab hoc legendo ab hac legenda ab hoc legendo; et pluraliter nominativo legendi legendae legenda, genetivo legendorum legendarum legendorum, dativo legendis, accusativo legendos legendas legenda, vocativo legendi legendae legenda, ablativo ab his legendis.

DE CONIVNCTIONE.

Coniunctio quid est? Pars orationis adnectens ordinansque sententiam. Coniunctioni quot accidunt? Tria. Quae? Potestas figura ordo. Potestas coniunctionum quot species habet? Quinque. Quas? Copulativas disiunctivas expletivas causales rationales. Da copulativas. Et que at atque ac ast. Da disiunctivas. Aut ve vel ne nec neque. Da expletivas. Quidem, equidem, saltim,* videlicet, quamquam, quamvis, quoque, autem, porro, porro autem, tamen. Da causales. Si, etsi, etiamsi, si quidem, quando,

37 ne nec neque *L* ne nec an neque *lM* 39 autem porro porro autem (licet *add. l*) tamen (neruntamen sin autem *add. l*). da causales si etsi (etiam *add. l*) etiamsi (acsi tametsi *add. l*) siquidem *L* autem porro licet tamen uerum tamen. da causa-

quando quidem, quin, quin etiam, quatinus, sin, seu, sive, nam, namque, ni, nisi, nisi si, si enim, etenim, ne, sed, interea, licet, quamobrem, praesertim, item, itemque, ceterum, alioquin, praeterea. Da rationales. Ita, itaque, enim, enimvero, quia, quapropter, quoniam, quoniam quidem, quippe, ergo, ideo, igitur, scilicet, propterea, idcirco. Figurae coniunctionum quot sunt? Duae. Quae? Simplex, ut nam, conposita, ut namque. Ordo coniunctionum in quo est? Quia aut praepositivae coniunctiones sunt, ut ac ast, aut subiunctivae, ut que autem, aut communes, ut et igitur ergo.

DE PRAEPOSITIONE.

Praepositio quid est? Pars orationis quae praeposita aliis partibus orationis significationem earum aut conplet aut mutat aut minuit. Praepositioni quot accidunt? Vnum. Quid? Casus tantum. Quot? Duo. Qui? Accusativus et ablativus. Da praepositiones casus accusativi. Ad apud ante adversum cis citra circum circa contra erga extra inter intra infra iuxta ob pone per prope secundum post trans ultra praeter propter supra usque penes. Quo modo? Dicimus enim ad patrem, apud villam, ante aedes, adversum inimicos, cis Renum, citra forum, circum vicinos, circa templum, contra hostem, erga propinquos, extra terminos, inter naves, intra moenia, infra tectum, iuxta macellum, ob augurium, pone tribunal, per parietem, prope fenestram, secundum fores, post tergum, trans ripam, ultra fines, praeter officium, propter rem, supra caelum, usque Oceanum, penes arbitros. Da praepositiones casus ablativi. A ab abs cum coram clam de e ex pro prae palam sine absque tenus. Quo modo? Dicimus enim a domo, ab homine, abs quolibet, cum exercitu, coram testibus, clam custodibus, de foro, e iure, ex praefectura, pro clientibus, prae timore, palam omnibus, sine labore, absque iniuria, tenus pube, quod nos dicimus pube tenus. Da utriusque casus praepositiones. In sub super subter. In et sub quando accusativo casui iunguntur? Quando vel nos vel quoslibet in locum ire isse ituros esse significamus. Quando ablativo? Quando vel nos vel quoslibet in loco esse fuisse futuros esse significamus. in accusativi casus, 'itur in antiquam silvam'; in ablativi casus, 'stans celsa in puppi': sub accusativi casus, 'postesque sub ipsos Nitun-

les si etsi etiam etiamsi acsi tametsi si siquidem *M* 1 sive] neue *add. l* 2 ni nisi nisisi enim etenim ne sed interea quamobrem *M* 5 scilicet uidelicet propterea idcirco *L* scilicet idcirco propterea *M* 8 que ue autem *M* ergo *om. M* 11 significationes *M* 15 prope propter secundum post trans ultra praeter supra circiter usque secus penes *M* praeter supra (propter) *S* 20 prope fenestram propter disciplinam secundum fores *MS* ultra fines propter officium supra caelum usque oceanum penes arbitros secus uiam quod non est in donato. a ab abs *S* ultra fines praeter officium supra caelum circiter annos usque oceanum secus nos penes arbitros. Quae ex his in loco esse significant? ut apud. Quae ad locum? ut ad. Quo modo? dicimus enim apud amicum sum et ad amicum eo. Da praepositiones casus ablatiui. a ab abs *M* 28 In et sub *om. MS* 31 itur] *Verg. Aen.* VI 179 stans] *Verg. Aen.* III 527. VIII 680. X 261 32 postesque] *Verg. Aen.* II 442

tur gradibus'; sub ablativi casus, 'arma sub adversa posuit radiantia quercu'. Super quam vim habet? Vbi locum significat, magis accusativo casui servit quam ablativo; ubi mentionem alicuius facimus, ablativo tantum, ut 'multa super Priamo rogitans'. In quam vim habet? Etiam tum accusativo casui servit, cum significat contra, ut in adulterum, in desertorem. Subter quam vim habet? Eandem quam superiores ad locum et in loco significantes. Quae praepositiones sunt quae dictionibus serviunt et separari non possunt? Di dis re se am con. Quo modo? Dicimus enim diduco distraho recipio secubo amplector congredior. Quae sunt quae coniungi non possunt? Apud et penes. Quae coniunguntur et separantur? Reliquae omnes.

DE INTERIECTIONE.

Interiectio quid est? Pars orationis significans mentis affectum voce incondita. Interiectioni quid accidit? Tantum significatio. Significatio interiectionis in quo est? Quia aut laetitiam significamus, ut evax, aut dolorem, ut heu, aut admirationem, ut papae, aut metum, ut attat, et siqua sunt similia.

1 arma] *Verg. Aen.* VIII 616 4 multa] *Verg. Aen.* I 750 rogitans sub hectore multa hoc est de priamo et hectore *M* rogitans hoc est de priamo *S* 5 etiam tunc *MS* 6 quam et superiores *M* 7 quae sunt praepositiones quae a dictionibus separari non possunt *M* quae praepositiones sunt quae a dictionis seperari non possunt *S* 9 Dicimus enim *om. LS, add. M* distraho *M* distrao *L* distruo *S* 10 quae iungi *MS* coniungitur *M* iunguntur *Ls, om. S* 15 laetitiam mentis significamus *M*

DONATI
GRAMMATICI VRBIS ROMAE
ARS GRAMMATICA.

p. 5 L. p. 1735. 36 P.

DE VOCE.

Vox est aer ictus sensibilis auditu, quantum in ipso est. omnis vox aut articulata est aut confusa. articulata est quae litteris conprehendi potest, confusa quae scribi non potest.

DE LITTERA.

Littera est pars minima vocis articulatae. litterarum aliae sunt vocales, aliae consonantes. consonantium aliae sunt semivocales, aliae mutae. vocales sunt quae per se proferuntur et per se syllabam faciunt. sunt autem numero quinque, a e i o u. harum duae, i et u, transeunt in consonantium potestatem, cum aut ipsae inter se geminantur aut cum aliis vocalibus iunguntur, ut Iuno vates. hae etiam mediae dicuntur, quia in quibusdam dictionibus expressum sonum non habent, i, ut vir, u, ut optumus. || extra quam formam u littera interdum nec vocalis nec consonans habetur, cum inter q litteram consonantem et aliquam vocalem constituitur, ut quoniam quidem. huic item digammon adscribi solet, cum sibi ipsa praeponitur, ut servus vulgus. nam i litteram geminari in una syllaba posse plurimi negant. Latinae vocales omnes et produci et corripi possunt. atque his solis adspirari quidam existimant. semivocales sunt quae per se quidem proferuntur, sed per se syllabam non faciunt. sunt autem numero

1 INCIPIUNT MAIORES PARTES DONATI GRAMMATICI. Vox est *codex Sangallensis* 876 DE VOCE Vox est *LSP* 4 DE VOCE] *Diom. p.* 413 8 DE LITTERA] *Diom. p.* 414 *sqq. Mar. Victorin. p.* 2452 11 quae et per se *P* 12 *de* i *et* u *consonantium loco positis Donati testimonio utitur Papirianus Cassiodori p.* 2292, *de medio earundem litterarum sono Priscianus p.* 539 16 u littera] *Beda p.* 2350 18 item] autem *L* digammon *L Diomedes* digamon *S* dygammon *P: cf. Priscian.* 1255. digammos *coniecit Lindemannus conl. Pompei p.* 21 *et Serv. in Don. p.* 1827: *aliam definitionem Donato tribuit Sergius cod. Lavant. f.* 55 18 asscribi *L* 19 in una syllaba *P Diomedes Cledonius p.* 1882 in unam syllabam *LS*

septem, f l m n r s x. ex his una duplex est, x, et liquidae quattuor, l m n r, ex quibus l et r faciunt communem syllabam, et s littera suae cuiusdam potestatis est, quae in metro plerumque vim consonantis amittit. item ex illis f littera superponitur liquidis [l vel r], quem ad modum muta quaelibet, et communem syllabam facit. mutae sunt quae nec per se proferuntur nec per se syllabam faciunt. sunt autem numero novem, b c d g h k p q t. ex his supervacuae quibusdam || videntur k et q; | qui nesciunt, quotiens a sequitur, k litteram praeponendam esse, non c; quotiens u sequitur, per q, non per c scribendum. h interdum consonans interdum adspirationis creditur nota. y et z remanent, quas litteras propter Graeca nomina admisimus: altera namque vocalis, altera est consonans duplex. unde fit, ut quidam putant, Latinas litteras non plures esse quam decem et septem, si quidem ex viginti et tribus una adspirationis nota est, una duplex, duae supervacuae, duae Graecae. accidunt uni cuique litterae tria, nomen figura potestas. quaeritur enim, quid vocetur littera, qua figura sit, quid possit.

DE SYLLABA.

Syllaba est conprehensio litterarum vel unius vocalis enuntiatio temporum capax. syllabarum aliae sunt breves, aliae longae, aliae communes. breves sunt quae et correptam vocalem habent et non desinunt in duas consonantes aut in unam duplicem aut in aliquid quod sit pro duabus consonantibus. longae aut natura sunt aut positione fiunt: natura, cum aut vocalis producitur, ut a o, aut duae vocales iunguntur et diphthongon faciunt, ut ae oe au eu ei: positione, cum correpta vocalis in duas desinit consonantes, ut arma [arcus], aut in unam duplicem, ut axis, aut in alteram consonantem et alteram vocalem loco consonantis positam, ut at Iuno, at Venus, aut in i litteram solam loco consonantis positam [quam

1 liquidae duae l et r ut alii quattuor *corr.* liquidae quattuor *P* 2 ex quibus — syllabam *om. L*, *add. l* et s — amittit *Beda p.* 2354 3 in metro *Sp Diomedes p.* 417 in metris *LPBeda* admittit *S* ammittit *s* 4 ex illis *S Diomedes* ex illis semiuocalibus VII *L* ex illis septem semiuocalibus *Ps* l vel r *om. L Diomedes: cf. Pompei. p.* 30 quęammodum *L* 7 ex his duae superuacuae inperitis (*corr* quibusdam *p*) uidentur k et q *P* 8 non c *om. L* 9 scribendum esse excepto cur et cum quia u inter q et alteram consonantem siue altera uocali poni non potest. h interdum *P: cf. Serv. in Don. p.* 1829 11 consonans greca duplex *L* 12 putent ς non plus *L* 13 quam decem et octo ς ex his uiginti et tribus *deleto* his *P* nota est h una duplex x duae superuacuae k et q duae graecae y et z *P* 16 quidue possit *P* 17 DE SYLLABA] *Diom. p.* 422 21 aut in unam duplicem *om. Diomedes: cf. Serv. in Don. f.* 168 *Pompei. p.* 40 23 et diphthongon faciunt *om. Diomedes: cf. Beda p.* 2351 24 in duas desinit consonantes ut arma *LS*, *quibuscum videtur olim consensisse P*, in duas desinit consonantes ut ast aut cum desinit in unam consonantem et excipitur ab alia consonante ut arma *ps. septem modos syllabarum positione longarum, qui sunt apud Diomedem, in quattuor modos redegit Donatus Servii p.* 1830 *et Pompeii p.* 41: *cf. Mar. Victor. p.* 2473: *sex posuit Beda p.* 2352 25 arcus *om. L* aut in unam duplicem ut axis *hoc loco om.* ς 27 at Venus. aut in unam duplicem, ut dux. aut excipitur ab x duplici consonante, ut axis aut in i ς solam inter duos uocales loco *P* quam non nulli geminant *om. L*

non nulli geminant], ut ||

aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.

sunt etiam syllabae quae communes dicuntur, cum aut correptam vocalem duae consonantes secuntur, quarum prior aut muta quaepiam est aut f semivocalis et sequens liquida; aut cum correpta vocalis in unam desinit consonantem sequente h, quae plerisque adspirationis videtur nota; aut cum correptam vocalem duae consonantes secuntur, quarum prior s littera est; aut cum partem orationis terminat brevis syllaba, quae in unam desinit consonantem; aut cum pars orationis desinit in longam syllabam, quae diphthongus appellatur, sequente statim vocali; aut cum producta vocalis est vocali altera consequente; aut cum pronomen c littera terminatum vocalis statim subsequitur; aut cum correptam vocalem suscipit z consonans Graeca duplex [aut cum correpta vocalis in unam desinit consonantem sequente statim vocali in eadem dictione]. longa syllaba duo tempora habet, brevis unum. syllaba apud metricos semipes nominatur.

DE PEDIBVS.

Pes est syllabarum et temporum certa dinumeratio. accidunt uni cuique pedi arsis et thesis, numerus syllabarum, tempus, resolutio, figura, metrum. pedes disyllabi sunt quattuor, trisyllabi octo, duplices sedecim. ergo disyllabi quattuor hi sunt, pyrrichius ex duabus brevibus temporum duum, ut fuga; | huic contrarius est spondeus ex duabus longis temporum quattuor, ut aestas: iambus ex brevi et longa temporum trium, ut parens;| huic contrarius est trochaeus ex longa et brevi temporum trium, ut meta. trisyllabi octo hi sunt, tribrachys ex tribus brevibus temporum trium, ut macula; huic contrarius est molossus ex tribus longis temporum sex, ut

2 aio] *Enn. annal.* VI 186 *ed. Vahl.* a˙cida *s* aecid. *S* romanus *corr.* -os *S* 3 etiam] autem *L* 5 liquida ut uasto cyclopis in antro (*Verg. Aen.* III 617) et uastos ab rupe cyclopas (*Verg. Aen.* III 647) aut *P: exemplis et hic et postea in P additis utuntur interpretes Donati, Servius f.* 168*, *Sergius cod. Lavant. f.* 55*, *Pompeius p.* 46 *sqq.* 6 quae a plerisque aspirationis uidetur uel creditur nota *L* nota ut quisquis honus tumuli (*Verg. Aen.* X 493) . . . . uersaque iuuencum terga fatigamus hasta (*Verg. Aen.* VIIII 609) aut *P* 7 prior *om. L* littera est ut ponite spes sibi quisque (*Verg. Aen.* XI 309) et unde spissa coma (*Terentian.* 1103) aut *P* 9 consonantem ut at tibi thymbre caput euandrius abstulit ensis (*Verg. Aen.* X 394) aut *P* desinit *post* orationis *om. S, add. s* syllabam *om. SP* 10 uocali altera *L:* uocali ut insulae ionio in magno (*Verg. Aen.* III 211) et musae aonides aut *P* cum producta vocalis] *Beda p.* 2554 11 sequente sub ilio alto (*Verg. Aen.* V 261) et a ego infelix aut *P* terminatur *S*: terminatur et uocalis statim subsequitur *Iulianus* subsequatur *S* : subsequitur ut hoc erat alma parens (*Verg. Aen.* II 661) et hic uir hic est (*Verg. Aen.* VI 792) aut *P* 12 correpta uocales suscepit z graeca *S* 13 duplex ut nemorosa zachintus (*Verg. Aen.* III 270) et mezenti ducis exuuias (*Verg. Aen.* XI 7) longa *P. ea quae omissa sunt*, aut — dictione, *addidit p. omissa sunt haec etiam ab interpretibus Donati, Servio Sergio Pompeio Cledonio Iuliano. videntur autem pertinere ad eum modum communium syllabarum, 'quo correpta vocalis desinit in consonantem et excipitur principali littera u', ut ait Charisius p.* 4, *de quo genere dixit etiam Pompeius p.* 53 uocali altera *L* 17 denumeratio *S* 22 aetas *S* 23 maeta *L* moeta *S* 24 tribrachis *LSP*

Aeneas: anapaestus ex duabus brevibus et longa temporum quattuor, ut Erato: huic contrarius est dactylus ex longa et duabus brevibus temporum quattuor, ut Maenalus: amphibrachys ex brevi et longa et brevi temporum quattuor, ut carina; huic contrarius est amphimacrus ex longa et brevi et longa temporum quinque, ut insulae: bacchius ex brevi et duabus longis temporum quinque, ut Achates; huic contrarius est antibacchius ex duabus longis et brevi temporum quinque, ut natura. duplices sedecim hi sunt, proceleumaticus ex quattuor brevibus temporum quattuor, ut avicula; huic contrarius est dispondeus ex quattuor longis temporum octo, ut oratores: diiambus ex duobus iambis temporum sex, ut propinquitas; huic contrarius est ditrochaeus ex duobus trochaeis temporum sex, ut cantilena: antispastus ex brevi et duabus longis et brevi temporum sex, ut Saloninus; huic contrarius est choriambus ex longa et duabus brevibus et longa temporum sex, ut armipotens: ionicus minor ex duabus brevibus et duabus longis temporum sex, ut Diomedes; huic contrarius est ionicus maior ex duabus longis et duabus brevibus temporum sex, ut Iunonius: paeon primus ex prima longa et tribus brevibus temporum quinque, ut legitimus, paeon secundus ex secunda longa et || tribus brevibus temporum quinque, ut colonia, paeon tertius ex tertia longa et tribus brevibus temporum quinque, ut Menedemus, paeon quartus ex quarta longa et tribus brevibus temporum quinque, ut celeritas; his contrarii sunt quattuor epitriti, epitritus primus ex prima brevi et tribus longis temporum septem, ut sacerdotes, epitritus secundus ex secunda brevi et tribus longis temporum septem, ut conditores, epitritus tertius ex tertia brevi et tribus longis temporum septem, ut Demosthenes, epitritus quartus ex quarta brevi et tribus longis temporum septem, ut Fescenninus.

Ex his deinceps alii pedes synzugiaeve nascuntur. nam quem ad modum pedes disyllabi quattuor geminati sedecim duplices faciunt, ita idem cum trisyllabis iuncti triginta et duos | de se reddunt. trisyllabi vero cum trisyllabis geminati sexaginta et quattuor colliguntur. atque excepto amphibracho [quem metrici informem et inconditum iudicant] et epitrito, quorum alterum tripla, alterum epitrita divisione partimur, universorum pedum trina condicio reperitur. in aliis enim aequa divisio est, in aliis dupla, in aliis sescupla; et prima dactylica, secunda iambica, tertia paeonica nominatur. sunt in uno quoque metro pedes legitimi, sunt nothi. simplices pedes non amplius quam ternas syllabas, duplices non amplius quam senas habent.

3 amphibrachis *LSP* 6 antibacchius uel palimbacchius *P* 21 quattuor epitriti *S* hi *LP* 27 Ex his — 34 nominatur *Diom. p.* 476: exhinc *S* synzugiaeue *Diomedes* sinzigiae . . *L* sinzygiae *P* sinzugiae *S* sinzugiaeue *s* 28 disyllabi *om. SP* geminati fiunt UIII duplices sedecim faciunt *deletis v.* fiunt UIII duplices *S* faciunt *L* fiunt *P Diomedes* 29 cum trisyllabis *lp Diomedes* cum tetrasyllabis *P* cum tretasyllabis *S* cum tretrasyllabis *L* 30 colleguntur *S* atque — 33 reperitur *Priscian. p.* 1354 amphibracho *Ps* amphibrachi *SL* 31 quem — iudicant *post* partimur *posita sunt in S*, *omissa a Diomede et Prisciano* 34 sexcupla *P* sexculpa *S*

DE TONIS.

Tonos alii accentus, alii tenores nominant. toni igitur tres sunt, acutus gravis circumflexus. acutus cum in Graecis dictionibus tria loca teneat, ultimum paenultimum et antepaenultimum, apud Latinos paenultimum et antepaenultimum || tenet, ultimum numquam. circumflexus autem, quotlibet syllabarum sit dictio, non tenebit nisi paenultimum locum. gravis in eadem dictione vel cum acuto vel cum circumflexo poni potest, et hoc illi non est commune cum ceteris. ergo monosyllaba, quae correptam vocalem habebunt, acuto accentu pronuntiabimus, ut fax pix nux; quae productam vocalem habebunt, circumflexo accentu pronuntiabimus, ut res dos spes. in disyllabis, quae priorem productam habuerint et posteriorem correptam, priorem syllabam circumflectemus, ut meta Creta: ubi posterior syllaba producta fuerit, acuemus priorem, sive illa correpta fuerit sive producta, ut nepos leges: ubi ambae breves fuerint, acuemus priorem, ut bonus malus. in trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps, si paenultima correpta fuerit, acuemus antepaenultimam, ut Tullius Hostilius: si paenultima positione longa fuerit, ipsa acuetur et antepaenultima gravi accentu pronuntiabitur, ut Catullus Metellus, ita tamen, si positione longa non ex muta et liquida fuerit; nam mutabit accentum, ut latebrae tenebrae: si ultima brevis fuerit, paenultima vero natura longa, paenultima circumflectetur, ut Cethegus perosus: si ultima quoque natura longa fuerit, paenultima acuetur, ut Athenae Mycenae. in conpositis dictionibus unus accentus est non minus, quam in una parte orationis, ut malesanus intercaloci. accentus in integris dictionibus observantur, in interiectionibus et in peregrinis verbis et in barbaris nominibus nulli certi sunt. accentuum legem vel distinguendi vel pronuntiandi ratio vel discernendae ambiguitatis necessitas saepe conturbat. sane Graeca verba Graecis accentibus efferimus. in Latinis neque acutus accentus in ultima syllaba poni potest nisi discretionis causa, ut in adverbio pone, ideo ne verbum putetur imperativi modi, neque circumflexus || nisi in ea particula, quae est ergo.

Acutus accentus est nota per obliquum ascendens in dexteram partem /, gravis nota a summo in dexteram partem descendens \, circumflexus nota de acuto et gravi facta ∧, longus linea a sinistra in dexteram partem

1 DE TONIS] *Diom. p.* 425 2 Tonos uel accentus *L* 4 paeneultimum et antepaeneultimum *constanter habent SP*, penultimum et antepenultimum *item constanter L* 6 grauis poni in eadem — cum circumflexo potest hoc *S* 9 habent *L* ut fax pix nux *L* ut fax pax pix nix nux *l* ut pax pix nux *SP* ut fax pix nix *s* ut pax pix nix *Iulianus* 10 habent *L* 12 circumflectimus *SP* moeta *L* creta ubi uel ambae productae uel posterior syllaba producta fuerit uel ambae correptae acuemus priorem syllabam siue (illa *add. s*) correpta fuerit siue producta ut . . . . . reges nepus bonus (ut nepos leges *s*) in trisyllabis *S* 13 correpta sit *L* 15 et tetrasyllabis *om. S* 16 Tullius] nullius ς si uero penultima *L* 20 circumflectitur *S* 24 in interiectionibus autem et *L* 25 accentum legendi uel distinguendi *S* 27 conturbant *L* accentibus melius efferemus in latinis nominibus numquam acutus *L* 29 ut aduerbio *L* 32 *accentuum notae omissae sunt in S, add. s* 33 longa linea *S* longus uirgula *P*

aequaliter ducta –, brevis virgula similiter iacens, sed panda et contractior ◡, hyphen virgula subiecta versui: hac nota subter posita duo verba, cum ita res exigit, copulamus, 'ante‿tulit gressum' et

Turnus ut ante‿volans tardum praecesserat agmen.

huic contraria est diastole, dextera pars [quaedam] circuli ad imam litteram adposita: hac nota male cohaerentia discernuntur, ut est 'ereptae, virginis ira' et |

viridique in litore conspicitur, sus.

apostrophos item circuli pars dextera, sed ad summam litteram adposita: hac nota deesse ostendimus parti orationis ultimam vocalem, cuius consonans remanet, ut est 'tanton' me crimine dignum Duxisti?' ceterum δασεῖαν et ψιλήν apud Latinos h littera vocali addita vel detracta significat.

DE POSITVRIS.

Tres sunt omnino posturae vel distinctiones, quas Graeci θέσεις vocant, distinctio, subdistinctio, media distinctio. distinctio est, ubi finitur plena sententia: huius punctum ad summam litteram ponimus. subdistinctio est, ubi non multum superest de sententia, quod tamen necessario separatum mox inferendum sit: huius punctum ad imam litteram ponimus. media distinctio est, ubi fere tantum de sententia superest, quantum iam diximus, cum tamen respirandum sit: huius punctum ad mediam litteram ponimus. in lectione tota sententia periodus dicitur, cuius partes sunt cola et commata [id est membra et caesa]. ||

DE PARTIBVS ORATIONIS.

Partes orationis sunt octo, nomen pronomen verbum adverbium participium coniunctio praepositio interiectio. ex his duae sunt principales partes orationis, nomen et verbum. Latini articulum non adnumerant, Graeci interiectionem. multi plures, multi pauciores partes orationis putant. verum ex omnibus tres sunt, quae sex casibus inflectuntur, nomen pronomen et participium.

1 panda a superiori atque contractior *P* panda et contractior *citavit Priscianus p.* 1272 3 antetulit] *Verg. Aen.* VI 677 4 Turnus] *Verg. Aen.* VIIII 47 tardum praecesserat agmen *om. L* 5 contrarius est *L* quaedam *om. L Diomedes* 6 ut est atque erepta euirginis ira *L: Verg. Aen.* II 413. *notas diastoles om. SLP, post* virginis *et* conspicitur *add. s* 8 viridique] *Verg. Aen.* VIII 83 9 ad summum litterae *L* aposita *P* posita *S* 11 tanton'] *Verg. Aen.* X 668 12 dasian et psilen *L* dasian et sylian *P* dapyan et psylen *S* dasyan ⊢ et psylen ⊣ *s* latinos . . . . addita *S* latinos H littera uocali addita *s* uocalibus *L* 15 Tres omnino positurae sunt *L:* omnino *om. P* quas graeci thesis *LP* quas thęssis graeci *S* 16 ubi plena sententia finitur *L* 17 ad summum litterae *L* 18 seperatum *S* separatim *P* 19 ad imum litterae *L* 20 distinctio *om. S* tantundem de *S:* tantum superest de sententia *L* 21 ad mediam litterae *L* 22 dicitur] appellatur *L* 23 id est membra et caesa *om. LP* 24 INCIPIVNT PARTES DONATI GRAMMATICI URBIS ROMAE FELICITER *S* INCIPIT EDITIO SECUNDA DE PARTIBUS ORATIONIS *P* DE NOMINE *L* 27 annumerant *L*

DE NOMINE.

Nomen est pars orationis cum casu corpus aut rem proprie communiterve significans, proprie, ut Roma Tiberis, communiter, ut urbs flumen. nomini accidunt sex, qualitas conparatio genus numerus figura casus. nomen unius hominis, appellatio multorum, vocabulum rerum est. sed modo nomina generaliter dicimus. |

Qualitas nominum bipertita est. aut enim propria sunt nomina aut appellativa. propriorum nominum secundum Latinos quattuor sunt species, praenomen nomen cognomen agnomen, ut Publius Cornelius Scipio Africanus. omnia praenomina aut singulis litteris notantur, ut G P, aut binis, ut Gn, aut ternis, ut Sex. appellativorum nominum species multae sunt. alia enim sunt corporalia, ut homo terra mare, alia incorporalia, ut pietas iustitia dignitas. alia sunt primae positionis, ut mons schola, alia derivativa, ut montanus scholasticus, alia || deminutiva, ut monticulus scholasticulus. deminutivorum tres sunt gradus; quorum forma quam magis minuitur, crescit saepe numerus syllabarum. sunt etiam quasi deminutiva, quorum origo non cernitur, ut fabula macula tabula vinculum. sunt nomina tota Graecae declinationis, ut Themisto Calypso Pan; sunt tota conversa in Latinam regulam, ut Polydeuces Pollux, Odysseus Vlixes; sunt inter Graecam Latinamque formam, quae notha appellantur, ut Achilles Agamemno. sunt alia homonyma, quae una appellatione plura significant, ut nepos acies aries: sunt alia synonyma vel polyonoma, ut terra humus, ensis mucro gladius. alia patronymica, ut Atrides Pelides: haec et ab avis et a matribus saepe fiunt. in his quae Graeca sunt, sive masculina fuerint sive feminina, Graecam magis servabimus regulam. horum masculina aut in des exeunt, ut Atrides ab Atreo, aut in ius, ut Peleius a Peleo, aut in ion, ut Nerion a Nereo; feminina autem aut in is exeunt, ut Atreis, aut in as, ut Peleias, aut in ne, ut Nerine. sunt etiam ctetica, id est

1 DE NOMINE *om. LS* 2 Nomen — 377, 2 Mycenae *Diom. p.* 305 *sqq.* nomen — significans *adscripto Donati nomine citavit Priscianus p.* 1243 5 Donatus in arte secunda de nomine 'sed modo nomina generaliter dicimus' *Priscianus p.* 1169 7 DE QUALITATE Qualitas *S* 8 DE PROPRIIS Propriorum *S* 10 notantur ut G. gaius C. cesar L. lucius C. catillina aut binis ut G. N. gneus S. P. spurius aut ternis ut Sex Sextus R. O. S. roscius *S*, *sed recentiore manu deleta vetere scriptura, ita ut certo cognosci nequeat, quid olim scriptum fuerit.* notantur ut g. gaius .c. caesar .l. lucius .c. catilina. aut binis ut gn (m) genus .p. pompeius aut ternis ut sex sextus. rus. rusticius. aut quaternis. ut. sprs. sepscius. mnps. menapius *P: cf. Sergius cod. Lavant. f.* 59*. *eadem quae ex L recepta sunt legisse videtur Pompeius p.* 98 11 DE APPELLATIUIS Appellatiuorum *S:* Appellativorum — 379, 17 inflectere *Consentius p.* 2020 *sqq.* 13 diriuatiua *SP* 14 diminutiua *SP* 15 diminutiuorum *SP* quantum magis *L* 16 diminutiua *SP* 19 pollideuces *LS* 21 agamenno *L* agamemnon *P* agamenon *S: cf. Serv. in Don. p.* 1840 quae sub una *S* significat *S* 22 terra humus solum *P* terra humus tellus *Sς* 23 mugro *S* patronomica *LS* 27 aut in eon ut nereon *L* aut in on, ut Nereon, aut in ion, ut Atrion *Pompeius p.* 113 28 as] ias *S:* aut in ias ut Atreias *Serv. in Don. p.* 1840 pelias *corr.* peleias *S* peleas *L* pelleas *P* ctetica *Cledonius p.* 1891 thetica *LP* theiga *S*

possessiva, quae in ius exeunt, ut 'Euandrius ensis', 'Agamemnoniaeque Mycenae'. sunt alia mediae significationis et adiecta nominibus, ut magnus fortis: dicimus enim 'magnus vir' 'fortis exercitus': haec etiam epitheta dicuntur [id est adiectiva]. sunt alia qualitatis, ut bonus malus; alia quantitatis, ut magnus parvus; alia gentis, ut Graecus Hispanus; alia patriae, ut Thebanus Romanus; alia numeri, ut unus duo; alia ordinis, ut primus secundus: sed primus de multis, de duobus prior dicitur, sicut de duobus alterum dicimus, || de multis alium. sunt alia ad aliquid dicta, ut pater frater; alia ad aliquid qualiter se habentia, ut dexter sinister: haec et conparativum gradum admittunt, ut dexterior sinisterior. sunt alia generalia, ut corpus animal, alia specialia, ut lapis homo lignum; alia facta de verbo, ut doctor lector, alia participiis similia, ut demens sapiens potens, alia verbis similia, ut comedo palpo contemplator speculator: sed illa conparatione discernuntur, haec casibus.

Conparationis gradus sunt tres, positivus conparativus superlativus: positivus, ut fortis, conparativus, ut fortior, superlativus, ut fortissimus. sed conparativus gradus generis est semper | communis. conparantur autem nomina quae aut qualitatem significant aut quantitatem. sed non omnia per omnes gradus eunt. aliquando enim positivus gradus tantum invenitur, ut mediocris; aliquando positivus et conparativus, ut senex senior; aliquando positivus et superlativus, ut pius piissimus: nam pro secundo gradu magis adverbium ponimus, ut magis pius: aliquando conparativus et superlativus, ut ulterior ultimus; aliquando superlativus tantum, ut novissimus. extra quam formam sunt bonus et malus: dicimus enim bonus melior optimus, malus peior pessimus. conparatio nominum proprie in conparativo et superlativo gradu est constituta. nam positivus perfectus et absolutus est. saepe autem conparativus gradus praeponitur superlativo, ut stultior stultissimo et maior maximo. saepe idem minus a positivo significat, quamvis recipiat conparationem, ut 'mare Ponticum dulcius quam cetera'. saepe idem pro positivo positus minus significat et nulli conparatur, ut

iam senior, sed || cruda deo viridisque senectus.

sunt nomina significatione diminutiva, intellectu conparativa, ut grandiusculus maiusculus minusculus. conparativo et superlativo gradui tam

1 Euandrius] *Verg. Aen.* X 394 agamemnoniae *LP: Verg. Aen.* VI 838 4 id est adiectiva *om. P* id est superposita *L* 5 spanus *S* 10 ut cū dicamus dexterior sinisterior *P* non dextrior et sinistrior sed dexterior et sinisterior ς 12 lignum *om. L* ut dictor factor lector ς 13 commedo *S* 15 DE CONPARATIONE Conparacionis *S:* Comparationis gradus tres sunt positiuus ut fortis *L* 17 sed] et *L* 19 exeunt *S* 21 pro secundo gradu *LP Consentius p.* 2022 pro conparatiuo gradu *S* 24 extra hanc formam *P Cledonius p.* 1894 *Consentius p.* 2022 sunt] est *S* 28 a *om. LS, add. ls* significat et nulli conparatur quamuis *SP* 29 mare] *Sallustio tribuunt Servius in Don. p.* 1841 *Pompeius p.* 135 *alii: cf. Kritz Sall. hist. fragm. p.* 232 dulcius quam *S* dulcius est quam *s* 32 iam] *Verg. Aen.* VI 304 34 gradui *om. LP*

aut minus aut minime aut magis aut maxime adici non oportet; adiciuntur autem positivo tantum: dicimus enim tam bonus tam malus, minus bonus minus malus, minime bonus minime malus, magis bonus magis malus, maxime bonus maxime malus. conparativus gradus ablativo casui adiungitur utriusque numeri; sed tunc hoc utimur, cum aliquem vel alieno vel suo generi conparamus, ut 'Hector fortior Diomede' vel 'audacior Troianis fuit' [dicimus autem et 'fortior hic quam ille est']. superlativus autem genetivo tantum plurali adiungitur; sed tunc hoc utimur, cum aliquem suo generi conparamus, ut 'Hector fortissimus Troianorum fuit'. plerumque superlativus pro positivo ponitur et nulli conparatur, ut Iuppiter optimus maximus. interdum conparativus gradus nominativo adiungitur, ut 'doctior hic quam ille est'.

Genera nominum sunt quattuor, masculinum femininum neutrum commune. masculinum est cui numero singulari casu nominativo pronomen vel articulus praeponitur hic, ut hic magister. femininum est cui numero singulari casu nominativo pronomen vel articulus praeponitur haec, ut haec Musa. neutrum est cui numero singulari casu nominativo pronomen vel articulus praeponitur hoc, ut hoc scamnum. commune est quod simul masculinum femininumque significat, ut hic et haec sacerdos. sed ex his vel principalia vel sola genera duo sunt, masculinum et femininum. nam neutrum et commune de utroque nascuntur. est etiam trium generum commune, quod omne dicitur, ut hic et haec et hoc felix. est epicoenon vel promiscuum, quod sub una significatione marem ac || feminam conprehendit, ut passer aquila. sunt praeterea alia sono | masculina, intellectu feminina, ut Eunuchus comoedia, Orestes tragoedia, Centaurus navis; alia sono feminina, intellectu masculina, ut Fenestella scriptor, Aquila orator; alia sono neutra, intellectu feminina, ut Phronesium mulier vel Glycerium; alia sono feminina, intellectu neutra, ut poema schema; alia sono masculina, intellectu neutra, ut pelagus vulgus. sunt praeterea nomina in singulari numero alterius generis et alterius in plurali, ut balneum Tartarus caelum porrum caepe locus iocus forum. sunt item nomina incerti generis inter masculinum et femininum, ut cortex silex radix finis stirps pinus pampinus dies. sunt incerti generis inter masculinum et neutrum, ut frenum clipeus vulgus specus. sunt incerti generis inter femininum et neutrum, ut buxus pirus prunus malus: sed

4 casui seruit uel adiungitur *L* 5 tunc hoc *L* tum hoc *P* tunc *S* 7 et *L* ut *S*, *om. P* 8 hoc *om. S* 11 gradus *om. P* iungitur *P* 13 DE GENERIBUS Genera *S* 16 ponitur *S* 22 est epiccenon id est promiscuum *P* est epicenon nomen promiscuum *L* et grece declinationis epicenon ut promiscuum *S* 23 quod] que *S* 24 aquilla *S* 25 Centaurus navis *om. L* 27 clicerium *S* sophronium *s* 28 alia — schema *om. L* 31 locus ioca formum (*corr.* forum) *S* lo . . . . . . cus forum *P* ioca fori nauium *L* sunt *om. L* 32 ut cortex radix silex finis stirps dies pinus pampinus sunt *P*, ut radix finis stirps penus dies silex pampinus tribus cortex sunt item *L*: penus quoque et masculini et feminini et neutri invenitur teste Donato et Capro *Priscianus p.* 713: pinus *tuentur Diomedes p.* 314 *Consentius p.* 2026 *Pompeius p.* 152 34 frenus *L* 35 prunus] pinus ς

neutro fructum, feminino ipsas arbores saepe dicimus. sunt etiam genera nominum fixa, sunt mobilia. fixa sunt quae in alterum genus flecti non possunt, ut mater soror pater frater. mobilia autem aut propria sunt et duo genera faciunt, ut Gaius Gaia, Marcius Marcia, aut appellativa sunt et tria faciunt, ut bonus bona bonum, malus mala malum. sunt item alia nec in totum fixa nec in totum mobilia, ut draco dracaena, leo leaena, gallus gallina, rex regina. sunt alia deminutiva quae non servant genera quae ex nominibus primae positionis acceperunt, ut scutum scutula scutella, pistrinum pistrilla, canis canicula, rana ranunculus [statua statunculum].

Nomen in a vocalem desinens nominativo casu numero singulari aut masculinum est, ut Agrippa, aut femininum, ut Marcia, aut commune, ut advena, aut neutrum, ut toreuma; sed tamen Graecum est. nomen in e vocalem desinens nominativo casu numero singulari aut femininum Graecum est, ut Euterpe, aut neutrum Latinum, ut sedile. nomen in i vocalem desinens || nominativo casu numero singulari aut neutrum Graecum est, ut gummi sinapi, aut trium generum est aptoton, ut frugi nihili. nomen in o vocalem desinens nominativo casu numero singulari aut masculinum est, ut Scipio, aut femininum, ut Iuno, aut commune, ut pomilio vel papilio. nomen in u vocalem desinens nominativo casu numero singulari tantum neutrum est, ut cornu genu gelu specu veru. sed haec omnia et quae in consonantes desinunt et diversas regulas et multiplices habent. |

Numeri sunt duo, singularis et pluralis: singularis, ut hic sapiens, pluralis, ut hi sapientes. est et dualis numerus, qui singulariter enuntiari non potest, ut hi ambo, hi duo. sunt etiam nomina numero communia, ut res nubes dies [fines]. sunt semper singularia generis masculini, ut pulvis sanguis, semper pluralia, ut manes Quirites cancelli; semper singularia generis feminini, ut pax lux, semper pluralia, ut Kalendae nundinae feriae quadrigae nuptiae scalae scopae; semper singularia generis neutri, ut pus virus aurum argentum oleum ferrum triticum et fere cetera quae ad mensuram pondusve referuntur, quamquam multa consuetudine usurpata sint, ut vina mella hordea: sunt semper pluralia eiusdem generis, ut arma moenia Floralia Saturnalia. sunt quaedam positione singularia,

4 ex se faciunt *P* 5 tria genera faciunt *P* 6 nec in toto (totum *s*) fixa nec in toto (totum *s*) mouilia *S* leo lehena *S* 7 gallus galina *P* callus callina *S* alia *om. L* diminutiua *SP* 8 acceperunt] aduenïunt *S* scutula *om. S* 9 pristilla *P* pistrella ς canis caniscula *S* statua statunculum (*corr.* — lus *s*) *S*, *om. LP* 11 aut commune ut advena *om. L* 13 graecum aut epicenon ut aquila *L* 14 Latinum *om. L* 16 gumi *S*, *om. L* sinapi *Ps* senapi *SL* est et aptoton *SP* aptotum *L* 18 commune ut pomilio uel papio (*corr.* papilio *l*) commune ab epykenon ut pomilio uel papinio *S* commune ut pomilio uel papilio aut epiken' ut stelio *s* commune ut pumilio *P* commune ut homo ς 20 sed haec omnia nomina *P* sed et haec nomina *L* 22 DE NUMERO Numeri *S* 23 est et dualis — duo *om. L* 24 numeri communia *P* 25 fines *om. LP* 26 cancelli tragli semper *L*. cracli *est in appendice Probi p.* 440 *ed. Vindob.*, glari non cracli *ib. p.* 446 29 ut plumbum pus uirus aurum oleum uinum ferrum et fere *L* ut tus uirus pus aurum argentum oleum ferrum triticum et fere *P* 31 ordea *S*

intellectu pluralia, ut populus [conventus] contio plebs: sunt quaedam positione pluralia, intellectu singularia, ut Athenae Cumae Thebae Mycenae.

Figurae nominibus accidunt duae, simplex et conposita: simplex, ut doctus potens, conposita, ut indoctus impotens. conponuntur autem nomina modis quattuor: ex duobus integris, ut suburbanus; ex duobus corruptis, ut efficax municeps; ex integro et corrupto, ut ineptus insulsus; ex corrupto et integro, ut pennipotens nugigerulus. conponuntur etiam de conpluribus, ut inexpugnabilis inperterritus. in declinatione conpositorum nominum animadvertere debemus ea quae ex || duobus nominativis conposita fuerint ex utraque parte per omnes casus declinari, ut eques Romanus, praetor urbanus; quae ex nominativo et quolibet alio casu conposita fuerint ea parte declinari tantum, qua fuerit nominativus casus, ut praefectus equitum, senatus consultum. providendum est autem ne ea nomina conponamus, quae aut conposita sunt aut conponi omnino non possunt.

Casus sunt sex, nominativus genetivus dativus accusativus vocativus ablativus. ex his | duo recti appellantur, nominativus et vocativus, reliqui obliqui [vel appendices]. ablativum Graeci non habent: hunc quidam Latinum, non nulli sextum casum appellant. est autem nominativus hic Cato, genetivus huius Catonis, dativus huic Catoni, accusativus hunc Catonem, vocativus o Cato, ablativus ab hoc Catone. quidam adsumunt etiam septimum casum, qui est ablativo similis, sed sine praepositione ab, ut sit ablativus casus 'ab oratore venio', septimus casus 'oratore magistro utor'. sunt autem formae casuales sex, ex quibus sunt nomina alia monoptota, alia diptota, alia triptota, alia tetraptota, alia pentaptota, alia hexaptota. sunt praeter haec aptota, quae neque per casus neque per numeros declinantur, ut frugi nihili nequam fas nefas nugas. de qua forma sunt etiam nomina numerorum a quattuor usque ad centum. nam ab uno usque ad tres per omnes casus numeri declinantur, et item a ducentis et deinceps praeter mille. sunt nomina, quorum nominativus in usu non est, ut siquis dicat hunc laterem vel ab hac dicione. item per ceteros casus nomina multa deficiunt. sunt praeterea nomina, quorum alia genetivum casum trahunt, ut ignarus belli, securus amorum; alia dativum, ut inimicus malis, congruus paribus; alia accusativum, sed figurate, ut exosus bella,

1 conventus *om. LP* 3 DE FIGURIS Figurae *S:* Figurae — 8 inperterritus *Diom. p.* 276 ut doctus potens *Ps Consentius p.* 2031 ut doctus prudens *S* ut potens *L* 4 ut indoctus impotens *Ps Consentius* ut indoctus imprudens *S* ut impotens *L* 7 pinnipotens *SP* nugigerolus *P* de conpluribus *LP Diomedes* ex pluribus *Sp* 8 DE CONEXIS NOMINIBUS In declinatione conpositiuorum *S:* In declinatione — 14 possunt *Diom. p.* 288 10 ex utraque parte *om. SP* 11 et ex quolibet *LP* 12 fuerit nominatiuus casus *Ps* fuerit nominatiuus *L* fuerunt nominatiui casus *S* 14 omni modo *corr.* omnino *S* 15 DE CASIBUS Casus *S* 17 uel apendices *S, om. LP* 18 Latinum] septimum ς 23 DE FORMIS CASUUM Sunt autem *S* 26 neffas *S* de qua — 29 mille *Diom. p.* 288: de qua *L Diomedes Consentius p.* 2031 ex qua *Cledonius p.* 1901 in qua *SP* 30 vel *om. P*, ut *S* 31 deficiunt ut sponte tabo natu *P* nomina *om. S* 32 amorum *Lp Diomedes p.* 292 *Consentius p.* 2035 armorum *Pl* armorum *S: cf. Verg. Aen.* I 350 *Sergius cod. Lavant. f.* 68

praescius futura; alia ablativum, ut secundus a Romulo, alter a Sylla; alia septimum casum, ut dignus || munere, mactus virtute.

Omnia nomina ablativo casu singulari quinque litteris vocalibus terminantur, sed ea dumtaxat quae non sunt aptota: in illis enim regula non tenetur. quaecumque nomina ablativo casu singulari a littera fuerint terminata, genetivum pluralem in rum syllabam mittunt, dativum et ablativum in is, ut ab hac Musa, harum Musarum, his et ab his Musis. necesse est autem contra hanc regulam declinentur ea nomina, in quibus genera discernenda sunt, ut ab hac dea, harum dearum, his et ab his deabus, ne, si deis dixerimus, deos, non deas significare videamur. quaecumque nomina ablativo casu singulari e littera correpta fuerint terminata, genetivum pluralem in um syllabam mittunt, dativum et ablativum in bus, ut ab hoc pariete, horum parietum, his et ab his parietibus. contra hanc regulam invenimus ab hoc vase, horum vasorum, his et ab his vasis. si vero e producta fuerint terminata, genetivum pluralem in rum syllabam mittunt, dativum et ablativum in bus, ut ab hac re, harum rerum, his et ab his rebus; et haec regula proprie feminini generis putatur. quaecumque nomina ablativo casu singulari i littera fuerint terminata, genetivum pluralem in ium syllabam mittunt, dativum et ablativum in bus, ut ab hac puppi, harum puppium, his et ab | his puppibus. huius modi nomina casum accusativum pluralem propter differentiam melius in is quam in es syllabam terminant, ut has puppis navis clavis. eorum autem nominum, quae genetivo casu plurali in ium syllabam exire possunt, trina regula est: una eorum est, quae nominativo casu singulari n et s litteris terminantur, ut mons montium; altera eorum, quae ablativo casu singulari e correpta finiuntur et feminina sunt, ut ab hac clade harum cladium [caede caedium]; tertia eorum, || quae ablativo casu singulari i littera terminantur, ut ab hac resti harum restium. sed haec regula etiam accusativum casum singularem interdum per i litteram profert, ut hanc restim, hanc puppim. horum multa cernimus consuetudine conmutata. quaecumque nomina ablativo casu singulari o littera fuerint terminata, genetivum pluralem in rum syllabam mittunt, dativum et ablativum in is, ut ab hoc docto horum doctorum his et ab his doctis. contra hanc regulam invenimus ab hac domo domorum domibus et ab hoc iugero iugerorum iugeribus. sed scire

3 DE OMNIBUS NOMINIB : ABLĀT CASU Omnia *S:* Omnia — 379, 9 existimet *Diom. p.* 279 *sqq.* 4 dumtaxat *om. SP* 8 contra hanc regulam declinentur *Cledonius p.* 1902 ut contra hanc regulam declinentur *Ls* contra hanc regulam ut declinentur *P* contra hanc regulam declinari *S* 10 ne — videamur] sed — uidemur *L* si diis *LS* non deā *S* 14 inuenimus ut ab *SP* 17 rebus ab hac specie harum specierum his et ab his speciebus sed haec *P* 22 *post* clavis *in* ς *addita sunt haec*, quia puppim nauim clauim et non puppem nauem clauem: *eadem videntur fuisse in P, sed postea deleta* 23 quae genetibum casum pluralem in ium *S* 24 una eorum *L Diomedes p.* 282 prima eorum *P* prima erum *S* quae nominatibus singularis n et s litteris terminant *S* 25 e correptum finitur feminina *S* 26 caede caedium *om. LP*, ab hac caede harum caedium *superscripta sunt in P* 29 per i et m litteram *P* refert *S* puppim hanc turrim *P* 33 inuenimus ut ab hac domo *S* 34 domo domuum domibus et ab

debemus multa quidem veteres aliter declinasse, ut ab hac domu harum domuum domibus et ab hoc iugere iugerum iugeribus, verum euphoniam in dictionibus plus interdum valere, quam analogiam vel regulam praeceptorum. quaecumque nomina ablativo casu singulari u littera fuerint terminata, genetivum pluralem in uum syllabam mittunt, geminata u littera, dativum et ablativum in bus, ut ab hoc fluctu horum fluctuum his et ab his fluctibus. nam nihil necesse est retinere u litteram et fluctubus dicere, cum artubus necessitate dicamus, nequis nos artes, non artus significare velle existimet.

In hanc regulam non veniunt, ut dictum est, aptota nomina, ut est fas nefas nequam, nihili nugas; non veniunt tantum pluralia, ut Saturnalia Vulcanalia Conpitalia; non veniunt quae a Graecis sumpsimus, ut emblema epigramma stemma poema schema: nam huius formae nomina veteres etiam feminino genere declinabant. in his regulis analogia vel ex conlatione positivorum nominum vel ex deminutione cognoscitur. meminerimus autem Graeca nomina ad Graecam formam melius declinari, etsi illa non nulli ad Latinos casus conantur inflectere. duodecim autem omnino litteris nominativo casu singulari Latina nomina || terminantur, vocalibus quinque, semivocalibus sex, muta una, a e i o u l m n r s x t, ut tabula sedile frugi ratio genu mel scamnum flumen arbor flos nox caput. adiciunt quidam c, ut allec lac.

DE PRONOMINE.

Pronomen est pars orationis, quae pro nomine posita tantundem paene significat personamque interdum recipit. pronomini accidunt sex, qualitas genus numerus figura persona casus.

Qualitas pronominum bipertita est. aut enim finita sunt pronomina aut infinita. finita sunt quae recipiunt personas, ut ego tu ille; infinita sunt quae non recipiunt personas, ut quis | quae quod: sunt etiam pronomina minus quam finita, ut ipse iste. sunt praepositiva, ut quis hic; sunt subiunctiva [vel relativa], ut is idem. sunt alia gentis, ut cuias

hoc iugero iugerum iugeribus sed *L* 1 ut ab hac domo arum domorum *S* 2 uerum meminerimus euphoniam *P* 6 fluctu orum fluctuum his et ab his fluctibus — fluctubus *s: fructu etc. videtur fuisse in S* 9 extimet *S* 11 neffas *S, om. L* nugas *om. S* 12 uulganalia *corr.* uulcanalia *S* 13 stegma *S* 14 in his autem regulis *P* 15 diminutione *SP* 18 uocalibus quinque a e i o u semiuocalibus sex l m n r s t x . . . . . (s x muta una t *s) S. eum ordinem, qui est in LP, secutus est Cledonius p.* 1904 20 flos] os *S* flos *s* 21 ut allec lac *L* ut lac et alec *P* ut allec uel . . . . lac *S, ut videtur*, ut lac allaec *s* ut allec vel lac vel lacte *Cledonius p.* 1904 22 DE PRONOMINE] *Diom. p.* 316 *sqq.* 26 DE QUALITATE Qualitas *S* bipertita *L et Donatus in arte minore* duplex *SP* 28 quod] quid *ς* etiam *om. S* 30 subiunctiua ut is idem *LP* subiunctiua uel relatiua ut qui . (ut qui is *s*) idem *S* subiunctiua ut qui *Cledonius p.* 1907 subiunctiva ut is tantus *Diomedes p.* 317: is '*pronomen articulare subiunctivum vel relativum' dixit idem p.* 319, '*subiunctivum vel relativum' ipse Donatus in arte minore* cuias nostras cuiatis nostratis *P: idem legerunt Cledonius p.* 1907 *et Pompeius p.* 245: *cf. Serv. in Don. p.* 1847

nostras, cuiates nostrates; alia ordinis, ut quotus totus; alia numeri, ut quot tot [sed si per d scribatur, pronomen personale est; si per t, numeri]; alia ad aliquid finita, ut meus tuus illius: haec etiam possessiva dicuntur: alia ad aliquid infinita [quae nec personam nec locum nec tempus designant], ut cuius cuia cuium. sunt item alia qualitatis, ut qualis talis; alia quantitatis, ut quantus tantus. sunt alia demonstrativa, quae rem praesentem notant, ut hic haec hoc; alia relativa, quae rem absentem significant, ut is ea id: sunt alia magis demonstrativa, ut eccum eccam ellum ellam.

Genera pronominibus, ita ut nominibus, accidunt paene omnia: masculinum, ut quis, femininum, ut quae, neutrum, ut quod, commune, ut qualis talis, trium generum, ut ego tu.

Numerus pronominibus accidit uterque, singularis, ut iste, pluralis, ut isti. sunt etiam numero communia, ut qui quae: dicimus enim qui vir et qui viri, quae mulier et quae mulieres. sunt pronomina tota singularia, ut meus tuus [suus], tota || pluralia, ut nostri vestri; ex parte singularia, ut mei tui, ex parte pluralia, ut noster vester.

Figura etiam in pronominibus duplex est. aut enim simplicia sunt pronomina, ut quis; aut conposita, ut quisquis. conposita pronomina secundum formam nominum ex ea parte declinantur, qua pronomen fuerit casus nominativi. cuius rei exempla sunt haec, quisquis [quisnam] quispiam aliquis [et cetera]. nam idem, quod constat ex duobus corruptis, cum producitur, masculinum pronomen est, cum corripitur, neutrum; ut hic correptum pronomen est, productum adverbium loci.

Personae finitis pronominibus accidunt tres, prima, ut ego, secunda, ut tu, tertia, ut ille. sed persona prima et secunda generis sunt omnis; et persona prima in hoc pronomine, cum est numeri singularis, non habet vocativum casum, pluralis vero habet.

Casus item pronominum sex sunt, nominativus hic, genetivus huius, dativus huic, accusativus hunc, vocativus o, ablativus ab hoc. sunt pronomina quae non per omnes casus declinantur, ut eccum eccam, ellum ellam, cuius cuia cuium, cuiatis nostratis. sunt etiam sine nominativo et vocativo, ut sui sibi se a se: haec etiam numeri sunt communis. sunt

2 sed — numeri *om.* *LP* personale *S* inpersonale *s* 3 alia ad aliquid finita — dicuntur *post* alia ad aliquid infinita — cuium *habent SP* illius *LS et, ut videtur, P* suus *sp* 4 quae — designant *om.* *LP* 5 cuius cuiạs cuium *S* 6 alia magis demonstratiua *S* 9 illum illam *S* elluin ellam *s* ellam *om.* *LP* 10 DE GENERIBUS Genera *S* paene] fere *L* 12 ego tu sui ς 13 DE NUMERO Numeri pronominibus accidunt uterque *S* 14 numeri communia *P* 16 suus *om.* *LP* 18 DE FIGURA Figura *S* 19 ut quisquis Nam composita *L* 20 ex *om.* *S* qua fuerit nominatiuus casus *L* 21 quisnam *om.* *LP* 22 et cetera *om.* *LP* 25 DE PERSONIS Personae *S* 26 sed . . persona *S* sed hic persona *L* 28 plurali[s] uero[u]m habet *S* pluralis habet *P* pluralem habet *L* 29 DE CASIB; Casus *S* 31 ellum — nostratis *om.* *L* 32 cuius cuiạs cuium *S* 33 haec etiam et in numeris communia sunt. sunt *L*

item sine vocativo, ut ego, mei vel mis, mihi, me, a me. nullum autem pronomen recipit conparationem, quamvis et qualitatem significet et quantitatem.

Inter pronomina et articulos hoc interest, quod pronomina ea putantur, quae, cum sola sint, vicem nominis conplent, ut quis iste ille; articuli vero cum [pronominibus aut] nominibus aut participiis iunguntur, ut hic huius huic hunc o ab hoc, et pluraliter hi horum his hos | o ab his. haec eadem pronomina et pro articulis et pro demonstratione ponuntur. neuter uter unus [omnis] alter alius ullus ambo uterque sunt qui || nomina, sunt qui pronomina existiment, ideo quod articulis in declinatione non indigent.

DE VERBO.

Verbum est pars orationis cum tempore et persona sine casu aut agere aliquid aut pati aut neutrum significans. verbo accidunt septem, qualitas coniugatio genus numerus figura tempus persona.

Qualitas verborum in modis est et in formis. modi autem sunt, ut multi existimant, septem, indicativus, qui et pronuntiativus [dicitur], ut lego, imperativus, ut lege, promissivus, ut legam: sed hunc nos modum non accipimus: optativus utinam legerem, coniunctivus cum legam, infinitivus legere, inpersonalis legitur. hunc quidam modum pro genere ac significatione verbi accipiunt, cuius verba aut in tur exeunt aut in it aut in et. sed quae in tur et in it exeunt, haec ab indicativo oriuntur, ut lego legitur, contingo contingit. quae in et exeunt, duas formas habent: alia enim ab indicativo veniunt, ut misereor miseret; alia a se oriuntur, ut pudet taedet paenitet libet. qualitas verborum etiam in formis est constituta, quas formas alii verborum generibus vel significationibus admiscent. formae igitur sunt quattuor, perfecta meditativa frequentativa inchoativa: perfecta, ut lego; meditativa, ut lecturio; frequentativa, ut lectito; inchoativa, ut fervesco calesco. sed frequentativa verba semper primae coniugationis sunt. inchoativa non per omnia tempora declinantur, quia quae

1 item] etiam *S* 2 significat *S* significant *s* 4 quod] quae *corr.* quod *S* 5 implent *S* complent *s* articulis uero que (*corr.* quod) pronominibus *S* 6 cum nominibus aut pronominibus *L* adiunguntur *S* adiungitur *corr.* adiunguntur *P* ut *om. S* 8 ponimus *L:* ponuntur de incertis pronominibus neuter *S* 9 omnis *om. LP* 10 existiment *L Cledonius p.* 1910 existimant *P* exhistimant *S* ideo quod] atque ideo *L* 13 verbum quid est? secundum Donatum pars orationis cum tempore et persona sine casu *Priscianus p.* 1245 18 exhistimant *S* exaestimant *P* dicitur *om. LP* 20 coniunctatibus *S* 21 sed hunc *L* 25 misereo miseret *S* misereor miseret *s Consentius p.* 2058 26 paenitet *om. LP* libet quamuis dixerint ueteres pudeo taedeo *P:* quamuis ueteres dixerint pudeo taedeo peniteo *in margine add. s: eadem legisse videtur Pompeius p.* 273 qualitas — 382, 9 quiesco *Consent. p.* 2062 *sqq.* 27 miscent *LP* 28 DE FORMIS UERBORUM Formae igitur quattuor sunt perfecta meditatiua inchoatiua frequentatiua *S* formae igitur sunt quattuor nam et in his graeca lingua deficit *P: cf. Consent. p.* 2062 29 inchoatiua ut feruisco calisco frequentatiua ut lectito *S*

inchoantur praeteritum tempus non habent, et oriuntur a neutralibus verbis. sunt etiam frequentativa de nomine venientia, ut patrissat graecissat; sunt quasi diminutiva, quae a perfecta forma veniunt, ut sorbillo sugillo; sunt sine origine || perfectae formae, ut pitisso vacillo. et frequentativa saepe in tres gradus ducunt verbum, ut curro curso cursito, saepe in duos tantum, ut volo volito. sunt verba inchoativis similia, quae inchoativa non esse temporum consideratione pernoscimus, ut conpesco conpescui. sunt item alia inchoativa, quae a perfecta forma veniunt, ut horreo horresco; sunt quae originem sui non habent, ut consuesco quiesco.

Coniugationes verbis accidunt tres, prima secunda tertia. prima est quae indicativo modo tempore praesenti numero singulari secunda persona verbo activo et neutrali a productam habet ante novissimam litteram, passivo communi et deponenti ante novissimam syllabam, ut voco vocas, vocor vocaris; et futurum tempus eiusdem modi in bo et in bor syllabam mittit, ut voco | vocabo, vocor vocabor. secunda est quae indicativo modo tempore praesenti numero singulari secunda persona verbo activo et neutrali e productam habet ante novissimam litteram, passivo communi et deponenti ante novissimam syllabam, ut moneo mones, moneor moneris; et futurum tempus eiusdem modi in bo et in bor syllabam mittit, ut moneo monebo, moneor monebor. tertia est quae indicativo modo tempore praesenti numero singulari secunda persona verbo activo et neutrali i interdum correptam interdum productam habet ante novissimam litteram, passivo communi et deponenti pro i littera e correptam vel i productam habet ante novissimam syllabam, ut lego legis, legor legeris, audio audis, audior audiris; et futurum tempus eiusdem modi in am et in ar syllabam mittit, ut lego legam, legor legar, audio audiam, audior audiar. est altera species tertiae coniugationis, quae i producta enuntiatur: hanc non nulli quartam coniugationem putant, quod futurum tempus in am et in bo, in ar et in bor syllabam || mittit, ut servio servis serviam servibo, vincior vinciris vinciar vincibor. quod quidam refutantes negant in bo et in bor rite exire posse tertiam coniugationem, nisi in eo verbo quod in prima persona indicativi modi temporis praesentis numeri singularis e ante o habuerit, ut eo queo eam queam ibo quibo et a passivo queor quear vel quibor, et siqua sunt similia.

1 a neutrali uerbo *S* 2 sunt etiam frequentatiua — 6 volito *Diom. p.* 336 4 patrisso *corr.* pitisso *S* et frequentatiua forma saepe in tres grad s deducit uerbum *L*: *cf. Consent. p.* 2063 5 deducunt *P Diomedes p.* 336 ducunt *Sp* duas *S*. 6 sunt verba — 9 quiesco *Diom. p.* 335 7 pernoscimus *L Diomedes* dinuscimus *corr.* dinoscimus *S* coguoscimus *P* 8 item alia] etiam *S* 10 DE CONIUGATIONE Coniugationes *S*: Coniugationes — 34 similia *Consent. p.* 2069 *sq.* 12 productum *P* 14 uiusdam *S* huiusdem *s* 17 productum *SP* 21 interdum correptum (*corr.* -am) interdum productum (*corr* -am) *S* interdum productam (-um *P*) interdum correptam (-um *P*) *LP* 23 e correptum (*corr.* -am *S*) uel i productum (*corr.* -am *S*) habet *SP* e correptam habet uel i productam *L* 25 huiusdam *S* eiusdem *s* 27 qui (quae *l*) i producta *L* quae i producto (-ta *p*) *P* quae in i producto (-ta *s*) *S* 28 quod futurum *LP Consentius p.* 2070 quae futurum *S* in am et in bo et in ar et in bor *L* in am et in ar in bo et in bor *SP* 30 quae quidam *S* 33 queor quear ibor quibor *S*

Genera verborum, quae ab aliis significationes dicuntur, sunt quinque, activa passiva neutra deponentia communia. activa sunt quae o littera terminantur et accepta r littera faciunt ex se passiva, ut lego legor. passiva sunt quae r littera terminantur et ea amissa redeunt in activa, ut legor lego. neutra sunt quae o littera terminantur et accepta r littera Latina non sunt, ut sto curro. sunt etiam neutra quae i littera terminantur, ut odi novi memini: sunt item quae in um syllabam desinunt, ut sum prosum; item quae in t litteram exeunt [et inpersonalia dicuntur], ut pudet taedet paenitet libet. sed haec et similia defectiva existimanda sunt. deponentia sunt quae r littera terminantur et ea amissa Latina non sunt, ut convivor conluctor. communia sunt quae r littera terminantur et in duas formas cadunt, patientis et agentis, ut scrutor criminor: dicimus enim scrutor te et scrutor a te, criminor te et criminor a te. sunt verba extra hanc regulam, quae inaequalia dicuntur, ut soleo facio fio fido audeo gaudeo vescor fero medeor [reddo] edo pando mando nolo volo. sunt quae declinari rite non possunt, ut cedo ave faxo sis amabo infit inquam quaeso aio. sunt etiam mono|syllaba, quae ideo sola producta sunt. ut sto do flo no. sunt verba incertae significationis, ut tondeo lavo fabrico punio munero partio populo adsentio adulo lucto auguro: haec enim omnia et in o et in r littera finiuntur, et his verbis tempora participiorum || accidunt paene omnia. sunt item verba quae conponere possumus, ut pono traho, repono retraho; sunt quae non possumus, ut aio quaeso.

1 DE GENERE Genera *S:* Genera — 21 paene omnia *Consent. p.* 2052 *sqq.* 2 communia deponentia *SP* deponentia *ante* communia ponunt *Consentius p.* 2052 *et Pompeius p.* 298 4 admissa *S* 6 neutralia quae *L* quae neutra *S* 8 prosum sunt item *L:* item quae t littera exeunt ut pudet tedet penitet *Cledonius p.* 1915: *cf. Serv. in Don. p.* 1849 et *om. S* 9 libet *om. P* libet oportet *L* existimanda (exaestimanda *P*) sunt. sunt praeterea neutra uerba et (ut *P*) passiua (praeterea neutro passiua ς) ut est gaudeo gauisus sum soleo solitus sum (audeo ausus sum fio factus sum fido fisus sum *add.* ς) deponentia *LP*ς*: cf. Serv. in Don. p.* 1849. *Consent. p.* 2054. *ea quae de verbis neutropassivis interposita sunt in* ς *addidit etiam s, non legit Pompeius p.* 303. existimanda sunt. communia sunt quae r littera terminantur et in duas formas (cadunt *add. s*) patientis et egentis ut scrutor criminor dicimus enim scrutor te et scrutor a te criminor te et criminor a te (deponentia sunt quae r littera terminantur et ea r amissa latina non sunt ut conuiuor conluctor communia sunt quae r littera terminantur et in duas formas cadunt patientis et agentis ut scrutor criminor dicimus enim scrutor te et scrutor a te criminor te et criminor a te *add. s deleta vetere scriptura, in qua quid olim fuerit non constat, sed pauciora fuisse adparet*) sunt uerba extra hanc *S* 10 sed ea amissa *L* 14 extra hanc regulam *S Cledonius p.* 1915 extra has regulas *LP* 15 medeor edo reddo pando nolo uolo *P* medeor pando edo uclo nolo *L* 16 ut cedo aue faxo amabo sis infit inquit inquam queso salue aio *L* ut cedo haue faxo fit infit inquam quaeso aio *P* amabo] ambo *S* 17 monosyllaba quae ideo sola producta sunt *L* monosyllaba quae in declinatione etiam contra regulam producta sunt *P* monosyllabę quae . . . . ductae (quae in declinatione etiam extra regulam sola producta *s*) sunt *S* 18 no *om. LP* tundeo labo fabrico ponio munio pario populo adsentio adulo luctor auguro *S* tondeo labo fabrico ounio munio partior numero populor adsentior adulor luctor auguror *s* tondeo lauo fabrico munio munero partio populo assentio adulo adiuuo auguro *L* tundeo (*corr.* tondeo) lauo fabrico punio munero partio populo assentio adulo adiuuo lucto auguro *P* 20 enim *om. S* omnia uerbo (*corr.* uerba *l*) et in o *L* r littera *S* or litteras *s* r litteris *LP* 22 non possumus *L Cledonius p.* 1917 non possunt *SP*

Numeri verbis accidunt duo, singularis et pluralis: singularis, ut lego, pluralis, ut legimus; item secundum quosdam dualis, ut legere.

Figurae verborum duae sunt, simplex et conposita. aut enim simplicia sunt verba, ut scribo, aut conposita, ut describo. conponuntur autem verba quattuor modis, sicut ceterae partes orationis: ex duobus corruptis, ut officio; ex duobus integris, ut obduco; ex corrupto et integro, ut alligo; ex integro et corrupto, ut defringo. sunt verba conposita quae simplicia fieri possunt, ut repono distraho; sunt quae non possunt, ut suspicio conpleo.

Tempora verbis accidunt tria, praesens praeteritum et futurum: praesens, ut lego, praeteritum, ut legi, futurum, ut legam. sed praeteriti temporis differentiae sunt tres, inperfecta perfecta plusquamperfecta: inperfecta, ut legebam, perfecta, ut legi, plusquamperfecta, ut legeram. ergo in modis verborum quinque tempora numerabimus, praesens, praeteritum inperfectum, praeteritum perfectum, praeteritum plusquamperfectum, futurum.

Personae verbis accidunt tres, prima secunda tertia. prima est quae dicit, lego, secunda cui dicitur, legis, tertia de qua dicitur, legit. et prima persona non eget casu, sed admittit plerumque nominativum, ut verberor innocens, liber servio: secunda persona trahit casum vocativum, ut verberaris innocens, liber servis: tertia trahit nominativum, ut verberatur innocens, liber servit. etiam verba inpersonalia, quae in tur exeunt, casui serviunt ablativo, ut geritur a me a te ab illo: quae in it exeunt, casui serviunt dativo, ut contingit mihi tibi illi: quae vero in et exeunt, ea modo dativo modo accusativo || casui serviunt; dativo, ut libet mihi tibi illi, accusativo, ut decet me te illum. sunt verba praeterea, quorum alia genetivi casus formulam servant, ut misereor reminiscor, alia dativi, ut maledico suadeo, alia accusativi, ut accuso invoco, alia ablativi, ut abscedo avertor, alia septimi casus, ut fruor potior.

| Omnia verba modi indicativi temporis praesentis numeri singularis primae personae aut e aut i aut u ante o habent. si autem vocalem ante o litteram non habebunt, exceptis f et k et q ceteras omnes Latinas recipient consonantes, ut sedeo lanio inruo libo voco vado lego traho in-

1 DE NUMERO Numeri *S:* Numeri — 9 conpleo *Consent. p.* 2066 *sq.* singularis et pluralis *om. L* 3 DE FIGURA Figurae *S* simplex et conposita *om. LP* 4 discribo *S* describo *s* 5 autem] etiam *LP* sicut] ut *LP* ex duobus corruptis — defringo *om. L* 6 efficio *P* abdico *P* 8 distrao *L* 9 suscipio *LS* 10 DE TEMPORIBUS Tempora *S* praesens praeteritum et futurum *om. P* 11 sed *om. S* 12 inperfecta perfecta plusquamperfecta *om. L* 14 numerabimus *corr.* numerauimus *P* numerauimus *S* ennumerabimus *L* numeramus *Cledonius p.* 1917 17 DE PERSONA Personae uerborum *S:* Personae — 26 decet me te illum *Consent. p.* 2067 *sq.* 18 secunda que dicit *S* secunda cui dicitur *s* tertia que dicit *S* tertia de qua dicitur *s* 19 sed persona prima *LP* 21 seruis liber *S* 22 seruit liber *S* etiam *L Cledonius p.* 1917 sunt etiam *SP* quin etiam *ς* 23 et casui *Ps:* et *om. S* quae uero in it *S* 26 sunt — 29 potior *Consent. p.* 2074 30 numeri singularis *om. S* 32 latinas recipiunt consonantes *LP* latinas consonantes recipiunt *S:* latinas recipient *Cledonius p.* 1918 33 lego] ago *S*

pello amo cano scalpo curro lasso peto texo. his accedunt i et u pro consonantibus, ut aio adiuvo: nam triumpho per p et h scribitur. k etiam o litterae non praeponitur. item q sine u praeferri o litterae non potest.

Sunt verba defectiva alia per modos, ut cedo, alia per formas, ut facesso, alia per coniugationes, ut adsum, alia per genera, ut soleo, alia per numeros, ut faxo, alia per figuras, ut impleo, alia per tempora, ut fero, alia per personas, ut [cedo facesso adsum soleo faxo impleo fero] edo. verba quoque inpersonalia cum per omnes modos declinari possunt, inveniuntur quaedam defectiva, ut liquet miseret.

DE ADVERBIO.

Adverbium est pars orationis, quae adiecta verbo significationem eius explanat atque inplet, ut iam faciam vel non faciam. adverbia aut a se nascuntur, ut heri hodie nuper. aut ab aliis partibus orationis veniunt: a nomine || appellativo, ut doctus docte; a proprio, ut Tullius Tulliane; a vocabulo, ut ostium ostiatim; a pronomine, ut meatim tuatim; a verbo, ut cursim strictim; a nomine et verbo, ut pedetemptim; a participio, ut indulgens indulgenter. a nomine venientia aut in a exeunt, ut una; aut in e productam, ut docte; aut in e correptam, ut rite; aut in i, ut vesperi; aut in o productam, ut falso; aut in o correptam, ut modo; aut in u, ut noctu; aut in l, ut semel; aut in m, ut strictim; aut in r, ut breviter; aut in s, ut funditus. adverbia quae in e exeunt produci debent praeter illa quae aut non conparantur, ut rite, aut conparationis regulam non servant, ut bene male: faciunt enim bene melius optime, male peius pessime: aut ea quae a nomine verbove non veniunt, ut inpune saepe. ceterum facile et difficile, quae ut adverbia ponuntur, nomina potius esse dicenda sunt [nomina] pro adverbiis posita, ut est 'torvum clamat', 'horrendum resonat'. ergo adverbia, quae in e productam exeunt, ab eo nomine veniunt, quod dativo casu o littera terminatur, ut

1 sculpo *LP* accedunt ς accidunt *LSP* 2 k o litterae non praeponitur *Lp* k et q litterae non praeponuntur *P* k et o litterae non potest praeponi *deleto* et *S* k et o littera non praeponitur *codex Cledonii p.* 1918 it. q. sine u praeferri o littera (litterae *s*) non potest *S* item sine u praeferri o littera non potest *codex Cledonii p.* 1918: *fortasse* item sine u proferri q littera non potest 3 praeferri] praeponi *L* 4 DE UERBIS DEFECTIUIS Sunt uerba alia defectiua per *S* 5 ut soleo *L* ut gaudeo soleo *P* ut gaudeo *S* 6 ut compleo *P* 7 cedo — fero *om. L* facisso *S* facesso *s* 8 possint *Cledonius p.* 1919 10 DE ADVERBIO] *Diom. p.* 398 *sqq.* 12 explanat atque inplet *Sergius cod. Lavant. f.* 68* aut complet aut minuit atque explanat *L* aut complet aut minuit *P Cledonius p.* 1919 aut complet aut mutat aut minuit ς*s*: *in S quid fuerit ante correctorem non adparet* 13 nuper *om. LP* 18 in e producta *L* in e productum *S* in e correpta *L* in e correptum *S* 19 in o producta *L* in o productum *S* in o correpta *L* in o correptum *S* 20 strictim] paulatim *S* 22 quae aut non conparantur *LPs:* aut *om. S Cledonius p.* 1920 24 a nomine et uerbo *L* 25 nomina potius esse dicenda Sunt nomina *L* nomina potius esse dicenda . . . . sunt nomina *S*, *ubi in litura videtur fuisse* nam, *pro quo* sunt *scripsit s*, nomina dicenda sunt esse *superscripto* potius *post* nomina *P* nomina potius esse ducenda sunt *codex Cledonii p.* 1922 26 torvum] *Verg. Aen.* VII 399 27 in e producta *L* in e productum *S* 28 quę datibo casu singulari o littera terminantur *S*

huic docto docte [et huic sedulo sedule]: quae in r exeunt, ab eo nomine veniunt, quod dativo casu i littera terminatur, ut huic agili agiliter. contra quam regulam multa saepius usurpavit auctoritas. nam quaedam, ut diximus, et in dativo casu [in o] permanent et adverbia [similiter] faciunt, ut falso sedulo; quaedam [multa] contra faciunt, ut huic duro non dure, sed duriter.

Adverbio accidunt tria, significatio conparatio figura. significatio adverbiorum in hoc cernitur, quia sunt adverbia loci, ut hic; temporis, ut hodie nuper; numeri, ut semel | bis; negandi, ut non; adfirmandi, ut etiam quinni; demonstrandi, ut en ecce; optandi, ut utinam; hortandi, ut eia; ordinis, ut deinde; interrogandi, ut cur quare quamobrem; similitudinis, ut quasi ceu; qualitatis, ut docte pulchre; quantitatis, ut multum parum; dubitandi, ut forsitan fortasse; personalia, || ut mecum tecum secum nobiscum vobiscum; vocandi, ut heus; respondendi, ut heu; separandi, ut seorsum; iurandi, ut edepol, ecastor, hercle, medius fidius; eligendi, ut potius immo; congregandi, ut simul una; prohibendi, ut ne; eventus, ut forte fortuitu; conparandi, ut magis vel tam. sunt item adverbia infinita, ut ubi quando; sunt finita, ut hic modo. adverbia loci duas species habent, in loco et ad locum [significantes]: in loco, ut intus foris, ad locum, ut intro foras. dicimus enim intus sum, foris sum, intro eo, foras eo. adiciunt quidam de loco, quod sic dicitur quasi in loco, ut intus exeo, foris venio. adiciunt quidam etiam per locum, ut hac illac. heus et heu interiectiones multi, non adverbia putaverunt, quia non semper haec sequitur verbum.

Conparatio accidit adverbio, quia hic quoque conparationis gradus sunt tres, positivus conparativus superlativus: positivus, ut docte, conparativus, ut doctius, superlativus, ut doctissime. et quoniam adverbia quoque sunt, quae per omnes gradus ire non possunt, ideo his ad augendam significationem pro conparativo et superlativo magis et maxime coniungimus, ad minuendam minus et minime. quem ad modum conparantur, ita et diminuuntur adverbia: a positivo, ut primum primulum, longe longule; a conparativo, ut melius meliuscule, longius longiuscule. a superlativo vel nulla exempla vel rara sunt.

1 et huic sedulo sedule *om.* *L* 2 que datibo casu singulari i littera terminantur 4 in o *om.* *LP:* in dativo casu manent et adverbia faciuut *Cledonius p.* 1922 aduerbium *SP* aduerbia *s* similiter *om.* *LP* 5 quaedam multa *S Cledonius p.* 1923 *et deleto* quaedam *P:* multa *om.* *L* 7 figura DE SIGNIFICATIONE Significatio *S* 8 cernitur *L Cledonius p.* 1923 secernitur *SP* 9 ut hodie nunc cras nuper *P* adfermandi *S* 10 quinni *L Cledonius p.* 1923 quidni *SP* 11 quare *om.* *L* 13 parum *Lp* paruum *P* parbum *S* 14 secum *om.* *L* heus *Ps* eus *L* eos *S* eu *LS* seperandi *S* 15 ecastor *Cledonius p.* 1923 castor *LSP* ercle *S* hercule *L* 16 elegendi *SP* ne] sine *corr.* ne *S* 19 significantes *om.* *LP* 21 quasi] tamquam *S* 23 heus et eu *S* 24 haec sequitur *L Cledonius p.* 1925 exsequitur *P* sequitur *S* 25 hic quoquae DE CONPARATIONE conparacionis *S* 26 positivus conparativus superlativus *om.* *L* 30 quemammodum *L* 31 a positivo *om.* *S*, *add.* *s* primule *SP* 33 rara *L* praras *expuncto* p *S* perrara *P*

Figurae adverbiorum duae sunt. aut enim simplicia sunt adverbia, ut docte prudenter, aut conposita, ut indocte inprudenter. conponuntur etiam adverbia modis quattuor.

Sunt multae dictiones dubiae inter adverbium et nomen, ut falso; inter adverbium et pronomen, ut qui; inter adverbium et verbum, ut pone; inter adverbium et participium, ut profecto; inter adverbium et coniunctionem, ut quando; inter adverbium et praepositionem, || ut propter; inter adverbium et interiectionem, ut heu. horum quaedam accentu discernimus, quaedam sensu. sunt [item] adverbia loci, quae inprudentes putant nomina: in loco, ut Romae sum; de loco, ut Roma venio; ad locum, ut Romam pergo. his praepositio non anteponitur, quae provinciis locis regionibusve adici solet, quia de significatione nominis non recedunt, ut de Africa venio, ad Siciliam pergo, in Italia sum. praepositio separatim adverbiis non adplicabitur, quamvis legerimus de repente, de sursum, de subito et ex inde et ab usque et de hinc. sed haec tamquam unam partem orationis sub uno accentu pronuntiabimus.

| DE PARTICIPIO.

Participium est pars orationis dicta, quod partem capiat nominis, partem verbi. recipit enim a nomine genera et casus, a verbo tempora et significationes, ab utroque numerum et figuram. participiis accidunt sex, genus casus tempus significatio numerus figura.

Genera participiis accidunt quattuor, masculinum, ut lectus, femininum, ut lecta, neutrum, ut lectum, commune tribus generibus, ut legens. nam omnia praesentis temporis participia generis sunt communis. casus totidem sunt participiorum, quot et nominum: nam per omnes casus etiam participia declinantur. tempora participiis accidunt tria, praesens praeteritum et futurum, ut luctans luctatus luctaturus. significationes participiorum a generibus verborum sumuntur. veniunt enim participia a verbo activo duo, praesentis temporis et futuri, ut legens lecturus; a passivo duo, praeteriti temporis et futuri, ut lectus legendus; a neutro duo, sicut ab activo, praesentis temporis et futuri, ut stans staturus; a deponenti tria, praesentis praeteriti et futuri, ut luctans luctatus luctaturus; a com-

1 DE FIGURA Figurae *S* 4 sunt multae dictiones sunt dubiae *S* dubiae inter aduerbium et nomen et pronomen et uerbum et participium et coniunctionem et praepositionem et interiectionem inter nomen et aduerbium ut est (interiectionem ut in nomine *superscripto* est *P*) falso *LP* 5 in pronomine qui in uerbo pone in participio profecto in coniunctione ut uel quando in praepositione propter in interiectione heu *P* ut quo *S* 9 item *om. LP* inprudenter *S* inprudentes *s* 11 his *om. S, add. s* ante praeponitur *S* 12 solent *S* recidunt *S* recedunt *s* 14 legeremus *S* legerimus *s* de repente *om. S, add. s* 17 DE PARTICIPIO] *Charis. p.* 159 19 partem uerbi *L* partemque uerbi *PS Charisius* 21 tempus significatio ς *et Donati ars minor* significatio tempus *LSP* 22 DE GENERE Genera *S* 23 tribus generibus *om. SP* 24 omnia participia praesentis temporis *SP* 26 DE TEMPORE Tempora *S* 27 DE SIGNIFICATIONE Significationes *S* 28 ab actiuo *P* ab hactibo *S* 30 a neutro sicut ab actiuo duo *L:* sicut ab activo *om. P* 32 praeteriti temporis *L*

muni quattuor, praesentis praeteriti et duo || futura, ut criminans criminatus criminaturus criminandus. inchoativa participia praesentis temporis sunt tantum, ut horrescens tepescens calescens. defectiva interdum alicuius sunt temporis, ut soleo solens solitus, interdum nullius, ut ab eo quod est memini nullum participium reperitur: interdum a non defectivo verbo participia defectiva sunt, ut ab eo quod est studeo studens, futurum tempus non habet. ab inpersonali verbo participia nisi usurpata non veniunt. numerus participiis accidit uterque, singularis et pluralis: singularis, ut hic legens, pluralis, ut hi legentes. figura item participiorum duplex est. aut enim simplicia sunt participia, ut scribens, aut conposita, ut describens. conponi etiam participia quattuor modis possunt.

Sunt nomina speciem participiorum habentia, ut tunicatus galeatus, quae quia a verbo non veniunt, non sunt participiis applicanda. ex quibus sunt etiam illa quae, cum participia videantur, verborum tamen significatione privata sunt, ut pransus cenatus placita nupta triumphata regnata: nam prandeor cenor placeor nubor triumphor regnor non dicitur. sunt item alia participia, quae accepta praepositione et a verbis et a participiis recedunt, ut nocens innocens: nam noceo dicitur, innoceo non dicitur. sunt veluti participia, quae a verbo veniunt et, quia tempus non habent, nomina magis quam participia iudicantur, ut furibundus moribundus. sunt multa participia eadem et nomina, ut passus visus cultus, quae tamen et in casibus discrepant et de temporibus dinoscuntur. sunt participia defectiva, quae per omnia tempora ire non possunt, ut coeptus urguendus. sunt participia, quae accepta conparatione fiunt nomina, ut acceptus incensus, acceptior incensior. adverbia de participiis fieri posse non nulli negant; sed hos plurimae lectionis revincit auctoritas. ||

| DE CONIVNCTIONE.

Coniunctio est pars orationis adnectens ordinansque sententiam. coniunctioni accidunt tria, potestas figura ordo. potestas coniunctionum in quinque species dividitur. sunt enim copulativae disiunctivae expletivae causales rationales. [VI] copulativae sunt hae, et que at atque ac ast;

1 praesentis praeteriti temporis et duo futura *L* praesens (*corr.* -tis) praeteritum (*corr.* -ti) et duo futura (*corr.* -ri) *P* praesentis praeteriti et duum futurorum *Cledonius p.* 1928 3 orriseens tepiscens calisceus *S* 4 temporum *S* ab eo uerbo (uerba *P*) quod est memini *LPs* habeo que est memini *S* 6 ut studeo studens et futurum *S* ut ab eo quod est studeo studens cresco crescens futurum *P* 8 DE NUMERO Numeri participiis accidunt *S* singularis et pluralis *om. L* 9 DE FIGURA Figura *S* 10 discribens *S* 11 conponuntur autem participia modis quattuor possunt *S* 12 tonicatus *LP* 13 ad participia *S* participiis *s* 14 quae participia uidentur *S* 17 item *LPs* etiam *S* 18 recidunt *S* 20 ut foribundus *S* 22 dinoscuntur et comparata mutantur *P* 23 ut ceptus urgendus *L* 24 acceptus incensus *om. SP*
26 sed hoc *S* sed hos *s* 27 DE CONIUNCTIONE] *Diom. p.* 409 *Claud. Sacerd. p.* 22
29 DE POTESTATE Potestas *S* 31 UII (*corr.* UI) copulatiuae hac sunt *S* copulatiuae sunt hae *L* copulatiuae hac sunt *P*

[VI] disiunctivae [sunt], aut ve vel ne nec neque; [XI] expletivae [sunt], quidem, equidem, saltim, videlicet, quamquam, quamvis, quoque, autem, porro, porro autem, tamen; [triginta quattuor] causales, si, etsi, [etiam] etiamsi, [ac si, tamen si] si quidem, quando, quando quidem, quin, quin etiam, quatenus, sin, seu, sive, [neve] nam, namque, ni, nisi, nisi si, si enim, etenim, ne, sed, interea, licet, quamobrem, praesertim, item, itemque, ceterum, alioquin, praeterea. [quindecim] rationales, ita, itaque, enim, enimvero, quia, quapropter, quoniam, quoniam quidem, quippe, ergo, ideo, igitur, scilicet, propterea, idcirco. figurae coniunctionum duae sunt, simplex, ut nam, conposita, ut namque. ordo coniunctionum in hoc est, quia aut praepositivae sunt coniunctiones, ut at ast, aut subiunctivae, ut que autem, aut communes, ut et igitur.

Sunt etiam dictiones, quas incertum est utrum coniunctiones an praepositiones an adverbia nominemus [ut cum et ut. haec, nisi sententiam consideraverimus, incerta sunt], quae tamen omnes sensu facile dinoscuntur. nam et coniunctiones pro aliis coniunctionibus positae inveniuntur potestate mutata.

DE PRAEPOSITIONE.

Praepositio est pars orationis, quae praeposita aliis partibus orationis significationem earum aut mutat aut conplet aut minuit. nam aut nomini praeponitur, ut invalidus; aut pronomini praeponitur, ut prae me, vel subponitur, ut mecum tecum nobiscum vobiscum; aut verbum praecedit, ut perfero, aut adverbium, ut expresse, aut participium, || ut praecedens, aut coniunctionem, ut absque, aut se ipsam, ut circumcirca. praepositiones aut casibus serviunt aut loquellis aut et casibus et loquellis. aeque aut coniunguntur aut separantur aut et coniunguntur et separantur. coniunguntur, ut di dis re se am con; dicimus enim diduco distraho recipio secubo amplector congredior: separantur, ut apud penes: coniunguntur et separantur ceterae omnes. ex quibus in et con praepositiones, si ita conpositae fuerint, ut eas statim s vel f litterae consequantur, plerumque producuntur, ut insula infula consilium confessio.

1 UI (UII *s*) disiunctiuae sunt *S:* VI *et* sunt *om. LP* nec neque *S* nec an neque *s* XI (XII *s*) expletiuae sunt *S:* XI *et* sunt *om. LP* 2 autem porro autem tamen *S* autem porro porro antem licet tamen *s* autem porro sin autem licet tamen *P* enim autem porro licet tamen ς 3 triginta quattuor *om. LP* etiam *om. LP* si etiam *Diomedes p.* 410 4 ac si tamen si *S* ac si tametsi *sP, om. L* 5 quatinus *L* quatenus *corr.* quatinus *P* neue] neu *P, om. L* si *ante* enim *om. S* 6 ne] non enim *P* licet *om. SP* 7 quindecim *om. LP* ita que *S* ita itaque *s* 8 enim etenim enimuero *P* 9 scilicet uidelicet propterea *L* DE FIGURA Figurae *S* 13 dictiones plurimae *P* 14 ut cum — incerta sunt *om. LP* 18 DE PRAEPOSITIONE] *Diom. p.* 404 20 aut complet aut mutat aut minuit *L* implet *P* 22 quod et Donatus in secunda arte docet his verbis, aut verbum — circumcirca *Priscianus p.* 990 praecidit *S* 24 se *om. S, add. s* 25 aut et casibus et loquellis *om. L* aeque casibus et loquellis *P* ęque *L* haequę *S, om P* 26 quae loquelis seruiunt tantum coniunguntur ut di *P* 27 distrao *L* 28 pęnes item coniunguntur *L*

Praepositioni accidit casus tantum. casus namque in praepositionibus duo sunt, accusativus | et ablativus. aliae enim accusativo casui praeponuntur, aliae ablativo, aliae utrique. accusativi casus praepositiones sunt hae, ad apud ante adversum cis citra circum circa contra erga extra inter intra infra iuxta ob pone per prope secundum post trans ultra praeter propter supra [circiter] usque [secus] penes. dicimus enim ad patrem, apud villam, ante aedes, adversum inimicos, cis Renum, citra forum, circum vicinos, circa templum, contra hostem, erga propinquos, extra terminos, inter naves, intra moenia, infra tectum, iuxta macellum, ob augurium, pone tribunal, per parietem, prope fenestram, secundum fores, post tergum, trans ripam, ultra fines, praeter officium, propter rem, supra caelum, [circiter annos], usque Oceanum, [secus vos] penes arbitros. ex his ad et apud cum unius casus sint, diverso modo ponuntur. dicimus enim 'ad amicum vado', 'apud amicum sum'. nam neque 'apud amicum vado' recte dicitur neque 'ad amicum sum'. usque praepositio plurimis non videtur, quia sine aliqua praepositione proferri recte non potest. ablativi casus praepositiones sunt hae, || a ab abs cum coram clam de e ex pro prae palam sine absque tenus. dicimus enim a domo, ab homine, abs quolibet, cum exercitu, coram testibus, clam custodibus, de foro, e iure, ex praefectura, pro clientibus, prae timore, palam omnibus, sine labore, absque iniuria, tenus pube. sed haec praepositio propter euphoniam subicitur et facit pube tenus. clam praepositio casibus servit ambobus. utriusque casus praepositiones sunt hae, in sub super subter. quarum in et sub tunc accusativi casus sunt, cum ad locum vel nos vel quoslibet ire isse ituros esse significamus; tunc ablativi, cum vel nos vel quoslibet in loco esse fuisse futuros esse significamus. cuius rei exempla sunt haec: in accusativi casus, 'itur in antiquam silvam;' in ablativi casus, 'stans celsa in puppi.' sub accusativi casus, 'postesque sub ipsos Nituntur gradibus;' sub ablativi casus,

arma sub adversa posuit radiantia quercu.

3 utriusque cas ..... *S* utrique casui *s* 5 prope propter secundum *P* 6 propter *hoc loco om. P* circiter *om. L* secus *om. LS, add. s: cf. Don. art. min. de praep.* 7 aduersum ostes *S* aduersum inimicos *s* 10 prope fenestram propter disciplinam secundum *P* 11 propter rem *L*, *om. P*: *in S est litura, in qua quid olim fuerit non adparet* 12 circiter annos *om. LP* usque ad uictoriam *corr.* usque ad oceanum *P* secus vos *om. LP* 14 sum] suum *L* 15 sum] suum *L* 16 preferri *S* recte *om. L* 17 potest ut usque ad caelum usque ad oceanum *P, ubi in margine adscripta sunt haec,* unde et adiungitur utrique casui pro qualitate praepositionis eius cui fuerit copulata ut usque ad et usque ab, *quae post* potest *addunt sς* 22 *de* clam *praepositione testimonio Donati usus est Priscianus p.* 998, *item de praepositionibus utriusque casus p.* 1203 24 tunc praepositiones accusatiui casus sunt, cum aduersum uel ante significant, ut 'ibat in Euryalum' (*Verg. Aen.* VIIII 424) et 'sub ipsum Arcturum' (*Verg. georg.* I 67) pro ante; tunc ablatiui casus, cum uim recte retinent nec pro accusatiuis praepositionibus ponuntur. item accusatiui casus sunt, cum ad locum uel nos uel quoslibet ire iisse ituros esse significamus. cuius ς 27 itur] *Verg. Aen.* VI 179 28 stans] *Verg. Aen.* III 527. VIII 680. X 261 postesque *S*: *Verg. Aen.* II 442 30 arma] *Verg. Aen.* VIII 616 querco *S* quercu *s*

super vero et subter cum accusativo casui naturaliter praeponantur, et ablativo tamen plerumque iunguntur, ut 'gemina super arbore sidunt' et

ferre iuvat subter densa testudine casus.

| quamquam multi sunt qui non putant praepositiones esse ambiguas nisi duas, in et sub; ceterum super et subter, cum locum significant, figurate ablativo iungi. extra quam formam super praepositio, cum de significat, hoc est mentionem de aliquo fieri, ablativi casus est tantum, ut

multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.

hoc est de Priamo et de Hectore.

Separatae praepositiones acuuntur; coniunctae casibus aut loquellis vim suam || saepe conmutant et graves fiunt. praepositiones aut ipsa verba [cum conponuntur] corrumpunt, ut conficio, aut ipsae corrumpuntur, ut suffero, aut et corrumpunt et corrumpuntur, ut suscipio. antiqui praepositiones etiam genetivo casui coniungebant, ut crurum tenus. item post et ante et circum utriusque casus invenimus. sed scire nos convenit praepositiones ius suum tunc retinere, cum praeponuntur, subpositas vero et significationem suam et vim nominis et legem propriam non habere. separatae praepositiones separatis praepositionibus non cohaerent. et adverbia faciunt, si quando illas non subsequitur casus. sunt qui putant accidere praepositioni et figuram et ordinem: figuram, quia sunt praepositiones simplices, ut abs, compositae, ut absque; ordinem, quia sunt praepositivae praepositiones, ut sine, sunt subiunctivae, ut tenus. sed haec nos et similia in his numerabimus, quae inaequalia nominantur.

DE INTERIECTIONE.

Interiectio est pars orationis interiecta aliis partibus orationis ad exprimendos animi adfectus; aut metuentis, ut ei [eu]; aut optantis, ut o; aut dolentis, ut [heia et] heu; aut laetantis, ut evax. sed haec apud Graecos adverbiis adplicantur, quod ideo Latini non faciunt, quia huiusce modi voces non statim subsequitur verbum. licet autem pro interiectione

2 tamen *om. S, add. s* gemina] *Verg. Aen.* VI 203 sedunt *S* sidunt *s* sedent *corr.* sidunt *P* 4 ferre] *Verg. Aen.* VIIII 514 iubat *L* iubet *corr.* iuuat *P* iubet *S* iuuat *s* 5 praepositiones esse ambiguas *P* praepositiones ambiguas *L* ambigu.s (ambiguas *s*) praeposiciones *S* 6 duas *om. L* figuratī *L* 7 iunguntur *P* 9 multa] *Verg. Aen.* I 750 super Hectore multa, *item* et de Hectore *om. LP*
11 idque Donatus etiam in secunda arte de praepositione se intellegere confirmat his verbis, separatae praepositiones — graves fiunt *Priscianus p.* 977 loquillis fuerint uim *S* 12 aut ipsa uerba *s Servius in Don. p.* 1856 aut ipsae uerba *LP* aut uerba *S* 13 cum conponuntur *om. LP Servius l. c.* 14 afferro *S* suffero *s* aut corrumpunt *LP* 15 crurum] *Verg. georg.* III 53 16 utriusque casibus iuuenimus *P* utriusque casibus iunctas inuenimus *S* utrique casui adiunctas inuenimus *s* 17 ius suum] uim suam *L* 18 suam *om. S, add. s* 19 aduerbium *S* aduerbia *s* 22 simplices ut abs *om. S, add. s* 24 numerauimus *L* adnumerauimus *P* numerantur *SP* nominantur *s* 27 ut ei eu *S* ut at at *s* ut enim at at *Putschius:* eu *om. LP* 28 ut heia et eu *S* ut heu *sLP* ut heu aut admirantis ut papae *s*

etiam alias partes orationis singulas pluresve subponere, ut nefas, pro nefas. accentus in interiectionibus certi esse non possunt, ut fere in aliis vocibus quas inconditas invenimus. ||

DE BARBARISMO.

Barbarismus est una pars orationis vitiosa in communi sermone. in poemate metaplasmus, itemque in nostra loquella barbarismus, in peregrina barbarolexis dicitur, ut siquis dicat mastruga cateia magalia. barbarismus fit duobus modis, pronuntiatione et scripto. | his bipertitis quattuor species subponuntur, adiectio detractio inmutatio transmutatio litterae syllabae temporis toni adspirationis. per adiectionem litterae fiunt barbarismi, sicut 'relliquias Danaum', cum reliquias per unum l dicere debeamus; syllabae, ut 'nos abiisse rati' pro abisse: temporis, ut 'Italiam fato profugus', cum Italiam correpta prima littera dicere debeamus: per detractionem litterae, sicut 'infantibu parvis' pro infantibus; syllabae, ut salmentum pro salsamentum; temporis, ut 'unius ob noxam' pro unĭus: per inmutationem litterae, sicut olli pro illi; syllabae, ut pernities pro pernicies; temporis, ut 'fervere Leucaten' [pro fervere 'et Actia bella videbis'], cum fervere sit secundae coniugationis et producte dici debeat: per transmutationem litterae, sicut Euandre pro Euander; syllabae, ut displicina pro disciplina; temporis, ut siquis deos producta priore syllaba et correpta posteriore pronuntiet. toni quoque similiter per has quattuor species conmutantur. nam et ipsi adiciuntur detrahuntur inmutantur transmutantur. quorum exempla ultro se offerent, siquis inquirat. || totidem modis etiam per adspirationem deprehenditur barbarismus, quem quidam scripto, quidam pronuntiationi iudicant adscribendum, propter h scilicet, quam alii litteram, alii adspirationis notam putant. fiunt etiam barbarismi per hiatus. sunt etiam malae conpositiones, id est cacosyntheta, quas non nulli barbarismos putant, in

2 *de accentu interiectionum Donati auctoritate utitur Priscianus p.* 1024 4 DE BARBARISMO IDEM *S* 6 loquilla *S:* barbarismus in nostra loquella *LP* 7 barbarolexis *LP Servius in Don. f.* 181 *Sergius cod. Lavant. f.* 72 barbaris (*ut videtur, corr.* barbara) lexis *S* mastrugga *P* mustruca *S* mastruga *s* 11 reiliquias] *Verg. Aen.* I 30 12 nos] *Verg. Aen.* II 25 13 Italiam] *Verg. Aen.* I 2 14 sicut infatibu *S: Lucret.* I 186: sicut infatibus pro infantibus et nutriram pro nutrieram *Iulianus* 15 pro salsamento *P* unius] *Verg. Aen.* I 41 17 ut permities *SP* ut pernities *s* ut pernicies *L* ut pernucies ς: *cf. Sergius cod. Lavant. f.* 72. permities *exemplis Plauti et Taciti confirmavit A. Kochius exercit. crit. in prisc. poet. Lat.* (*Bonnae a.* 1841) *p.* 9: pernucies *probavit Bergkius ephem. antiquit.* (*Zeitschrift f. Alterthumswissenschaft*) *a.* 1855 *p.* 299. pernuties *F. Ritterus mus. Rhenan. noviss.* XVI (*a.* 1861) *p.* 468. *de stirpe vocabuli disseruit H. Schweitzerus ephem. ling. compar. III* (*Zeitschrift für vergleichende Sprachwissenschaft a.* 1851) *p.* 398 fervere] *Verg. Aen.* VIII 677 18 pro fervere — videbis *om. LP* cum si (sit *s*) secundae coniugationis est (et *s*) *S* 19 debeant *corr.* debeat *S* 20 Euandre] *Verg. Aen.* XI 55 24 offerent *SP* offerunt *Ls* inquirat *LS* inquiret *Ps* 25 pronuntiatione *P* pronontiationem *S* 26 asscribendum *L* 27 fiunt — 393, 4 relinquemus *Diom. p.* 445 28 conposicionis (conposiciones *s*) id est cacosinteton *S* quam *S* quas *s* quae *P*

quibus sunt myotacismi labdacismi iotacismi hiatus conlisiones et omnia, quae plus aequo minusve sonantia ab eruditis auribus respuuntur. nos cavenda haec vitia praelocuti controversiam de nomine pertinacibus relinquemus.

| DE SOLOECISMO.

Soloecismus est vitium in contextu partium orationis contra regulam artis grammaticae factum. inter soloecismum et barbarismum hoc interest, quod soloecismus discrepantes aut inconsequentes in se dictiones habet, barbarismus autem in singulis verbis fit scriptis vel pronuntiatis. quamquam multi errant, qui putant etiam in una parte orationis fieri soloecismum, si aut demonstrantes virum hanc dicamus, aut feminam hunc; aut interrogati quo pergamus respondeamus Romae; aut unum [re]salutantes salvete dicamus, cum utique praecedens demonstratio vel interrogatio vel salutatio vim contextae orationis obtineat. multi etiam dubitaverunt, scala quadriga scopa soloecismus an barbarismus esset, cum scilicet id genus dictionis barbarismum esse vel ex ipsius vitii definitione facile possit agnosci.

Soloecismus fit duobus modis, aut per partes orationis aut per accidentia partibus orationis. per partes orationis fiunt soloecismi, cum alia pro alia ponitur, || ut 'torvumque repente Clamat' pro torve: nomen pro adverbio positum est. fit et in eadem parte orationis hoc vitium, cum ipsa pro se non in loco suo neque ut convenit ponitur, ut 'cui tantum de te licuit' pro in te, et 'apud amicum eo' pro 'ad amicum', et 'intro sum' pro 'intus sum', et 'foris exeo' pro foras. per accidentia partibus orationis tot modis fiunt soloecismi, quot sunt accidentia partibus orationis. sed ex his propter conpendium exempli causa perpauca monstrabimus. nam per qualitates nominum fiunt soloecismi, sicut

hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus

pro Dardanius; proprium nomen pro appellativo posuit: per genera, sicut 'validi silices' et 'amarae cortices' et 'collus collari caret': per numeros, sicut 'pars in frusta secant' pro secat: per conparationem, sicut

1 miotacismi *L* moetacismi *S* metacismi *P* 3 relinquimus *P* relinquamus *S* 7 inter soloecismum — 17 agnosci *Diom. p.* 451 8 inter se *Charisius p.* 238 10 errant] erunt *S* errant *s* 12 salutantes *L superscripto* re *S* resalutantes *Pl Diomedes* 13 aut interrogatio *S* 16 barbarismum esse *Lps* barbarismus esse *SPl* 18 per ea quae acciduut partibus oracionis *S* 20 torvumque] *Verg. Aen.* VII 399 21 in eadem *Lps* in ea *PS* 22 cui de te tantum elicuit *S: Verg. Aen.* VI 502 28 hauriat] *Verg. Aen.* IIII 661 30 nomen *om. SP* 31 ualidi silices et amarae cortices *LPs Pompeius p.* 434 *Servius in Don. f.* 182* ualidi silicis et amarae corticis *S:* amarae corticis *est apud Vergilium bucol.* 6, 62 collus collaricaret *L* collus collario (*corr.* collaria) caret *P* collus collaria caret *S* collus collarigaret *Iulianus: Plaut. Capt.* II 2, 107 32 pars] *Verg. Aen.* I 212 per comparationes *P*

respondit Iuno Saturnia sancta dearum

pro sanctissima: per casus, sicut

urbem quam statuo vestra est

pro 'urbs quam statuo'. per modos verborum, sicut

itis, paratis arma quam primum, viri

| pro 'ite parate'; indicativum modum pro imperativo posuit: per significationes, sicut

spoliantur eos et corpora nuda relinquunt

pro spoliant: per tempora, sicut

ceciditque superbum
Ilium et omnis humo fumat Neptunia Troia

pro 'cecidit et fumavit': per personas, sicut

Danai, qui parent Atridis, quam primum arma sumite

pro 'qui paretis sumite'. per adverbia, sicut 'intus eo' pro intro, et 'foras sto' pro foris, et 'Italia venio' et 'ad Romam pergo', cum praepositio nomini separatim addenda sit, || non adverbio. per praepositiones, cum alia pro alia ponitur aut necessaria subtrahitur: alia pro alia ponitur, ut 'sub lucem' pro 'ante lucem'; necessaria subtrahitur, ut

silvis te, Tyrrene, feras agitare putasti

pro 'in silvis'. per coniunctiones, sicut 'subiectisque urere flammis' pro subiectisve; et 'autem fieri non debet', cum dicendum sit 'fieri autem non debet'. fiunt praeterea soloecismi pluribus modis, quos reprehendendo potius quam imitando possumus adnotare. soloecismus in prosa oratione, in poemate schema nominatur.

DE CETERIS VITIIS.

Cum barbarismo et soloecismo vitia duodecim numerantur hoc modo, barbarismus soloecismus acyrologia cacenphaton pleonasmos perissologia macrologia tautologia eclipsis tapinosis cacosyntheton amphibolia.

Acyrologia est inpropria dictio, ut

hunc ego si potui tantum sperare dolorem:

sperare dixit pro timere.

Cacenphaton est obscena enuntiatio vel in conposita dictione vel in

1 respondit] *Enn. annal.* I 65 *ed. Vahl.* 3 urbem] *Verg. Aen.* I 573 6 per significationem *S* 8 expoliantur ς: *Ennii annalibus versum adscripsit Columna* corpura *S* corpora *s* reliquunt *S* 9 pro expoliant ς 10 ceditque *S* . . . ditque *L* caditque *lP*: *Verg. Aen.* III 2: *cf. Charis. p.* 239 11 humu fumant *S* humo fumat *s* 12 pro cedit (cecidit *s*) et fumauit *S* pro fumauit *L* pro cecidit fumauit *l* 13 atrides *S* atridis *s* Atridi *Pompeius p.* 436 *et Iulianus* 15 italiam *S* cum praepositio — adverbio *om. S* 17 necessaria *LS* necessario *lP* alia pro alia ponitur *om. S, add. s* 18 sub lucem ibant *P* necessaria *L* necessario *Pl* uel cum necessaria *S* 19 silvis] *Verg. Aen.* XI 686 20 subiectisque] *Verg. Aen.* II 37 21 et non autem fieri debet *S* 23 soloechismus est in *deleto* est *S* 25 DE CETERIS VITIIS] *Charis. p.* 242 *sqq. Diom. p.* 443 *sqq.* 28 amphibologia *L* 30 hunc] *Verg. Aen.* IIII 419 32 dictio *SP* dictione *sp*

uno verbo, ut 'numerum cum navibus aequet', 'arrige aures Pamphile'.

Pleonasmos est adiectio verbi supervacui ad plenam significationem, ut 'sic ore locuta est' pro 'sic locuta est'.

Perissologia est supervacua verborum adiectio sine ulla vi rerum, ut | ibant qua poterant, qua non poterant non ibant.

Macrologia est longa sententia res non necessarias conprehendens, ut 'legati non inpetrata pace retro, unde venerant, domum reversi sunt'.

Tautologia est eiusdem dictionis repetitio vitiosa, ut egomet ipse. ||

Eclipsis est defectus quidam necessariae dictionis, quam desiderat praecisa sententia, ut 'haec secum': deest enim loquebatur.

Tapinosis est humilitas rei magnae non id agente sententia, ut

penitusque cavernas
ingentes uterumque armato milite complent

et 'Dulichias vexasse rates' et

Pelidae stomachum cedere nescii.

Cacosyntheton est vitiosa conpositio dictionum, ut 'versaque iuvencum Terga fatigamus hasta'.

Amphibolia est ambiguitas dictionis, quae fit aut per casum accusativum, ut siquis dicat 'audio secutorem retiarium superasse'; aut per commune verbum, ut siquis dicat 'criminatur Cato', 'vadatur Tullius', nec addat quem vel a quo; aut per distinctionem, ut 'vidi statuam auream hastam tenentem'. fit et per homonyma, ut siquis aciem dicat et non addat oculorum aut exercitus aut ferri. fit praeterea pluribus modis, quos percensere omnes, ne nimis longum sit, non oportet.

DE METAPLASMO.

Metaplasmus est transformatio quaedam recti solutique sermonis in alteram speciem metri ornatusve causa. huius species sunt quattuordecim, prosthesis epenthesis paragoge aphaeresis syncope apocope ectasis systole diaeresis episynaliphe synaliphe ecthlipsis antithesis metathesis.

1 numerum] *Verg. Aen.* I 193 aequet *LP* aequat *Sl* arrige] *Ter. Andr.* V 4, 30 4 sic] *Verg. Aen.* I 614 6 ibant] *cf. Charis. p.* 242 8 legati] *cf. Charis. l. c.* retro *om. P*, *add. p* 10 dictionis *Ls* dicti *SP* 11 desideret *P* 12 haec secum] *Verg. Aen.* I 37 13 non id agente sententia quod demonstrat ς 14 penitusque] *Verg. Aen.* II 19 15 uterque *L* utrumque *l:* uterumque — rates et *om. S*, *add. s:* uterumque — nescii *in marg. add. P* complent id est multae legiones armatorum impleuerunt cauernas *Ps* 16 Dulichias] *Verg. bucol.* 6, 76 17 Pelidae] *Hor. carm.* I 6, 6 18 versaque] *Verg. Aen.* VIIII 610 20 Amphibologia *L* 25 oculorum exercitus ferri *L* pluribus *LPs* plurimis *S* 26 recensere *S* 27 DE METAPLASMIS *P: Diom. p.* 435, *cf. Consent. p.* 5 *sqq. ed. Buttm.* 29 metri ornatus necessitatisue causa *LP* 30 prothesis *LS* 31 diheresis *LSP* episynaliphe *L* synheresis . . . . . *P* sineresis *s: in S quid olim fuerit non adparet* ecliptosis *corr.* cclipsis *L* eclipsis *S* e.lypsis *P*

Prosthesis est appositio quaedam ad principium dictionis litterae aut syllabae, ut gnato || pro nato, tetulit pro tulit.

Epenthesis est appositio ad mediam dictionem litterae aut syllabae, ut relliquias pro reliquias, induperator pro imperator. hanc alii epenthesin, alii parenthesin dicunt.

Paragoge est appositio ad finem dictionis litterae aut syllabae, ut magis pro mage et potestur pro potest. hanc alii prosparalepsin appellant.

| Aphaeresis est ablatio de principio dictionis contraria prosthesi, ut mitte pro omitte, temno pro contemno.

Syncope est ablatio de media dictione contraria epenthesi, ut audacter pro audaciter, commorat pro commoverat.

Apocope est ablatio de fine dictionis paragoge contraria, ut Achilli pro Achillis et pote pro potest.

Ectasis est extensio syllabae contra naturam verbi, ut 'Italiam fato profugus', cum Italia correpte dici debeat.

Systole est correptio contraria ectasi, ut 'aquosus Orion', cum Orion producte dici debeat.

Diaeresis est discissio syllabae unius in duas facta, ut

olli respondit rex Albai longai.

Episynaliphe est conglutinatio duarum syllabarum in unam facta contraria diaeresi, ut Phaethon pro Phaëthon, Nerei pro Nerëi, aeripedem pro aëripedem.

Synaliphe est per interceptionem concurrentium vocalium lubrica quaedam leuisque conlisio, ut

atque ea diversa penitus dum parte geruntur.

haec a quibusdam syncrisis nominatur.

Ecthlipsis est consonantium cum vocalibus aspere concurrentium quaedam difficilis ac dura conlisio, ut

multum ille et terris iactatus et alto.

1 Prothesis *L* Protesis *S* 3 ad medium dictionis *S* 4 et hanc *S* 7 magis pro mage *LP* mage pro magis *p* magi pro magis *S* magis pro magi *s* pote (potestur *s*) pro potest *S* prosparalipsin *S* prosparalypsin *P* proparalemsin *L* 8 prothesi *LSP* 9 pro demitte (pro omitte *s*) et temno *S* 11 pro commemorat *S* 12 ut Achille pro Achilles et pote pro potis est *Iulianus* 13 pote pro potest . . *P* potes pro potestis *L* potis pro potis est *S* potis pro potest *s* 14 Italiam] *Verg. Aen.* I 2 15 cum italiam *P* correpta prima littera *L* 16 ut cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion (*Verg. Aen.* I 535) *Putschius* aquosus *om. S, add. s: Verg. Aen.* IIII 52 cum] pro *S* cum *s* 18 Diheresis *LP* Dihęsis *S* diresis *s* factas *S* 19 olli] *Enn. annal.* I 34 *ed. Vahl.* 20 Episynaliphe] Synheresis *P* Sineresis *s*: in *S quid olim fuerit non adparet* factam *S* 21 diheresi *LS* phethon pro phoethon neri pro nerei eoridem (eripedem *s*) pro eoripidem (aeripedem *s*) *S* phoeton nerei pro phoeton nerei eripedem pro aeripedem *L* phaeton pro phoeton . . . . aeripedem ceruam pro aeripedem *P* Phaeton *per συναλοιφήν dictum P. Varronis versu probavit Quintilianus* I 5, 17 Nerei] *Verg. Aen.* VIII 373, *ubi* Neri *defendit Servius, et* X 764 aeripedem] *Verg. Aen.* VI 803 23 interiectionem *SP* interceptionem *s* 25 atque] *Verg. Aen.* VIIII 1 26 sincussis *S* sincrisis *sL* synchysis ς 27 E.lypsis *P* Heclipsis *S* Ecliptosis *L* 29 multum] *Verg. Aen.* I 3

Antithesis est litterae pro littera positio, ut olli pro illi. ||

Metathesis est translatio litterarum in alienum locum, nulla tamen ex dictione sublata, ut Euandre pro Euander, Thymbre pro Thymber.

DE SCHEMATIBVS.

Schemata lexeos sunt et dianoeas, id est figurae verborum et sensuum. sed schemata dianoeas ad oratores pertinent, ad grammaticos lexeos. quae cum multa sint, ex omnibus necessaria fere sunt decem et septem, quorum haec sunt nomina, prolepsis zeugma hypozeuxis syllepsis anadiplosis anaphora epanalepsis epizeuxis paronomasia, schesis onomaton, parhomoeon homoeoptoton homoeoteleuton polyptoton hirmos polysyndeton dialyton.

| Prolepsis est praesumptio rerum ordine secuturarum, ut

continuo reges ingenti mole Latinus

et cetera.

Zeugma est unius verbi conclusio diversis clausulis apte coniuncta, ut

Troiugena interpres divum, qui numina Phoebi,
qui tripodas, Clari lauros, qui sidera sentis

et cetera.

Hypozeuxis est figura superiori contraria, ubi diversa verba singulis [quibusque] clausulis [proprie] subiunguntur, ut

regem adit et regi memorat nomenque genusque

et cetera.

Syllepsis est dissimilium clausularum per unum verbum conglutinata conceptio, ut 'hic illius arma, Hic currus fuit'. hoc schema ita late patet, ut fieri soleat non solum per partes orationis, sed et per accidentia partibus orationis. item syllepsis est, cum singularis dictio plurali verbo adiungitur, ut

sunt nobis mitia poma,
castaneae molles et pressi copia lactis.

1 repositio *L* 3 Euandre] *Verg. Aen.* XI 55 Thymbre pro Thymber *om. S* tymbre pro timber *s:* thymbre pro tymber euandre pro euander *L: Verg. Aen.* X 394 4 DE SCEMATIBUS LEXEOS *S: Charis. p.* 249 *sqq. Diom. p.* 438 *sqq. Beda de trop. p.* 342 *sqq. ed. Pith.* 5 id est figurae verborum et sensuum *om. LP* 8 prolemsis *LSP* zeuma *LS* syllemsis *LSP* 9 epanalempsis *S* epanalemsis *LP* paromoeon *P* paronomoeon *S* paranomoeon *L* 10 omoeoteleuton omoeoptoton *P* homoeoptoton homoeuteleuthon *s: in S quid olim fuerit non adparet* polypsindeton *P* posi . teton *S* polisintheton *s* 12 Prolemsis *LSP* ordinem secuturarum praecedens *S* ordine secutarum *Diomedes et Iulianus* 13 continuo] interea *P: Verg. Aen.* XII 161 15 Zeuma *LS* apta *S* apte *s* 16 Troiugena] *Verg. Aen.* III 359 17 clarii *SP* laurus *P* 19 singulis clausulis subiunguntur *LP* singulis quibusque (quibus *S* quibusque *s*) proprie subiunguntur *S Iulianus:* ubi singula verba vel sententiae singulis quibusque clausulis subiunguntur *Beda p.* 343 21 regem] *Verg. Aen.* X 149 adiit *S* 23 Syllemsis *SP* Sylemsis *L* 24 hic] *Verg. Aen.* I 16 25 non solum *corr.* et *P* et *L* sed et *S* sed etiam *s* set *corr.* et *P* et *L* 26 item — 29 lactis *om. L*, *deleta sunt in P* silemsis est *P* syllemsis *S* 27 adiungatur *S* adiungitur *s* adiungat *P* 28 sunt] *Verg. bucol.* 1, 81

Anadiplosis est congeminatio dictionis ex ultimo loco praecedentis versus et principio sequentis, ut

sequitur pulcherrimus Astur,
Astur equo fidens.

Anaphora est relatio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum, ut ||

nate, meae vires, mea magna potentia solus,
nate patris summi, qui tela Typhoëa temnis.

Epanalepsis est verbi in principio versus positi in eiusdem fine repetitio, ut

ante etiam sceptrum Dictaei regis et ante.

Epizeuxis est eiusdem verbi in eodem versu sine aliqua dilatione congeminatio, ut

me, me, adsum qui feci, in me convertite ferrum.

Paronomasia est veluti quaedam denominatio, ut

nam inceptio est amentium, haut amantium.

Schesis onomaton est multitudo nominum coniunctorum quodam habitu copulandi, ut

Marsa manus, Peligna cohors, Vestina virum vis.

| Parhomoeon est, cum ab isdem litteris diversa verba sumuntur, ut

o Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

Homoeoptoton est, cum in similes casus exeunt verba diversa, ut

merentes flentes lacrimantes commiserantes.

Homoeoteleuton est, cum simili modo dictiones plurimae finiuntur, ut

eos reduci quam relinqui, devehi quam deseri
malui.

Polyptoton est multitudo casuum varietate distincta, ut

litora litoribus contraria, fluctibus undas
inprecor, arma armis, pugnent ipsique nepotesque.

Hirmos est series orationis tenorem suum usque ad ultimum servans, ut

3 equitum *S* sequitur *s: Verg. Aen.* X 180 astor astor *S* 7 nate] *Verg. Aen.* I 664 8 patris — temnis *om. L, add. l* typhia *S* typhoea *s* 9 Epanalemsis *LSP* 11 aute] *Verg. georg.* II 536 12 dilatatione *corr.* dilatione *S* 14 me] *Verg. Aen.* VIIII 427 15 Paranomasia est quotiescumque de nomine aliud efficitur nomen ueluti *P* 16 nam] *Terent. Andr.* I 3, 13 amantium aut amantium *LP* amantium aut amentium *p* ame . . . um *p* aut amentium *S* amentium *p* non amantium *s* 17 habitu *P* abitu *LS* ambitu *s* 19 Marsa] *Ennio tribuere videtur Sergius cod. Lavant. f.* 74*: cf. Enn. annal.* VIII 208 *ed. Vahl.* Vestina *I. Dousa apud Merulam in Enn. annal. p.* 453 festina *LSP* 20 Paromoeon *P* Paronomoeon *S* Paronomeon *L* 21 o tute tite (o tite tute tate *p*) tibi *P* o tite tu . . . tibi *L* o tite tu tati tibi *l: Enn. annal.* I 113 *ed. Vahl.* tyrranne *S* 22 Homoeoptoton — commiserantes *post* Homoeoteleuton — malui *habet P* 23 merentes] *Enn. annal.* I 107 *ed. Vahl.*: *Plauto tribuit Sergius cod. Lavant. f.* 74 24 est cum similiter *P* est oracio cum simili modo *S* 25 eos reuei *S* eos reduci *s: Enn. Iphigen. fragm.* 9 *ed. Vahl., cf. Charis. p.* 251 relinquere (relinqui *s*) deuei *S* 28 litora] *Verg. Aen.* IIII 628 29 inpugnent *L* nec potesteque *S* nepotesque *s*

principio caelum ac terras camposque liquentes
lucentemque globum lunae Titaniaque astra
spiritus intus alit.

Polysyndeton est multis nexa coniunctionibus dictio, ut

Acamasque Thoasque
Pelidesque Neoptolemusque

et cetera.

Dialyton vel asyndeton est figura superiori contraria carens coniunctionibus, ut ||

ite
ferte citi flammas, date tela impellite remos.

DE TROPIS.

Tropus est dictio translata a propria significatione ad non propriam similitudinem ornatus necessitatisve causa. sunt autem tropi tredecim, metaphora catachresis metalepsis metonymia antonomasia epitheton synecdoche onomatopoeia periphrasis hyperbaton hyperbole allegoria homoeosis.

Metaphora est rerum verborumque translatio. haec fit modis quattuor, ab animali ad animale, ab inanimali ad inanimale, ab animali ad inanimale, ab inanimali ad animale: ab animali ad animale, ut

Tiphyn aurigam celeris fecere carinae;

nam et auriga et gubernator animam habent: ab inanimali ad inanimale, ut 'ut pelagus tenuere rates'; nam et naves et rates animam non habent: ab animali ad inanimale, ut

| Atlantis cinctum assidue cui nubibus atris
piniferum caput;

nam ut haec animalis sunt, ita mons animam non habet, cui membra hominis ascribuntur: ab inanimali ad animale, ut 'si tantum pectore robur Concipis'; nam ut robur animam non habet, sic utique Turnus, cui haec dicuntur, animam habet. scire autem debemus esse metaphoras alias reciprocas, alias partis unius.

1 principio] *Verg. Aen.* VI 724 2 titaneaque *L* tytaneaque *P* 4 Posinteton *corr.* Polisinteton *S* multis quonexa *S* 5 acamasque *corr.* achamasque *P* achamasque *LS: Verg. Aen.* II 262 10 ite] *Verg. Aen.* IIII 593 11 ferte ceti *S* date uela *P* 12 DE TROPIS] *Charis. p.* 243 *sqq. Diom. p.* 452 *sqq. Beda de trop. p.* 346 *sqq. ed. Pith.* 13 non ad propriam *S* 15 metalemsis *LSP* 18 ergo ab animali ad animale *s, om. S* 20 typhin *LSP*: *Varronis Atacini versum esse conieci in Charis. p.* 272, 13, *item R. Ungerus de Varr. Atac.* (*Friedlandiae a.* 1861) *p.* 13, *qui* Tiphyn at aurigam *scribendum esse coniecit* celeres *S corr.* celeris *P* carenae *S* 22 ut pelagus] *Verg. Aen.* V 8 nam et rates et pylagus animam non habent *P* et (nam et *s*) pelagus et nabes (rates *s*) animam non habent *S* animam non habent nec rates nec naues *L* 24 Atlantis] *Verg. Aen.* IIII 248 25 pinniferum *corr.* piniferum *S* caput et cetera *L* caput uento quassatur et imbri *P:* uento — imbri *in marg. add. ls* 27 asscribuntur *L* si] *Verg. Aen.* XI 368 28 robor *P* rubor *S* robur *s* ut robor *S* sic utique *S et, ut videtur, P* sic p ita *L Beda* 29 metaforas alias esse *P:* esse *om. L*

Catachresis est usurpatio nominis alieni, ut parricidam dicimus qui occiderit fratrem, et piscinam quae pisces non habet. haec enim nisi extrinsecus sumerent, suum vocabulum non haberent.

Metalepsis est dictio gradatim pergens ad id quod ostendit, ut 'speluncis abdidit || atris' et

post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

Metonymia est [dictio] quaedam veluti transnominatio. huius multae sunt species. aut enim per id quod continet id quod continetur ostendit, ut 'nunc pateras libate Iovi'; aut contra, ut 'vina coronant'; aut per inventorem id quod inventum est [ostendit], ut

sine Cerere et Libero friget Venus;

aut contra, ut

vinum precamur, nam hic deus praesens adest.

haec exempli causa diligentibus posita etiam reliqua demonstrabunt.

Antonomasia est significatio vice nominis posita, quae fit modis tribus, ab animo, a corpore, extrinsecus: ab animo, ut 'magnanimusque Anchisiades'; a corpore, ut 'ipse arduus altaque pulsat Sidera'; extrinsecus, ut

infelix puer atque impar congressus Achilli.

Epitheton est praeposita dictio proprio nomini. nam antonomasia vicem nominis sustinet, epitheton numquam est sine nomine, ut | 'dira Celaeno' et 'dia Camilla'. fit etiam epitheton modis tribus, ab animo, a corpore, extrinsecus. his duobus tropis vel vituperamus aliquem vel ostendimus vel ornamus.

Synecdoche est significatio pleni intellectus capax, cum plus minusve pronuntiat. aut enim a parte totum ostendit, ut 'puppesque tuae pubesque tuorum'; aut contra, ut 'ingens a vertice pontus in puppim ferit' et fontemque ignemque ferebant' [meminisse autem debemus, cum fit a parte totum, ab insigni parte faciendum.]

Onomatopoeia est nomen de sono factum, ut tinnitus aeris, clangor tubarum.

Periphrasis est circumlocutio, quae fit aut ornandae rei causa, quae pulchra est aut, vitandae, quae turpis est, ut

3 sumpserint *P* sumerent *p* sumantur *S* habent *S* 4 Metalemsis *LP* Metalensis *S* speluncis] *Verg. Aen.* I 60 5 addidit *S* abdidit *s* 6 post] *Verg. bucol.* 1, 70 7 dictio *om. L Beda* 9 nunc] *Verg. Aen.* VII 133 vina] *Verg. Aen.* VII 147 10 ostendit *om. LP* 11 sine] *Terent. Eunuch.* IIII 5, 6 13 vinum] *Plauto tribuit Servius in Verg. Aen.* I 724 precatur *S* precamur *s* 16 magnanimus *S : Verg. Aen.* V 407 17 ipse] *Verg. Aen.* III 619 altaque pulsat sidera *om. LP* 19 infelix] *Verg. Aen.* I 475 20 praeposita *LS* superposita *Ps* cum proprio nomine *P* 21 numquam sine nomine fit *L* dira] *Verg. Aen.* III 211 22 diua *corr.* dia *SP* dia *L* diua *l : Verg. Aen.* XI 657 24 uel ostendimus *om. S* 26 pronunciet *S* puppes tuae *L: Verg. Aen.* I 399 27 ingens] *Verg. Aen.* I 114 28 fontemque] *Verg. Aen.* XII 119 meminisse — faciendum *om. L, deleta sunt in P* 30 tinnitus] *cf. Diom. p.* 460, 3 glangor *S*

et iam prima novo spargebat lumine terras

et cetera et 'nimio ne luxu obtunsior usus sit genitali arvo' et cetera.

Hyperbaton est transcensio quaedam verborum || ordinem turbans, cuius species sunt quinque, hysterologia anastrophe parenthesis tmesis synchysis. hysterologia vel hysteroproteron est sententiae cum verbis ordo mutatus, ut

torrere parant flammis et frangere saxo.

anastrophe est verborum tantum ordo praeposterus, ut 'Italiam contra' pro contra Italiam. parenthesis est interposita ratiocinatio divisae sententiae, ut

Aeneas, neque enim patrius consistere mentem
passus amor, rapidum ad naves praemittit Achaten.

| tmesis est unius conpositi aut simplicis verbi sectio, una dictione vel pluribus interiectis, ut 'septem subiecta trioni' pro septemtrioni et 'saxo cere comminuit brum' et

Massili portabant iuvenes ad litora tanas,

hoc est cerebrum et Massilitanas. synchysis est hyperbaton ex omni parte confusum, ut

tris notus abreptas in saxa latentia torquet,
saxa vocant Itali mediis quae in fluctibus aras:

est enim ordo hic, tris abreptas notus in saxa torquet, quae saxa in mediis fluctibus latentia Itali aras vocant.

Hyperbole est dictio fidem excedens augendi minuendive causa: augendi, ut nive candidior, minuendi, ut tardior testudine.

Allegoria est tropus, quo aliud significatur quam dicitur, ut

et iam tempus equum fumantia solvere colla,

hoc est 'carmen finire' huius species multae sunt, ex quibus eminent septem, ironia antiphrasis aenigma charientismos paroemia sarcasmos astismos. ironia est tropus per contrarium quod conatur ostendens, ut ||

egregiam vero laudem et spolia ampla refertis

1 et iam prima aurora nouo *LP: Verg. Aen.* IIII 584 2 nimio] *Verg. georg.* III 135 5 temesis *L* themesis *Ps* thimesis *S* 6 sinthesis *S* 8 torrere] *Verg. Aen.* I 179 9 Italiam] *Verg. Aen.* I 13 10 diuersae *P* 12 Aeneas] *Verg. Aen.* I 643 13 passus est amor rapidumque *P* 14 Temesis *L* Timesis *S* Themesis *Ps* 15 septem] *Verg. georg.* III 381 16 xaso *S.* '*qui locus in Servio* (*in Verg. Aen.* I 412) *manuscripto Sertorii Quadrimani, ut mihi ipse significavit, aperte ex Ennio affertur*' *Columna in Enn. fragm. p.* 151 *ed. Hess.: Ennio tribuit Sergius cod. Lavant. f.* 74 comminuit *S* 17 Massali *Iulianus. Ennii annalibus versum adscripsit Columna Enn. fragm. p.* 149 *ed. Hess., contra quem dixit Kochius exercit. crit. in priscos poetas Rom.* (*Bonnae a.* 1851) *p.* 2: *Lucilii esse coniecit Bergkius annal. philol. nov. t.* 82 (*a.* 1861) *p.* 637 portant *ς* litor&anas *S* litoratanas *s* 18 hoc est septemtrione cerebrum et masilitanas *S, om. P* Sinchisis *L* Synchesis *P* Sinthesis *S* Sincresis *s* 20 tres *SP: Verg. Aen.* I 108 adreptas *S* 22 est — fluctibus *om. S* 24 fidem excedens dictio *L* 27 et iam] *Verg. georg.* II 542 30 contraria *S* contrarium *s* extendens *S* ostendens *s* 31 egregiam] *Verg. Aen.* IIII 93

tuque puerque tuus

et cetera. hanc nisi gravitas pronuntiationis adiuverit, confiteri videbitur quod negare contendit. antiphrasis est unius verbi ironia, ut [bellum lucus et Parcae] bellum, hoc est minime bellum, et lucus eo quod non luceat, et Parcae eo quod nulli parcant. aenigma est obscura sententia per occultam similitudinem rerum, ut

mater me genuit, eadem mox gignitur ex me,

cum significet aquam in glaciem concrescere et ex eadem rursus effluere. charientismos est tropus, quo dura dictu gratius proferuntur, ut cum interrogantibus nobis, numquis nos quaesierit, respondetur 'bona fortuna'; exinde intellegitur neminem nos quaesisse. paroemia est accommodatum rebus temporibusque proverbium, ut 'adversum stimulum calces' et 'lupus in fabula'. sarcasmos est plena odio atque hostilis inrisio, ut

en agros et quam bello, Troiane, petisti,
Hesperiam metire iacens.

| astismos est tropus multiplex numerosaeque virtutis. namque astismos putatur quidquid simplicitate rustica caret et faceta satis urbanitate expolitum est, ut est illud

qui Bavium non odit amet tua carmina, Maevi,
atque idem iungat vulpes et mulgeat hircos.

Homoeosis est minus notae rei per similitudinem eius quae magis nota est demonstratio. huius species sunt tres, icon parabole paradigma. icon est personarum inter se vel eorum quae personis accidunt conparatio, ut 'os humerosque deo similis'. parabole est rerum genere dissimilium conparatio, ut

qualis mugitus fugit cum saucius aram
taurus

et cetera. || paradigma est enarratio exempli hortantis aut deterrentis: hortantis, ut

Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricos penetrare sinus

et cetera; deterrentis, ut

at non sic Phrygius penetrat Lacedaemona pastor
Ledaeamque Helenam Troianas vexit ad urbes.

1 tuque puerque tuus *om. LP* 3 ut bellum lucus parce Enigma *L:* bellum lucus et Parcae *om. P* 8 significet *Ls* significat *SP* concrescere *L* conuertere *SP* 10 num quis nos *L* quis nos *S* num nos *P* 11 exinde *LP* et exiade *s*: *in S quid olim fuerit non adparet* 14 en] *Verg. Aen.* XII 359 16 innumerossaeque *P* 19 qui] *Verg. bucol.* 3, 90 banium *s* uanium *L* uabium *Sp* abium *P* 24 os] *Verg. Aen.* I 589 26 qualis] *Verg. Aen.* II 223 30 Antenor] *Verg. Aen.* I 242 31 Illyricos penetrare sinus *om. S* 33 an *S* at *s*: *Verg. Aen.* VII 363 34 troianam uexit ad urbem *L*

MARII SERVII HONORATI

COMMENTARIVS IN ARTEM DONATI

DE FINALIBVS AD AQVILINVM

DE CENTVM METRIS

DE METRIS HORATII.

SERVII COMMENTARIVS IN ARTEM DONATI.

p. 1779 P.

Ars dicta est vel ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est a virtute, quam Graeci unius cuiusque rei scientiam vocant; vel certe ideo ars dicitur, quod artis praeceptis cuncta concludat, id est angustis et brevibus. plerique artem scribentes a litterarum tractatu inchoaverunt, plerique a voce, plerique a definitione artis grammaticae. sed omnes videntur errasse. non enim propriam rem officii sui tractaverunt, sed communem et cum oratoribus et cum philosophis. nam de litteris tractare et orator potest; de voce nemo magis quam philosophi tractant; definitio etiam Aristotelicorum est. unde proprie Donatus et doctius, qui ab octo partibus inchoavit, quae specialiter ad grammaticos pertinent.

Nomen dictum est eo, quod res nobis efficit notas; pronomen, quia fungitur officio nominis, ut siquis dicat 'Virgilius fecit bucolica, ipse scripsit georgica'. verbum dictum est eo, quod verberato aere motu linguae haec pars orationis inventa sit, et licet omnes orationes cum hac oratione misceantur, tamen speciale sibi haec pars hoc nomen efficit eo, quod hac frequenter utamur in elocutione, in tantum ut dicamus 'verba fecit apud populum Tullius', 'verba fecit Tullius in senatu'. adverbium

P codex Parisinus 7530, *cuius integra exhibita est scriptura*
ς exemplaria olim inpressa, ex quibus adhibita sunt haec,
editio princeps Veneta Nicolai Iensoni
editio Mediolanensis a. 1513
editio Ascensiana Parisiis a. 1516.
in his editi sunt commentarii in utramque artem de partibus orationis, alter Servii nomine inscriptus, 'Servii Honorati in secundam Donati editionem interpretatio' (*p.* 1779 — 1800 *ed. Putsch.*), *alter Sergii ita*, 'Sergii grammatici in secundam Donati editionem commentarius' (*p.* 1837 — 1856 *ed. Putsch.*). *reliqua ex Parisino codice nunc primum edita sunt.*

1 INCIP̄ PARS SERGII *P* SERVII HONORATI IN SECUNDAM DONATI EDITIONEM INTERPRETATIO *ς* 5 incoauerunt *P* 10 docte *ς* incoauit *P* 12 DE NOMINE Nomen *P* 18 in senatum *P*

dictum est, quia numquam recedit a verbo: sive enim dicam 'cras facio', 'hodie dico', invenias adverbia verbis cohaerentia. participium vocatur, quoniam partem tenet nominis, partem verbi, quasi particapium. nam a nomine habet genera *et casus*, a verbo *tempora et* significationes, ab utroque nu||merum et figuram. coniunctio dicta est, quia coniungit elocutiones, ut 'ego et tu eamus'. praepositio dicitur, quoniam in loquendo praeponitur: dicimus enim 'ante templum est', non 'templum ante est'. interiectio dicta est, quia interponitur ad exprimendos animi affectus, ut puta 'heu mortuus est'. in his autem octo partibus naturalis est ordo. rite enim nomen primum ponitur, quod ex ipso omnium rerum notitia procreatur. post hoc debet sequi pronomen, quia nominis officio fungitur nec debet ab eius significatione divelli. inde sequitur verbum, quo diximus nos frequenter uti. inde adverbium, quod a verbo numquam recedit. participium autem rite post nomen et verbum ponitur, quod ex partibus utriusque natum est. praepositio cum vel verbo vel nomini praeponitur, et ipsa iuste hoc loco posita est, illis iam ante praedictis, quibus praeponitur. similiter coniunctio, quae coniungit omnia, non debet primum locum tenere. primo enim debemus scire, quae res coniungantur, tunc unde coniungantur. interiectio ideo ultima posita est, quod nihil aliud exprimit nisi affectus animi, qui raro interponuntur.

DE NOMINE.

'Nomen est pars orationis cum casu corpus aut rem proprie communiterve significans'. in omnibus partibus orationis definitiones ita esse debent, ut et segregent ab aliis partibus et ipsius partis quam definiunt aliquam proprietatem dicant. igitur quod dixit nomen partem esse orationis, segregavit *a* sibilis plausibus et quidquid confusae voci datur. quod autem dixit 'cum casu', segregavit a verbis adverbiis praepositionibus coniunctionibus. quod autem dixit corpus aut rem significare, hoc ipsius || proprium est. corporale autem nomen vel incorporale grammatici ita definierunt, ut corporale sit quidquid videtur et tangitur, ut lapis, incorporale quod nec videtur nec tangitur, ut pietas. item dicit aliam proprietatem, 'quod aut proprium aliquid significat aut appellativum.' nam proprium est quod unius est, ut Hector, appellativum quod multorum est, ut homo. scire debemus inveniri frequenter nomina appellativa quae fiunt propria, ut est

1 siue enim dicas cras facio inuenies ς. *videntur autem alia etiam adverbiorum exempla excidisse* 3 partemque uerbi ς 4 a nomine habet genera et casus, a uerbo tempora et significationes ς *et Sergius p.* 485 *ed. Lind.* a nomine habet genera a uerbo significationes *P* 5 quia coniungat ς quae coniunget *P* 6 *definitionem praepositionis* praepositio — ante est *post definitionem coniunctionis* coniunctio — eamus *transposuit* ς: *cf. Serg. p.* 485 *ed. Lind.* 8 quae interponitur *P* quod interponitur ς
17 quae coniunget *P* quia coniungit ς 18 res coniunguntur ς res coniungitur *P* tunc unde coniungatur *P*, *om.* ς 26 segregauit sibilis plausibus *P* segregauit syllabas a plausibus ς

felix, quae communi sensu facile dinoscuntur. illud etiam scire debemus, quia, si proprium est quod unius est, numerum tantum modo recipit singularem. neque enim potest res unius in pluralitatem cadere. nam quod propria nomina pluraliter declinantur, sciendum est non ab unius nomine procreatum numerum pluralem, sed multitudine nominum hoc facere. rite enim dixit Virgilius Marios et Camillos, quoniam plures fuerunt. appellativum autem nomen cum sit res multorum, recipit tamen et numerum singularem. in multis enim etiam unus tenetur.

Conparationis gradus sunt tres, positivus, ut doctus, conparativus, ut doctior, superlativus, ut doctissimus. plerique nolunt conparativum esse doctiorem, dicentes non esse conparationem, quando doctior dicimus, quia non conparet sed praeferat. sed errant: nam omnis conparatio id agit, ut alterum praeferat. illa enim quae aequat similitudo est potius quam conparatio. positivus autem omnia recipit genera, masculinum, ut hic doctus, femininum, ut haec docta, neutrum, ut hoc doctum, commune, ut docilis, omne, ut amans. conparativus vero gradus duo tantum suscipit genera, commune, ut doctior, neutrum, ut doctius; superlativus tria tantum, masculinum, ut doctissimus, femininum, ut doctissima, neutrum, ut doctissimum. praeterea non omnia recipiunt conparationem, sed ea quae sunt qualitatis et quantitatis. qualitas autem et quantitas aut ab animo dicitur, ut doctus, aut a corpore, ut candidus niger, aut a fortuna, ut miser, aut a mensura, ut longus. quare quaesitum || est, utrum Latinior diceretur, quod tunc dicitur, cum pro diserto ponitur, ut sit Latinior, quo modo disertior; cum autem gentem significat, non potest conparari. ita enim non possumus dicere Latinior, quem ad modum *nec* Graecior. conparativus autem gradus iungitur casibus tribus, ablativo, septimo, et nominativo interposita particula quam: ablativo, ut 'doctior ab illo', septimo, ut 'doctior illo', nominativo, ut 'doctior hic quam ille'. sed frequenter utimur septimo, ablativo paene numquam. superlativus vero gradus genetivo tantum plurali adiungitur, ut 'doctissimus illorum'. quamquam et singulari cohaereat, quotiens nomen est enuntiatione singulare, intellectu plurale, ut, 'o Danaum fortissime gentis Tydide.' illud sane servandum est, quod et postea tractatum est, conparativum gradum nos et nostro et extraneo generi coniungere, superlativum autem tantum nostro. dicimus enim 'velocior homo hominibus' et 'velocior homo canibus', quoniam conparativus est gradus; superlativum vero gradum tantum nostro praeferimus generi, ut 'velocissimus homo hominum'. nemo enim dicit 'velocissimus homo equorum'.

Genera dicta sunt ab eo, quod generant, atque ideo duo sunt tan-

5 multitudinem ς recte enim ς 6 Virgilius] *georg.* II 169 plures ς plurales *P et princeps editio* 12 conparat sed praeferat ς conparat sed proferat *P* 24 qua modo disertior *P* 25 quomodo nec graecior ς: nec *om. P* 32 o Danaum] *Verg. Aen.* I 96 tydidem *P* 39 Genera] *cf. Serg. p.* 491 *ed. Lind.*

tum genera principalia, masculinum et femininum. haec enim sexus tantum generat. genera autem aut naturalia sunt, aut ex auctoritate descendunt: naturalia sunt, ut vir mulier; auctoritate descendunt, ut hic paries, haec fenestra. in his enim naturalem nullum intellegimus sexum, sed eum sequimur, quem firmavit auctoritas. cetera vero genera a superioribus veniunt, ut est neutrum, quod nec masculinum est nec femininum, commune, quod et masculinum et femininum, omne, quod omnia supra dicta continet genera, epicoenon vero, quod confusum continet sexum. nam inter commune et epicoenon hoc interest, quod commune est, ubi visu secernimus sexum, ut canis; epicoenon est e contrario, ubi visu non secernimus sexum, ut piscis. inter epicoenon et commune hoc interest, quod in communi articulo secer||nimus sexum, ut hic canis vel haec canis: in epicoeno vero unus articulus sumitur et utrumque sexum intellegimus, ut haec aquila. eum autem sumimus articulum, quem auctoritas dederit. nam cum naturaliter non possumus in epicoenis sexum deprehendere, debemus auctoritate firmari.

Numerus aut singularis est aut pluralis. dualis vero Graecus non usurpatur nisi in nominibus duobus, quae sunt haec, duo et ambo, atque ideo etiam inaequaliter declinantur.

Figura aut simplex est aut conposita: simplex, quae unam rem continet atque naturalis est, ut doctus; conposita vero, quae ex arte fit et duas res habet, ut indoctus. conposita autem figura fit quattuor modis, qui in arte sunt positi. quod autem dicit 'ex corruptis', ita intellegere debemus, ut tunc intellegamus corrupta esse in conpositione, quotiens resoluta possunt *esse* integra: ut siqui dicat concipio, iure dicitur corruptum, quia, si solvatur, facit capio, quod est integrum; et conficio facit facio et similia.

Ablativus singularis regit genetivum dativum et ablativum pluralem secundum regulas in arte positas. sed illud quod dicit 'ablativo e producta vel correpta terminata', ita intellegendum est, ut tunc producta sit, quotiens genetivus singularis ei terminatus sit; cum vero is fuerit terminatus idem genetivus singularis, *correpta*, ut huius patris, ab hoc patre. ideo autem Latini voluerunt ab ablativo singulari regulas sumere, quoniam hic casus Latinus est, nec eum habent Graeci; et ille utique casus debuit regulas Latinis nominibus dare, qui proprius Latinorum est.

Omnia nomina, quae in rerum natura sunt, quinque regulis continentur, quae regulae apud Donatum quidem non sunt propter conpendium, tamen tenendae sunt. colliguntur autem istae regulae de genetivo

1 hi enim sexus tantum generant ς 11 sexum ς sexu *P* 16 auctoritate ς auctoritatem *P* 17 aut singularis ς autem singularis *P et princeps editio* 18 nominibus ς omnibus *P* 25 esse *om. P:* resoluta integrari possunt ς hoc teneamus illa esse corrupta quae resoluta possunt esse integra *Sergius p.* 494 *ed. Lind.: cf. Pompei. p.* 166 30 tunc ς nunc *P* 32 correpta *om. P*ς, *add. Putschius* 36 Omnia] *cf. Serg. p.* 497 *ed. Lind.*

singulari: nam is casus quinque finibus terminatur, aut ae diphthongo, ut Musa Musae, aut i, ut doctus docti, aut is, ut pa||ter patris, aut us, ut hic fluctus huius fluctus, aut ei, ut hic vel haec dies huius diei. ergo cum invenerimus aliquod nomen, de cuius declinatione dubitatur, quaerendus nobis erit praecipue genetivus; qui inventus si ae fuerit terminatus, ad similitudinem Musae declinabitur. ita et in reliquis fiet. sed constat Graeca nomina etiam Graece posse declinari. plane duo praecipue casus in his regulis sollicite proferre debemus, vocativum secundae declinationis et ablativum tertiae, in quibus contra regulas plurimum sibi adsumpsit auctoritas. vocativus enim singularis secundae declinationis tunc in i exibit, cum nominativus singularis in ius fuerit terminatus in genere masculino in proprio nomine, ut hic Mercurius o Mercuri. hoc enim nomen et ius terminat nominativum et masculinum est et proprium. si autem nominativus us terminatur, ut hic doctus, vocativum facit o docte; et si appellativum sit, licet ius terminatur, ut hic impius o impie facit, hic egregius o egregie. sed huic regulae contrarium est hic filius o fili. quare maiores nostri timentes ipsum vocativum similem fecerunt nominativo, ut Virgilius dicit

corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum,

et 'Lucius Octavius iudex esto'. ablativus vero tertiae declinationis, qui et i et e terminatur, multum confusus est. tamen hoc servare debemus, ut, cum [vel] nomen fuerit generis communis, quod in is mittit nominativum et genetivum, ablativum i terminemus, ut hic et haec docilis ab hoc et ab hac docili: item neutra omnia, quae e terminantur in nominativo, ut hoc mare ab hoc mari. ea vero quae x littera terminantur in e exeunt, ut hic calix ab hoc calice, haec paelex ab hac paelice, haec lex ab hac lege et similia. item omnia participia e terminantur, ut ab hoc calente, ab hoc furente; quae si nomina fuerint, i magis terminabuntur: item quae or terminantur in nominativo, ut doctior clarior minor maior: facit enim a doctiore clariore minore maiore. reliqua vero sic ambigua sunt, ut vix etiam || auctoritate firmentur. nam et ab hac navi et ab hac nave legimus, et ab hac puppi et ab hac puppe, et ab hoc igni et ab hoc igne. in quibus omnibus meliorum auctoritas sequenda est.

DE PRONOMINE.

Pronomen dictum est, quia ponitur pro nomine, ut siquis dicat 'Vergilius scripsit bucolica, ipse scripsit georgica.' nec tamen videntur pronomina, quoniam nominum funguntur officio, esse nomina. nam etsi nominum vim exprimant, non tamen plene exprimunt. nomina enim posita plenas faciunt elocutiones, pronomina semiplenas. item nomina posita

18 Virgilius] *Aen.* VIII 77 22 vel *om.* ς 25 x littera terminatur *P*
26 haec pelex ab hac pelice *P* 28 ab hoc furente ς ab hoc fruente *P*

p. 1785. 86 P.

velut inchoant elocutiones, pronomina autem velut conplent. qualitas pronominum principaliter bipertita est. omnia enim pronomina aut finita sunt aut infinita. finita sunt quae recipiunt personas, id est quae definiunt personas, et sunt tantum tria, ego tu ille. sed ille plerumque variat. nam si ad praesentis personam referatur, tunc vere finitum est; si de absente dicatur, minus quam finitum est. infinita autem pronomina varias habent species. nam licet omnia quaecumque non recipiunt personas infinita sint, tamen alia dicuntur generaliter infinita, alia minus quam finita, alia articularia vel demonstrativa, alia possessiva. generaliter infinita sunt quae cuicumque personae aptari possunt, ut est quis; et sunt haec septem tantum, quis qualis talis quantus tantus quotus totus. minus quam finita dicuntur quae commemorationem habent notarum personarum, ut est ipse: haec sunt sex tantum, ipse iste is hic idem sui. sed ex his alia sunt quae absentes personas significant, alia quae praesentes: absentes reliqua omnia; praesentes haec tantum, iste ista istud et hic haec hoc, quae non nulli pronomina etiam articularia vocant, eo quod more Graeco cum nominibus declinantur. possessiva dicuntur pronomina quae nos aliquid possidere ostendunt, ut est meus || tuus. haec in quattuor partes dividuntur. aut enim utraque parte singularia sunt, aut utraque pluralia, aut intrinsecus singularia, extrinsecus pluralia, aut intrinsecus pluralia, extrinsecus singularia. utraque parte singularia sunt, ubi et persona possidentis et possessi una est, ut meus; utraque parte pluralia, ubi multi sunt qui possidentur et multi qui possident, ut est nostri; intrinsecus singularia, extrinsecus pluralia sunt quae possidentis unam personam ostendunt, possessorum plurimas, ut est mei, vel e contrario, ut est noster. intrinsecus autem dicitur quod pertinet ad personam possidentis, extrinsecus quod pertinet ad personam possessi. sunt autem possessiva pronomina quinque tantum, meus tuus suus noster vester. absque his pronominibus, quae omnia sunt viginti et unum, nullum aliud, quod suam originem habeat, poterit reperiri; sed siqua sunt, conpositione fiunt.

Scire autem debemus in declinatione pronominum plerumque sub una significatione casus varie proferri, ut est quis vel qui: nam possumus dicere 'quis tibi fecit iniuriam' et 'qui tibi fecit iniuriam'. item invenitur genetivus duplex, ut mei vel mis, tui vel tis: nam possumus dicere 'mei causa te peto' *et 'mis causa te peto' et 'tui causa te peto' et 'tis causa te peto'*. sed mis et tis de usu recesserunt. item ablativus singu-

1 incoant *P* 4 uariatur ς 7 recipiunt ς excipiunt *P* 10 quae cuius personae attari *P* quae unicuique personae aptari ς: generaliter infinitum dicitur quod potest cuicumque aptari personae *Sergius p.* 503 *ed. Lind.* 15 et hic et haec et hoc *P* 30 suam ς sua *P* 33 quis uel qui. Nam possumus dicere mei causa te peto et mis causa te peto et tis causa te peto. sed mis ς 36 et mis — tis causa te peto *om. P:* dicimus enim tui causa te rogo et tis causa te rogo, mis causa te rogo et mei causa te rogo *Sergius p.* 506 *ed. Lind.*

laris aliquando varie terminatur, ut a quo vel a qui. nam dicimus 'a quo venisti' et 'a qui venisti'; sed a qui in usu esse desiit. dativus etiam et ablativus pluralis plerumque varii sunt: dicimus enim et a quis et a quibus. qui quidem videntur hac ratione variari, quoniam ablativus singularis inventus est varius. scimus enim quia omnia quae o terminantur in is mittunt, quae i, in bus. ergo sicut dicimus ab hoc docto ab his doctis, ita dicimus a quo a quis. item sicut dicimus a puppi a puppibus, ita dicimus a qui a quibus. sed pronomina quem ad modum in declinatione duplicant casus, ita plerumque minuunt. nam sunt pronomina ubi tantum modo genetivi sunt * ut eccum eccam ellum; sunt ubi nominativus et vocativus deest, ut sui sibi se a se; sunt ubi vocativus tantum deest, ut in pronomine quod est ego.

|| DE VERBO.

'Verbum est pars orationis cum tempore et persona sine casu'. quod dixit 'cum tempore et persona', conexum intellegendum est. neutrum enim potest in verbo ab altero separari. nam si solam personam velis intellegere, pronomen est; si solum tempus, participium est: si utrumque simul, tum verbum est. quod autem adiecit casu carere, non velut superflue est positum. quis enim nescit verbum casu carere? sed timuit propter illas elocutiones, quae sic formantur, quasi casum habeant, ut 'da mihi bibere'. sic est enim 'da mihi bibere', ut si dicas 'da mihi vinum', quod utique casum habet. ne qui ergo putarent propter similitudinem elocutionum casum modo infinito adtribui, ideo dixit penitus casum a verbo repelli. nam illae elocutiones non casum recipiunt, sed Graecam elocutionem sequuntur.

Qualitas verborum dividitur in modos et in formas. modi omnes sunt octo, indicativus imperativus promissivus optativus coniunctivus infinitus inpersonalis gerundi. sed ex his quinque volunt esse legitimos; de tribus vero dubitatur, id est de promissivo inpersonali gerundi. indicativus dicitur modus, quoniam per ipsum quod gerimus indicamus, ut est lego; imperativus, quoniam per ipsum imperamus, ut est lege; optativus, quoniam habet adverbium optantis, ut utinam legam. coniunctivum vero modum non ideo coniunctivum dicimus, quia habet aliquid coniunctum, id est cum (nam et optativus inciperet esse coniunctivus, quia habet adverbium coniunctum utinam); sed ideo dictus est coniunctivus, quia in loquendo, cum solus locutionem inplere non poterit, coniungit sibi indicativum, ut 'cum scripsero faciam' et 'cum dixero legam'. infinitus dicitur modus, quia non definit personas, sed omnes tres uno modo pro-

2 desiit ς desit *P* 5 quae o terminatur ς quae ON terminantur *P* 6 i *om. P, add.* ς 7 a quo a quis ς a quo quis *P* 10 genetivi] accusativi *Putschius: lacunam indicavi, qua exempla pronominum casus tantum genetivi exciderunt: cf. Pomp. p.* 257 11 et vocativus *om. P, add.* ς 18 non *om.* ς 20 formantur ς firmantur *P* 38 uno uerbo ς

fert, id est legere. ceteri vero modi in personis differentiam faciunt, quod probatur hac elocutione, 'legere volo, le||gere vis, legere vult.' nam quoniam volo vis vult indicativus est modus, differentia facta est personarum; quoniam vero legere infinitus est, omnes uno modo prolatae sunt. hi sunt generales modi. illi vero tres, de quibus dubitatur, ita explicandi sunt. qui negant promissivum modum esse, hoc asserunt, superflue hunc modum putari, quoniam indicativi modi sit tempus futurum, id est legam scribam. qui autem dicunt proprium modum esse, negant indicativum modum tempus futurum per rerum naturam habere posse. nam si indicativus ideo dictus est, quod per ipsum indicamus, nemo autem indicat nisi quae novit, futurum non potest habere, quia nemo indicat ea quae nescit. de inpersonali autem modo hoc loquuntur. plerique hunc modum dicunt, quia sic de verbo nascitur, quem ad modum ceteri modi, ut lego lege legito. sed tamen non probatur modus esse, sed verbum. nam cum unus quisque modus non possit currere per modos, relinquitur ut hic non sit modus qui currit per modos. nam habet indicativum legitur, imperativum legatur, coniunctivum cum legatur. item gerundi quem dicunt modum, plerique negant eum modum esse, sed dicunt participiorum a passivo futuri et praeteriti esse declinationem. sed est modus, quia in u desinit ultimo tempore suo, in quam litteram nullum desinit participium, et significationem habet tam agentis quam patientis, quod utique non haberet, si participium passivum esset. etenim cum dicimus cantando, et agentis et patientis habet significationem, quod probatur teste Virgilio: nam ubi dicit 'cantando tu illum', agentis significationem ostendit; ubi dicit 'cantando rumpitur anguis', patientis.

Formae sunt quattuor, per quas non declinatio, sed significatio verborum explicatur: quae ideo quattuor sunt, quoniam [non] omne quod agimus quattuor temporum officio continetur. nam aut cogitamus utrum agendum sit, aut quod placuit inchoamus, aut inchoata conplemus; aut conpleta iteramus. idcirco etiam ipsae for||mae haec nomina accipiunt. una enim meditativa, quae non agere nos aliquid, sed adhuc velle agere ostendit, ut est lecturio: significat enim non lego, sed legere volo. secunda est inchoativa, quae nos aliquid initiare ostendit, ut est calesco, quod significat calere incipio. tertia est perfecta, ut lego, quae plenum ostendit actum. quarta est frequentativa, quae nos aliquid saepe agere

6 superfluo *P:* esse superfluum hunc putari modum ς 13 quemammodum *P* 14 ut lego lege legitur ς ut lego legi legitur *Putschius* 20 in u] in o *P:* nam si participia sunt, quid faciemus de eo quod est lectu? nam nullum participium per rerum naturam u littera terminatur ablativo casu *Sergius p.* 510 *ed. Lind.* 24 cantando tu] *Verg. bucol.* 3, 25 25 cantando rumpitur] *Verg. bucol.* 8, 71 28 quoniam non omne *P:* non *om.* ς. *fortasse* quoniam ratione omne 29 continetur ς continentur *P* 30 incoamus aut incoata *P* 31 acceperunt ς 34 incoatiua *P* *itemque postea* quae aliquid nos nuntiare ς

ostendit, ut lectito: significat enim saepe lego. quas formas plerique veluti inutiles refutare volunt, sed convincuntur secundum rationem naturalem. multa enim sunt, quae proprie explicari non possunt nisi istis. meditativa autem forma in rio desinit, ut scripturio parturio. inchoativa autem verba quinque regulis continentur, quarum si una defuerit, inchoativa non erunt. debent enim in sco syllabam exire et originem ducere a neutrali verbo et tertiae esse coniugationis correptae et carere tempore perfecto et plusquamperfecto, carere etiam participio futuri temporis. ideo autem inchoativa carent tempore perfecto, quoniam quae inchoantur nihil perfectum habere debent. frequentativa forma in to quando exit, semper primae coniugationis est, ut lectito lectitas, cursito cursitas, scriptito scriptitas. si autem in so exeat, etiam tertiae esse potest, ut lacesso lacessis et facesso facessis.

Coniugationes tres sunt nomina habentes ab ordine litterarum. quaeruntur autem quinque rebus, id est indicativo modo, tempore praesenti, numero singulari, secunda persona, ante litteras vel ante syllabas: ante litteras in verbis activis et neutralibus, ante syllabas in ceteris, id est passivis communibus deponentibus. ergo ubi a fuerit, prima coniugatio est, ut amo amas; ubi e, secunda, ut doceo doces; ubi i, tertia, ut lego legis: sed tertia plerumque et correpta est et producta, quod deprehenditur hac ratione. si correpta fuerit, in passivo ante *ultimam* syllabam e habebit, ut lego legis, legor legeris; si autem producta fuerit, i reservabit in passivo, ut nutrio || nutris, nutrior nutriris. quae varietas etiam de imperativo modo colligitur: nam tertia correpta in e exit, ut lege, tertia producta in i, ut nutri: item infiniti modi paenultima syllaba, quae si longa fuerit, productam coniugationem esse demonstrat, ut nutrire; si brevis, correptam esse significat, ut legere. hae autem coniugationes futurum tempus indicativi modi varie mittunt. nam prima et secunda coniugationes in bo ducunt, ut amo amas amabo, doceo doces docebo. tertia vero correpta in am tantum mittit, ut lego legis legam. tertia producta duas habet regulas requirendas indicativi modi tempore praesenti: si ante o ultimam e fuerit correpta, in bo tantum mittit, ut exeo exibo; si autem i habuerit ante o, futurum tempus et in am et in bo mittit, ut servio serviam servibo. quas regulas Probus artifex tuetur.

Verborum genera quinque sunt, activa passiva neutra communia deponentia. quaecumque sint illis definitionibus, quae in arte lectae sunt varie, tamen, quantum ad significationes pertinet, omnia ista quinque duas habent significationes, id est aut agentis aut patientis. hinc est quod in

21 ante syllabam *P* penultima syllaba ς 31 ante o ultima e fuerit correpta *P* ante o ultimum e fuerit correptum ς 34 Probus] *instit. art. p.* 419 *ed. Vindob.*: *cf. Pompei. p.* 491 36 quaecunque ille sint diffinitiones quae hic lectae sunt: uarie tamen quantum ad significationes id pertinet ς. *fortasse* quae cum sint — varia lecta *P* 38 id est ut agentis *P*

neutrali verbo et agentis invenimus significationem, ut nato, et patientis, ut vapulo. item in deponenti verbo, ubi sola utique debuit esse passiva significatio, et agentis non numquam invenitur, ut est loquor. confusio autem communis verbi casibus segregatur. nam si accusativum casum iungas, agentis est, ut criminor illum; si ablativum, patientis, ut criminor ab illo.

Tempora sunt quinque: praesens, quod agitur, ut lego; praeteritum inperfectum, quod omissum est et non conpletum, ut legebam; praeteritum perfectum, quod conpletum est paulo ante, ut legi; praeteritum plusquamperfectum, quod conpletum est olim, ut legeram; futurum, quod inminet, ut legam. unde vitiose locuntur qui dicunt 'expecta, modo egredior.' nam iungunt significationem futuram et praesens tem||pus. item qui dicunt 'cras tibi lego lectionem' vitiose locuntur. nam cum lego praesentis temporis sit, cras vero adverbium futurum, utique haec locutio non cohaeret. tractandum etiam illud, an sana esset locutio haec, 'cras legam', an 'cras lego'. 'cras lego', ut diximus, vitiosum est; 'cras' autem 'legam' ideo non nulli vitiosum iudicant, quoniam duo futura quasi in aliud futurum nos differunt.

Modi varie tempora recipiunt. indicativus enim omnia quinque supra dicta habet tempora; imperativus vero duo tantum, praesens et futurum; optativus tria, sed geminata: nam praesens et inperfectum pro uno est: item perfectum et plusquamperfectum habet et futurum. coniunctivus tot tempora habet, quot et indicativus. infinitivus tria habet tempora, praesens praeteritum futurum. sed scire debemus in omnibus passivis verbis praeterita tempora, id est perfectum et plusquamperfectum, habere ulteriora praeterita. personas omnes modi segregatas habent absque infinito, ubi confusae sunt, ut diximus. modus autem imperativus habet difficultatem personarum, quae talis est. prima persona in tempore praesenti deficit, sed in numero singulari; ceterum in numero plurali non deficit. ideo autem deficere creditur, quoniam omne imperativum in alium procedit, id est secunda persona nascitur. in tempore vero futuro tam in numero singulari quam in numero plurali prima persona deficit; secunda vero et tertia in numero singulari uno modo proferuntur, ut legito tu, legito ille, ut est apud Virgilium

tertius Argolica hac galea contentus abito.

nam si dicam legito legat, legito quidem erit tempus futurum, legat vero praesens. item tertia persona numeri pluralis his regulis continetur: indicativo modo tempore praesenti tertie persona numero plurali o accipit et facit hanc personam imperativi modi per omnes coniugationes, ut amant amanto, do||cent docento, legunt legunto, nutriunt nutriunto; quod servavere maiores, ut ait Horatius

11 egrediar *Pς* 15 esset] sit ς 25 ulteriora praeterita ς ulteriora praeterea *P* 34 apud Virgilium] *Aen.* V 314 41 Horatius] *de art. poet.* 100

et quocumque volent animum auditoris agunto.

nam si diceret agant, tempus praesens ostenderet, non futurum. prima coniugatio et tertia correpta tot syllabas habere debent in secunda persona, quot in prima habent indicativo modo, ut amo amas, lego legis. quidquid autem aliter fecerit, anomalum est, ut edo es, comedo comes.

DE ADVERBIO.

Adverbium dictum est eo, quod necesse habet hanc partem orationis verbum sequi, ut 'cras faciam', 'hodie scribo'. sed non. ut necesse est adverbio sequi verbum, ita necesse erit verbo sequi adverbium. nam quando dico 'facit orator', est elocutio plena, quamquam sine adverbio. potest ergo verbum sine adverbio poni; adverbium autem sine verbo numquam ponitur. in significationibus adverbiorum localia adverbia diligenter advertenda sunt, quae habent quattuor species, in loco, de loco, ad locum et per locum. in loco sunt haec, hic illic ibi intus foris. de loco sunt haec, hinc illinc inde. intus foris uno modo tam in loco quam de loco proferuntur, id est sine coniunctione praepositionis. ad locum sunt haec, huc illuc illo istuc intro foras. per locum sunt haec, hac illac illa. ergo animadvertere debemus, ut, quotiens fuerint adverbia in loco, iungamus verba quae habent significationem in loco, ut puta, ibi sum, illic sedeo, intus *sto* et similia; quotiens sunt autem adverbia quae significant ad locum, iungamus ea his verbis similiter quae habent significationem euntis, ut pergo illuc, vado illo, proficiscor intro et similia. nam siqui dicat 'venio ibi', vitiosum est. venio enim significationis est ad locum, ibi vero in loco est, et duo haec diversa numquam cohaerent. non omnia adverbia recipiunt conparationem, sed ea tantum, quae ducunt originem a no||minibus recipientibus conparationem, ut doctus docte. iure enim dicimus doctius doctissime, quoniam et nomen ipsum doctus facit doctior doctissimus. adverbia autem quae conparantur in positivo gradu duas habent regulas, e et er, ut docte et fortiter; in conparativo unam, ut doctius fortius; in superlativo autem unam e, quod semper productum est, ut doctissime fortissime. quando autem positivus e terminetur, quando er, dativus singularis ostendit. nam e tum terminatur adverbium positivo, cum dativus singularis o fuerit terminatus, ut docto docte, claro clare. tunc autem adverbium er terminatur, cum dativus singularis i fuerit terminatus, ut huic agili agiliter et huic forti fortiter. quae his regulis non serviunt, adverbia anomala sunt.

Nomina provinciarum semper recipiunt praepositiones, ut 'ad Cam-

1 animum auditoris agunto ς animam auditoris angusto *P* 3 debet *P* 4 quicquid *P* 6 de aduerbiis *P* 8 facio *P:* cras faciam hodie legam quottidie scribo ς sed non ut necesse est uerbo sequi aduerbium ita necesse erit aduerbio sequi uerbum *P* sed non ut necesse est uerba sequi aduerbium. ita necesse est aduerbium sequi uerbum ς 20 sto *om. P*ς 23 ibi uero ς ubi uero *P*

paniam pergo', 'de Campania venio', 'in Campania sum'. e contrario nomina civitatium numquam recipiunt praepositiones, quando funguntur vice adverbiorum. verum tamen si ad locum significant, accusativi forma sequenda est, ut 'Carthaginem vado'; si de loco, secundum septimum loquimur, ut 'Carthagine venio'; si in loco, duplex regula est. nam si nomen fuerit secundae declinationis, adverbium in loco fit secundum formam genetivi: dicimus enim 'Deli fui', 'Beneventi fui', quoniam huius Deli, huius Beneventi genetivus est. si autem nomen erit alterius cuiuscumque declinationis, tunc formam sequimur dativi casus: dicimus enim 'Carthagini fui', 'Tiburi fui', quoniam huic Carthagini, huic Tiburi dativus est. sciendum est sane pauca nomina his regulis repugnare, ut est Narbone in Philippicis Ciceronis, 'cum tu Narbone mensas hospitium conuomeres': debuerat enim dicere Narboni. item Vergilius ait 'Turia Carthagine qui nunc Exspectat' [inquit Carthagine], non Carthagini, quod erat regulae. sed Cicero antiptosin fecit figuram, Vergilius vero metri necessitatem mutata regula servavit. generaliter tenendum || est quod adverbiis non debet coniungi praepositio separatim. nemo enim dicit 'de sero', 'de modo'; unde nec 'de mane' dicere debemus, quod plerique in usu habent. sed quoniam legimus 'dum mane novum', id est quoniam legimus hoc ipsum mane iam nomen effectum (genus enim non recipit nisi nomen), videmur ei adicere posse praepositionem. quare tutius loquuntur qui et solum adverbium sine praepositione ponunt, ut 'mane venit', et quando volunt addere praepositionem, genus coniungunt, ut 'de primo mane venio'. iam enim non videtur iungi ei parti orationis quae est mane, sed quae est primo.

DE PARTICIPIO.

Participium dictum est, quasi particapium. habet enim partes a nomine duas, genus et casum, a verbo duas, tempus et significationem, ab utroque duas, numerum et figuram: ideo ab utroque, quoniam numerus et figura tam nomini accidunt quam verbo; illa vero bina his tantum accidunt, a quibus trahuntur.

Genera participiorum sunt haec, masculinum femininum neutrum et omne. masculinum participium in us syllaba terminatur, femininum a, neutrum um, ut lectus lecta lectum, lecturus lectura lecturum, legendus legenda legendum. nam haec sunt duo tempora, praeteritum et futurum, quae genera secundum regulas quas diximus dividunt. praesentis autem

11 repugnare ς pugnare *P* 12 in filippicis *P:* II 30, 75 hospitum *codex Lavantinus Sergii p.* 521 *ed. Lind.* 13 eomuomeres *P* Vergilius] *Aen.* IIII 224 16 seruauit ς sanauit *P* 17 aduerbiis id est solis positis ς 19 dum] *Verg. georg.* III 325 20 id est hoc ipsum mane iam nomen effectum est ς*: fortasse* id est quoniam hoc ipsum mane iam nomen effectum est 34 lecturus] lecturos *P* 35 praeteritum ς praesens *P*

temporis participium semper generis est omnis et duabus clauditur consonantibus, ut est legens.

Casus totidem sunt in participiis, quot in nomine et pronomine. participia autem masculini et neutri secundae sunt declinationis, feminini primae, omnis tertiae, in quo ablativus et i et e terminatur, ut amanti amante. sed scire convenit quod ars exigat ut e littera terminetur; i autem ubi fuerit terminatus ablativus huius participii, necessi||tas est aut metri aut euphoniae.

Tempora in participiis Latinis tria sunt, praesens praeteritum et futurum; regulae tamen quattuor sunt. nam praesens unam habet, quam diximus, ns, ut legens; praeteritum unam, us, ut lectus; futurum vero tempus duas habet regulas, rus et dus, ut lecturus legendus. ideo autem neutrale verbum tot et eadem habet participia, quae et activum, quoniam sic declinatur ut activum: nam participia declinatione noscuntur. deponens autem verbum participium futuri temporis in rus mittit, ut locuturus. nam ideo dictum est deponens, non quod r litteram non deponat, κατὰ ἀντίφρασιν (nam et commune deponens esset: et hoc enim r litteram non relinquit); sed ideo deponens dicitur, quod deponit participium declinationis suae, id est futurum, quod dus syllaba terminatur. nemo enim potest dicere loquendus, licet inveniamus apud poetas hanc usurpationem. commune vero verbum ideo quattuor habet participia, quia commune est, id est agentis et patientis habet significationem; et novimus quod participia duo veniant ab activo et duo a passivo. sane scire debemus quia, licet Latinitas non habeat nec praeteritum participium ab activo nec praesens a passivo, invenitur tamen apud poetas talis elocutio, ubi alterius temporis pro hac significatione ponatur, ut est

et qua vectus Abas et qua grandaevus Aletes:

vectus enim dixit pro eo quod est vehebatur. regulae participiorum ita se habent, ut participium futuri temporis a passivo regat, participium praesentis temporis ab activo, id est ut de participio futuri temporis a passivo sublata dus syllaba et addita s littera faciamus participium praesentis temporis ab activo, vel e contrario. item participium praeteriti temporis a passivo sublata s littera et addita rus syllaba facit participium futuri temporis ab activo, ut lectus lecturus, vel e contrario. sed his regulis repugnant pauca participia nova ratione usurpata, ut est || moriturus, quod nulla ratione dicitur. sublata enim rus syllaba et addita s littera moritus facit, quod Latinitas non habet: nam mortuus dicimus. et illud sciendum est, maiores nostros saepe a verbis neutralibus praeteriti temporis usurpasse participia, ut est regnata triumphata placita nupta pransus cenatus et similia. quibus nos ideo utimur, quoniam auctoritate firmantur; non

8 eyphoniae *P* 11 ns ς ens *P* 15 locuturus] lecturus *P* auxiliaturus ς 18 relinquid *P* 27 et] *Verg. Aen.* I 121 grandebus alethes *P* 35 repugnant ς depugnant *P*

tamen possumus de aliis verbis neutralibus similiter quae non lecta sunt usurpare, sed debemus ea tantum quae lecta sunt dicere.

DE CONIVNCTIONE.

Coniunctiones dictae sunt ab eo, quod coniungant elocutionem. nam siqui dicat 'ego tu eamus', dissidet elocutio; si interponas et et dicas 'ego et tu eamus', incipit cohaerere. copulativae dicuntur eo, quod et verba et sensum copulant, ut siqui dicat 'ego et tu eamus'. nam in hac elocutione et verba coniuncta sunt et sensus: utrumque enim iturum significat. disiunctiva vero penitus contra naturam sermonis fuisset inventa, nisi vel verba coniungeret. nam quid tam contrarium coniunctioni, quam habere speciem disiunctionis? sed ideo disiunctiva dicitur, quod sensum disiungat: nam verba coniungit, ut siqui dicat 'ego aut tu eamus'. nunc enim elocutio coniuncta est, sed sensus disiunctus: non enim utrumque, sed alterum iturum significat. expletivae dicuntur coniunctiones eo, quod additae illud quod minus fuerat explere contendunt, ut siqui dicat neglegenti lege, dicendo lege in eo eum arguit, quod non legit; at si dicat 'saltem lege', in eo arguit, quod nihil omnino agit. inter causales et rationales hoc interest, quod tunc utimur causalibus, cum de causa loquimur, tunc rationalibus, cum de ratione. causa est autem, quae nos inpingit ad aliquid faciendum; ratio autem, qua utimur in faciendo. sed plane sciendum est quod pro rationalibus causales ponere possumus; pro causalibus num||quam ponimus rationales. etenim causa non statim ratione reperitur; ubi autem ratio est, iam causa praecessit. in ordine autem hoc servandum est, quod sunt aliquae quae semper praeponuntur, ut at ast. dicimus enim 'ast ego quae divum incedo regina', non 'ego ast'; et item 'at pater Anchises', non 'pater at Anchises'. postponuntur vero que autem: dicimus enim 'primusque Machaon', non 'que primus Machaon', et 'hoc autem fac', non 'autem hoc fac'. igitur vero et primo et ultimo et medio convenit loco: dicimus enim et 'igitur patres conscripti censuerunt' et 'patres igitur conscripti censuerunt'.

DE PRAEPOSITIONE.

Praepositio dicta est, quod in loquendo praeponitur (dicimus enim 'apud amicum sum'), excepta una praepositione, quae non numquam praeponitur et postponitur, ut tenus (dicimus enim et 'pube tenus' et 'tenus pube'), et excepta altera praepositione, id est cum, scilicet in pronominibus non nullis, ut mecum tecum nobiscum vobiscum, quod con-

2 debemus ς debeamus *P* 3 DE CONIUNCTIONIBUS *P* 5 interponas *corr.* -at *P* 9 desiunctiua *P* 10 vel *om.* ς 16 at si ς ac si *P* 22 non statim rationem recipit ς 24 praeponuntur ς proponuntur *P* 25 ast ego] *Verg. Aen.* I 46 27 primusque] *Verg. Aen.* II 263 33 una] bina *P*ς quae nunquam praeponitur sed postponitur ς 34 dicimus enim pubetenus et non tenus pube ς

tra artem ex aperto dicitur (nemo enim dicit 'cum me', 'cum te' propter cacenphaton). natura enim praepositionis exigebat, ut praeponeretur. accusativae praepositiones sunt xxx, quae accusativo tantum iunguntur vel singulari vel plurali. ex his ad et apud diversas habent significationes. nam ad ad locum significat, ut 'ad patrem vado', apud vero in loco, ut 'apud parentem sum'. sed ad non numquam auctoritate etiam in loco reperitur, ut 'decem fiscos ad senatorem illum relictos', et apud Maronem 'ad Troiam pro caris gesserat Argis'. temptaverunt plerique facere discretionem et in hac elocutione, quae fit de ad et de in, ut 'ad forum venio', 'in forum venio'. etenim 'ad forum venio' est ad forum accedo, 'in forum venio' forum ingredior, ut sit illud prius propinquantis ad locum, hoc autem locum ipsum tenentis, sicut videtur locutus esse Salustius dicendo 'hi utrique ad urbem imperatores erant || inpediti ne triumpharent calumnia paucorum'. nam si necdum triumphaverant, urbem ingressi non fuerant. ergo 'ad urbem' quod dixit, propinquantis significatio habetur, non ingredientis. usque etiam praepositio novo modo sibi aliam coniungit praepositionem: dicimus enim, ut Vergilius 'ad usque columnas exulat'. nec sequi debemus quod non nulli dicunt, usque adverbium esse. multo minus enim sibi iungeret praepositionem, si adverbium fuisset: adverbio enim praepositio separatim non cohaeret. et e et ex praepositiones habent differentiam. nam si pars orationis sequatur a vocali incohans, ex praeponimus, ut 'ex amico'; si autem a consonanti inchoet, e, ut 'e foro'. e contrario autem positae aut hiatum faciunt aut asperitatem, hiatum 'e amico', asperitatem 'ex foro'. clam praepositio, quam Donatus inter ablativas posuit, scire debemus quod indifferenter pro arbitrio dicentis et ablativo iungitur et accusativo: dicimus enim et 'clam patre' et 'clam patrem'. in sub super et subter et accusativae sunt et ablativae; sed apud maiores nostros indifferenter ponebantur, id est nulla lege servata. nam et Virgilius dixit 'rapuitque in fomite flammam' pro 'in fomitem', et Horatius [Naso]

destrictus ensis cui super impia
cervice pendet

pro 'super cervicem', et Cicero 'si forte in eo quaeritis' pro 'in eum', et similia. verum tamen aetas posterior super et subter accusativas fecit. in vero et sub coniunguntur accusativis casibus, cum mutatio est loci, ut 'in forum vado'; 'sub basilicam vado'; tunc iunguntur ablativis,

7 decem] *Cic. in Verr. act.* I 8, 22 8 apud Maronem] *Aen.* I 24 13 Salustius] *Catil.* 30 ire utique imperatores ad urbem erant utrique impediti ς ire utrique imperatores ad urbem erant utique impediti *Putschius* 18 Vergilius] *Aen.* XI 262 29 Vergilius] *Aen.* I 176 30 oratius *P*: *carm.* III 1, 17 32 districtus ensis quod super magna ceruice pendet ς 34 Cicero fortes in eo quiritis ς: si fortes fueritis in eo (*Cic. in Verr. act. sec.* I 1, 3) *Pompeius p.* 401 *et Servius in Verg. Aen.* I 176 36 fecit ς facit *P*

cum permansio est, 'in foro sum', 'sub basilica sum'. haec autem mutatio vel permansio verborum, quae ad elocutionem praeponenda sunt, ratione colligitur. nam pergo proficiscor vado et huius modi mutationem significant, sto sedeo dormio et huius modi permansionem. loquellares praepositiones ideo dicuntur, quia semper cohaerent, ut conduco recipio. cohaerere autem eas res illa significat, quod non patiuntur in significatione interpositionem: nemo enim dicit 'con tibi duco' aut 're illum cipio'. praepositiones cum postpositae fuerint, si casum suum reservent, adhuc praepositiones sunt, ‖ ut 'transtra per et remos'. si autem casum mutent, fiunt adverbia, ut 'tempore post'. sed plerumque metrorum ratione etiam praepositae idem faciunt, ut 'longo post tempore venit'. sciendum est etiam, praepositiones utriusque casus quotiens pro aliis praepositionibus ponuntur, illis eas casibus iungi, quibus iunguntur illae pro quibus ponuntur, ut 'in alterum'. nam quoniam in modo contra significat, accusativo iungenda est, quia contra accusativi casus est. item 'super Priamo rogitans': quoniam super de significat, ablativo iungenda est.

DE INTERIECTIONE.

Interiectiones proprie sunt affectus voce incondita expressi. sed et plenus frequenter sermo pro interiectione habetur, si affectum significet, ut 'pro dolor'.

[Sunt nomina similia participiis praesentis temporis, ut demens legens. ‖ discernuntur autem sic. si nomen fuerit, conparationem recipit, ut dementior; si participium fuerit, non recipit conparationem. inveniuntur nomina similia participiis praeteriti temporis vel potius eadem et participia; sed discernuntur declinatione. nam participia si fuerint, secundae sunt declinationis, ut hic visus huius visi, hic auditus huius auditi; si autem nomina fuerint, erunt quartae declinationis, ut hic visus huius visus, hic auditus huius auditus. quamquam haec quae diximus etiam illa ratione discernimus, quod participium tunc est, cum tempus habet, ut puta 'ille auditus est'; cum autem non habet tempus, nomen est, ut 'auditus meus obtusus est', 'visus meus obtusus est'.]

---

9 transtra] *Verg. Aen.* V 663 10 mutent ς mutuent *P* 11 longo] *Verg. bucol.* 1, 30 12 uenit ς uenis *P* 16 super Priamo] *Verg. Aen.* I 750 22 De participiis transeuntibus in nomina. Sunt nomina *Putschius. tractatum et ab hoc loco et ab ipso Servio alienum in fine eorum quae in minorem artem Donati grammaticus commentatus erat adiecisse videtur librarius.* 24 non recipit comparationem. nemo enim dicit legentior legentissimus. quid si sit nomen non simile participio sed quid sit et participium aliam recipit discretionem, ut est amans, quod et nomen est et participium. nam si sit nomen, genitiuo iungitur, ut amans tui: si autem participium sit, accusatiuo iungitur, ut amans te quemadmodum colens te. si autem inueniantur ς 25 sed *om.* ς 26 sunt declinationis ς sunt declinationes *P* 32 et uisus meus breuis ς

f. 166*. 67 cod. Par.

DE LITTERA.

Litteras Latinas constat Carmentem invenisse, matrem Euandri. quae ideo dictae sunt litterae, quod legentibus iter praebeant, vel quod in legendo iterentur, quasi legiterae. omnes autem litterae principaliter in duas dividuntur partes, in vocales et in consonantes. item ipsae consonantes in duas dividuntur partes, in semivocales et mutas. || vocales dicuntur, quia per se sonant et per se syllabam faciunt, et nullae aliae litterae sine ipsis possunt syllabam facere. consonantes dicuntur, quia non naturaliter sonant, sed mixtae cum vocalibus proferuntur; quae non tam videntur unum quoddam sonare, sed quasi duplex consonare. semivocales dicuntur, quia semis habent de potestate vocalium. nam cum vocales et per se sonant et per se syllabam faciunt, istae per se quidem sonant, sed per se syllabam non faciunt. mutae dictae sunt eo, quod nihil habeant de potestate vocalium. nam nec per se sonant nec per se syllabam faciunt. etenim semivocalibus si detrahas naturales sonos, vel paululum sonant; mutis si detrahas, nihil sonabunt. vocales sunt quinque, a e i o u. ex his duae, e et o, aliter sonant productae, aliter correptae. nam o productum quando est, ore sublato vox sonat, ut Roma; quando correptum, de labris vox exprimitur, ut rosa. item e quando producitur, vicinum est ad sonum i litterae, ut meta; quando autem correptum, vicinum est ad sonum diphthongi, ut equus. i vero et u varias habent potestates: sunt enim vocales consonantes mediae nihil digammi duplices. sed ut sint vocales consonantes et mediae, utriusque litterae est; ut autem nihil et digammos sit, u litterae est; ut duplex sit, ad i litteram pertinet. vocales autem sunt i et u, quando vel solae positae syllabas faciunt, ut unus itur, vel quando iunguntur consonantibus, ut unda inde. consonantes autem tunc fiunt, quando ipsae praecedentes post se habent alias vocales in isdem syllabis constitutas, ut vanus Ianus. quin etiam ipsae duae si inter se iungantur, quae prior est fit consonans, ut Iuno vita. etiam sola *u* quando geminatur et syllabam facit, quae prior est fit consonans, ut vultus vulgus. mediae autem tunc sunt, quando naturalem sonum recipiunt, ut vir optimus: nam quod e contra sonamus ut scribimus, sed pingue nescio quid pro naturali sono usurpamus. u littera nec vocalis nec consonans est, quando dicimus quoniam. etenim non est vocalis, quia eam o vocalis consequitur, et scimus, quando post se habet aliam vocalem, quod fit consonans. non autem potest esse || consonans, quoniam non ipsa praecedit, nec potest esse consonans, nisi quando ipsa praecedit.

8 quae non naturaliter *P* 11 quae semis *P* 12 per se sonat *P* 20 ad sonum E litterae *P*: *cf. Serg. cod. Lavant. f.* 55 26 inde] indis *P* 28 in. i. isdem *P* 30 u *om. P* 32 hae aliquando mediae dicuntur, quando non eo sono dicuntur quo scribuntur *Sergius cod. Lavant. f.* 55: *fortasse* non quidem contra sonamus ac 36 esse sonans *P*

f. 167. 67* cod. Par.

fungitur etiam digammi ratione, id est pinguiorem sonum praestat partibus orationis, ut Velena. hoc ergo et nos facimus, quotienscumque consonans est, ut Venus. i vero quaeritur utrum geminata possit unam syllabam facere, ut puta dii utrum iam per duo i scribatur, quod multi dicunt, multi negant. plane sciendum est quod i inter duas posita vocales in una parte orationis pro duabus est consonantibus, ut Troia. omnes vocales Latinae et produci et corripi possunt. a producitur, ut acer; corripitur, ut amor: e producitur, ut meta; corripitur ut ego: i producitur, ut itur; corripitur, ut ibi: o producitur, ut Roma; corripitur, ut rosa: u producitur, ut unus; corripitur, ut ubi. sed quod dicimus eas et produci posse et corripi, sic intellegimus, non in una parte orationis utrumque posse contingere, sed [de ratione adspirationis] in diversis. aspirare non debemus, nisi quando sequitur vocalis, ut homo. sed non ubicumque vocalis est, et aspiratio est; sed ubicumque aspiratio est, necessario et vocalis. semivocales sunt septem, quae ita proferuntur, ut inchoent ab e littera et desinant in naturalem sonum, ut ef el em en er es ix; sed x ab i inchoat et duarum consonantium fungitur loco. nam maiores nostri pro hac x aut g et s aut c et s ponebant, g et s, ut rex regis, c et s, ut pix picis. de genetivi autem declinatione colligebant, quando vel c vel g uterentur. sed posteaquam inventa sunt nomina quae nec c nec g in genetivo haberent, ut nix nivis, senex senis, coepit haec littera scribi, id est x, et pro duabus haberi consonantibus. s littera hanc habet naturam, ut, ubi opus est, excludatur de metro, ut in hoc versu 'ponite spes sibi quisque'. excluditur autem, quotiens vel inchoat sermonem vel determinat; in medio autem posita numquam excluditur, ut respira. quattuor sunt liquidae, l m n r. sed frequenter utimur duabus, prima et quarta, raro secunda, tertia numquam nisi in Graecis nominibus. sane tunc possunt istae liquescere, cum ante se habuerint in una syllaba vel quamcumque mutam vel f semivocalem. sed et hic haec || ratio servanda est, quae in adspiratione praedicta est, id est non ubicumque praecedit muta vel f semivocalis, istae liquescunt; sed ubicumque istae liquescunt, necesse est ut illae praeponantur. mutae sunt novem, quae debent inchoare a naturali sono et in vocalem e litteram desinere, ut b g et reliquae. ex quibus tres, quoniam non desinunt in e, contumeliam patiuntur, *h k q*. *h* a plerisque adspirationis nota, a plerisque consonans habetur. k vero et q aliter nos utimur, aliter usi sunt maiores nostri. namque illi, quotienscumque a sequebatur, k praeponebant in omni parte orationis, ut kaput

4 per duos scribatur *P* 11 intellegamus *P* 15 quod autem ab i incipit eius nomen ostendit etiam Servius in commento, quod scribit in Donatum his verbis 'semivocales sunt — inchoat' *Priscianus p.* 540 16 ix] ex *P* 18 pro hac .i. x *P* 23 uerso *P*: *Verg. Aen.* XI 309 33 ut f g et reliqua *P* 34 ideo illae, quia non ab e incipiunt neque in e desinunt, possunt pati calumniam, ut nec litterae uideantur aut non sint necessariae. — ex mutis removentur propter illam quam diximus rationem h k q *Sergius cod. Lavant. f.* 55 patiuntur plerisque adspirationis *P* 35 c uero *P*

f. 167*. 68 cod. Par.

et similia; nos vero *non* usurpamus k litteram nisi in Kalendarum nomine scribendo. itemque illi q praeponebant, quotiens u sequebatur, ut qum nos vero non possumus q praeponere, nisi et u sequatur et post ipsam alia vocalis, ut quoniam. y et z Graecae sunt litterae. y vocalis est, z pro duplici, quamquam apud nos z et pro duplici sit, ut 'Mezenti ducis exuvias', et pro simplici, ut 'nemorosa Zacynthos'. omnia nomina litterarum generis sunt neutri et indeclinabilia sunt. sciendum autem x litteram Latinam duplicem etiam pro simplice posse poni, quando Graeca sunt nomina, ut in hoc versu, 'implevit litora Xanthus'.

DE SYLLABA.

Syllaba dicta est ex Graeco vocabulo, *ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν τὰ γράμματα,* id est a conceptione litterarum. ergo proprie illa dicitur syllaba, quae de plurimis constat, ut est post. quae autem de una vocali perficitur, abusive dicitur syllaba, ut e. omnes autem syllabae a vocalibus suis incipiunt habere tractatum, atque inde exordium sumunt. consonantes enim quae sequuntur ipsi syllabae inputantur; praecedentes autem non ipsi, sed aut vacabunt aut superiorem brevem iuvabunt. ut puta glans: ab a considerantes n et *s* ipsi syllabae damus, quia secuntur vocalem; g vero et l non ipsi inputamus, sed servamus ad auxilium superioris brevis, si forte praecedat. consonantes autem non hae solae, quae in eadem syllaba sunt, || sed etiam in sequenti positae iuvant praecedentem vocalem, ut arma. syllabae breves quattuor modis considerandae sunt: primo ut habeant vocalem brevem, deinde ut non desinant in duas consonantes aut in unam duplicem aut in i inter duas vocales constitutam. quibus quattuor modis e contrario animadversis deprehendimus longas. nam si sit vocalis naturaliter producta, syllaba erit longa, ut est dos: si etiam duae consonantes secuntur brevem, similiter longa erit, ut ars; vel si una duplex sequatur, ut est pix; vel si *i* inter duas vocales, ut est Troia. plane diphthongi semper longas syllabas faciunt [quae diphthongus sic declinatur quo modo doctus]. sunt autem quattuor, ae, ut Aeneas; oe, ut poena; au, ut aurum; eu, ut Eurus. ceterum e et i apud antiquos tantum modo deprehenditur, ut eitur. y et i in Graecis nominibus diphthongus est, ut Harpyia. plane quoniam difficilis est deprehensio circa syllabas naturaliter longas, idcirco primum debemus considerare, quem ad modum naturaliter proferantur; deinde inflexiones considerare debemus. nam facilitas si non intellegis qualis est in nominativo, in genetivo cognosces, quia longa est et aperte producitur: facilitatis enim facit. item re-

1 nos uero usurpamus c litteram *P* 2 qum] cum *P* 3 et o sequatur *P* 5 Mezenti] *Verg. Aen.* XI 7 6 exubias *P* nemorosa] *Verg. Aen.* III 270 8 duplice etiam *P* 9 xancthus *P* 18 s *om. P* 26 uocalis syllaba naturaliter producta erit *P* 28 i *om. P* 30 docti *P* 31 ey ut eyrus *P* 33 arpyia *P* 34 quemammodum *P*

f. 168. 68* cod. Par.

legerunt: le ne dubites qualis sit, significat singularis numeri pronuntiatio; relegit enim facit. deinde studeamus pronuntiationi, poetarum etiam exempla teneamus. deinde considerare debemus sermonum primas origines. nam *prima positio* ut fuerit, similiter omnis derivatio sequitur, ut puta amor, a brevis est: sive postea amicus, sive amo, sive amator, sive amant, sive amantem dicas, ubique a brevis erit. pauca sunt enim nomina quae ab hac regula recedunt, ut puta lux et lucerna: nam cum lux longa sit, lucerna brevis est. et quia his rebus deficimur, superest ut ad exempla curramus, quae aput poetas per lectionem facillime deprendimus.

Communes syllabae modis fiunt octo. primus modus est, || si correptam vocalem duae consonantes sequuntur, quarum prior muta quaepiam est vel f semivocalis et sequens liquida: est enim longa in hoc, 'vasto Cyclopis in antro'; brevis in hoc, 'vastosque ab rupe Cyclopas'. secundus modus est, cum correpta vocalis in unam desinit consonantem sequente h, quae adspirationis est nota: est enim longa in hoc, 'terga fatigamus hasta'; brevis in hoc, 'quisquis honos tumuli'. tertius modus est, cum correptam vocalem duae consonantes sequuntur, quarum prior s littera est: est enim longa in hoc, 'unde spissa coma'; brevis in hoc,

ponite: spes sibi quisque, et haec quam angusta videtis.

quartus modus est, cum correpta vocalis partem terminat orationis, quae in unam desinit consonantem: est enim longa in hoc,

nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis;

brevis in hoc, 'hoc caput o cives'. quamquam et si in nullam desinat consonantem, videtur posse exemplo probari: invenies enim apud Vergilium

dona dehinc auro gravia sectoque elephanto.

sed sciendum est quod brevis syllaba potest pro brevi et pro longa poni. quintus modus est, cum diphthongum vocalis sequitur: est enim longa in hoc, 'Musae Aonides'; brevis in hoc, 'insulae Ionio in magno'. sed et hoc tunc contingit, cum nulla consonans intervenit et nudam diphthongon sequitur nuda vocalis. sextus modus est, cum nudam vocalem vocalis sequitur. est enim longa in hoc, 'o ego infelix'; brevis in hoc, 'sub Ilio alto'. septimus modus est, cum pronomen c littera terminatum vocalis statim subsequitur: est enim longa in hoc, 'hoc erat alma parens'; brevis in hoc, 'solus hic inflexit sensus'. sed quando

4 nam | ut fuerit *P:* prima positio, *quod addidi, vel simile quiddam in fine versus excidisse videtur* 10 DE COMMUNIBUS SYLL. Communes *P* 11 sequantur *P* 12 vasto] *Verg. Aen.* III 617 13 cyclopas *P* uastosque] *Verg. Aen* III 647 15 terga] *Verg. Aen.* VIIII 610 16 quisquis] *Verg. Aen.* X 493 18 unde] *Terentian.* 1103 20 ponite] *Verg. Aen.* XI 309 21 cum partem orationis terminat breuis syllaba *Donatus p.* 1738 23 nam] *Verg. Aen.* X 394 24 hoc caput] *Verg. Aen.* XII 572 27 dona] *Verg. Aen.* III 464 30 insulae] *Verg. Aen.* III 211 34 sub] *Verg. Aen.* V 261 35 hoc erat] *Verg. Aen.* II 664 36 solus] *Verg. Aen.* IIII 22

f. 168*. 69 cod. Par.

c pro duabus consonantibus ponitur, debet cum quadam conlisione proferri. octavus modus est, cum brevem vocalem sequitur z: est enim longa in hoc, 'Mezenti ducis exuvias'; brevis in hoc, 'nemorosa Zacynthus'.

DE PEDIBVS.

Pes dictus est eo, quod pedis fungatur officio. nam sicut nos pedibus incedimus, ita etiam metra per pedes quodam modo incedunt. arsis dicitur elevatio, thesis positio. quotienscumque || contingit ut tres sint syllabae in pede vel quinque, quoniam non licet in divisione temporum syllabam scindi, sed aut principio adplicatur aut fini, idcirco debemus considerare, media syllaba cui parti coniungi debeat. et hoc ex accentu colligimus. nam si in prima syllaba fuerit accentus, arsis duas syllabas possidebit; si autem in media syllaba, thesi duas syllabas damus. solutio dicitur in metro, quotiens pro una longa duas ponimus breves. nam pro spondeo, qui legitimus est versus heroici, invenimus etiam dactylum positum, ut 'arma virumque cano', non numquam anapaestum, ut 'fluviorum rex Eridanus', aliquando proceleumaticum, ut 'genua labant' et 'arietat in portas' et 'abiete costas' et

tenuia nec lana per caelum vellera ferri.

divisiones autem temporum tres sunt: aequa, quae et dactylica, dupla, quae iambica, sescupla, quae paeonica nominatur. aequa dicitur divisio, cum tot tempora habet arsis, quot thesis, ut puta unum et unum, duo et duo, tria et tria, quattuor et quattuor; quae divisio hos recipit pedes, pyrrichium spondium dactylum anapaestum proceleumaticum dispondium diiambum ditrochaeum antispastum choriambum. dupla dicitur divisio, quotiens altera pars alteram partem duplo vincit, ut puta unum et duo, duo et quattuor; quae divisio hos recipit pedes, iambum, trochaeum, tribrachyn, molossum, ionicum maiorem, ionicum minorem. sescupla dicitur divisio, quotiens altera pars alteram partem non duplo vincit, sed dimidietate dupli, ut puta tria et duo vel duo et tria; quae divisio hos septem recipit pedes, bacchium, antibacchium, amphimacrum et quattuor paeones. reliqui vero pedes, id est amphibrachys et epitriti, ab his divisionibus repelluntur. nam amphibrachys cum constet aut de tribus et uno aut ex uno et tribus, nullam recipit divisionem. epitriti vero divisionis suae possident nomen: nam epitriton dicunt Graeci quattuor et tria vel tria et quattuor. legitimi dicuntur pedes metri cuiusque, qui sunt naturales in versibus, ut spondeus in heroico; nothi autem, qui per corru-

3 Mezenti] *Verg. Aen.* XI 7 nemorosa] *Verg. Aen.* III 270 6 fungantur *P* 8 elenatio positio positio quotienscumque *P* 11 media syllaba coniungi debeat cum parti *P* 15 etiam] enim *P* 16 fluviorum] *Verg. georg.* I 482 17 genua] *Verg. Aen.* XII 905 18 arietat] *Verg. Aen.* XI 890 abiete] *Verg. Aen.* II 16 19 tenuia] *Verg. georg.* I 397 32 id est amfimacrus et epitriti *P* 33 nam amfibrachus *P*

f. 169*. 70 cod. Par.

ptelam solutionis accedunt, ut est || dactylus in versu heroico vel trochaeus. syllaba autem longa duo habet tempora, brevis unum. ideo autem unum dicimus tempus in brevi, quoniam cursim profertur; duo autem in longa, quia tractim et cum quadam mora, et tantum possumus proferendo duas breves temporis consumere, quantum dum unam longam proferimus.

DE ACCENTIBVS.

Accentus dictus est quasi adcantus secundum Graecos, qui *προσῳδίαν* vocant. nam apud Graecos *πρός* dicitur ad, cantus vero *ᾠδή* vocatur. plane sive accentum dicas sive tonum sive tenorem, idem est [aut hoc est]. omnis accentus aut acutus est / aut circumflexus ^. acutus dicitur accentus, quotiens cursim syllabam proferimus, ut arma; circumflexus vero, quotiens tractim, ut Musa. nam gravis accentus \ in Latino sermone paene usum non habet, nisi quod vel cum acuto vel circumflexo poni potest, in his scilicet syllabis, quae supra dictos accentus non habent. unus autem sermo unum recipit accentum, vel acutum vel circumflexum; utrumque autem simul habere non potest. accentus in ea syllaba est, quae plus sonat. quam rem deprehendimus, si fingamus nos aliquem longe positum clamare. invenimus enim naturali ratione illam syllabam plus sonare, quae retinet accentum, atque usque eodem nisum vocis ascendere. accentus autem conputantur non a prioribus syllabis, sed ab ultimis, id est retrorsum, nec possunt ascendere nisi usque ad tertiam syllabam a fine. Graeci acutum accentum in tribus syllabis ponunt, id est in ultima et paenultima vel antepaenultima; circumflexum vero in duabus, id est in ultima et paenultima. Latinitas autem in ultima syllaba nullum ponit accentum. unde fit ut acutus accentus apud Latinos duos possideat locos, paenultimum et antepaenultimum, circumflexus unum paenultimum tantum. in monosyllabis partibus orationis quotiens syllaba naturaliter longa est, circumflexum habet accentum, ut res dos; || quotiens vero vel naturaliter brevis est vel positione longa, acutum habet accentum, ut nec nix nox. nam in accentibus syllaba sive naturaliter brevis sive positione longa indifferenter accipitur. in disyllabis vero unus modus est, qui circumflexum ostendit accentum, quotiens prior naturaliter longa est et ultima naturaliter brevis, ut meta Creta Roma. aliter vero acutum habet, sive ambae natura longae fuerint, ut leges, sive positione longae, ut princeps, sive naturaliter breves, id est duae syllabae, ut ego, ut ait Virgilius 'a s t e g o q u a e d i v u m i n c e d o'. sic et sive prior positione longa sit, ut arma, sive posterior, ut Arabs, ubique acutus, ut diximus, accentus est. in trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps (nam necesse est ut trisyllaborum rationem omnia posasyllaba sequantur, eo quod usque ad tres syllabas a

1 uerso *P* 7 qui prosidian uocant nam apud grecos ΠΡΩCΟΔΙΑ dicitur ad *P* 10 *acuti notam om. P* 19 usque eadem *P* 35 Virgilius] *Aen.* I 46 36 incedo is et. c. siue *P* 39 sequatur *P*

f. 170. 70* cod. Par.

fine ascendit accentus) tertia a fine syllaba acutum semper habebit accentum. numquam enim ad ipsam circumflexus ascendit. tunc autem supra dictum habebit accentum, cum secunda a fine fuerit naturaliter brevis, ut Romulus: nam ideo Ro habet accentum, quia mu syllaba brevis est. quotiens autem paenultimo loco longa est, ipsa habebit accentum; quem autem habeat, de disyllaborum ratione cognoscimus. quattuor sunt particulae, quae corrumpunt in pronuntiando regulas accentuum hae, ve ne que ce. nam quotienscumque istae particulae sequuntur, faciunt accentus in ultimis syllabis superiorum esse sermonum, ut Musaque Musane Musave illiusce huiusce. Graeca verba tunc Graecis accentibus proferimus, cum Graeca fuerit declinatio. hos Arcades quoniam Latina declinatio est, prior syllaba habebit accentum, id est tertia a fine; quando autem dicimus hos Arcadas, media, quoniam declinatio Graeca est. 'itaque' pars orationis quaeritur utrum correpta media an producta dici debeat. scire debemus ‖ quoniam tunc corripitur media, [id est] cum una pars fuerit orationis; tunc vero producitur, cum duae. hoc intellegere ex elocutionibus possumus. nam siqui dicat 'itaque fecit', 'itaque dixit', pro duabus *est*, nec in aliqua elocutione potest esse pro duabus, nisi in ea ubi pro simplici ponitur.

Quotienscumque quaerimus, quae consonantes in scribendo sibi cohaereant vel cui syllabae inputentur, utrum priori an sequenti, similitudo aliorum nominum hunc solvit errorem. ut puta si dicamus aspice et dubitemus, utrum s et p dividendae sint consonantes et s danda priori syllabae, p sequenti, intellegimus hoc fieri non posse, sed ambas consonantes sequenti tantum modo dare nos debere, eo quod invenitur sermo qui a duabus istis consonantibus inchoetur, ut spica. similiter amnis: debemus m et n sequenti syllabae dare in scribendo, quoniam invenitur sermo qui ab his consonantibus inchoetur, ut Mnestheus. attulit: non possumus duo t sequenti syllabae dare, quia nullus sermo invenitur, qui a duabus t consonantibus inchoetur. et hoc in ceteris consonantibus observabimus. plane *scire debemus*, conexiones quod dico consonantium non eas quae Latinis syllabis congruunt, sed etiam quae Graecis, excepta scilicet ea syllaba quae constat de b et d, quae in Latinum sermonem numquam ita transit, ut cohaereat, ut est βδέλλα. quando enim scribimus abditur, non possumus a in una syllaba ponere, et b et d in sequenti.

DE POSITVRIS.

Tres sunt positurae vel distinctiones quas θέσεις Graeci vocant, distinctio, subdistinctio, media. distinctio est, ubi finitur plena sententia: huius punctum ad summam litteram ponimus. subdistinctio est, ubi non

5 quem] quae *P* 7 accentum *P* 13 mediam *P* 17 est *om. P* 21 cui] cuius *P* 22 dubitemus] ubi tempus *P* 29 a duobus *P* 31 scire debemus *om. P* 37 quas thesis greci *P*

multum superest de sententia, quod tamen necessario separatum mox inferendum sit: huius punctum ad imam litteram ponimus. media est, ubi fere tantum de sententia superest, quantum iam diximus, cum tamen respirandum sit: huius punctum ad mediam litteram ponimus. in lectione tota sententia perihodos dicitur, cuius partes sunt cola et commata. colon quidam dixerunt membrum, comma caesum.

DE PARTIBVS ORATIONIS.

Duae sunt principales partes orationis, nomen et verbum, eo quod ipsae solae faciunt elocutionem, ut 'Cicero scripsit', 'Virgilius fecit', et sine ipsis nulla alia pars inplet elocutionem. nam quando dicimus 'ipse legens', minus est aliquid, puta 'dixit', ut sit 'ipse legens dixit'. Aristotelici duas dicunt esse partes orationis, nomen et verbum, Stoici quinque, grammatici octo, plerique novem, plerique decem, plerique undecim. interiectionem Graeci non penitus non habent, sed inter partes orationis non conputant. nos articulo non penitus caremus, sed in pronomine conputamus. tres partes orationis sunt quae casibus declinantur, nomen pronomen participium, et una quae temporibus, id est verbum; ceterae omnes quattuor non declinantur. quaesitum est, quando pars orationis *alius partis orationis* officio fungitur, utrum ius suum retineat an eius *recipiat, cuius* accipit significationem. nam frequenter invenimus || et nomina pro adverbiis posita, ut 't o r v u m c l a m a t', et adverbia pro nominibus posita, ut 'm a n e n o v u m'. quare sciendum est quoniam, si nomen sit pro adverbio constitutum, incipit non posse declinari. etenim cum desinat esse quod est et transeat in adverbium, incipit iam sic non posse declinari, quem ad modum nec illud adverbium naturaliter declinatur. item adverbium si transeat in significationem nominis, non numquam declinatur, quoniam significat eam partem orationis, quae recipit declinationem. unde est illud apud Plautum, 'a p r i m o m a n i u s q u e a d v e s p e r a m'. utique modo mane nomen est, hoc mane huius manis huic mani hoc mane ab hoc mani. nam si adverbium esset, nec genus reciperet, nec praepositioni adiungeretur, nec posset i terminari.

6 caesum. EXPLICIT ARTIS DONATI PRIMAE COMMENTARIŪ A SERUIO FACTUM EXPLETUM EST *P* 7 DE PARTIBVS ORATIONIS] INCIP̄ DE PARTIBUS ORATIONIS ARTIS DONATI SECUNDAE *P* SERGII GRAMMATICI IN SECVNDAM DONATI EDITIONEM COMMENTARIVS ς 8 uerbum AIΠTI eo quod *P* 9 elocutionem PHCIN ut *P* 10 quando dicimus ipse legens dixit Aristotelici ς: quando dicimus ipse legens dixit, pro nomine ponimus. Aristotelici *editio Ascensiana* 11 sit] si *P* 19 alius partis orationis *om. P*ς 20 recipiat cuius *om. P*: eius cuius accipit significationem ς 21 torvum] *Verg. Aen.* VII 399 22 mane] *Verg. georg.* III 325 28 apud Plautum] *Mostell.* III 2, 80 (767 *R*) sol semper hic est usque a mani ad vesperum, *quem versum de eadem re disputans adscripsit Servius in Verg. Aen.* V 19: *cf. Pompei. p.* 358 a primo mani *Pompeius p.* 88 a primo mane *P* 29 uesperum ς 30 ab hoc mane ς 31 nec posse. I. S. terminari *P* nec posset terminari ς

DE NOMINE.

Proprium nomen in quattuor dividitur partes, praenomen nomen cognomen agnomen. praenomen est quod in loquendo praeponimus, ut Publius: || nomen est commune familiae, ut Cornelius: cognomen est proprium vocabulum, ut Scipio: agnomen est quod extrinsecus sumitur, vel a virtutibus, ut Africanus, vel a vitiis, ut Gurges Strabo. sed sciendum est quod plerumque contingit, ut unum tantum modo inveniatur: nam ecce Romulus unum tantum habet: plerumque duo inveniuntur, ut Numa Pompilius; plerumque tria, ut Publius Virgilius Maro; plerumque quattuor, ut Publius Cornelius Scipio Africanus. sane sciendum est quia, quotiens unum invenitur, cognomen est; nemo enim potest esse sine vocabulo: quotiens duo, plerumque praenomen et cognomen, si libertus est; nam non potest libertus habere nomen, quod familiam significat, cum ipse sine familia sit.

Appellativorum nominum species sunt viginti septem. sunt nomina corporalia, quae videmus et tangimus, ut terra lapis; sunt incorporalia, quae nec videmus nec tangimus, ut pietas iustitia. sunt primae positionis, quae a natura firmata sunt, ut mons schola; sunt derivativa, quae a primae positionis nominibus deducuntur, ut montanus scholasticus. haec autem derivativa non regulis, sed auctoritate firmantur. nam plerumque invenimus varia ab uno sermone, ut *a* Tuder est Tudertinus Tuders. sunt etiam diminutiva, quae sensum minuunt et non semper, sed frequenter syllabis crescunt, ut agnus agnellus. sunt etiam alia sono diminutiva, ut tabula fabula. in his enim significatio principalis est, sed enuntiatio diminutiva. tunc enim re vera essent diminutiva, si haberent alia principalia, ut oculus ocellus. sunt quae dicuntur tota Graeca, ut Dido Manto: haec possunt et Graece et Latine declinari, Graece, ut Dido Didus, Latine, *ut* Dido Didonis, Manto Mantus et Manto Mantonis. sunt quae tota Latina appellantur, quae longe aliter a Latinis proferuntur quam a Graecis. nam cum Graeci dicant Polydeuces, Latini appellant Pollux. haec autem quae tantum Latina sunt Latine declinamus. sunt quae || appellantur notha, quae non primis syllabis, sed ultimis a Graeco sermone dissentiunt, ut Achilleus Achilles, Agamemnon Agamemno; et fere omnia Graeca, quae in on exeunt, detracta n littera per brevem o proferuntur, ut Apollon Apollo, Platon Plato. sunt synonyma; quae varias habent elocutiones, sed unam significationem, ut terra humus solum tellus. sunt homonyma superioribus contraria, ut aries: nam et machinamentum, quo muri expugnantur, et sidus in caelo et animal in terra aries vocatur. sunt pa-

1 DE NOMINE *om.* *P* 5 uocabolum *P* 6 a uirtutibus ς a uirtutis *P* ut gurges strauo *P* ut iugulator ς 14 sine familia ς sine familiae *P* 19 nomini eiusdem deducuntur *P* nomine eiusdem dicuntur ς 21 ut a Tuder *Putschius:* a *om.* *P*ς 26 ocellus ς ocellum *P* 27 Didus] didous ς 28 ut *om.* *P* Mantus] mantous ς 30 poludeyces *P* 32 ut achilleys *P* 38 uocatur ς uocantur *P* patronomica *P*

tronymica, quae trahuntur non tantum a patribus, sed etiam a parentibus: nam inveniuntur et a matre ducta, ut Thetideius et Letoides, et ab avo, ut Aeacides, et a maioribus, ut Dardanides Aeneas, et a vitrico, ut Amphitryoniades. sic ergo dicimus patronymica non a patre tantum, sed a parentibus tracta, ut dicimus parricidam non eum qui patrem tantum, sed qui quemque parentum necaverit. haec autem patronymica, si Graeca fuerint, aut in des exeunt, ut Atrides, aut in ius, ut Atreius, aut in on, ut Atrion. sed quae in des exeunt, tantum patronymica sunt, ut Atrides Agamemnon; quae in ius exeunt, et patronymica et possessiva, ut Atreius Agamemnon, Atreius gladius, Euandrius ensis. quae autem in on exeunt, in Latinum sermonem non transeunt. feminina autem aut in is exeunt, ut Atreis; aut in ias, ut Atreias; aut in ne, ut Atrine. sunt etiam nomina adiectiva, quae plerumque sensum habent, sed coniunctione lactantur, ut magnus fortis: dicimus enim 'magnus vir', 'fortis exercitus'. sunt etiam qualitatis, quae trahuntur ab animo, a corpore, extrinsecus, ut doctus niger felix; sunt quantitatis, quae trahuntur a mensura, ut longus latus; sunt gentis, quae gentem significant, ut Graecus Hispanus; sunt quae patriam significant, ut Romanus; sunt quae numerum, ut unus duo tres quattuor quinque; sunt quae ordinem, ut quintus sextus. sunt quae ad aliquid dicuntur, quae penitus non possunt sine alterius coniun||ctione intellegi, ut pater: non enim patrem possumus dicere, nisi filium habeat. sunt ad aliquid qualiter se habentia, quae e contrario significationem sumunt, ut dexter sinister niger candidus. sunt generalia, in quibus species continentur, ut animal: nam animal dicitur et homo et canis et equus. sunt specialia, ut sunt illa quae diximus, canis homo et equus: nam illa sunt specialia, quae *a* genere descendunt. sunt facta de verbo, ut doctor lector. haec autem semper in tor exeunt et oriuntur a gerundi modo ultimo tempore ultima syllaba in tor versa per omnes coniugationes, ut amatu amator, doctu doctor, auditu auditor, lectu lector. sunt etiam participiis similia, ut demens: nam sic est demens quasi legens; sed demens nomen est, quia recipit conparationem, legens vero participium, quia non recipit similiter conparationem. sunt etiam verbo similia, ut contemplator: sed haec cum casum acceperint, nomina sunt, ut contemplator contemplatoris; cum autem tempus habuerint, verba, ut Maro dixit 'contemplator aquas dulces'.

Sed conparativus gradus generis est semper communis, excepto nomine, quod est senior: hoc enim, ut Probus dicit, tantum generis mascu-

1 non tantum ς non tam *P* 2 ut thetideius et letoidex *P* hetideius retoides ς 3 Aeneas] aeneades ς amfitrionides *P: Verg. Aen.* VIII 103, 214 4 patronomica *P* 6 patronomica *P* 8 patronomyca *P* 9 patronomyca *P* 12 in ne ut Atrine] in en ut atrien ς 13 per se quidem habent sensum *Pompeius p.* 114 21 posse *P:* non enim potest dici ς 26 a *om. P:* quae genere discernuntur ς. speciale nomen a genere descendit *Pompeius p.* 118 34 Maro] *georg.* IIII 61 36 nomine] uno ς 37 Probus] *institut. art. p.* 245 *ed. Vind.*

lini est. non omnia quae sunt qualitatis et quantitatis recipiunt conparationem, sed omnia quae recipiunt conparationem qualitatis sunt et quantitatis, sic ut puta non omnes qui student causas agunt, quisquis autem causas agit studet sine dubio. recta conparatio est quae primam syllabam integram per omnes *gradus* servat, ut doctus doctior doctissimus. si autem integram non servat, inaequalia efficit nomina, quae sunt tantum tria, bonus malus magnus. cum constet conparativum gradum minus significare * videatur, ut clarior clarissimo, doctior doctissimo. praeterea ipse conparativus non numquam positivum significat, non numquam nec positivum significat. quando dicimus 'Charon senior', modo non significat senior, significat tamen senex. at cum Salustius dicit 'mare Ponticum dulcius quam cetera', modo invenitur conparativus non solum conparativus non esse, sed || nec positivus: nam mare non modo dulcius non est, sed nec dulce quidem. Donatus dicit quinque adverbia positivo tantum esse iungenda, tam [quam] magis maxime minus et minime, ea scilicet ratione, quoniam vim in se habent conparandi, atque ideo non debent conparativis gradibus iungi, ne videatur conparatio geminata. qui enim dicit 'tam doctior', paene hoc dicit, 'doctior doctior', quod Latinitas non patitur. Probus autem dicit omnia adverbia, quae vim augentis aut minuentis in se habent, non debere coniungi nec conparativo nec superlativo, ut sunt ista, valde multum plurimum per et similia. nam ista omnia tantum positivis gradibus debemus adiungere. quod superlativum gradum dicit genetivo plurali coniungi, non adeo verum est. nam invenimus eum etiam singulari genetivo posse coniungi, tunc quando nomina sunt enuntiatione singularia, intellectu pluralia, ut est 'o Danaum fortissime gentis'.

Quod dicit enuntiatione masculinum, intellectu esse neutrum pelagus, verum est; vulgus falsum est: et feminino et neutro genere legimus apud Virgilium, feminino 'in vulgum ambiguam', neutro 'ignobile vulgus'. balneum generis neutri est in numero singulari: *in numero autem plurali* feminini quidem secundum usum, ut 'occisus est ad balneas Pallicias'; tamen et neutraliter legimus, ut 'balnea vitat' in Horatio. caelum in numero singulari generis neutri est, in numero autem plurali generis masculini: habemus enim in Lucretio 'quis totidem vertit caelos'. caepe in numero singulari generis neutri est, ut 'tunicatum cum sale mordens caepe'. et hoc nomen tres solos habet casus, hoc caepe

1 non] nam *P* 4 studit *P* studuit ς 5 gradus *om. P*ς 7 *lacunam quam indicavi ita fere supplere possis*, cum constet conparativum gradum minus significare quam superlativum, est tamen ubi plus significare videatur 10 Charon] caput *P*, *om.* ς: *cf. Donat. p.* 1746 *Pompei. p.* 134 *Serv. in Verg. Aen.* VI 304 11 dulcius est quam ς 14 quinque tantum aduerbia positiuo esse *P* 17 gradibus] casibus *P* 19 Probus] *instit. art. p.* 260 *ed. Vind.* 25 o Danaum] *Verg. Aen.* I 96 28 in vulgum] *Verg. Aen.* II 99 ignobile] *Verg. Aen.* I 149 29 in numero autem plurali *om. P* 30 occisus] *Cic. p. Rosc. Am.* 7, 18 est *om.* ς pellicias ς 31 uitatur *P* uitantur ς in Horatio] *de art. poet.* 298 33 in Lucretio] II 1097 quis pariter caelos omnis convertere 34 cepe *P itemque infra* tunicatum] *Pers. sat.* 4, 30

hoc caepe o caepe; in numero autem plurali genere feminino simpliciter declinatur. ioca et loca simillima nomina sunt. nam in numero plurali et masculino et neutro genere declinantur: dicimus enim et ioci et ioca, loci et loca; in numero autem singulari tantum masculino, ut iocus et locus. quod dicit genera communia esse inter masculinum *et femininum*, || ut puta pampinus, non ita intellegimus, quasi sacerdos. nam sacerdos si masculus est, hic sacerdos dicitur; si femina, haec sacerdos: non possumus hoc pro nostra voluntate confundere, sed pro naturae qualitate discernimus. pampinus vero et dies et similia pro nostro arbitrio vel masculino vel feminino genere proferuntur. nomen nec in totum fixum nec in totum mobile dixit *leo* leaena secundum Vergilium, 'torva leaena lupum sequitur'; secundum Ovidium mobile est, qui dixit

ut lea saeva sitim multa conpescuit unda.

eiusdem generis debent esse deminutiva, cuius generis sunt principalia; ut puta ideo haec domuncula generis feminini, quia et haec domus generis feminini est: exceptis scilicet paucis istis, scutum pistrinum canis rana verna scutra; nam scutra scutrillus facit, beta betaculus.

Pulvis dicit quia numeri singularis est tantum; sed legimus apud Horatium

novendiales dissipare pulveres.

item pax lux dicit numeri singularis; sed legimus apud Salustium paces et luces. item Quirites dicit numero tantum plurali; sed legimus apud Horatium hunc Quiritem, ut sit nominativus hic Quiris: item idem Horatius 'quis te Quiritem; cuius nominativus erit hic Quirites, ut dicit Petronius. quadrigas dicit numeri tantum pluralis, sed Varro dicit et numero singulari. virus generis neutri est et declinatur quem ad modum doctus, hoc virus huius viri: legimus enim apud Lucretium 'tetri primordia viri'. dicit nomina iam conposita non debere conponi, *et idem paulo ante dixit de conpluribus posse conponi:* ne contrarium sit, ita in-

2 ioca et loca] *Serv. in Verg. Aen.* I 306 5 et femininum *om. P: cf. Donat. p.* 1747 11 mouile dixit leaena *P* mobile at fixum leaena ς secundum Vergilium] *bucol.* 2, 63 12 oboedium *P: Ovid. metam.* IIII 102 13 sitim multa compescuit unda ς sitin multas conspescuit undas *P* 14 debent esse diminutiua ς debet esse deminutiuo *P* 15 domuincula *P* 16 pistrum ς 17 verna] *fortasse* beta scutrillus *Pompeius p.* 154 scutrinus *P* scutrini ς 18 numeris singularis *P* apud Horatium] *epod.* 17, 48 ouidiles *P:* ouides discipare ς 21 paces] *Sallust. Iug.* 31, 20 bella atque paces 23 hunc Quiritem] *Horat. epist.* I 6, 7 amici dona Quiritis. *Persii exemplum* quibus una Quiritem vertigo facit *in eadem re ponit Diomedes p.* 315 sed Flaccus in satura Quiritem dixit ut erit nominatiuus *P* uetus nominatiuus ς 24 quis] *Horat. carm.* II 7, 3 quis te redonavit Quiritem Petronius] *grammatici cuiusdam Petronii fragmentum esse coniecerunt interpretes Petronii apud Burmannum p.* 886, *contra quos dixit A. Reifferscheidius mus. Rhenan. noviss.* XVI (*a.* 1861) *p.* 1: *cf. Petron. p.* 156, 4 *ed. Buechel. et Petron. fragm.* 22 *ed. Buechel.* 25 numeris *P* Varro] invenimus quadrigam numero singulari dictam in libro saturarum M. Varronis, qui inscriptus est Exdemeticus *Gellius* XVIII 8, 17. quadrigas *plurali numero dicendas esse docet Varro de ling. Lat.* X 24 *p.* 557 *ed. Speng. et* X 67 *p.* 581 *ed. Speng.* 27 apud Lucretium] II 476 28 et idem — conponi *om. P, add.* ς 29 potuisse ς

tellegi debet, ut liceat nobis nomen conponere bis, sed ita ut prima conpositio sensum nominis in contrarium non vertat, secunda autem vertat, ut territus inperterritus. illud enim nobis non licet facere, ut per conpositionem primam conversum in contrariam significationem nomen per secundam conpositionem valeamus revocare ad primam significationem, ut est doctus indoctus, quando utique nulla || ratione dicitur. praefectus vigilum si sic dicatur, quem ad modum tribunus militum, id est si pro uno nomine accipitur uterque sermo, priore parte tantum modo declinatur. si autem voluerimus elocutionem facere, dicimus praefectus vigilibus, quo tempore licet nobis etiam in haec duo nomina aliquem adferre sermonem, ut 'praefectus est vigilibus'.

Casus plerique quattuor esse dicunt, auferentes nominativum et vocativum, qui similis est nominativo. ideo autem auferunt nominativum, quoniam, cum casus sit dictus ab eo, quod faciat nomen cadere, nominativus e contrario rectum nomen ostendit. alii quinque docent, ut Graeci, qui ablativum non habent; alii sex, ut Latini, qui ablativum addunt; alii etiam septimum addunt casum, qui est ablativo similis sine praepositione, quamquam non in omnibus similis inveniatur. nam quando dico 'doctior illo' et 'doctior ab illo', re vera eadem invenitur elocutio; quando autem dico 'illo praesente suscepi' et 'ab illo praesente suscepi', non est similis ab utroque casu elocutio. nam 'illo praesente suscepi' admittit tertiam personam; 'ab illo praesente suscepi', inter duas tantum modo res geri videtur. non nulli adiungunt octavum casum, qui fit, cum quid per accusativum cum praepositione possumus dicere *et* dicimus per dativum sine praepositione, ut 'it clamor in caelum' et 'it clamor caelo' vel 'subeunt ad murum' et 'subeunt muro'. inflexionum autem varietates in casibus sex sunt. aliquando enim omnes casus varios exitus sumunt, ut est unus, quae dicitur forma hexaptota: item pentaptota dicitur, ubi quinque sunt varietates, ut doctus; item tetraptota, ubi quattuor, ut est species; triptota, ubi tres, ut est templum; diptota, ubi duae, ut est cornu genu: nam nominativus accusativus et vocativus corripiuntur, alii tres producuntur. est etiam monoptota, quam non bene monoptotam, sed aptotam dicimus, ut est nequam. nam monoptota illa sunt, || ubi unus tantum casus est, ut sponte; aptota vero illa sunt, ubi omnes quidem sunt casus, sed nulla ratione variantur, ut est frugi. inveniuntur autem nomina unum casum habentia tantum, ut natu tabo; aut duo tantum, ut hic Iuppiter o Iuppiter; aut tres tantum, ut hoc nefas hoc nefas o nefas;

5 secundam compositionem ς secundam conparationem *P* 6 utique *editio Ascensiana* antique *P* 7 si sit dicatur *P* sic dicatur ς 13 nominatiuum et uocatiuum nominatiuum qui similis est uocatiuo *P* 14 cadere *Putschius* habere *P* 17 qui ablatiuo similis inuenitur nam quando ς quamquam] qq, *hoc est* quodque *P* 18 dico re uera doctior illo et doctior ab illo eadem *P* 24 et *om.* *P*ς 25 it clamor] *Verg. Aen.* V 451 caelo ut subeunt *P: Verg. Aen.* VII 161 muroque subibant 29 id est species *P* 30 id est templum *P* 31 corripiuntur ς corripiunt *P* 37 ut *om.* *P*

aut quattuor tantum, ut huius dicionis huic dicioni hanc dicionem ab hac dicione. sed horum nominum reliquos casus in usu quidem non esse manifestum est, in auctoritate autem saepius reperiuntur. inimicus dativum regit, quamquam usus vindicet nominativum: 'inimicus' enim 'mihi est' dico, non meus. item 'secundus ab illo est' dicimus, non secundus illi. quamquam ista nomina, quae suis casibus serviunt, etiam aliis varia auctoritate iunguntur. nam et pactus illam rem * dignus illa re.

Quod dicit ab his mulabus filiabus deabus nos dicere debere, sciendum est propter testamentorum necessitatem. nam haec pauca dicit Probus contra artem esse suscepta, nec nos debemus ad istorum similitudinem alia declinare. ea enim, quae arte carent, sola auctoritate firmantur. vas in numero singulari tertiae est declinationis, in numero plurali secundae. dies secundum regulam tantum feminini generis est: nullum enim nomen e producto ablativo terminatum alterius potest generis inveniri. quod autem dicimus genere masculino, ratio persuasit adverbii: nam hodie dicentes quasi hoc die significamus; nec tamen dicimus hadie quasi hac die. * nam quotiens nominativus singularis n et s terminatur, ablativus in e et genetivus pluralis in um exit. a supra dictis regulis venit accusativus singularis. tunc in im exit, cum ablativus singularis indubitabiliter i terminatur, ut ab hac vi, ab hoc Tiberi: facit enim hanc vim, hunc Tiberim. si autem e terminetur ablativus, tunc variatur accusativus, ut ab hac puppe hanc puppem. domus et iugerum ab antiquis aliter declinabantur, quam hodie declinamus. nam domus quartae erat declinationis, iugerum tertiae. nos autem in hoc no|mine, id est domus, tres [in unum] casus usurpamus a secunda declinatione, ablativum a domo, genetivum pluralem harum domorum, accusativum pluralem has domos. in nomine autem iugeris unum tantum modo casum usurpamus, ablativum ab hoc iugero. u littera tunc retinetur in dativo plurali, ut ipse dixit, cum aliqua discernenda sunt, ut artubus et arcubus. cui regulae tamen invenimus duo nomina contraria, id est nulla discretione interveniente u retinentia, ut specubus et tribubus. ab istis regulis discrepant nomina tantum pluralia, ut Vulcanalia Minervalia, ideo quod illae regulae ablativi sunt singularis, haec autem nomina numeri sunt tantum pluralis. quae licet regulas non habent, tamen ad similitudinem nominum declinanda sunt, quae [nomina] regulis continentur, id est ut sic declinemus hae Kalendae quem ad modum *hae Musae, hi Manes quem ad modum*

7 et pactus illam rem dicimus et illa re ς. *lacunam indicavi. nam et* pactus *vel potius* mactus *et* dignus *duobus casibus iungi docuisse videtur grammaticus: cf. Pompei. p.* 174. 208 *Cledon. p.* 1901 9 Probus] *instit. art. p.* 273 *ed. Vind.* 11 firmantur ς firmant *P* 16 tamen ς tam *P* 17 n et r *P. videntur autem excidisse quaedam de ablativo singulari* i *terminato et de genetivo plurali* ium *terminato: cf. Pompei. p.* 214: *quare lacunam indicavi* 22 domus] *cf. Serv. in Verg. Aen.* II 445 25 *fortasse* tres in utroque numero casus 29 cui reguli *P* 31 specubus et tribubus] *Serv. in Verg. georg.* III 376 32 minerbalia ideoque illae *P* 36 hae Musae hi Manes quem ad modum *om. P*, *addidi ex Pompeio p.* 225

p. 1846. 47 P.

hi agiles, hae Idus quem ad modum hae manus. quamquam dixerunt, ut, quem ad modum regulis carent, ita varie declinarentur. nam invenimus apud auctores et ancilium et anciliorum, et Vulcanalium et Vulcanaliorum. item nomina Graeca a supra dictis regulis segregantur, ut emblema poema; et hoc iuste. nam si Graeca sunt, vel ablativo carent; illae autem regulae ab ablativo originem sumunt, quas non possunt suscipere nomina ablativo carentia. sed haec maiores nostri aut tertia declinatione declinabant, si fuissent generis neutri, ut poema poematis; aut prima declinatione declinabant, si fuissent generis feminini, ut haec poema huius poemae. quamquam invenimus aliquos casus nec ab illis nec ab istis regulis declinatos, id est genetivum pluralem et dativum et ablativum plurales: legimus enim apud Ciceronem horum poematorum his poematis et ab his poematis; similiter et emblematorum et emblematis, peripetasmatorum peripetasmatis.

Analogia dicitur ratio declinationis nominum inter se omni parte similium; Latine proportio vocatur. nomina autem similia sunt omni parte, si octo rebus sint similia, id est sex illis quae accidunt nomini, qualitate conparatione genere numero figura || casu, deinde exitu syllabarum, deinde consonantium ratione paenultimarum. atque si una res de istis octo similibus desierit, dicimus [enim] nomen nulla ratione similiter declinari. cuius rei exemplum sit lepus et lupus. nam licet septem partibus consentiant, tamen, quia genere dissentiunt (lupus enim transit in aliud genus, ut lupus lupa, lepus lepa non facit) *.

DE PRONOMINE.

Probus autem pronomen in quattuor partes dividendum putavit, id est pronomen finitum infinitum minus quam finitum et possessivum; quod non videtur habere rationem. unde Donatus melius, qui in duas partes in primo divisit. nam si ea sunt finita pronomina, quae recipiunt personas, alia omnia, quae non recipiunt personas, infinita dicenda sunt. unde apparet quod infinita et minus quam finita sunt et possessiva: in illis enim non accidit certa persona. cuias et nostras vel cuiates et nostrates (nam utrumque dicimus secundum Plauti auctoritatem) gentem

3 anciliorum *dixisse Horatium carm.* III 5, 10, anciliorum et nominis et togae, Vulcanaliorum *Sallustium*, Curio ibidem moratus religione Vulcanaliorum, *adnotavit Pompeius p.* 163. 227 13 poematis *ex rhetor. ad Herenn.* IIII 4, 7, emblematis *ex Cic. in Verr. act. sec.* IIII 17, 37 *attulit Priscianus p.* 774, peripetasmatis *ex Cic. in Verr. act. sec.* IIII 12, 28 *Priscianus l. c. Pompeius p.* 229 *Cledonius p.* 1904 20 *fortasse* desierit, iam non stat analogia. dicimus enim 21 nam licet semper partibus consentiant *P:* nam septem partibus consentiunt, tamen quasi genere dissentiunt ς. *lacunam post* facit *indicavi, qua et finis commentarii de nomine et initium sequentis de pronomine haustum esse videtur* 25 Probus] *instit. art. p.* 346 *ed. Vind.* 31 cuias et nostras uel cuiates et nostrates ς cuiam et nostram uel cuiates et nostrates *P* 32 secundum Plauti auctoritatem] *cf. Priscian. p.* 959. 1017, *Ritschel. mus. Rhen. noviss.* I (*a.* 1842) *p.* 319

significant, id est 'cuius gentis', [optimas] 'nostrae gentis'. plerique accentum in ultima syllaba ponunt, quando dicimus cuias; sed prave. nam nulla pars orationis est Latina absque praedictis, quae potest in ultima accentum tenere. sunt aliqua pronomina quae casibus crescunt: nominativo, ut quis vel qui, genetivo singulari, ut mei vel mis, tui vel tis, ablativo singulari, ut a quo vel a qui; plurali dativo et ablativo, ut a quis vel a quibus. qua ratione fiant, superius diximus. sunt e contrario quae casibus decrescunt: nam aliquando vocativus non invenitur, ut in pronomine ego; aliquando nominativus et vocativus, ut in pronomine sui sibi se a se; aliquando tantum accusativus, ut eccum eccam ellum ellam; aliquando tantum genetivus, ut cuia et cuium. quod autem dicimus sui aliud esse pronomen, verum est: non enim de possessivo nascitur, cuius nomi||nativus est suus. nam si inde nasceretur, dativum in o mitteret, suo, non in i, sibi. praeterea est alia differentia, quod hoc pronomen, sui vel sibi, utriusque numeri est; illud vero possessivum, suus, et singularem habet numerum et pluralem. quaesitum est apud Graecos, an o vocativi casus esset articulus, et probatur non esse. omnes enim articuli, cum de numero singulari ad pluralem transeunt, varie proferuntur, ut hic et hi, huius et horum et reliqui. quando autem dicimus o docte et o docti, in utroque numero eundem articulum ponimus. qua re non articulus videtur, quia non mutatur in numero plurali, sed potius adverbium vocantis, ut, quem ad modum dicimus 'heus vos docti', sic dicamus 'o tu docte' et 'o vos docti'. inter articulos et pronomen hoc interest, quod pronomina tunc sunt, cum sine nominibus sunt et absentium nominum videntur explere personas, ut hic haec hoc. quando autem dico hic Aeneas huius Aeneae, iam non possunt pronomina dici, cum non fungantur eorum nominum, quae praesentia sunt, officio: ipsa enim nomina per se significationem inplent. neuter uter alius et reliqua constat esse nomina, quoniam Probus viginti et unum dicit esse pronomina, in quibus ista non conputantur. ea pronomina, quae utraque parte nominativum habent, secundum formam nominum declinantur. nam utraque parte sic declinamus quisquis, quem ad modum praetor urbanus; sic autem priore parte non declinamus aliquis, quem ad modum nec iuris peritus; sic posteriore parte non declinamus quispiam, quem ad modum nec tribunus militum.

1 optimus *P* optime ς. optimas, *quod una cum* nostras *positum est apud Charisium p.* 20, *propter similitudinem pronominum in* as *finitorum postea adscriptum esse videtur* 2 cuiam *P*ς*: cf. Pompei. p.* 246 3 absque praedictis] *Donat. p.* 1741 4 tenere id est pone et alias ς 7 *fortasse* quae qua ratione fiant superius] *p.* 1786 9 ut *om. P* 17 et probatus non esse *P* et pronocatus non esset ς tamen falsum hoc probatur *Pompeius p.* 255 20 quare] quae res *P* 24 sunt *priore loco om.* ς*:* pronomina dicuntur tunc cum sine nominibus sunt *Putschius* 29 Probus] *instit. art. p.* 346 *ed. Vind.: cf. Pompei. p.* 261 31 nam utraque parte sic declinamus quisquis Quisquis quemadmodum praetor urbanus utraque parte sic autem *P*

DE VERBO.

Odi novi memini quaeritur cuius sint temporis. constat esse perfecti. nam et perfectum in i semper exit, ut legi scripsi, et praesens tempus numquam in i, sed semper in o exit. illa enim verba significationem habent praesentis temporis, regulas autem praeteriti. sum defectivum verbum est in coniugatione. || nam quando dicimus es, non potest esse secunda coniugatio, quia et e correptam habet et in prima persona e ante o non habet. pudet et taedet quasi defectiva posuit; in superiore autem parte inpersonalia non contrarie sunt posita. nam hoc ipsum verbum inpersonale defectivum est. sublatis enim de primo verbo duabus personis, prima et secunda, tertia utique superest; quae si non sibi adiungat pronomen, defectivum dicitur esse verbum, si autem adiungat, inpersonale. gaudeo et audeo a plerisque neutropassiva, ab aliis anomala, ab aliis supina verba dicuntur, quae in tempore perfecto et plusquamperfecto passivam habent declinationem, in reliquis activam. sunt alia inaequalia, quae *et* suam habent declinationem et contrariam, ut est placeo: nam et placui facit et placitus sum. sunt item alia inaequalia, quae ideo sunt inaequalia, quia primam syllabam non reservant, ut nolo volo: faciunt enim nolo non vis non vult, non nolo nolis nolit: item volo volis volit non dicimus, sed volo vis vult. sunt alia penitus anomala, de quibus nihil possumus dicere, nisi quod lectione detinentur, id est eas usurpare personas, quae tantum auctoritate firmantur, ut sunt haec, faxo faxis, infit, inquam et reliqua. prima persona indicativo modo semper corripitur, ut lego, absque monosyllabis, ut do sto flo, quae quidem ipsa, si fiant polysyllaba, ut reddo reflo praesto, corripiuntur. verba quorum declinatio in nostra potestate est sunt haec, tondeo lavo fabrico punio et reliqua. verum tamen debemus secundum naturam actuum vel activum vel passivum praesumere in declinatione, ut 'ego lavor', 'balneum lavat'; quando ego capillos depono, ut dicam tondeor, quando alteri capillos detraho, ut tondeo. prima persona non debet ita proferri, lego ego, quoniam lego iam habet in se significationem pronominis; nisi tamen sic tunc possumus dicere, lego ego, quando nos magis volumus ostendere lecturos quam alios, ut sit 'quasi ego magis lego quam ceteri'. 'maledico tibi' dicimus, || non te, quoniam 'tibi dico', non 'te dico' dicimus. prima persona ante ultimam o septem litteras non habet, h o f k q y z; ceteras vero habet, e, ut sedeo, i, ut audio, u, ut annuo, b, ut libo, et *reliqua*, sicut in arte scripta

2 odi noui coepi memini ς 8 pudet *et* taedet *in superiore parte. hoc est in minore arte, inpersonalia posita esse dicere videtur Servius, cum unum* legitur *exemplum inpersonalis modi vel verbi scriptum sit* 359, 9 *et* 361, 6. *nisi hoc potius voluit, inpersonalia in minore arte posita non esse contraria huic definitioni, quae in maiore arte proposita sit* 15 quae suam *P* 16 et contraria sunt ut placeo ς 25 corripiuntur *om. P, add.* ς 26 labo *P* 28 labor *P* labat *P* 29 ut dicam tondeor ς ut dicam tondeo *P* 35 cetera *P* 36 reliqua *om. P*

sunt. k ideo non potest praeponi o litterae, quia numquam anteponitur nisi a sequente. o y z ideo non possunt praeponi, quia * unum tamen verbum, quod o ante o habet, ut reboo, 'reboant silvaeque et magnus O'. ideo contra regulam venit, quia Graecum est. cetera in arte conscripta sunt.

DE ADVERBIO.

Adverbium dictum est, quia necesse habet semper verbum sequi. verbo tamen non necesse est egere semper adverbio. nam possum dicere sic, legit. nunc enim et plena est elocutio, et adverbium tamen non invenitur. nam cum dico cras hodie, non erit integra elocutio, nisi addam verbum, ut puta dico vel facio. adverbium plerumque confirmat verbum, plerumque destruit: confirmat, ut 'iam faciam'; destruit, ut 'non faciam'. adverbia aut a se oriuntur aut ab aliis partibus orationis veniunt, sicut in artibus positum est: nam ibi sunt exempla varia posita. horno autem nihil est aliud nisi hoc anno. unde derivatio duplex invenitur. nam Cicero dicit hornotinas fruges; Horatius dicit hornas fruges. item meatim nihil est aliud nisi meo more, tuatim tuo more. quod dicit de participio adverbium posse deduci, verum non est. etenim illud exemplum quod protulit, id est indulgens, non tantum participium est: nam recipit conparationem; facit enim indulgentior indulgentissimus. ergo quando dicimus indulgenter, non videmur a participio transisse ad adverbium, sed a nomine. omnia adverbia e terminata in positivo semper producuntur, ut docte, exceptis tribus regulis eorum adverbiorum, quae aut non conparantur, ut rite (nemo enim dicit ritius ritissime), vel quae anomale conparantur, ut bene (nemo enim dicit benius benissime), vel quae a se oriuntur, ut inpune [inpunius]. hoc scilicet in positivo; ceterum superlativus gradus semper || producitur, ut doctissime.

Facile et difficile [non] quaeritur, utrum adverbia sint an nomina. constat autem esse nomina tantum, quia semper correpta sunt: si enim adverbia essent, ut supra diximus, producerentur: deinde, quia neutri generis formam sequuntur. sicuti enim dicimus facilis facile, *sic* et difficilis difficile. deinde si adverbia essent, in ter exirent: dativus enim nominis i terminatus adverbium in ter syllabam mittit, ut huic forti fortiter; sic huic facili faciliter, huic difficili difficiliter diceremus. ergo constat esse nomina. sic autem posita sunt pro adverbiis, quem ad modum fere

2 non possunt praeponi oquia non possunt proponi o unum *P*, *ut verba* quia — proponi, *quae om.* ς, *videantur expuncta esse* 3 reboant] *Verg. georg.* III 223 15 Cicero] *in Verr. act. sec.* III 18, 45 hoc quantum est ex Sicilia frumenti hornotini exaraverunt: *cf. Pompeius p.* 329 16 hornotinas *editio Ascensiana* hornatinas *P*ς Horatius] *carm.* III 23, 3 si ture placaris et horna fruge lares. *quo exemplo usus est Pompeius l. c.* hornas] hornatas *P*ς 24 anomale] male *P*ς 25 benius benissime *Pompeius p.* 334 benus benissime *P* bonius bonissime ς 26 impune corripitur: nemo enim dicit impunius *Pompeius p.* 335 31 dicimus et facilis facile sic difficilis difficile ς dicimus et facilis facile difficilis difficile *P*

invenimus apud poetas nomina pro adverbiis constituta, ut 'torvum clamat' pro eo quod est torve, 'horrendum resonat' pro eo quod est horrende. qua figura oratores omnino uti non debent. genus enim est soloecismi, sicut ipse Donatus paulo post de soloecismi ratione monstravit. scire autem debemus quod dativus singularis o terminatus adverbium in e mittit, ut huic docto docte, i terminatus in ter, ut huic agili, agiliter; quas quidem regulas saepe corrumpit auctoritas. nam invenimus plerumque id esse adverbium, qui dativus est casus, ut falso. haec autem ambiguitas elocutione discernitur. quando enim dico 'falso homini dedi', erit nomen; quando dico 'falso loqueris', erit adverbium. item plerumque in contrarium cedunt. nam Terentius ait duriter, cum dure dicere debuerit, et Virgilius lugubre, cum lugubriter recte dicamus. ea adverbia conparanda sunt, quae ducunt originem a nomine recipiente conparationem, ut est doctus. ideo enim dicimus docte doctius doctissime, quoniam dicere possumus doctus doctior doctissimus. ab eo quod est Tullius cum fit adverbium, non recipit conparationem, quia nec nomen recipit. sunt alia adverbia, quae per se non conparantur, egent autem conparatione, ut est mane: nemo enim dicit manius, nemo manissime. verum tamen hanc, quam per inflexionem non habemus, possumus facere per adiectionem illarum particularum, ut magis et maxime, || ut puta sit positivus mane, conparativus magis mane, superlativus maxime mane.

Omnis pars orationis cum desierit esse quod est, nihil aliud est nisi adverbium. idcirco si nomen desierit esse nomen, non facit pronomen aut participium, sed solum adverbium, ut est sedulo. nam si dicas 'sedulo homini dedi', nomen est; si dicas 'sedulo feci', adverbium est. item pronomen aliquando et adverbium est. cum enim dico 'qui est', erit pronomen; cum dico 'qui scis', erit adverbium. item verbum plerumque et adverbium est. quando enim dico pone prima syllaba accentum habente, erit verbum; quando ultimae syllabae do accentum, erit adverbium. item et participium aliquando adverbium est. cum enim dico 'me ad villam profecto contingit', participium est profecto; cum dico 'profecto male loqueris', adverbium est profecto. item ante praepositio non numquam et adverbium est. praepositio in hac elocutione erit, 'ante templum'; casum enim habet iunctum: si autem dicas 'ante feci', erit adverbium, quoniam sequitur verbum. ut coniunctio est, sed plerumque et pro ad-

1 torvum] *Verg. Aen.* VII 399 7 saepe] semper *P*ς 10 item] ita *P* 11 cedunt ς incedunt *P* Terentius] *Adelph.* I 1, 20 ruri agere vitam, semper parce ac duriter se habere *Charis. p.* 178 12 Virgilius] *Aen.* X 273 sanguinei lugubre rubent cum lugubris exte dicamus *P* cum lugubris extensa dicamus ς 13 recipientis *P* recipienti ς 17 quae semper per se comparantur. sunt autem quae non egent comparatione ς 26 quid est ς 27 qui scis *Pompeius p.* 348 qui scit *P* 29 erit aduerbium hoc est discretionibus causa: nam ultimo loco uerbi acutus accentus nunquam ponitur. item participium ς 31 contigit ς profecto mallo quaeris *P* profecto quaeritis ς 35 Vt coniunctio *Putschius.* Et coniunctio *P*ς

verbio ponitur, ut cum dicimus 'ut te, fortissime Teucrum, Accipio'. heus si dolorem significat, interiectio est, ut

heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus;

si autem verbum sequatur, adverbium est,

heus, inquit, iuvenes monstrate mearum.

erit enim nomen, quo modo nominibus interdum pro adverbiis utimur, ut ante dictum est. illud fideliter tenere debemus, numquam separatim praepositionem adverbiis posse coniungi, veluti de mane, de noctu. quod autem invenimus indocte et infrequenter, sunt quidem praepositiones, sed non separatim, sicut sunt etiam illae particulae, quas ipse ponit artigrafus, desursum deorsum deinceps. ita enim constant duae partes orationis, ut uno ambae nitantur accentu. nec duae praepositiones interveniente adverbio sociandae sunt. praepositio etiam de non potest adiungi nomini interveniente adverbio, || ut 'de trans Tiberim venio', quem ad modum 'illinc venio'.

DE PARTICIPIO.

Participium est quasi particapium: habet enim a nomine genera et casus, a verbo tempora et significationes, ab utroque numerum et figuram et cetera, quae in superioribus dicta sunt. in posterioribus illud adicit, inchoativa verba non habere nisi praesentis temporis participium, futuro autem carere. ideo autem [in] futuro carent, quoniam regulam futura participia a praeterito ducunt participio, praeteritum autem participium a tempore perfecto originem sumit; et ideo, cum inchoativa verba tempus perfectum non habeant, non possunt habere id quod additur iam tempori perfecto. praeterea dicit participia ab inpersonalibus verbis nisi usurpata non venire; quae res penes Latinitatem non erit [et similia]. et hoc similiter ab arte descendit. etenim participia a prima positione verbi originem trahunt. cum igitur inpersonalia primam personam non habeant, participia non iure ex se faciunt, sed tamen, ut dixi, usurpare nobis licet. invenimus enim apud varios auctores, quod puto ideo fieri, non quod de inpersonalibus usurpentur participia, sed quod ipsa inpersonalia fiunt verba plenissima. nam hoc, quod dicimus pudet taedet tantum dici, invenimus in auctoribus et pudeo et taedeo; unde fiunt pudens et taedens: participium non ab inpersonali videbitur, sed a verbo integro. odi verbum participium habet osus quod licet in usu non sit, tamen conponatur, et

1 ponitur cum dicimus ut ut *P*: *Verg. Aen.* VIII 154 3 heus etiam] *Verg. Aen.* VII 116 5 heus inquid *P*: *Verg. Aen.* I 321 6 erit nomen quom nominibus pro aduerbiis utimur ς. *ceterum nisi quaedam ante* erit *exciderunt, haec ad ea quae proxime secuntur pertinere videntur, ut* erit — dictum est *post* 8 de noctu *transponenda sint: cf. Serv. in Verg. georg.* I 287 utamur *P* 11 deorsum e deinceps *P* coustant duas partes *P* constat duas partes ς constant duabus partibus *Putschius* 23 sumit ς sumunt *P* 24 possumus *P* tempore *P* 26 penes Latinum *P* et similiter ab arte discedit ς 31 flant *P*ς 33 fiunt ς fiant *P* 35 conponatur ut in *P* conponitur et in ς

in usu erit, exosus perosus. ab eo quod est memini artis nullum participium reperitur: si ad usum, verum est; si ad auctoritatem, falsum. nam invenimus in Plauto meminens. tunicatus galeatus dicit participia non esse, sed nomina, eo quod a verbis non trahuntur. sed si diligenter adtendas, advertens a similibus participia conprobabis. nam licet non faciat tunico galeo, tamen, quoniam tempus habent, sine dubio participia sunt. etenim 'armatus incedit' et 'vestitus incedit' cum || dico, hoc significo, 'iam armatus, iam vestitus est'. sic etiam dicimus 'tunicatus incedit', 'galeatus incedit', id est [et] 'iam tunicam habet', 'iam galeam habet'. quae res tempus ostendit; et si tempus est, participium est. pransus cenatus et reliqua constat esse participia, licet a verbo non veniant. concessum est enim regulariter, ut a neutralibus verbis liceat nobis usurpare praeterita participia. sed quoniam in his ars deficit, debemus vel auctoritate firmare neque ad istorum similitudinem alia fingere, sed illis tantum uti, quae lecta sunt.

Nomina similia participiis praeteriti temporis quartae sunt declinationis, ipsa autem participia secundae, ut hic visus huius visus nomen est, hic visus huius visi participium est. furibundus et moribundus *quaesitum est* quid essent; et nomina esse manifestum est, quod subtracta dus syllaba et addita *s* littera non redeunt in participia praesentis temporis, quod regulariter dictum est nova ratione. participia, quae constat esse participia, nec positivum gradum possunt recipere, quoniam participia nullam recipiunt conparationem. tamen conparativum gradum plerumque suscipiunt, acceptior et incensior, quae res sola sensus ratione secernitur. adverbium de participiis nasci Donatus adserit, plurimi negant. sed constat apud maiores quidem lecta, in usu tamen esse non possunt, ut dictum est in adverbio.

DE CONIVNCTIONE.

In coniunctione nihil penitus novi posuit, sed ita hic sicut in superiore parte tractavit. illud plane adiecit, quod licet nobis coniunctiones pro aliis coniunctionibus ponere; quod non mirum est, cum liceat et alias partes orationis pro aliis ponere, ut nomen pro verbo, pronomen pro adverbio, et multa alia, tamen significatione mutata.

DE PRAEPOSITIONE.

Praepositio est pars orationis dicta, quod in loquendo praeponitur. et haec est eius natura, puta 'ante templum': nemo enim di||cit 'tem-

3 meminens *apud Laevium legi,* osa sum *et* osorem *apud Plautum dicit Priscianus p.* 922. *haec neglegenter a Servio descripta esse coniecerunt Osannus anal. crit. p.* 53 *et Weichertus poet. Lat. rel. p.* 44. *quamquam Servius non Priscianum exscripsit, sed eundem uterque auctorem secutus esse putandus est* 4 attendas aduertens ς adtendas aduertans *P* 11 constant non esse participia si a uerbo non ueniunt ς ueniunt *P* 18 quaesitum est *om. P* 20 addita littera. N. redeunt *P: cf. Pompeius p.* 361 24 acceptior et incentior *P* acceptior et ingentior ς

plum ante'. sed tamen est una praepositio quae pro arbitrio nostro ponitur, ut tenus: dicimus enim et 'pube tenus' et 'tenus pube'. item cum plerumque sic postposita invenitur, ut praeponi omnino non possit; quod utique contra artem videmus, ut cum dicimus mecum tecum nobiscum vobiscum. praepositio autem aut cohaeret * aut utrumque efficit, con di dis. ita enim loquimur, 'conduco tibi', 'distraho tibi', non aut 'con tibi duco' aut 'dis tibi traho'. separantur apud et penes. etenim cum dicimus 'apud amicum', duae partes orationis sunt; 'penes arbitros' similiter duae.' aliae vero et cohaerere et secerni possunt, ut prae. nam cum dico praetulit, utique cohaerens invenitur; cum autem 'prae metu', segregata est. in accusativis praepositionibus, quae triginta tantum sunt, illae duae possunt in quaestionem vocari, apud et ad, eo quod *apud* semper in loco est, ut 'apud amicum sum'; ad vero secundum artem semper ad locum, ut 'ad amicum vado'. quamquam et secundum auctoritatem invenitur in loco, ut 'ad Marcum Laecam te habitare'. usque non videtur plurimis praepositio, quoniam sic alia praepositio non potest poni. etenim dicimus 'usque ad forum vado', ut Vergilius 'ad usque columnas exulat'. nam si habet alteram praepositionem, ipsa praepositio esse non potest: numquam enim praepositio alteri praepositioni cohaeret. idcirco debemus dicere usque adverbium esse, quod iterum ratio refutat: etenim adverbio praepositio separatim numquam cohaeret. si autem volueris, ut coniunctim cohaereat, non iam adverbium erit, sed potius recipit naturam suam: nam et praepositionem praepositioni sic cohaerentem, ut pro una parte orationis habeantur, invenimus saepius apud Catonem, ut circumcirca, id est circa. in ablativis praepositionibus e et ex hanc habent observationem, ut, si vocalis sequatur, ex praeponamus, ut 'ex amico audivi'; si autem consonans, e praeponatur, ut 'e foro venio'. illud vehementissime observare debemus, ut con et in, quotienscumque post se habent s vel f litteram, videamus quem ad modum pronuntientur. plerumque enim non observantes *in* barbarismos incurrimus. nam cum ipsarum natura brevis sit, tamen, si sequantur supra dictae litterae, plerumque in || longitudinem transit, ut cum dicimus confit confessio, item consilium consuluit. his enim locis pronuntiandae sunt ut longae; similiter insula infula. quod magis aurium iudicio quam artis ratione colligimus. praepositiones aut ipsa verba corrumpunt, ut conficio; nam erat integrum facio: aut ipsae corrumpuntur ab integris verbis, ut affero; nam

4 utique ς utrique *P* 5 aut utrumque efficit *quo pertineat non satis constat. sed illud adparet grammaticum exposuisse, quod praepositio vel cohaeret vel separatur vel et cohaeret et separatur. quare lacunam indicavi* 6 aut con tibi duco aut con tibi distraho *P* 7 separantur ς separatur *P* 10 prae metum *P* 12 apud *altero loco om. P* 15 ad marcum lecham te habitare *P* ad M. Leucam te habitare dixit ς: *Cic. in Catil.* I 8, 19 17 Vergilius] *Aen.* XI 262 19 choeret *P* 21 etenim] et *P* choeret *P* 22 ut coniunctim cohaereat ς et coniunctim cohaeret *P* 22 choaerentem *P* 24 orationis] praepositionis *P* habeatur: inuenimus enim saepe ς 27 e proponatur *P* 30 in *om. P* 32 confit] quo fit *P*

erat integrum fero: aut utrumque, et corrumpunt et corrumpuntur, ut afficio. nam affero, quod scribebatur per a et per d, incipit scribi per a et f; et item quod erat facio, fit ficio.

Praepositio et quando praeponitur et quando postponitur, si casum suum retineat, praepositio est, ut 'per transtra', 'transtra per'; si autem casum mutaverit, fit adverbium, ut 'longo post tempore venit'. ambiguae praepositiones quattuor fuerunt, in sub super et subter, quibus maiores indifferenter utebantur; sed hodie iam duae sunt, in et sub: nam super et subter accusativae habentur. in autem et sub qua ratione serventur, in superiore arte tractatum est. plerumque eadem est praepositio, quod est et adverbium, ut ante et propter. sed quid magis dicendum sit, hac ratione colligimus. etenim si pars orationis sequatur, quae casibus servit, praepositiones erunt, ut 'ante templum', 'propter aquam': templum enim et aquam casuales partes orationis sunt. quando autem dicimus 'ante fecit', 'post dixit', adverbia sunt: sequuntur enim verba, et novimus utique adverbia semper verbis egere.

DE INTERIECTIONE.

Interiectio nihil habet nisi solum mentis affectum, quae tunc vere interiectio dicitur, quando voce incondita profertur, ut o heu et similia. cum autem plenas *voces* adhibemus ad exprimendos animi affectus, non tam interiectiones dicuntur, quam pro interiectionibus, ut 'pro Iuppiter ibit hic ait'. et haec pars non potest proprium nomen unius cuiusque significationis tenere, eo quod variae interiectiones sunt: nam o dolentis legitur, ut

o mihi praeteritos referat si Iuppiter annos,

et irascentis, ut 'o callidos homines' et similia.

DE BARBARISMO.

Decurso octo partium tractatu incipit iam transire ad illud, quod docet nos, vel quem ad modum possumus vitare vitia vel habere virtutes. vitia autem sunt, ut ipse dicit, tantum quattuordecim. reliquae vero virtutes vocantur, quae dividuntur in metaplasmos, in schemata, in tropos. metaplasmus est res solius necessitatis, schema res solius ornatus, tropus res quae duo amplectitur superiora * et vitiorum omnium, in qui-

1 utrumque et corrumpunt ς utrumque ut corrumpunt *P*. *excidisse autem videtur definitio quartae rationis, qua utraque pars incorrupta manet* 5 transtra per] *Verg. Aen.* V 663 6 longo] *Verg. bucol.* 1, 30 uenits *P* 7 ambiguae praepositiones] *Serv. in Verg. Aen.* I 295 fuerunt ς fuerant *P* 11 ut ante ς quod ante *P* 13 seruit ς seruet *P* 21 plenas adhibemus *P* plenos adhibemus ς 22 pro Iuppiter] *Verg. Aen.* IIII 590 26 o mihi] *Verg. Aen.* VIII 560 31 cum barbarismo et soloecismo vitia duodecim numerantur *Donatus p.* 1770: *cf. f* 183 32 superiorem *P in fine versus. praeterea quaedam omissa esse videntur de generibus vel nominibus virtutum et vitiorum a Donato positis. quare lacunam indicavi.*

bus est barbarismus. quod vitium ita definiunt, barbarismus est vitium factum in una parte orationis vel in uno sermone contra regulam artis grammaticae. Plinius autem dicit barbarismum esse sermonem unum, in quo || vis sua est contra naturam. barbarismus autem dicitur eo, quod barbari prave locuntur, ut siqui dicat Rumam pro Roma. sed tunc barbarismus dicitur, cum in uno Romanae linguae sermone peccamus. ceterum si peregrina sint verba (habemus enim multa et a Gallis et ab Africis et ab aliis gentibus), tunc barbarolexis vocatur. praeterea si in prosa oratione fiat, tunc barbarismus dicitur; si autem in poemate, metaplasmus vocatur. quando enim dicit Virgilius relliquias, quoniam in metro est, dicimus esse metaplasmum; si soluta esset oratio, barbarismum vocaremus. fit autem barbarismus principaliter modis duobus, pronuntiatione et scripto: *pronuntiatione*, si aut naturaliter longas syllabas breviter proferamus, ut Romam, aut si naturaliter breves producamus, ut rosam. scripto vero quem ad modum fit? modis quattuor, id est per adiectionem detractionem inmutationem transmutationem; et fit quinque rebus, littera syllaba accentu tempore adspiratione. haec omnia aut adiciuntur aut detrahuntur. adicitur littera, ut 'relliquias Danaum', syllaba, ut induperator pro eo quod est imperator: tempore, ut 'Italiam fato profugus', cum Italiam priore correpta syllaba dicere debeamus: accentu, ut hic; aliter enim pronomen, aliter adverbium pronuntiandum est: adspiratione, horcus pro orcus; sic enim dicebant antiqui. similiter per detractionem. aut littera detrahitur, ut Achiles pro Achilles, aut syllaba, ut vixe pro eo quod est vixisse: aut tempore, ut

steterüntque comae et vox faucibus haesit

pro stetērunt; media enim syllaba naturaliter produci debuit: accentus, quando dicimus déinde; mediam enim habere debuit *acutam*, quia positione longa est: adspiratione, ut arena *pro harena*; hoc enim verum est; dicta est enim ab eo, quod harida sit terra. inmutatio vero et transmutatio simili ratione monstratur. quorum exempla ibi in arte sunt posita. per adspirationem quando facimus barbarismum, dubitatum est, || an pronuntiationi inputaretur, an scripto, quoniam haec aliquando anhelitus et cum linguae est,

3 plenius *P* 5 romam pro roma *P:* siquis velit dicere Ruoma *Pompeius p.* 42?. Seregius dixit 'barbarismus in una parte orationis fit, ut siquis dicat Ruma pro Roma. soloecismus in contextu partium orationis fit, ut multi mihi (haec *cod.*) homines iniuriam fecit'. item Seregius dicit 'quaeritur igitur, si in uno verbo fiat soloecismus, ut siquis interrogatus 'quo vadis'? et ille dicat Romae, soloecismus est. nam Romae quamquam male positum sit, tamen Latinum est. non est ergo barbarismus. nam ita definivit Plinius (plenius *cod.*), quod non dicitur barbarismus quod legitur integre'. *excerpta codicis Leidensis Voss.* 33. 4 8 prosa] ipsa *P* 10 Virgilius] *Aen.* I 30 13 pronuntiatione *om. P* 19 Italiam] *Verg. Aen.* I 2 21 horcus pro orsus *P: fortasse* Orchus pro Orcus: *cf. Prob. cathol. p.* 1449. 1455 *Serv. in Verg. georg.* III 223, *Aen.* VI 3 23 aut litterae traditur ut *P* 25 steterunque *P: Verg. Aen.* II 774 26 pro steterunt *omissa nota productionis, item* 27 deinde *P* 27 acutam *om. P* quia] quae *P* 28 pro harena *om. P* 32 scriptu quoniam haec aliquando | anhelitus et cum linguae est scribendo esse dicitur cum | anhelitu in pronuntiando *P: fortasse* quoniam haec aliquando anhelitu fit in pronuntiando,

p. 181ᵃ. 82 cod. Par.

scribendo esse dicitur cum anhelitu in pronuntiando. inter *in*mutationem et transmutationem hoc interest, quod inmutatio dicitur, ubi altera littera pro littera ponitur, ut olli pro illi; transmutatio autem est, ubi solus ordo mutatur ipsis manentibus litteris, ut Euandre pro Euander. conversio enim facta est litterarum.

His ita se habentibus dicit esse quaedam vitia, quibus quidem nomen non tribuit, tamen vitanda praecepit. sunt autem iotacismi labdacismi myotacismi hiatus et collisiones. iotacismi sunt, quotiens post ti vel di syllabam sequitur vocalis, et plerumque supra dictae syllabae in sibilum transeunt, tunc scilicet, quando medium locum tenent, ut meridies. quando autem primum locum tenent, etiam sic positae, sicut dicuntur, ita etiam sonandae sunt, ut dies tiaras. labdacismi fiunt, si aut unum *l* tenuius dicis [solocismum], ut Lucius, aut geminum pinguius, ut Metellus. myotacismus fit, quotiens post partem orationis in m littera desinentem sequitur alia pars orationis quae inchoat a vocali, ut 'hominem amicum'. hoc vitium vitare possumus aut per suspensionem pronuntiandi aut exclusione ipsius m litterae. sed melius est ut suspensione pronuntiandi hoc vitium relinquamus. si enim voluerimus m litteram excludere, vitamus quidem myotacismum, sed cadimus in hiatum. hiatus autem est, quando vocalis vocalem sequitur in duabus partibus orationis, ut 'Musa amavit'. quod foedius est, si eae*dem* vocales se sequantur; ceterum si aliae, levius videtur, ut 'Musa optimum'. collisiones sunt, quotiens ab iisdem syllabis inchoamus sequentes partes orationis, quibus terminantur priores, ut 'mater trahis'. ut diximus, vitiis nomen inponere nullatenus potuerunt; definitionem tamen intuentes possumus ita defendere. || nam si barbarismus est vitium factum in una parte orationis, tantum non erit barbarismis adplicandus iotacismus et labdacismus, qui in singulis fiunt partibus orationis; ceterum myotacismus hiatus et collisiones, quoniam non numquam in una parte orationis possunt effici. de qua re se a nomine abstinuit. praeterea [hiatum] sunt barbarismi qui ad grammaticos pertinent; illi vero, qui in syllabis fiunt, neque ad grammaticos pertinent neque barbarismi dici possunt. frequenter enim in duabus partibus orationis fiunt, quod contra definitionem est barbarismi, ut 'leges nostras', 'ergo revoco' et similia. hae dicuntur malae compositiones.

DE SOLOECISMO.

Soloecismus dictus est vel ex Graeca etymologia, quasi σῴου λόγου

et cum vitium linguae sit, scribendo esse dicitur; *nisi potius post* dicitur cum *exempla barbarismi per adspirationem, quae in scripto invenitur* (*Charis. p.* 238), *exciderunt*
1 intermu ationem *P* 8 post i *P* 11 posita *P* 12 unum tenuius *P* 13 pinguis *P* 21 fidius est se eę uocales *P* 22 uidentur *P* 28 *hoc potius voluisse videtur grammaticus, myotacismum hiatum et collisiones, quoniam numquam in una parte orationis possent effici, non recte dici barbarismos* 33 *exempla a grammatico posita videntur ad vitia structurae pertinere, de quibus dixit Consentius de barb. p.* 17 *ed. Buttm.*

f. 182. 82* cod. Par.

αἰκισμός, id est sani sermonis vitium, aut certe ideo, quod *Σόλοικοι* venientes Athenas et male loquentes nomen ex se vitio dederunt. soloecismi autem definitio est talis, vitium factum in contextu partium orationis, ita ut singuli sermones Latini sint, sed peccet ipsa coniunctio, ut siqui dicat 'multi mihi homines iniuriam fecit' pro fecerunt. quaesitum est, an etiam in uno sermone possit fieri soloecismus, veluti cum dicimus uni homini salvete, aut cum virum vocantes dicimus hanc, aut cum interrogati quo eamus dicimus intus. sed cum sciamus et valete et hanc et intus Latinos esse sermones, utique ideo videntur modo soloecismum fecisse, quoniam referuntur ad aliquid. relatio autem alterius rei ad alteram rem unus sermo non est. nam quando dicimus hanc de viro, non ideo vitiosum est hanc, quia naturaliter vitiosum est, sed quia refertur ad virum. item cum dicimus 'intus eo', non ideo vitiosa est elocutio, quia intus omnino non dicimus, sed quia ad locum relatum est adverbium, quod in loco est. scalam scopam quadrigam et alia barbarismos esse voluerunt, 'quoniam singuli sermones vitium tenent, secundum supra scriptam definitionem. ||

DE SOLOECISMORVM GENERIBVS.

Soloecismorum genera centum dicit esse Lucilius. plane constat brevius et melius posuisse Donatum, qui dixit duo esse genera principalia, reliqua specialia. principalia autem genera soloecismorum sunt, cum fiunt aut per partes orationis aut per accidentia partibus orationis. *per partes orationis*, si aut aliae pro aliis ponantur, ut 'torvumque repente clamat', id est torve; nomen pro adverbio posuit. quae elocutio sic hodie crebra est, ut figura putetur. nam omnes dicunt 'pulchrum legit', 'delicatum loquitur', cum utique nomina sint ista posita pro adverbiis, quod in arte grammatica vitium iudicatur. item fit soloecismus per partes orationis, si ipsae per se malo ordine ponantur, ut 'intus eo' pro intro. nam cum et intus et intro adverbia sint, tamen malo ordine posita vitium fecerunt. per accidentia vero partium orationis tot modis fiunt soloecismi, quot sunt cuiusque partis accidentia. in nomine fiunt, si proprium pro appellativo ponatur, ut

hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus:

Dardanus ait, cum Dardanius dicere debuerit; usus est principali pro derivativo: per genera fit, ut 'amarae cortices', cum omnes fere et frequenter corticem genere masculino dicamus: per numeros, ut 'pars

1 quod solo ecoe *P* 3 partium] partis *P* 7 dicemus hanc *P* interrogantes *P* 8 dicemus intus *P* 16 superscriptam *P* 19 lucillius *P: cf. Pompeius p.* 430 22 per accidentiam *P* per partes orationis *secundo loco om. P* 23 alia pro aliis *P* torvumque] *Verg. Aen.* VII 399 29 aduerbia sunt *P* 33 hauriat] *Verg. Aen.* IIII 661 36 amarae] *Verg. bucol.* 6, 62 amarae corticis 37 pars] *Verg. Aen.* I 212 .

f. 182*. 83 cod. Par.

in frusta secant' pro 'pars secat' et cetera, quae illic in arte planissime cum exemplis suis tenentur. plane sciendum est quoniam, si in prosa oratione fiat hoc vitium, tunc soloecismus vocatur; in poemate schema dicitur.

Quaesitum est apud Plinium Secundum, quid interesset inter figuras et vitia. nam cum figurae ad ornatum adhibeantur, vitia vitentur, eadem autem inveniantur exempla tam in figuris quam in vitiis, debet aliqua esse discretio. quidquid ergo scientes facimus novitatis cupidi, quod tamen idoneorum auctorum firmatur exemplis, figura dicitur. quidquid autem ignorantes ponimus, vitium putatur. || nam sicut superius diximus, *si* sciens quis dicat 'pars in frusta secant' et causa varietatis hoc dicat, figuram facit; si autem nescius, cum aliud velit dicere, incongrue inter se numeros iunxerit, soloecismum fecisse iudicatur.

Cum barbarismo et soloecismo duodecim vitia putantur, quae in arte sunt scripta. inter quae et cacenphaton posuit, quod dixit fieri aut in uno sermone aut in pluribus. illud non adiecit, fieri cacenphaton etiam in sensu. in quo reprehenditur Salustius dicens * nam res ista si cogitetur, obscena est. et cum dicat Virgilius 'coniugis infusus gremio', et hic cacenphaton est in sensu. pleonasmos in verbis tantum fit, perissologia in sensu tantum, acyrologia in utroque. cetera vero expresse sunt posita.

Inter metaplasmos et schemata et tropos hoc interest, quod metaplasmi tantum necessitate excusantur, schemata ad ornatum adhibentur, tropi ad utrumque: ut cum dicimus tetulit, si in metro non poterat dici tulit, erit metaplasmus, quoniam necessitatis causa dictum est tetulit; si autem tulit poterat in metro dici, schema fecit ille qui dixit tetulit: nam soli servit ornatui [nominativis]. si autem et metri ratio exegit, et cupidus alioqui novitatis hoc dixerit, tropum videtur fecisse. quare diutius lectionem debemus considerare, ut, si metri necessitas aliqua facit novitatem, tunc dicamus esse metaplasmum; si autem scriptor ornatui tantum studuerit, tunc schema vocitemus; si in uno utrumque factum est, ut et subveniretur necessitati et adhiberetur omni modo *ornatus*, tropos efficitur. metaplasmi autem quattuordecim sunt. sed primi septem aliis contrarii sunt. nam nullus est metaplasmus, qui non habeat contrarium: *πρόσθεσις ἐπένθεσις παραγωγή*, qui fiunt per additionem, contrarii sunt illis qui fiunt per detractionem, id est *ἀφαίρεσις συγκοπή ἀποκοπή*; et extra ordinem qui secuntur omnes statim contrarios habent. schematum vero et troporum exemplaria in arte planissime sunt posita. ||

1 frustra *P* 2 prosa] ipsa *P* 5 apud plenium *P: cf. Pompeius p.* 437 9 quicquid autem *P* 10 diximus sciens quid dicat *P* 11 frustra *P* hoc indicat *P* 13 iunexerit *P* 17 *in lacuna, quam indicavi, excidisse videntur verba Sallustii, quae sunt apud Pompeium p.* 440, profectus quidam Ligus ad requisita naturae. *alia exempla Sallustii in cacenphato posuit Charisius p.* 242 18 Virgilius] *Aen.* VIII 406 23 exeussantur *P* 32 necessitatis *P* ornatus *om. P* 35 contrariis sunt *P*

f. 183ᵃ cod. Par.

Plane sciendum est quoniam schema in sermone factum ad grammaticos pertinet, in sensu factum ad oratores. nam cum dico 'pars in frusta secant', quoniam in verbis est quaestio, figura grammaticalis est; quando autem dicit Virgilius

quid memorem infandas caedes,

id est cum dicit se non dicturum facta Mezentii et nihilo minus dicit, quoniam in sensu res est, ad oratores pertinet haec figura. praeterea hyperbaton *et* allegoria non in omnibus locis dicitur. nam generales sunt: quisquis enim dixerit hyperbaton, simul quinque tropos ponit; quisquis allegoriam, simul septem. quare debemus non ipsis uti principalibus nominibus, sed potius nominibus subdivisionis, sicut in arte dispositum est. inter parabolen et paradigma hoc interest, quod parabole rerum dissimilium conparatio est, ut cum virum fortem Turnum aequiperamus leoni; paradigma autem est rerum similium conparatio, ut cum puta hominem homini conparamus. de his autem rebus, id est figuris, quaedam praelibamenta posuerunt grammatici. nam *sunt* ipsi auctores, qui specialiter opus inmensum de hac re multorumque librorum fecerunt.

2 frustra *P* 4 Virgilius] *Aen.* VIII 483 8 et *om. P* 12 quod paraboly *P* 15 quaedam perliuamenta *P* 16 sunt *om. P* 17 fecerunt COMMENTARIUM IN ARTE DONATI PRIOREM EXPLICUIT MAGISTER SERUIUS *P*

SERVII HONORATI DE FINALIBVS.

p. 1809 P. p. 491 V.

SERVIVS HONORATVS AQVILINO SALVTEM.

Vltimarum syllabarum naturas, sicut proposueras, breviter lucideque digessi. in qua re mea audacia tuo defenditur imperio. nam hoc opus, dum velut facile ac per se patens multi reliquerunt, difficilius reddiderunt.

Quamquam rationem litterae et syllabae in Donati artibus habeamus, tamen breviandi causa aliqua ex his decerpsimus, quae ad scientiam metrorum proficere credimus.

Igitur primas syllabas omnium partium orationis duobus modis considerabimus, natura et positione. natura tripertita est. nam aut diphthongo syllaba longa esse cognoscitur, ut ae oe au eu ei, aut

B codex olim Bobiensis, nunc Vindobonensis 16
F codex Frisingensis 81
l codex Leidensis bibliothecae publicae 122
e codex Emmeramus G. 121
ς editiones veteres, ex quibus adhibitae sunt hae,
editio Mediolanensis Parrhasii a. 1504
editio Tubingensis a. 1537
editio Basileensis a. 1584
ex his codicum B et F integra exhibita est scriptura. codicum interpolatorum l et e discrepantia tum potissimum, cum B et F inter se dissentiunt, adscripta est.

2 Seruius (Seruus *F*) honoratus aquilino (aquilinio *corr.* -ino *F*) salutem *BF* SERUIUS MARIUS HONORATUS AQUILINO SALUTEM *e* Marius Seruius Ad Albinum De naturis ultimarum *Parrhasius* Servii Marii Honorati grammatici de quantitate syllabarum libellus. Seruius Marius Honoratus Aquilino salutem *ς*. *epistulam ad Aquilinum hoc loco omissam in fine libri habet B* 3 proposueras *et* praepossueras *B* posueras *F* poposceras *Servius Putschii p.* 1799 lucidique degessi *B* lucideque degressi (*corr.* digessi) *F* 4 audacia mea *F* namque hoc opus arduum dum uelut facile ac per se patens multi reliquerunt *eς* nam multi dum hoc opus uelud facile ac per se patens reliquerunt *B* 6 DE FINALIBUS HONORATI GRAMMATICI *B* INCIPIT DE FINALIBUS LITTERIS HONORATI GRAMMATICI *F*, *om. le* habemus *B* 9 primas igitur *B* 10 natura autem tripartita *B* diptongus *B* diphthongis *ς*

exemplo; quaeritur enim, utrum syllaba longa sit an brevis, ut 'Musa mihi causas memora': aut ex || conpositione figurae, ut si nescias qualis sit pius, ex conpositione, quae est impius, qualis sit pi cognoscitur; li|cet in aliquantis hoc fallat. nam cum dicimus nubere, nu longa est; item cum dicimus innuba aut pronuba, fit brevis nu in conpositione. sed hoc inveniri raro contingit. positio est, cum correptam vocalem aut duae consonantes secuntur, ut arma; aut una quaevis duplex, ut axis vel Mezentius vel maior; aut altera consonans et altera vocalis loco consonantis posita, ut 'at Iuno' et 'at Venus'. verum si quaelibet pars orationis praepositionibus conponatur, ex || his primas syllabas cognoscimus. nam talis manebit fere omnis conposita syllaba, qualis et ipsa praepositio fuerit, ut ineptus. item ex ipsis praepositionibus ad et ob et in et sub diversae in verbis ponuntur. nam corripiuntur, cum crescendo disyllabum reddunt, ut adit obit init subit; indifferenter sunt, cum trisyllabum faciunt, ut adicit obicit inicit subicit; producuntur tantum, cum tetrasyllabum ex se reddunt, ut adicio obicio inicio subicio. item quae per que et per pre in primis syllabis scribuntur producuntur, excepto pretium premo preces et queror, hoc est querellam depono, et quae ex his per derivationem aut declinationem fieri possunt et que coniunctione. item contra breviantur ex isdem praepositionibus in conpositione de et pro, ut dehinc deinde profectus professus profusus profanus profatus proavus pronepos et cetera. sunt item aliquanta verba, quae | primas syllabas temporum ratione permutant, quae subter collecta in omni praeterito perfecto vel in omni praeterito plusquamperfecto vel in uno futuro modi tantum coniunctivi producuntur, in ceteris autem modis et temporibus breviantur, ut sunt haec, lego legi legeram legero, faveo favi faveram favero, venio veni veneram venero, fugio fugi fugeram fugero, facio feci feceram fecero, sedeo sedi sederam sedero, fodio fodi foderam fodero, video vidi videram videro, voveo vovi voveram vovero, foveo fovi foveram fovero, iuvo iuvi iuveram iuvero, ago egi egeram egero, emo emi emeram emero,

1 Musa] *Verg. Aen.* I 8 2 memora quo numine laeso *el* 3 quae *l Beda p.* 2356 quod *BFe* 5 fit breuis nu *B Beda* brevis est nu *Fel* 8 mezentius aut i littera sola inter duas vocales posita ut maior *l* 9 possita fuerit ut amat (*corr.* at) iuno at uenus *F* qualibet *B* 12 ineptus] deceptus *Beda p.* 2357 ipsis] his *Fe* 13 in uerbis conponuntur *F* dissyllabam *corr.* -um *F* 14 indeferenter sunt *F* indifferenter .II. sunt *e* indefferenter autem *B* indifferentes autem sunt ς trissyllabam *corr.* -um *F* 15 adiecit obiecit iniecit subiecit *corr.* adicit obicit inicit subicit *F* tetrasyllabam *corr.* -um *F* 16 adiecio obiecio iniecio subiecio *corr.* adicio obicio inicio subicio *F* 17 plerumque producuntur *e* 18 praeces *corr.* preces *F* precis *B* precor *e*: preces prehendo et queror ς: breviantur vero pretium precor premo prehendo et queror *Beda* diriuationem *BF* 19 que coniunctionem *F* que coniunctio *B* item e contra *e* 20 ex hisdem *BF* ex eisdem *e* in conpositione *Bl* in conpositionibus *e corr.* -one *F* de et pro *om. BF, add. e et in margine l* 21 deinde *om. BF, add. el* profanus *om. Be Beda* proavus *om. F* 22 sunt autem *F* 23 permotant *BF* quae subter sunt collecta *Putschius* 24 uel plusquamperfecto *F* 28 fodio *el* fodeo *BF* 30 emo — odero *om. F*

lavo lavi laveram lavero, odio odi oderam odero, eo ivi iveram ivero, sino sivi siveram sivero, sero sevi severam severo, queo quivi quiveram quivero, caveo cavi caveram cavero. item contra inveniuntur verba, quae in praesenti tempore producta sunt et in praeterito breviantur, ut sunt haec, pono posui, cogo coegi, do dedi, sto steti. item omnia verba, quae in praeteritis antecrescunt, in primis syllabis breviantur, ut pendeo pependi, tondeo totondi, posco poposci, curro cucurri, tendo tetendi, pendo pependi. ||

Medias syllabas tribus modis cognoscimus, positione et diphthongis et accentu. sed de positione et diphthongis supra tractavimus. accentus autem est quasi adcantus di|ctus, quod ad cantilenam vocis nos facit agnoscere syllabas. qui vocis accentus duo sunt ad ea quae tractamus necessarii, correptus et productus. correptus est, quotiens sine ulla mora vocis medias syllabas enuntiamus, ut moenia tabula. productus est, quotiens medias syllabas cum aliqua mora vocis exprimimus, ut fortûna natûra. sciendum est tamen, quia illa quae in verbis i correpta proferuntur, cum in medium venerint et ipsam i in e mutaverint, ut legis lege legere, ubique breviantur; excepto cum a tribus excipiuntur consonantibus b et m et t, ut legêbam legêmus legêtur. cetera melius accentibus colliguntur. qui accentus in trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps ita considerandus est, ut si quaeratur amicissimorum quibus syllabis constet, et dicimus primam brevem exemplo, ut 'nimium dilexit amicum'; secundam cum longo accentu invenimus; tertiam positione longam; quartam brevem accentu, quia, cum dicimus amicissimus, paenultimam cum brevi accentu invenimus; quintam longam accentu. ultima vero qualis sit, per singulas partes orationis monstrabunt rationes subiectae.

Nominativus singularis has habet breves, a ut Musa, e ut sedile, o ut virgo, u ut cornu, el ut mel, il ut vigil, ul ut consul,

1 labo labi laberam labero aueo aui aueram auero odio odi oderam odero eo ii vel iui iueram iuero saeuio saeui saeuieram saeuiero queo *Putschius* eo ii ieram iero sero seui seueram seuero queo quiui quieram quiero *B* eo ii ieram iero sino siui sineram siuero queo quaeui queueram queuero *F* eo iui iueram iuero sero seni seueram seuero queo quiui quiueram quiuero *l* eo iui iueram iuero queo quiui ueram ro sino ui ram ro sero seui ueram uero *e* 3 cauo ceui ceueram ceuero *B* item e contra *e* 6 pendeo pependi *B l* pendo pependi *F e Beda* 7 tondo *F* 8 pendo pependi *om. F e* pello pepuli *l Beda* 9 explc. de primis syllabis INCIPIT DE MEDIIS SYLLABIS *F* 12 Quis uocis *F:* Qui vocis accentus sunt? Duo *editor Vindobonensis* duo sunt *e l* hii sunt *F* sunt II *B:* hi sunt duo ad metricam rationem ad ea *Putschius* 14 enuntiamus *B Beda p.* 2358 annuntiamus *e* pronuntiamus *F l* ut moenia macula tabula *l* ut macula tabula *e* productus autem est *B* 15 furtuna *BF. notas accentuum et hic et infra* 19 *habet F* 16 sciendum tamen est *B* 17 ipsum *corr.* -am *F* motauerint *B F* 18 breuiantur] inueniantur *corr.* p̄uiantur *F* 20 qui accentus *B l* quia accentus *F e* 21 considerandi sunt *l* 22 et dicimus ς edicimus *F* eclicimus *B* ediscimus *l Beda* dicimus *e* dicimus itaque *Servius Putschii p.* 1803 nimium] *Verg. Aen.* VIIII 430 23 secundam longam accentu inuenimus *l* secundam cum longo accentu pronuntiabimus inuenimus *F Putschius* 27 DE FINALIBUS *B* INCIPIT DE FINALIBUS SYLLABIS *F* DE ULTIMIS SYLLABIS *l* $\overset{\text{v}}{\text{Nominatus}}$ *F*

m ut tectum, en ut carmen, ir ut vir, or ut doctor, t ut caput. ex his producuntur in | Graecis e ut Euterpe, o ut Dido, en ut lien Siren, il uno Etrusco ut Tanaquil. haec sunt item quae producuntur, i ut frugi, ol ut sol, an ut Titan, on ut Memnon, in ut delphin, as ut facultas, c ut lac et allec. sed as finitus nominativus breviatur in Graecis, cum genitivus dos habuerit, ut Arcas Arcados, || Pallas Pallados. er autem in Graecis producitur, ut aether aer. item haec sunt quae in monosyllabis producuntur, in disyllabis autem et trisyllabis et tetrasyllabis et in ceteris polysyllabis corripiuntur: ar monosyllaba ut far, disyllaba ut Caesar; er monosyllaba ut ver, disyllaba ut pater; ur monosyllaba ut fur, disyllaba ut murmur; is monosyllaba ut glis, disyllaba ut fortis; al monosyllaba ut sal, trisyllaba ut Hannibal. item haec sunt quae varietatem nominativi faciunt et quae sibi a genitivo suo regulam sumunt, es os us. nam es syllaba nominativus quando finitur, modis quinque producitur, duobus autem corripitur. tunc ergo producitur, cum [aut] nomen quintae fuerit declinationis, ut dies diei: item producitur, cum totidem syllabas genitivus habuerit quot et nominativus, ut proles prolis: tertio loco producitur, cum genitivus syllaba crescens e productam in medio obtinuerit, ut merces mercedis: quarto loco producitur, cum monosyllaba nomina fuerint vel de monosyllabis ducta, ut pes bipes | sonipes: quinto loco producitur, cum i ante es in fine habuerit, ut abies paries aries quies. duobus autem modis breviatur, cum aut e mediam in genitivo correptam habuerit, ut seges segetis; aut cum e in i mutaverit, ut miles militis. os item monosyllabum, si ora significat, producitur, ut os oris; si ossa significat, breviatur, ut os ossis. quae tamen os syllaba cum in disyllabis vel trisyllabis venerit, et media syllaba genitivi natura producta permanserit, tum longa erit, ut nepos nepotis; si vero correpta fuerit aut diphthongum in genitivo Graeco habuerit, breviatur, ut conpos conpotis, Delos Δήλου. us vero, cum in genitivo crescente u longa permanserit, producitur, ut virtus virtutis, tellus telluris, excepto uno palus, quod in genitivo dis terminatur, ut palus paludis: unde est 'sterilisque diu palus apta-

1 n ut carmen us ut iustus ir *Putschius* 2 euturpe *F* 3 sirien *B* siriem *corr.* siren *F* eutrusco *BF* haec .... item producuntur *F* 5 ut lac et allec *F* ut lac allec *l* ut allec *Be Beda* 9 et tetrasyllabis *om. B Beda* 11 ut mormur *BF* 12 ut Hannibal uel animal et Canibal *Putschius* 13 qua uarietatem *F* et aque a genitiuo suo regulam sibi sumunt *F* 15 duobus modis autem *F* 16 producitur aut cum nomen *F* producitur cum nominatiuus *l* 19 obtenuerit *B* habuerit *Fle* 20 de monosyllaba ducta *F* 22 ut habies paries quies *F*: ut abies — habuerit *om. Putschius* 24 mutauerit *BF* os item *B* os igitur *Fle* monosyllabum ς monosyllabam *codex Leidensis Bedae p.* 1360 monosyllaba *BFle* 25 si autem ossa *B* 26 os osis *B* 28 correpta erit *F* diptongon *Fle* 29 delos delov ς delos delei *Bl* delos dolei *F* Delos Delou *Putschius* 30 u *om BFle, add. codex Sangermanensis Bedae* longa syllaba permanserit *B* 31 uno palus paludis quod genitiuo dis terminatur unde *F*: *cf. Serv. in Verg. Aen.* II 69 32 ut est haec sterilisque *Putschius*: *Hor. de art. poet.* 65

que remis'. si vero in genitivo crescente correpta u permanserit aut mutata fuerit aut non creverit, breviatur, ut pectus pectoris, vulgus vulgi.

Genitivus et dativus et ablativus producuntur. sed genitivus cum aut os in fine secundum Graecos habuerit aut tertiae fuerit declinationis, cum ablativo suo e || tantum littera terminato breviatur, excepto uno quod producitur, ab hac fame, quia veteres huius famei, non huius famis declinabant. sed et dativus in Graecis i littera terminatus breviatur, ut Palladi. accusativus in Latinis brevis est semper: in Graecis tunc | tantum breviatur, cum a vel on terminatur, ut Thesea Delon; alias longus est. vocativus quoque in Latinis brevis est, excepto cum i terminatur, ut Mercuri; in Graecis corripitur, ut Alexi. qui etiam, dum similis fuerit nominativo, regulam nominativi sequitur, ut haec paupertas et o paupertas. in masculinis tantum Graecis longus est, ut Aenea. sed etiam e finitus in Graecis tunc breviatur, cum eius nominativus os fuerit terminatus, ut Phoebos Phoebe. nominativus et accusativus et vocativus pluralis in masculino et feminino genere producuntur, in neutro autem corripiuntur. contra haec sunt Graeca nomina, quae dum ante s ultimam a aut e habuerint et a genitivo singulari dos terminato venerint, tunc tantum in masculino et feminino breviantur, ut huius Arcados, has Arcades, hos Arcadas; alias longi sunt. genitivus pluralis semper brevis est in Latinis, in Graecis vero producitur, ut Philaenon. dativus et ablativus pluralis si is terminantur, longi sunt, ut doctis; si bus, breviantur, ut agilibus: aut si Graeca sit declinatio, in terminatus dativus corripitur, ut Arcasin.

Hac regula nomina pronomina participia continentur. sed pronominis declinatio in hoc tantum differt, quod in monosyllabis quae vocalibus terminantur, ut me, aut vocalibus constant, ut o, in quolibet casu producuntur. sed genitivus cum us finitur, breviatur, ut illius; | dativus vero, sicut in nomine, semper longus est, excepto mihi tibi sibi, quae indiffe-

1 correpta fuerit quia mutata permanserit *F* correpta aut mutata permanserit *e* ς correpta quia mutata (motata *B*) permanserit *B et codex Sangermanensis Bedae* non permanserit (*rel. om.*) *l et codex Leidensis Bedae. exemplum* u *correptae in genitivo permanentis, in quo* Ligus *ponere solent grammatici, excidisse videtur* 6 producitur ut ab hac *B e* quod ueteres *F* huius famei non huius famis huic famei non huic fami *Putschius et Beda* 7 sed datiuus *Fl* 8 semper breuis est *B* 9 breuiatur *B* breuis est *Fle* uel cō terminatur *F* thessea *B* tessia *F* tessea *l* 10 excepto uno cum i *F* 11 mercori *F* 13 aenia *F* 15 phebos phebe *F* phebos febe *B* 16 in neutro corripiuntur *e* corripiuntur in neutro *Fl* 19 huius arcados has arcades hos arcadas (arcados *F*) *Fe* huius arcados has arcadas hos arcadas *l* huius arcados hos (*corr.* has) arcadas (*corr.* -des) hos harcadas *B* huius Arcados has Arcadas o Arcades *Putschius* huius Arcados hi Arcades hos Arcadas o Arcades *editor Vindobonensis: cf. Serv. in Verg. Aen.* X 364 21 in Latinis *om. BFl, add. e* ς Philaenon *editor Vindobonensis* phelenon *Be* phelnon *F* phelemon *l* Philemon ς lesboon *Parrhasius* 23 aut] at *B* 25 omnia nomina *Beda* 26 in hoc *Bl* in eo *Fe* defert *B* quod] qui *F:* quod monosyllaba quae uocalibus terminantur producuntur quae sunt me te se mi tu qui quae quo qua sed genitiuus *e* ς 27 producitur *Putschius* 29 indifferenter (indefferenter *B*) poni possunt *Ble* indifferenter ponuntur *F*

renter poni possunt. sic reliqui quoque casus regulam sumunt ex nomine.

In omnibus verbis modis temporibus numeris personis coniugationibus breviantur m ut docebam, || r ut legebar, t ut faceret, us ut nutriremus. e vero littera verba terminata breviantur, ut lege; sed imperativi modi secunda tantum persona a secunda quoque coniugatione tantum producitur, ut doce. es autem breviatur, ut sum es et cetera quae ex his conponi possunt, ut adsum ades, possum potes; in aliis producitur, ut doces. is item in secunda persona indicativi modi tunc tantum producitur, cum a tertia coniugatione producta venerit, ut nutrio nutris, volo vis; alias breviatur. producuntur autem a ut ama, i ut nutri, u ut lectu, as ut vocas, es ut legeres, c ut fac.

In omnibus adverbiis breviantur l ut semel, r ut pariter, m ut tam. n vero excepto non et en ubique breviatur, ut forsitan. e dum finiuntur adverbia, illa producuntur, quae ex nomine veniunt et conparationis gradus omnino reservant, ut docte doctius doctissime; quae autem a se nascuntur, ut saepe, aut non conparantur, ut rite, aut in conparatione deficiunt, ut bene male, breviantur. i finita praeter quasi et ibi et ubi producuntur, ut heri. o, sicut in omnibus partibus orationis, indifferenter ponitur, ut falso. s, dum ante eam a habuerit, produ|citur, ut alias cras; aliter breviatur, ut magis. producuntur autem a ut una, u ut noctu, c ut illuc. || adverbia monosyllaba producenda sunt, ut huc, vel quae ex his fiunt, ut illuc, exceptis bis et ter.

Omnes fere coniunctiones corripiuntur. sed quae a et i terminantur producuntur, excepto ita et quia et nisi. item quae in n desinunt, si ante eam i habuerint, producuntur, ut sin.

Accusativae praepositiones, absque his quae in a exeunt et una monosyllaba cis, breviantur. ablativae vero illae longae sunt monosyllabae, quae aut vocalibus constant, ut a, aut vocalibus terminantur, ut de. sed utriusque casus praepositiones omnes breves esse non dubium est. re autem ubique breviatur, ut remitto, excepto cum refert distat significat, ut est illud

praeterea iam nec mutari pabula refert,

et uno verbo reicio, ut

3 INCIPIT DE UERBO *Fl* 4 nutriremus *Be* nutrimus *Fl* 7 es autem breuiantur *F* 9 is autem in *F* 11 alias breuiantur *F* producuntur autem a *el* productur autem a *F* producitur a *B* 13 INCIPIT DE ADUERBIO *Fl* l ut semel r ut pariter *F* el ut semel er ut pariter *Bel* 14 breuiantur *F* ut forsan forsitan *Putschius* 16 omuino reseruant *Bl* omuino seruant *corr. al. man.* omuino reseruant *F* recipiunt *e* 18 dificiunt *BF* 20 indeferenter *BF* s dum ante eam a habuerit *Be* s si ante eam (*corr. al. man.* se) a habuerit *F* s si a ante eam habuerit *l* s si ante a fuerit *Putschius* 21 cras *om. Be* 22 aduerbia autem monosyllaba *Be* 24 INCIPIT DE CONIUNCTIONE *Fl* DE CONIUNCTIONE *B* 25 dissinunt *BF* 27 DE PRAEPOSITIONE *BF* his *om. F* exeunt ut citra contra ultra et *F Putschius* exeunt ut citra et *l* 30 omnes *om. F* 31 reffert *B* 33 praeterea] *Verg. georg.* III 548 motari *BF* reffert *F* 34 et unum uerbum *B* reiecio ut reiece *corr.* reicio

reice ne maculis infuscet vellera pullis
nascentum.

Omnes interiectiones, si monosyllabae fuerint producuntur, ut heu. ceterae vero exemplo similium partium orationis existimandae sunt, ut papae.

Haec in omnibus parti|bus orationis observanda sunt, exceptis his quae aut diphthongo aut positione longae sunt.

ut reice *F*: *Verg. georg.* III 389 1 maculis nascentium infuscet uellera pullus *F* 2 nascentum *le* nascentium *B* 3 DE INTERIECTIONE *BF* 6 hae — obseruandae sunt *Putschius* 7 sunt EXPLICIT *B* sunt. EXP. DE FINALIBUS LITTERIS HONORATI GRAMMATICI *l*.

MARII SERVII HONORATI GRAMMATICI DE CENTVM METRIS.

CLARISSIMO ALBINO SERVIVS GRAMMATICVS.

Tibi hunc libellum, praetextatorum decus Albine, devovi. nam licet patris avique, quibus maximam reverentiam litterae debent, cottidie urgearis exemplo ibique pubescas, quo velut ad Musarum sacraria venitur, non tamen caelo suo tantum numina perfruuntur, saepe humiles lucos ac vilia pauperum tecta subierunt. quare laboris mei velim faveas voto, indulgeas audaciae. quod si secus cesserit, in cupiditatem devotionis interpretabor eventum placendi. vale.

P codex Parisinus 7530, *cuius integra exhibita est scriptura*

N codex Neapolitanus Borbon. IV A 8, *in quo prima libri pars praeter paucas membranarum lacinias periit. integra scriptura a definitione Hipponactii claudi p.* 460, 4 *usque ad finem libri exhibita est.*

S codex Santenianus, nunc Berolinensis Sant. 66. 4, *in quo ultima libri pars de dispersis omissa est. s eiusdem codicis manus recentior.*

ς exemplaria olim inpressa, ex quibus adhibita sunt haec,
editio Calliensis Abstemii a. 1475 *a Gaisfordio conlata*
editio Veneta a. 1493
editio Veneta a. 1502
editio Augustana a. 1520

praeterea quaedam adscripta sunt ex codice Darmstadiensi 1283, *olim Coloniensi, et ex codice Laurentiano* 47, 8.

---

1 IN NOMĪN D̄I SŪMI INCIPIT ARS MAURI SERUII GRĀM DE CENTMETRIS Clarissimo abino seruius gramaticus salutē *codex Darmstadiensis* INCPT METR; CENTIMETR; Clarissimo albino seruius grāmaticus *S* Albino s̄uius grammaticus *N* Clarissimo albino seruius grammaticus *P* Marii Seruii honorati grammatici Centimetrum. Clarissimo uiro Albino Marius Seruius grammaticus salutem *ς* Marii Servii Honorati ars de centum metris. Albino clarissimo Servius grammaticus S *Putschius* 4 devovi *om. S* 5 patres abique *S* urguearis *S* 6 pubertas *P* quo uelut ad *ς* quo ueluti ad *codex Darmstadiensis* quod uel ad *P* quod uelle ad *S* sacraria *P* sacra *Sς* 7 perfruuntur *S* proferuntur *Pς* fruuntur *Putschius*, *idque videtur fuisse in N*, *ubi in laciniis membranarum adparuit* nōa f sed saepe *ς et codex Darmstadiensis* lucos *P* lucus *S* nicos *ς* 8 subierunt *NSς* uiserunt *P* laboris *ς* labores *PS* 9 quod si *NS:* si *om. P* cesserim *S* interpratat. abore uentum *P* 10 uale. DE METRIS *P*

Licet audacter, non tamen ineleganter, hunc libellum qui volet centimetrum nominabit. tot enim metrorum digessi quanta potui brevitate, rationem omittens, quo quidque nascatur ex | genere, qua scansionum diversitate caedatur, quae res plus confusionis quam utilitatis habet. sed lecturo haec fere generaliter scienda sunt: finalem syllabam in omnibus metris indifferenter accipi, *παντὸς γὰρ μέτρου τὸ τέλος ἀδιάφορον*: solutionem esse, cum pro longa syllaba duae breves ponuntur: loca inparia dici primum tertium quintum et deinde, paria vero secundum quartum sextum et deinde: penthemimeren esse, cum duos pedes sequitur syllaba quae partem terminat orationis; hephthemimeren vero, cum tres pedes similiter sequitur syllaba [tritum trochaeum, cum post duos pedes perfectos finita parte orationis trochaeus remanet; tetartum trochaeum, cum definitione eadem quartum tenet locum trochaeus]: catalecticum versum dici, cui syllaba una deest; brachycatalectum, cui duae desunt; hypercatalectum, cui | una superest; acatalectum; [ubi nihil plus minusve est in versu] qui legitimo fine concluditur: monometrum vel dimetrum vel trimetrum versum in iambicis trochaicis anapaesticis metris per pedes duplices conputari, in ceteris per simplices: metra vel a pedibus nomen accipere, vel a rebus quae describuntur, vel ab inventoribus, vel a frequentatoribus, vel a numero syllabarum: eaque esse octo principalia, iambicum, trochaicum, dactylicum, anapaesticum, choriambicum, antispasticum, ionicum a maiore, ionicum a minore, de quibus carptim tractabimus, eligentes ea quae ad palmam lyrae perducit voluptas.

DE IAMBICIS.

Metra iambica locis inparibus quinque || recipere possunt pedes, iam-

1 uolet *P et codex Darmstadiensis* uolunt *S* uoluerit ς 2 nominauit *P* nominare *S* metrorum genera digessi ς metrorum spatia digessi *Bodleianus Gaisfordii:* spatia *post* brevitate *add. Darmstadiensis:* praeterea sunt metra alia perplura, quae in libris centimetrorum simplicibus monstrata exemplis quisque cupit reperiet *Beda de metr. p.* 2380 3 quod quidque *P:* quo metrum noscatur *Putschius:* quo quaeque nascantur — caedantur *Santenius* qua] et *P* 4 utilitatis] ueritatis *S* 5 syllabam *om. S* 6 ΠΑΝΤΟϹ ΓΑΡ ΜΕΤΡΟΥ ΤΥ ΤΕΛΟϹ ΑΔΙΑΦΟΡΟ *P*, *om. S*ς solutionem posse cum *S* 7 pro una longa ς 9 pentimemeren esse *S* penthemimeres est *P* 10 eptimemeren *S* eptemimeres *N* efthimimeres *P* 11 tritum trochaeum — 13 trochaeus *om. NPS, add.* ς et *codex Darmstadiensis* 12 cum quartum definiciones eadem (*corr.* difinitionis eiusdem) tenet locum *Darmstadiensis* 14 cui ς cui' *S* cuius *P* brachycatalectum *N* brachycatalecticum *PS* desunt *om. S, add. P* ypercatalecticum *S* ypercatalecticon *P:* hypercatalecticum ubi supra legitimos pedes syllaba crescit *Putschius* 15 acatalectum *N* acatalecticum *P* acatalecticum enim (dici *add. s*) *S* ubi nihil plus minusue in uersu est *om. NPS, add.* ς 16 monometrum dimetrum trimetrum uel tetrametrum dici a numero pedum. in iambicis trochaicis anapaesticis metris uersus per pedes duplices computari ς 18 metra uel a pedibus uel a rebus nomen accipere uel a frequentatoribus *S* 19 describuntur ς distribuuntur *P* 20 ab numeris *P* eaque octo esse principalia id est iambicum *S* 22 carptim tractauimus *P* cartim thrahimus *S* elegentes *PS* 23 ad palmam lyrae ς ad palmam lire *codex Darmstadiensis* ad palmare *P* ad palmam lineę *S* producit *P* uoluntas *codex Darmstadiensis* 24 De iambicis metris *S*, *om. P* 25 iambum spondeum trocheum dactilum anapestum *S*

bum tribrachum spondeum dactylum anapaestum, locis autem paribus tantum iambum vel tribrachum, et apud comicos frequenter anapaestum, ita tamen ut multarum brevium iunctura vitetur. sed ex multis tredecim usui tradenda subieci.

| De aristophanio. aristophanium constat monometro hypercatalecto, ut est hoc,

valles per imas.

De euripidio. euripidium constat dimetro brachycatalecto, ut est hoc,

Aiax furit dolens.

De anacreontio. anacreontium constat dimetro catalectico, ut est hoc,

dissolve Baccha crines.

De archilochio. archilochium constat dimetro acatalecto, ut est hoc,

serena lux micat polo.

De alcaico. alcaicum constat dimetro hypercatalecto, ut est hoc,

amant venena parricidae.

De alcmanio. alcmanium constat trimetro brachycatalecto, ut est hoc,

spernis decorae virginis torum.

De hipponactio. hipponactium constat trimetro catalectico, ut est hoc,

doctis Thalia vatibus favebit.

De archilochio. archilochium constat trimetro acatalecto, ut est hoc,

Martem fatigat prodigus vitae furor.

De hipponactio. hipponactium constat trimetro acatalecto claudo, ut est hoc,

pauper poeta nescit antra Musarum.

De anacreontio. anacreontium constat trimetro hypercatalecto, ut est hoc,

amor puellae pectus inprobe fatigat.

De aristophanio. aristophanium constat tetrametro brachycatalecto, ut est hoc,

marcent lucernae, sol propinquat, non tamen vacas.

De aristophanio. aristophanium constat tetrametro catalectico, ut est hoc,

2 tribrachum hunc quidam egemona dicunt et *P* 3 sed] et *P* 8 Euripideum metrum constat dimetro catalecto, ut est hoc, dissolue Bacche crines. Anacreontium constat dimetro brachycatalecto, ut est hoc, Aiax furit dulens ς 9 aiax furit dolens deae decus meum *editio Augustana* fuerit doleus *P* 11 bacha *S* brachia *P* 12 De archilochico archilochicum *S* 14 De alchaico alcaicum *S* de altaico altaicum *P* 16 de almauio (alchmanio *s*) alchmanium *S* 17 decorē *S* torum *S* torus *P* toros ς 18 de iponactio ipponactium *S* 19 doctis ς *et codex Laurentianus* doctus *PS* talia *P* fauebat ς 20 de archilochico *S* de archilochio trimetro acatalecto *P* 21 faticat *S* uitae auru *P* furor uitae *S* 22 de hipponactio trimetro acatalecto *P:* de ypponactio ypponactium *S. Hipponactii claudi definitionem,* Hipponactium — Musarum, *hoc loco omissam in fine iambicorum post* 459, 3 meli *habet* ς *et codex Laurentianus; post* 19 favebit *transposuit Santenius* 25 trimetro hypercatalectico, ut est hoc, pauper poeta nescit hic antra musarum ς 27 inproue *S* 30 non tamen uacat *S* nec tamen uocas *codex Darmstadiensis* nunc uiro uacas *Merulae codex apud Santenium* nunc uero uacas ς

| portum petamus, aura lassat, vela solve malo.

De anacreontio. anacreontium constat tetrametro acatalecto, ut est hoc,

hic finis est, iambe, salve, vindicis doctor meli. ||

DE TROCHAICIS.

Metra trochaica locis inparibus hos recipiunt pedes, trochaeum tribrachum et non numquam dactylum, locis vero paribus cum his quos memoravi spondeum et anapaestum. sed ex plurimis tredecim usui tradenda subieci.

De pancratio. pancratium constat monometro hypercatalecto, ut est hoc,

auctor optimus.

De ithyphallico. ithyphallicum constat dimetro brachycatalecto, ut est hoc,

Bacche iunge tigres.

De euripidio. euripidium constat dimetro catalectico, ut est hoc,

vultur altius volat.

De alcmanio. alcmanium constat dimetro acatalecto, ut est hoc,

fistula canit subulcus.

De bacchylidio. bacchylidium constat dimetro hypercatalecto, ut est hoc,

floribus corona texitur.

De sapphico. sapphicum constat trimetro brachycatalecto, ut est hoc,

rex paterque Iuppiter deorum.

| De archilochio. archilochium constat trimetro catalectico, ut est hoc,

nox amoris et quietis conscia.

De sotadico. sotadicum constat trimetro acatalecto, ut est hoc,

arva sicca Nilus intrat, ite laeti.

De sapphico. sapphicum constat trimetro hypercatalecto, ut est hoc,

splendet aurum, gemma fulget, forma sed placet.

De sotadico. sotadicum constat tetrametro brachycatalecto, ut est hoc,

Thracium nefas renarrat cantitans hirundo.

1 portus *P* malo] uelo *P* 2 catalectico *P* 3 hic *om.* *P* iambi *P* uindices *S:* uindice doctor meliori *Putschius*, nindicis ductor meli *coniecit Santenius* 4 DE TROCHAICO *S* 5 metra trochaica principaliter constant trochaeo, locis tamen imparibus ς 7 pluribus *S* 8 subici *S* 9 de pancratio panchratium *S* de pancratico pancraticum *P* 14 bache *P* ticres *S* 15 de eoripidio eoripidium *S* 18 canet *S* 19 de bacchillidio bacchillidium *P* de bachilidio bachilidium *S* 21 froribus *P* 23 rex pater (qui *add. Putschius*) Iuppiter et deorum ς 24 de archilochico archilochicum *S* 27 de sotatico sotaticum *P* de sutatico sutaticum *S* 28 arva — laeti] ite poma ferte uiam portet alter ς 30 gemmas *S* forma sed *om.* *P* 31 de sutadico sutadicum *S* de sotatico sotaticum *P* trimetro *S* 32 trachium *P* traxium *S* Thraceum ς Thracium *Putschius* enarrat ς resonat *S* cantilans *P corr.* cautitans *S* catulans *Darmstadiensis et Laurentianus* herundo *S*

De archilochio. archilochium constat tetrametro catalectico, ut est hoc,

tolle thyrsos, acra pulsa, iam Lyaeus advenit.

De hipponactio. hipponactium constat tetrametro catalectico claudo, ut est hoc, ||

pelle tonsis terga ponti, vela tende, pergamus.

De anacreontio. anacreontium constat tetrametro acatalecto, ut est hoc,

parce iam Camena vati, parce iam sacro furori.

DE DACTYLICIS.

Metra dactylica principaliter constant dactylo, recipiunt tamen et spondeum [et interdum ultimo loco trochaeum]. sed ex plurimis haec decem et novem usui tradenda subieci.

De adonio. adonium constat dimetro catalectico, ut est hoc,

fundite fletus.

De hymenaico. hymenaicum constat dimetro acatalecto, ut est hoc,

tibia personet.

De archilochio. archilochium constat dimetro hypercatalecto, ut est hoc,

garrula venit avis.

| De alcmanio. alcmanium constat trimetro catalectico, ut est hoc,

tundite pectora palmis.

De simonidio. simonidium constat trimetro acatalecto, ut est hoc,

indue pallia Serica.

De alcmanio. alcmanium constat trimetro hypercatalecto, ut est hoc,

lurida brachia cur retegis?

De archilochio. archilochium constat tetrametro catalectico, ut est hoc,

arent solstitio sola terrae.

De alcmanio. alcmanium constat tetrametro acatalecto, ut est hoc,

virgo decens comulas religa tibi.

De alcmanio. alcmanium constat tetrametro hypercatalecto, ut est hoc,

3 era *S* sacra *P* pulsans ς *et Laurentianus* lieus adueniet *S* 4 de ypponactio ypponactium *S* 6 pelle] polio *P* tunsis *S*, *om. N* ponti] freti *Putschius* 7 ca'alectico *P* 9 carmina *PS* parcem sacro *P* parce iam teucro *S* parce iam tenero ς 10 De dactylis *N* DE METRIS DACTILICIS *P* DE METRO DACTILICO *S* 12 et interdum ultimo loco trochaeum ς sed interdum ultimum locum trocheum *S*, *om. NP* pluribus *P* 14 *Adonii metri definitionem*, de actonio actonium — flectus *post* 17 personet *habet S* trimetro *P* 15 finditefluctus ς 16 de iminaico iminaicum *S* de hymniaco hymniacum *P* hirminachium ς catalectico *P* 17 persone̡ *S* 20 garrulauit auis *P* 21 acatalecto *N* 24 sireca *P* sirica *S* 26 ludia *P* bracchia *N* ritegis *S* 29 sostitio *P* solistidio *S* 31 virgo decens sine matre relinquitur *Santenius* comulas *corr.* cumulas *N* comolas *S* reliqua *S* regilla *P*

vita quieta nimis caret ingenio.

De stesichorio. stesichorium constat pentametro catalectico, ut est hoc,

Marsya cede deo, tua carmina flebis.

De simonidio. simonidium constat pentametro acatalecto, ut est hoc,

Parthenopaeus erat puer Arcadiae decus.

De choerilio. choerilium constat pentametro hypercatalecto, ut est hoc, ||

pulchra puella comas ambit sibi palmitibus.

De heroico. heroicum constat hexametro catalectico, ut est hoc,

vulnera bella tubae numero donantur Homeri.

De bucolico. bucolicum constat hexametro catalectico, ita ut quartus dactylus partem determinet orationis, ut est hoc,

rustica silvestres resonat bene fistula cantus.

| De ibycio. ibycium constat hexametro acatalecto, ut est hoc,

sidera pallida diffugiunt face territa luminis.

De alcmanio. alcmanium constat hexametro hypercatalecto, ut est hoc,

alma Venus Paphon ingreditur, rosa luceat ex adytis.

De stesichorio. stesichorium constat heptametro catalectico, ut est hoc,

Aeacides iuvenis trahit Hectora, plangite Pergama Troes.

De ibycio. ibycium constat heptametro acatalecto, ut est hoc,

carmina docta Thalia canit, properantius huc ades, o puer.

De ibycio. ibycium constat heptametro hypercatalecto, ut est hoc,

versiculos tibi dactylicos cecini, puer optime, quos facias.

DE ANAPAESTICIS.

Metra anapaestica principaliter constant anapaesto; recipiunt tamen frequenter spondeum, raro proceleumaticum, apud comicos autem etiam dactylum, saepiusque ultima cum superest syllaba, in duas solvitur breves. sed ex plurimis haec tredecim usui tradenda subieci.

De threnico. threnicum constat monometro acatalecto, ut est hoc,

calidum iubar est.

2 De stesicorio stes.chorium *N* 4 deo] domi *Putschius* flebis] phoephi *S* phoebi ς 5 simonidium constat tetrametro acatalectico ut est hoc pulchra *omissis iis quae interposita sunt P* catalectico *S* 7 de cherilio cherilium *N* de cyrilio cyrilium *S* 9 pulcra *NS* ambet *S* 11 conduntur *P*ς 13 terminet ς 14 siluestris *P* siluestri *S* cantu *S* 15 de ybicio ybicium *S* de ibico ibicum *P* 16 luminum *Putschius* 21 aeacide iubenis trahit *P* aeacides quem protrahit *N* trohes *S* 22 De Ibycio — puer *om. Putschius:* de ybicio ybicium *S* de ibico ibicum *P* 23 cauet carmina properantia hoc ades puer *S* 24 de ibicio ibicium *S* de ibico ibicum *P* 26 DE METRIS ANAPAESTICIS *P* DE ANAPAESTICO METRO *S* 27 anapaestica metra *P* tamen] tantum *S* 28 proceleumatico *S* autem *om. S* 30 ex pluribus tredecim *S* ex pluribus haec XII *Putschius* 31 de threnico threnicum *N* de threico threicum *P* de ithimio ithimium *S* trenicum *codex Darmstadiensis* trinicum *Laurentianus* Thirinicinm ς Phrynichium *coniecit Santenius* 32 callidum *S* iuuar *P*

De chorico. choricum constat monometro hypercatalecto, ut est hoc,

animus male fortis.

De aristophanio. aristophanium constat dimetro brachycatalecto, ut est hoc,

venit optima Calliope.

| De paroemiaco. paroemiacum constat dimetro catalectico, ut est hoc,

aditum Veneris fuge virgo.

De pindarico. pindaricum constat dimetro acatalecto, ut est hoc,

fuge moenia iam Telamoniade.

De alcmanio. alcmanium constat dimetro hypercatalecto, ut est hoc,

tremulum mare molliflua nitet aura.

De archebulio. archebulium constat dimetro acatalecto et palimbacchio, ut est hoc,

dea somnifero vaga curriculo relucet.

De pindarico. pindaricum constat trimetro brachycatalecto, ut est hoc,

medium rapido mare Thybris adit fluvio.

De alcmanio. alcmanium constat trimetro catalectico, ut est hoc,

date Pierides mihi carmina doctiloquorum.

De stesichorio. stesichorium constat trimetro acatalecto, ut est hoc,

iacet in thalamo tibi virgo decens Veneris specie.

De simonidio. simonidium constat trimetro hypercatalecto, ut est hoc,

tuba terribili procul aere sonat, clipeum quate miles.

De alcmanio. alcmanium constat tetrametro brachycatalecto, ut est hoc,

sua munera fert Venus alma rosas iuveni Cinyreiadae.

De aristophanio. aristophanium constat tetrametro catalectico, ut est hoc,

date vina mihi, date serta, iuvat dare tempora tota Lyaeo.

6 de parhoemiaco parhoemī *N* de parchoemio parchoemium *S* partheniacum *ordine dimetrorum ita mutato*, Aristophanium, Pindaricum, Alcmanium, Archilochium (*pro Archebuleo*), Partheniacum, Pindaricum constat trimetro ς. *in Laurentiano codice ita descripta sunt metra anapaestica*, Trinicum — Aristophanium — Partheniacum constat dimetro acatalectico ut felix nimium prior aetas. Alcmanium — Stesicorium — Simonidium — Alcmanium — Aristophanium — Pindaricum constat monometro hipercatalectico ut aias male fortis. Parchimaicum constat dimetro brachico ut aditum ueneris fuge uirgo. Alcmanium — Pindaricum — Archebulium — relucet dimetro acatal' *N* 7 adytum ς: aditum — 8 dimetro acatalecto ut est hoc *in marg. add. N*, *hoc loco omissa definitioni trimetri Pindarici* 15 *sic, ut infra scripta sunt, inseruit S, om. Putschius* fuge] eyge *P* 9 fuge ueni aut iam telamoniadę *P* fuge moenia tela omnia deo *Putschius* 10 trimetro *P* 11 melliflua ς molliftuant *P* nitit *S* 12 de archilochio archilochium *P* palinbaccho *P* 14 uaca *corr.* uacat *S:* bona cursiculo *Putschius* praelucet ς 15 de pindarico pindaricum constat dimetro acatalecto ut est hoc aditum ueneris fuge uirgo. de pindarico. pindaricum trimetro brachicatalecto ut est hoc medium *S* 17 marte *P* tibris *S* 19 carmen *P*ς docti locorum *P* dactiloquorum *N* dactilicorum *S* 21 latet ς deces *P* speciem *S* 23 quate] quā *S* cape ς 26 almo rosa *P* cinyreiadę *N* cinyreidę *P* enireiades *corr.* — dę *S* cinara genito ς cineri adolete *Putschius* 27 acatalecto ς 28 date uina bona mihi *Putschius* tot alto loui ς tot alta chius *Laurentianus* tota Lyaee tibi *Santenius*

| DE CHORIAMBICIS.

Metra choriambica principaliter constant choriambo; verum quod durius suo pede claudantur, accipiunt in fine antibacchum. sed ex multis haec quattuor usui tradenda subieci.

De aristophanio. aristophanium constat monometro et antibaccho, ut est hoc,

purpureos tyrannos.

De anacreontio. anacreontium constat dimetro et antibaccho, ut est hoc,

Vergilius Mantua quem creavit.

De sapphico. sapphicum constat trimetro et antibaccho, ut est hoc,

dulcisonae Pierides versifico favete. ||

De callimachio. callimachium constat tetrametro et antibaccho, ut est hoc,

armipotens Mars genitor Romulidarum venias precamur.

DE ANTISPASTICIS.

Metra antispastica principaliter constant antispasto; verum saepe prima parte, qua iambum tenent, spondeum libenter accipiunt. sed ex plurimis quattuor usui tradenda subieci.

De panico. panicum constat trimetro brachycatalecto, ut est hoc,

Fauni semideum numen adest.

| De anacreontio. anacreontium constat trimetro catalectico, ut est hoc,

curas mitificant dona Lyaei.

De alcaico. alcaicum constat tetrametro brachycatalecto, ut est hoc,

Maecenas atavis Lydia quos fert genite.

De anacreontio. anacreontium constat tetrametro catalectico, ut est hoc,

infandum tetigit sidera carmen magicorum.

1 DE METRIS CHORIAMBICIS *P* DE CORIAMBICO *S* 2 constant choriambum *S* uero *PS* 3 clauduntur *S* in finem *PS* amphibrachum et bacchium ς ex multis IIII haec tradenda *S* 5 et amphibracho siue bachio ς *itemque in reliquis choriambicis* 7 purpureus tyrannus ς 10 quę me creauit *P* 15 Romulidarum uenias *Santenius* romulidę te uenias *N* romulide (romylidę *P*) te uenius *PS* romulidarum ueniam *editio Calliensis* romulide da ueniam ς Romulidum ut uenias *Putschius* (is da ueniam written above)
16 DE METRIS ANTISPASTICIS *P* DE ANTISPASTICO *S* 17 constat *P* antispastum uero saepe *S* 19 quattuor] III *N* 20 de panicio panitium *S* Peanicum ς Phannium *Putschius* Phallicum *coniecit Santenius* 21 faun simideum nomen adest *S* faune simideum nomen ades *P* 22 brachicatalectico *Laurentianus* acatalecto *Santenius* 23 mitigant *P* letificant *S* liei *S* lyrae *Laurentianus* lyrae dulcis *Santenius*
24 De alcaico — magicorum] Alcmanium constat tetrametro acatalecto, ut est hoc, infandum tetigit sydera carmen magice uatis. Alcaicum constat tetrametro brachycatalecto, ut est hoc, Maecenas atauis lydia quos fert genite ς 25 micenas *S* Maecenas — 26 ut est hoc *om. Putschius* atauis *corr.* abauis *S* ludia *P* libia *S* fer ginite *P* 26 *Anacreontii tetrametri definitionem*, de Anacreontio — 27 magicorum, *hoc loco omissam inter ionica a minore* 464, 16 *transposuit S:* Alcaicum constat tetrametro acatalecto *Santenius* acatalectico *N* 27 tetigi *S* magici vatis *Santenius*

DE IONICIS A MAIORE.

Metra ionica a maiore principaliter constant ionico suo; verum tamen || et diiambum et ditrochaeum non recusant solutionemque patienter admittunt. sed ex plurimis tria usui tradenda subieci.

De hipponactio. hipponactium constat dimetro brachycatalecto, ut est hoc,

palmam cape victor.

De praxillio. praxillium constat trimetro brachycatalecto, ut est hoc,

fortis iuvenis sume coronam.

De sotadico. sotadicum constat tetrametro brachycatalecto, ut est hoc,

salpinx cane, tempus fugit, intende laborem.

DE IONICIS A MINORE.

Metra ionica a minore principaliter gaudent ionico suo ac raro alterius pedis patiuntur accessum. sed ex plurimis sex usui tradenda subieci.

De timocratio. timocratium constat dimetro catalectico, ut est hoc,

rosa veris specimen.

De anacreontio. anacreontium constat dimetro acatalecto, ut est hoc,

sapientes Amor odit.

De anacreontio. anacreontium constat trimetro catalectico, ut est hoc,

fuge virgo, fuge munus Veneris.

De sapphico. sapphicum constat trimetro acatalecto, ut est hoc,

sonat alta trabe fixus tibi nidus.

De phrynichio. phrynichium constat tetrametro catalectico, ut est hoc,

tibi veris fero donum, sola quod dant Veneri.

| De alcmanio. alcmanium constat tetrametro acatalecto, ut est hoc,

timor omnis docet artis, timor auget bona mentis.

1 *ionicorum a maiore definitio*, DE IONICIS A MAIORE — 11 laborem, *post metra ionica a minore*, DE METRIS IONICIS A MINORE — 26 mentis, *transposita est in PSς.* DE METRIS IONICIS A MAIORE *P* DE IONICIS MAIORIBUS *S* 2 a *om. S* 3 diambum *N* diambocum *P* 4 sed ex plurimis *om. S* 7 palma *P* carpe *S* 8 de praxilio praxilium *NS* de praxillo praxillum *P* 10 de sotatico sotaticum *P* hoc *om. S* 11 salpina *P* alpina *S* canet *corr.* cane *N* canit *S* intendito laborem *Putschius* 12 DE METRIS IONICIS *P* DE IONICIS MINORIBUS *S* 12 a *om. S* gadent *S* ionico *om. S* ionc *P* suos ac *P* 14 pedes *P* accessu *S* sed ex pluribus quinque *Putschius* 15 de timogratio timogratium *S* 16 veris] Veneris *Putschius* specimen. De anacreontio anacreontium constat tetrametro catalectico ut est hoc infandum tetigi sidera carmen magicorum (*cf. supra* 463, 26) de anacreontio. anacreontium constat dimetro *S* 17 Anacreontium] Alcmanium *coniecit Santenius in Terent. Maur. p.* 336 acatalecto ut est hoc catalecti sapientis *P* 18 sapiens *S:* sapientes — 19 ut est hoc *om. Putschius* 19 de anacreontio. anacreontium dimetro acatalectico *P:* Sapphicum *Santenius* trimetro acatalec̄ *N* 21 safficum constat trimetro catalecto 465, 25 DE MIURO Miurum constat ita — 467, 4 penultimae adcongruit sonat alta trabe *P* 22 tonat *S* trabes *S* nilus *S corr.* nidus *N* 23 De frynicio frynicium *N* de foenicio foenicium *P* de fricinio fricinium *S* phaletium ς 24 veris] fenus *Putschius* solae *Putschius* 26 omnes docet artes *S* docet] decet *P* mentis] meritis *S*

DE DISPERSIS.

Reliqua deinceps metra non ea lege qua superiora referemus. illa enim velut confusa digessi, haec velut dispersa collegi. sed ex plurimis quinque et viginti usui tradenda subieci.

De falisco. faliscum constat tribus dactylis et pyrrichio, ut est hoc,

docta falisca Serene reparas.

| De pherecratio. pherecratium constat spondio dactylo spondio, ut est hoc,

reges purpura monstrat.

De glyconio. glyconium constat spondio choriambo pyrrichio, ut est hoc,

odi Parthenium nemus.

De asclepiadio. asclepiadium constat spondio, duobus choriambis, pyrrichio, ut est hoc,

vitae pars melior quam cito labitur.

De alcaico. alcaicum constat spondio, tribus choriambis, pyrrichio, ut est hoc,

pro fas Aeacides procubuit sub Paridis manu.

De elegiaco. elegiacum constat de penthemimeri prima heroica, secunda dactylica, ut est hoc,

maeret diffusis flens elegia comis.

De aeolico. aeolicum constat primo pede disyllabo quolibet et quattuor dactylis, ut est hoc,

Sappho conposuit male casta poemata.

De miuro. miurum constat ita ut heroicum, sed pyrrichio clauditur, ut est hoc,

mortem contemnunt laudato vulnere Getae. ||

De priapeio. priapeium constat de glyconio et pherecratio, ut est hoc,

Hellespontiacos tuum numen protegit hortos.

De phalaecio. phalaecium constat spondio, dactylo, tribus trochaeis, ut est hoc,

1 De diuersis metrorum generibus ς 2 efferemus *P* 3 comfusa *P* 4 subieci *corr.* subieciam *N* 5 De falisco — reparas] ityphallicum quod tetrametrum est constat tribus dactylis et pyrrichio, ut est hoc, qui serere ingenium uolet agrum ς 6 serene reparat *P* Pheronyme paras *Putschius* 7 dactylo et trochaeo ς 9 monstrant *P* 10 de glyconio gliconium *N* de gliconio gliconium *P* choriambico *P* 13 de asclepiadeio asclepiadeium *P: lacuna membranarum est in N* choriambis pyrrichiis *P* 15 vitae — 17 ut est hoc *om. P:* vitae pars melior *in lacuna om. N* 18 manum ς manus *P* 19 de penthimimere *P* de pentemimere *N* bina penthemimeri *Santenius* dipenthemimeri *coniecit idem in Terent. Maur. p.* 287 22 eulogicium ς eulogiacum *Putschius* 25 De miuro — 467, 5 congruit *hoc loco omissa post sapphicum metrum* 464, 21 *habet P* constat aut *corr.* constat ita ut *N* clauditur *om. P* 27 mortem] monte *P* contempnunt *N* 28 gliconico *P* 30 hellespontiacum tuum *N* hellespontiacos tuos *P* nomen *P* ortos *P* 31 de falecio falecium *NP* phaleucium ς 32 ut est hoc *om. P*

Hermus divitibus superbit undis.

| De sapphico. sapphicum constat trochaeo, spondio, dactylo, duobus trochaeis, ut est hoc,

Faune Nympharum metus et voluptas.

De saturnio. saturnium constat dimetro iambico catalectico et ithyphallico, ut est hoc,

Isis pererrat orbem crinibus profusis.

De archilochio. archilochium constat paroemiaco et ithyphallico, ut est hoc,

remeavit ab arce tyrannus vultibus cruentis.

De encomiologico. encomiologicum constat dactylica et iambica penthemimeri, ut est hoc,

carmina bella magis velim sonare.

De iambelego. iambelegum constat penthemimeri iambica et dactylica, ut est hoc,

fontes ligabant gramina laetificos.

De alcaico. alcaicum constat penthemimeri iambica et duobus dactylis, ut est hoc,

carmen relaxat taedia pectoris.

De alcaico. alcaicum constat duobus dactylis et duobus trochaeis, ut est hoc,

luna rubens zephyros minatur.

De archilochio. archilochium constat tetrametro bucolico et tribus trochaeis, ut est hoc,

linea piscator tibi concidit in profunda ponti. ||

De galliambico. galliambicum constat dimetro iambico catalectico et anapaesto vel spondio cum duobus iambis, ut est hoc,

tenera recrispat aura tremulos sinus freti.

De archilochio. archilochium constat penthemimeri dactylica et dimetro iambico *acatalecto*, ut est hoc,

sidera cuncta micant decore lucis aureo.

1 isthmos ς diditibus *P* 2 spondio *om. Putschius* 5 catalectico astinifallico *P* 7 perperat urbem *P* 8 constat partheniaco ς et stymfalico *P* 10 remeabat *P*ς 11 encomiumlogicum *N* aenitologium ς penthemimere *N* penthimimere *P* 13 uelim sonare ς belem sonare *in marg. add. N* bellem sonarem *P* 14 de iambilico iambilicum *P* penthimimere *P* pentemimere *N* 16 litigabant *corr.* ligabant *N* rigabant *P:* rigabant gramina laetifici *coniecit Santenius* gramine *corr.* -na *N* 17 alcaicum spondeum constat penthemimeri spondaica et duobus dactylis *Putschius:* alcaicum constat pentimemeri dactylica et duobus trochaeis, ut luna rubens zephyros comminatur. alcaicum constat pentimemeri iambica et duobus dactylis, ut est hoc, carmen relaxat tedia pectoris. archilochium ς penthimimere *P* pentemimere *N* 22 zefuro *P* 23 tetrametra bucolice *P:* tetrametro bucolico acatalectico ithyphallico tribus trochaeis ς 26 de calliambico calliambicum *P* 27 cum duobus trochaeis aut iambis *Putschius* ut est hoc *om. P* 28 tenella crispat aura teneros sinus freti *Santenius* 29 de archilochio — 31 aureo *om. P* pentemimerę *N* 30 acatalecto *om. N, add. Santenius*

De archilochio. archilochium constat dimetro iambico *acatalecto* et penthemimeri dactylica, ut est hoc,

Indi Lyaeo dediti tympana iam quatiunt.

De echoico. echoicum est, quotiens sonus ultimae syllabae paenultimae congruit, ut est hoc,

exercet mentes fraternas grata malis lis.

De reciproco heroo. reciprocum heroum in sotadicum est, quotiens a fine scansus sotadicum facit, ut est hoc,

ire cupis si rus, mala vites omnia quaeso.
quaeso omnia vites mala, si rus cupis ire.

De reciproco iambico. reciprocum iambicum in elegiacum est, quotiens a fine scansus elegiacum facit, ut est hoc,

micant nitore tecta sublimi aurea.
aurea sublimi tecta nitore micant.

De ropalico. ropalicus versus est, cum verba, prout secuntur, per syllabas crescunt, ut est hoc,

rem tibi confeci, doctissime, dulcisonoram.

Habes, lector, in conpendio discendi manualem libellum, quem magis probabis, si tibi usus scribendi pretium voluptatis exsolvat.

1 constat ex dimetro *N* acatalecto *om. NP, add. Santenius* 2 penthimimere *P* pentemimere *N* 3 lyceo *P* 4 heroicum ς et coicum *Putschius* penultimae adcongruit *P* 6 mentis *P* gratia malis ς gratia rara *Putschius:* grata malis. lis reciprocos DE HEROICO INSOTATICO herous in sotaticum est quotiens ad finis scausus sotaticum facit *P* 9 cupit syrus *corr.* cupis si rus *N* cupimus *P* uites somnia queso *N* uitę somnia adeso *P* 10 quaeso omnia *lacuna perierunt in N* malas pirus *P* cupit *corr.* cupis *N* 11 reciprocus iambicus *P* in elegięo *N* 12 ad fines *P* 15 de rophalico rophalicus *N* eutropalicus ς prout se secuntur *N*
17 comfeci *P* concessi ς dulcis honorem ς: dulcisonora ΛΙΓΥΜΦΝ. Elogium serui grammatici siue uerba. habes *P* 18 in conpendia *N* dicendi *corr.* discendi *N* quem *om. N* 19 usu *N* pretium uoluptatis *N* pretium uoluptas *P* uoluntas ς pretium uoluntatis *codex Darmstadiensis et Santenius* exsoluat. marii seruii grammatici de centum metris feliciter explicit *N* exsolbat. EXPLICIT *P* exsoluat. MAURI gramatici seruii explanationum de centumetris libellus feliciter EXPLICIT *codex Darmstadiensis*

SERVII
DE METRIS HORATII.

SERVIVS FORTVNATIANO $\overline{DN}$.

f. 35*. 36 cod. Par.

Superfluum, amice, fore putavi | et post Terentianum metra dig*erere, cum satis quae mihi lectio poetarum* aliud agenti obtulerat exposita viderentur. quare Horatium, cum in Campania otiarer, excepi, quem separatim mea per singulos cantus servata versuum replicatione tractares. et quia ille fidicen uno metri genere pluribus saepe utitur cantibus, satis erit semel ratione reddita ceterarum similitudinem primis versibus denotare. non mihi autem criminandum puto, si in tractatu Latinis Graeca miscuero, cum metrorum ratio huius linguae egeat sollertia et adprime his litteris *sit* erudita. vale.

Decem novem tantum odas variis Flaccus metrorum compositionibus texuit, quarum decem in primo carminum libro, in tribus reliquis singulas, in epodon sex repperi constitutas.

Prima igitur ode monocolos est. nam versus, qui asclepiadeus dicitur, constat spondio, duobus choriambis et pyrrichio; ususque est hac metri compositione cantibus tribus, quorum primordia subnotavi, Maecenas atavis edite regibus, Exegi monumentum aere perennius, Donarem pateras grataque commodus.

Secunda ode dicolos est tetrastrofos. primi enim tres versus, quibus nomen est safficis, constant trochaeo, spondio, dactylo et duobus trochaeis; quartus vero, qui adonius dicitur, dactylo et spondio pedibus terminatur. utitur autem hac metri compositione sex et viginti cantibus, quorum primordia subnotavi, Iam satis terris nivis atque dirae, Mercuri facunde nepos Atlantis, Quem virum aut heroa lyra vel acri, Vile potabis modicis sabinum, Integer vitae scelerisque purus, Parcius iunctas quatiunt fenestras,

Subscripta est discrepantia scripturae codicis Parisini 7530 4 diger * aliud. *scripturam lacuna membranarum haustam aequato numero litterarum quae perierunt restitui* 6 quem] quod 9 similitudine 11 egeat et sollertia atprime his litteris erudita 26 lura uel ari 27 sauinum

f. 36. 36* cod. Par.

O Venus regina Cnidi Pafique, Poscimus siquid vacui sub umbra, Persicos odi puer apparatus, Nullus argento color est avaris, Ne sit ancillae tibi amor pudori, Septimi Gades aditure mecum, Vlla si iuris tibi peierati, Rectius vives Licini neque altum, Otium divos vocat in patentis, Martiis caelebs quid agam Kalendis, Mercuri nam te docilis magistro, Herculis modo ritu dictus o plebs, Faune nymfarum fugientum amator, Non vides quanto moveas periclo, Montium custos nemorumque virgo, Impios parrae recinentis omen, Pindarum quisquis studet aemulari, Dive quem proles Niobea magnae, Est mihi nonum superantis | *annum*, *Phoebe silvarumque potens Diana.*

Tertia ode dicolos est distrofos. nam primus versus, cui glyconio vocabulum datur, constat spondio et duobus dactylis; secundus vero asclepiadeus est, cuius iam in prima ode dedimus rationem; ususque invenitur hac metri compositone duodecim tantum cantibus, ut subscripta monstrabunt, Sic te diva potens Cypri, Cum tu Lydia Telefi, Mater saeva cupidinum, Et ture et fidibus iuvat, Donec gratus eram tibi, Vxor pauperis Ibyci, Quantum distet ab Inacho, Intactis opulentior, Quo me Bacche rapis tui, Festo quid potius die, Intermissa Venus diu, Quem tu Melpomene semel.

Quarta ode dicolos est distrofos. prior enim versus, qui est archilochius, constat tetrametro heroico et trochaeis tribus; secundus vero penthemimeri iambica et tribus trochaeis similiter terminatur, ususque est hac metri compositione uno tantum cantu, cuius versus adscriptus est, Solvitur acris hiems grata vice veris et favoni.

Quinta ode tricolos est tetrastrofos. nam primi duo versus asclepiadei sunt, tertius vero trimeter est heroicus, quartus autem glyconius, cuius in tertia ode dedimus rationem; ususque est hac metri compositione septem tantum cantibus, quorum primordia subnotavi, Quis multa gracilis te puer in rosa, O navis referent in mare te novi [fluctus], Dianam tenerae dicite virgines, Vitat inuleo me similis Chloe, Quid fles Asteria quem tibi candidi, O fons Blandusiae splendidior vitro, Audivere Lyce di mea vota di.

Sexta ode dicolos est tetrastrofos. primi enim tres versus asclepiadei sunt, quorum iam meminimus, quartus glyconius; ususque est hac metri compositione novem tantum cantibus, quorum subnotavi principia, Scriberis Vario fortis et hostium, Pastor cum traheret per freta navibus, Quis desiderio sit pudor aut modus, * Nolis longa ferae bella Numantiae, Extre-

1 sub umura 3 ulla si uris 4 martis celeps 6 modo ritur dictus o pleps fugientium 7 periculo impios par parrae 8 pindari studeat emulari 9 niouea nounm annum — Diana *lacuna membranarum perierunt* 11 gluconio 13 reddimus traditionem 16 et turre 17 destet 20 archilochi 21 penthimimere 23 tantum] tamen 27 dedicimus 29 o naues teneres 30 similes 31 candidior fons blandusia et lycę 34 scribere 35 naualibus 36 *lacuna quam indicavi excidit versus principalis carminis* I 33 Albi ne doleas plus nimio memor

f. 36*, 37 cod. Par.

mum Tanaim si biberis Lyce, Inclusam Danaen turris aenea, Divis orte bonis optume Romyleae, Iam veris comites quae mare temperant.

Septima ode dicolos est distrofos. nam prior versus heroicus est, qui sex pedibus, dactylo scilicet et spondio *in*differenter positis, terminatur, secundus vero tetrametro accfalo eius efficitur; ususque | est hac metri compositione tribus tantum cantibus, quorum primos versus adposui, Laudabunt alii claram Rhodon aut Mitylenen, Te maris et terrae numeroque carentis harenae, Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris.

Octava ode dicolos est distrofos. prior enim versus efficitur choriambo et palinbacchio; secundus vero constat ex epitrito secundo, duobus choriambis et palinbacchio; ususque *est* hac metri compositione uno tantum cantu, cuius primus versus adscriptus est, Lydia dic per omnes.

Nona ode tricolos *est* tetrastrofos. nam primi duo versus penthemimeri iambica et duobus dactylis finiuntur, tertius vero dimeter est iambicus hypercatalectus, quartus autem dactylis duobus et duobus trochaeis terminatur; ususque est hac metri compositione sex et triginta cantibus, quorum primordia subnotavi, Vides ut alta stet nive candidum, O matre pulchra filia pulchrior, Velox amoenum saepe Lucretilem, Musis amicus tristitiam et metus, Natis in usus laetitiae scyfis, Icci beatis non invides Arabum gazis, Quid dedicatum poscis Apollinem, Parcus deorum cultor et infrequens, * Nunc est bibendum nunc pede libero, Motum ex Metello consule civicum, Aequam memento rebus in arduis, Nondum subacta ferre iugum valet, O saepe mecum tempus in ultimum, Non semper imbres nubibus hispidos, Quid bellicosus Cantaber et Scythes, Malo et nefasto te posuit die, Eheu fugaces Postume Postume [et], Cur me querellis exanimas tuis, Bacchum in remotis carmina rupibus, Non usitata nec tenui ferar, Odi profanum vulgus et arceo, Angustam amice pauperiem pati, Iustum et tenacem propositi virum, Descende caelo et dic age tibia, Caelo tonantem credidimus Iovem, Delicta maiorum inmeritus lues, Aeli vetusto nobilis ab Lamo, O nate mecum consule Manlio, Caelo supinas si tuleris manus, Vixi puellis nuper idoneus, Tyrrena regum progenies tibi, Qualem ministrum fulminis alitem, Ne forte credas interitura quae, Quae cura patrum quaeve Quiritium, Foebus volentem carmina me loqui.

Decima ode monocolos *est*. versu enim, cui choriambico nomen datur, continetur et constat spondio, tribus choriambis et pyrrichio; ususque est |

1 siui ueris lycę aeneae diuisor te 2 iam beris 4 spondio differenter 8 mulier nigrissima barbis 9 octaba 11 est *om.* 13 est *om.* penthimimere 14 tertio uero 16 terminatus 17 o mater 18 pulchior 19 tristiam laetitia scyfi.sicce beatis beatis 20 galis 21 *lacuna quam indicavi versus principalis carminis* I 35 o diva gratum quae regis Antium *excidit* uiuendum 22 aequam mento 24 cantauer et scuthes 25 *carmen* II 15, iam pauca aratro iugera regiae, *hoc loco omissum cum praecedente carmine*, eheu fugaces Postume Postume, *continuatum legisse videtur grammaticus* 27 fepar 28 tiuia 29 lues] locus 30 ab almo manilio 32 interitura queq, cura 34 est *om.* cui choriambi cognomen datur et constat spondio tribus trochaeis et pyrrichio continetur ususque

f. 37*. 38 cod. Par.

hac metri compositione tribus tantum cantibus, ut subiecta monstrabunt, Tu ne quaesieris scire nefas quem mihi quem tibi, Nullam Vare sacra vite prius severis arborem, O crudelis adhuc et Veneris muneribus potens.

Vndecima ode dicolos est distrofos. nam prior versus cretico pede et monometro iambico terminatur, secundus vero trimeter est iambicus, sed claudus. iambicus autem versus non iambum solum sed et heroicos recipit pedes, locis scilicet inparibus [et dibracchi coniuncto]; ususque invenitur hac metri compositione uno tantum cantu, cuius primus versus ascriptus est, Non ebur neque aureum.

Duodecima ode monocolos est. metro enim quod ionico a minore fit continetur, quod quidem non numero pedum, sed sensus fine concluditur, atque ideo a multis synafia potius nominatur; ususque est hac metri compositione uno tantum cantu, cuius principium subnotavi, Miserarum est neque amori dare ludum.

Tertia decima ode dicolos est distrofos. nam prior versus heroicus est, sequens vero penthemimeres eius efficitur; ususque est hac metri compositione uno tantum cantu, cuius versus ascriptus est, Diffugere nives redeunt iam gramina campis.

Quarta decima ode dicolos est distrofos. prior enim versus trimeter est iambicus, secundus vero dimeter invenitur; ususque est hac metri compositione decem tantum cantibus, quorum primordia subnotavi, Ibis Libyrnis inter alta navium, Beatus ille qui procul negotiis, Parentis olim siquis impia manu, Lupis et agnis quanta sortito optigit, At o deorum quicquid in caelo regit, Quid inmerentis hospites vexas canis, Quoquo scelesti ruitis aut cur dexteris, Rogare longo putidam te saeculo, Quando sepositum caecubum ad festas dapes, Mala soluta navis exit alite.

Quinta decima ode dicolos est distrofos. nam prior versus trimeter iambicus *est*, secundus vero constat ex penthemimere heroico et dimetro iambico; ususque est hac metri compositione uno tantum cantu, cuius versus ascriptus est, Pecti nihil me sicut antea iuvat.

Sexta decima ode dicolos est distrofos. prior enim versus heroicus invenitur, secundus vero constat ex dimetro iambico et penthemimere heroico; ususque est hac metri compositione uno tantum cantu, cuius principium subnotavi, | Horrida tempestas caelum contraxit et imbres.

Septima decima ode dicolos est distrofos. nam prior versus heroicus est, secundus vero iambicus dimeter invenitur; ususque est hac metri

3 seberis arborem cludelis 7 et dibracchi coniuncto, *quae ab hoc loco aliena sunt, ad definitionem decimae odae pertinere videntur, ut ibi pro* et pyrrichio 470, 35 *scriptum fuerit* et dibrachy coniuncto 9 asscriptus 16 penthimimeres 17 uno tamen cantu asscriptus 18 sedeunt 20 dimetro inuenitur 23 sortitio 24 regit] sequit quoquo caelestis uitis 25 dexsteris 28 est *post* iambicus *om.* penthimimenere 30 asscriptus iubeat 32 penthimimere heroica 33 uno tamen cantu

f. 38 cod. Par.

compositione duobus tantum cantibus, ut subiecta monstrabunt, Mollis inertia cur tantum diffuderit imis, Nox crat et caelo fulgebat luna sereno.

Duodevicensima ode dicolos est distrofos. nam prior heroicus, secundus trimeter iambicus invenitur; ususque est hac metri compositione uno tantum cantu, cuius versus ascriptus est, Altera iam teritur bellis civilibus actas.

Vnadevicensima ode monocolos est. constat enim *ex* trimetro iambico; ususque invenitur hac metri compositione uno tantum cantu, cuius principium subnotavi, Iam iam efficaci do manus scientiae.

His omnibus metris scripti sunt quattuor carminum libri, epodon carmenque saeculare. ceterum artis poeticae epistolarum et sermonum heroico iugiter continentur.

2 serenu 5 uno tamen cantu asscriptus 7 contra enim trimetrum iambicum est 12 heroico iungitur continentur EXPL.

SERGII

DE LITTERA DE SYLLABA DE PEDIBVS DE ACCENTIBVS DE DISTINCTIONE COMMENTARIVS

EXPLANATIONES ARTIS DONATI

SERGII
DE LITTERA DE SYLLABA DE PEDIBVS DE ACCENTIBVS DE DISTINCTIONE.

DE LITTERA.

p. 1825–27 P. p. 473 V.

Littera dicta est quasi legitera, eo quod quasi legentibus iter ad legendum ostendat vel quod scripta deleri possit. ideo || dixit partem minimam esse litteram vocis articulatae, quod, cum omnis oratio solvatur in verba, verba denuo solvantur in syllabas, rursum syllabae solvantur in litteras, littera sola non habet quo solvatur. ideo || a philosophis atomos dicitur. omnes igitur litterae sunt XX et III, quarum ista prima divisio est, vocales et consonantes. ex consonantibus subdivisio ista procedit, semivocales et mutae. vocales vero quinque hae sunt, a e i o u. dictae sunt autem vocales, quod per se prolatae et solae positae syllabam faciunt, ut amor ego itur omen unus. sane hae duae, i et u, tunc vocales esse desinunt, quando vel sibi vel ceteris vocalibus praeponuntur, ita ut supra se nullam aliam litteram

B codex olim Bobiensis, nunc Vindobonensis 16
F codex Frisingensis 81
P codex Parisinus 7530, *cuius discrepantia in commentario de pedibus adscripta est*
ς editio Mediolanensis Parrhasii a. 1504
praeterea ex codicibus interpolatis Sangallensi 876 *et Leidensi Voss.* 37. 8 *pauca adscripta sunt.*

1 INCIPIT DE LITTERA COMMENTA SERGII *B* INCIPIT COMMENTARIŪ SERGI DL' *F* Sergii in Donati Artem primam Comentaria *ς* 5 quod legentibus *ς* 6 partem minimam uocis esse litteram articulatae *F* 7 cum *om. F* 8 syllabae soluuntur in litteras littera autem non habet *F* 9 ideo etiam *codex Sangallensis* 10 sunt *om. F* 13 per se prolatae sunt et *ς* per se prolatae sonant et *Putschius et codex Sangallensis: lacuna membranarum perierunt in B* 13 itur *codex Sangallensis* igitur *Fς: lacuna est in B*

habeant in eadem syllaba, ubi ipsae praeponuntur: i, ut Ianus iecor iocus Iuno; item u, ut vanus Venus vita volat vultus. hae etiam duae, i et u, interdum in consonantium, ut diximus, transeunt potesta|tem, interdum expressum suum sonum non habent, i, ut vir, u, ut optumus. non enim possumus dicere vir producta i nec optumus producta u, unde etiam mediae dicuntur. et hoc in commune patiuntur inter se, et bene dixit Donatus has litteras in quibusdam dictionibus expressum suum sonum non habere. nam invenimus, ubi suum explicant sonum, ut virus rumor. u vero hoc accidit proprium, ut interdum nec vocalis nec consonans sit, hoc est ut non sit littera, cum inter q et aliquam vocalem ponitur. nam consonans non potest esse, quia ante se habet alteram consonantem, id est q; vocalis esse non potest, quia sequitur illam vocalis, ut quare quomodo. praeterea et hoc proprium habet u, ut digammon sonet, id est pingue quiddam, cum sibi ipsa praeponitur, ut servus vulgus. est autem [haec] digammos dicta Graecorum *lingua*, quod character eius ex duabus gammis fit. Aeolenses enim Graeci quibusdam sermonibus, ut pinguescant, istam digammon adponunt, ut pro Elena dicant Velena. sed hic Donatus arguitur, quod apud Graecos digammos hanc legem habet, ut u detracta nihil absit nomini, ut si de Velena tollamus digammon, remanet tamen integrum nomen, ut Elena; his vero nominibus si detrahatur u, integrum deperit || nomen, ut si de vulgus tollamus unum u et remaneat ulgus, quod non dicitur. | i vero litteram ideo dicit plurimos negare in una syllaba posse geminari, quod inveniatur istius litterae geminatio in hoc verbo, eo is: facit enim praeteritum perfectum ii. Latini omnes vocales dichronas habent, quem ad modum Graeci III, α ι υ. nam et producuntur et corripiuntur, sicut ater amor, erigit erit, itur item, omen opus, unus utique. his etiam adspirari solis quosdam ideo existimare dixit, quod non solum tunc h praeponitur, quotiens vocalis sequitur, sed etiam aliqua consonans, ut Thraso. vocalibus vero praeponitur, ut hasta heros hircus homo humus.

Semivocales dictae sunt, quod semis quiddam vocis habeant, et hanc legem habent, ut a vocalibus inchoent et in naturalem desinant sonum,

1 i *om. F, add. B* 4 u *om. B* ut optimus *F* optimus *corr.* ut optumus *B* 5 nec optimus *F* 8 ubi sonum explicant (*corr.* exprimunt *B*) suum *B*ς ubi expressum sonum explicant *codex Leidensis* 9 interdum nec consona nec uocalis sit *B* 10 aliam uocalem *F* 12 quare quia quomodo ς 14 sibi ipsi *B* autem] etiam *F* 15 haec *om. codex Sangallensis Leidensis Putschius* lingua *om. BF*ς 17 pro helena *F*ς dicant] adieciant *F* 18 quod cum apud *B* habeat *B*ς 19 obsit *codex Sangallensis Leidensis* ς 20 ut helena *B*ς his autem *F* his ergo ς si trachatur *F* 21 deperiit *F* et remanet *F* remanet ς 22 dixit ς *codex Leidensis* 26 erigit *codex Leidensis* est rigit *Sangallensis* eregit *BF* egit ς igitur item *F* intur item *codex Sangallensis* item itur *Leidensis* itur irem ς*: lacuna est in B* 28 aliqua consonans praecedens ut thoas ς 29 praeponitur *om. F, add.* ς *codex Sangallensis: lacuna est in B* hircus homo humus *codex Sangallensis et Leidensis* hircos herimus . . unus *corr. al man* hircus heremus homo humus *F: lacuna est in B*

ut ef el em en er es ix. his si detrahamus vocales, habent tamen velut quendam sui levem sonum. ante liquidas de semivocalibus f sola praeponitur et de mutis b c d g p t; et necessario sublatis quinque vocalibus, quae ante liquidas ita praeponuntur, ut liquidae postpositae non liquescant; sublatis etiam ipsis liquidis, quae sibi aut numquam praeponuntur aut, si praepositae fuerint, liquidarum iura deperdunt, ut Mnestheus; sublato etiam s, quod liquidis numquam praeponitur; remotis etiam x k q h y z, remanent quae necessario liquidis praeponuntur septem, f semivocalis et mutae VI b c d p g t, ut flos bruma crimen Drusus Plinius gloria trahit frigus blandus clarus primus gradus tritus. nam ante l numquam invenimus d, | verum in paucis t, ut exantlavit, quod in Plauto lectum est, hoc est exhaurivit, et Tlepolemus siquis vocetur. mutae sunt quae a se incipiunt et desinunt in vocales. mutae autem dictae sunt, quod sublatis vocalibus nullum habeant sonum. k vero et q, quae non nullis superfluae videntur, hanc habent rationem, ut k tunc praeponatur, quando a sequitur. sed hoc in paucis nominibus observatur, ut Kalendae Karthago. q vero, quam antiqui, quotiens || u sequebatur, praeponebant, praesenti usu tunc, cum post u aliqua ex vocalibus fuerit secuta, praeponi debet, ut quando quendam quia quoniam, et iuxta antiquos equs; alias enim per c quam per q scribendum est, ut cur cum. h propter hoc non nulli excludendam putant, quod magis pro signo adspirationis quam pro littera poneretur. nam quem ad modum Graeci adspirationis notam hanc habent ⊢, quam δασεῖαν vocant, ad huius similitudinem et ψιλήν ⊣, nos his sociatis adspirationis facimus notam H, cuius si medium separes, invenies notas esse Graecorum, quae contra se positae ⊢⊣ notam nobis adspirationis, ut diximus, efficiunt. x quoque ideo exclusione digna visa est, quod quasi una consonans contra litterarum legem duarum consonantium vim tenere desiderat. y autem et z ideo non numerantur in Latinarum numero litterarum, quod causa Graecorum nominum repertae sint, quarum

1 ex *codex Sangallensis, corr.* ix *B* si trahamus *F* uel quendam *B*: uelut quendam uel leuem sui sonum *codex Sangallensis* 6 iura deperdunt (dependunt *corr.* deperdunt *B*) *B codex Sangallensis* ς iura deperiunt *codex Leidensis* iure deperiunt *F* iure depereunt *Putschius* mnesteus *B* mnesthes *F* 7 remanent hae septem quae necessario liquidis (liquidae ς) praeponuntur *F*ς 9 flos *om. F* plenus gloria clarus frigus blandus primus gradus tritus *F* 10 nusquam *B* inuenimus t uerum (*corr.* inuenimus d t uero) in paucis ut *B* inuenimus d t uero in paucis ut *codex Leidensis* ς inuenimus d t nisi in paucis *Putschius* 11 in platone *F*: *Plaut. Stich.* I 3, 116 (273 *R*) 12 exhauriuit *B codex Leidensis* ς exaruit *F Putschius* exausit *codex Sangallensis*: *cf. Non. p.* 292 *Placid. gloss.* (*class. auct. ed. Mai t.* III) *p.* 458 *Paul. exc. Fest. p.* 80 *M* tlepolemus *codex Sangallensis Putschius* tleptolemus *F* thleptolemus *B* tlepolemi ς uocetur sic *B* 16 hoc paucis obseruatur *F* 17 praesenti usu] praestantius est ut *F*ς 18 debeat *F*ς 19 equus *BF* aequus *Putschius* 20 non per q scribendum est ς quam per q scripserunt *Putschius* h autem *F* 21 putauerunt *codex Sangallensis* quę magis *F* 23 dasian *B* dasen *F* psilen *B* silen *F* nos *om. B* 24 fecimus *codex Sangallensis* ς 25 nobis notam adspirationis efficiunt *F* 29 quod] pro *F*: quae graecorum nominum causa ς repertae sunt *F*

unam vocalem y, alte|ram duplicem consonantem z Graeci esse voluerunt. illud praeterea astute nobis datur intellegi, quod, cum omnium consonantium ista natura sit, ut quaedam earum ab e incipiant et in se desinant, quaedam a se inchoent et in e desinant, istae solae repertae sint, x h k q y z, quae nec ab e inchoant nec in e desinunt. postremum illud animadvertendum est, quod uni cuique litterae accidit nomen, quo vocetur, character, quo figuretur, potestas, qua intellegatur an sit vocalis an consonans an semivocalis an muta an liquida.

DE SYLLABA.

Syllaba dicta est ex interpretatione Graeca quasi *ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν τὰ γράμματα*, ab eo quod conplectatur et conglutinet litteras. unde in quaestionem illud venit, quare una vocalis syllaba dicitur. intellegendum est tamen quod hoc sibi abusive, non ratione deposcat. est etiam syllaba temporum capax, quia aut brevis est et unum suscipit tempus, aut longa et duo. omnes igitur syllabae aut longae sunt aut || breves aut communes. sed longae duobus modis fiunt, natura et positione: natura aut diphthongo, ut ae oe au eu ei, aut singularum vocalium productione, ut a e i o u. positione modis quattuor fiunt, cum aut correpta vocalis in duas desinit consonantes, ut amnis, aut in unam duplicem, ut axis, aut in alteram consonantem et alteram vocalem loco consonantis positam, ut at vates, at Venus, aut in i positam inter duas vocales, ut | Pompeius. breves illae sunt quae horum nihil habuerint. communes vero modis fiunt VIIII. primus modus est, cum correptam vocalem duae consonantes secuntur, quarum prior debet esse muta, quam liquida sequitur: est enim longa in hoc, 'vasto Cyclopis in antro'; brevis in hoc, 'vastosque ab rupe Cyclopas'. secundus modus est, cum correptam vocalem similiter duae consonantes secuntur, quarum prior sit f semivocalis et sequens liquida. est enim longa in hoc, 'toto proflabat pectore somnum'; brevis in hoc, 'neve flagella'. tertius modus est, cum correptam vocalem duae consonantes secuntur, quarum prior est con-

1 consonantem *om. B et codex Sangallensis* 3 in se dissinunt *F* 4 quaedam a se inchoent et in e desinant *om. B* inchoant *F* incohent ς desinant ς dissinunt *F* repertae sunt *F* 6 accedit *B* accedat *codex Sangallensis* 7 caracter *B* carecter *F* anne sit uocalis an muta an liquida (*rell. om.*) *B* 9 INCIPIT DE SYLLABIS Syllaba dicta est *F* DE SYLLABA Dicta est syllaba *B* 10 quasi syllabauita ab eo *B* quasi bauuita ab eo *F* απο του συλλαμβανειν τα γραμματα eo ς 11 conclutinant *corr.* -nat *F* 13 tamen *om. B* rationē diposcat *F* 14 quia] quae *F* 16 modis sunt *B* 17 singularium *F* 18 ut ae . o . e positione *F* aut cum correpta uocalis in duas consonantes dissinit *F* 20 et *om. B* 21 ut uates uenus *B* 22 breues syllabae sunt quibus nihil horum accidit *F* 24 sequitur *om. B* muta et sequens liquida *codex Sangallensis* 25 vasto] *Verg. Aen.* III 617 ciclopes *F* 26 uastoque *F*: *Verg. Aen.* III 647 ciclopes *F* 27 similiter *om. F* prior sit f seminocalis ς prior sit semuocalis *F* priore cons. seminocalis *corr.* prior sit seminocalis *B* 28 toto] *Verg. Aen.* VIIII 326 29 neue flagello ς: *Verg. georg.* II 299 30 est *om. F*

sonans et sequens h, quae a plerisque adspirationis creditur nota: est enim longa in hoc, 'terga fatigamus hasta'; brevis in hoc, 'quisquis honos tumuli'. quartus modus est, cum correptam vocalem duae consonantes secuntur ita, ut prior sit s littera: est enim longa in hoc,

unde scissa coma est aut unde spissa corona;

brevis in hoc, 'ponite spes sibi quisque'. quintus modus est. cum correpta vocalis in unam desinit consonantem, quae partem terminat orationis: est enim longa in hoc,

omnia vincit amor et nos cedamus amori;

brevis in hoc, 'hic amor hoc studium'. sciendum est quod, etsi haec vocalis non desinat in unam consonantem, sed nuda sit, saepe communem syllabam facit: est enim longa in hoc,

dona dehinc auro gravia sectoque elephanto;

brevis in hoc, 'talia dicta volant'. sextus modus est, cum diphthongon vocalis sequitur: est enim longa in hoc, 'Musae Aonides'; brevis in hoc, 'insulae Ionio in magno'. septimus modus est, || cum vocalem solam naturaliter longam vocalis alia sequitur: est enim longa in hoc,

o utinam in thalamos invisi Caesaris issem;

brevis | in hoc, 'sub Ilio alto'. octavus modus est, cum pronomen c littera terminatum vocalis sequitur: est enim longa in hoc, 'hoc erat alma parens'; brevis in hoc, 'solus hic inflexit sensus'. nonus modus est, cum correptam vocalem sequitur z: est enim longa in hoc [ut], 'Mezenti ducis exuvias'; brevis in hoc, 'nemorosa Zacynthos'. sciendum est etiam quod et x communem syllabam facit, sicut et z Graecum: est enim longa in hoc,

nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alis;

brevis in hoc,

pontibus instratis conduxit litora Xerxes.

sed hoc in nominibus Graecis. metrici syllabam semipedem vocant, ut in

2 terga] *Verg. Aen.* VIIII 610 quisquis] *Verg. Aen.* X 493 5 unde scissa coma est aut unde spissa corona *codex Sangallensis* unde scissa (*corr.* spissa) aut unde spissa (*corr.* scissa) corona *B*. unde spisa (*corr.* spissa) coma aut unde spisa (*corr.* spissa) corona *F* unde scissa coma vel vade spissa corona ς: *Terentian. v.* 1103 6 ponite] *Verg. Aen.* XI 309 9 omnia] *Verg. bucol.* 10, 69 caedamus *BF* 10 hic amor] *Verg. Aen.* XI 739 13 dona] *Verg. Aen.* III 464 elifanto *F* 14 talia] *Verg. Aen.* X 583 vesano talia late Dicta volant Ligeri diptongon uocalis *F* dyptōn ana uocalis *B* 16 insolae *F*: *Verg. Aen.* III 211 17 alia *om. B*ς 19 o utinam] *Lucan. Pharsal.* VIII 88 20 sub] *Verg. Aen.* V 261 21 hoc] *Verg. Aen.* II 664 22 solus] *Verg. Aen.* IIII 22 23 z ut mezenti duces *codex Sangallensis* z ut mezentius *codex Leidensis* 24 mezentii *F*: *Verg. Aen.* XI 7 nemorosa] *Verg. Aen.* III 270 zachyntos *B* zacintos *F* 25 sicut z graecorum *codex Sangallensis* 27 nox] *Verg. Aen.* VIII 369 inruit *corr.* ruit *F* complectitur *B* 29 extructis *corr.* intratis *B*: *cf. Pompei. p.* 52 30 sed (*superscripto in B* sciendum, *quod postea deletum est*) hoc in nominibus graecis metrici *B et codex Sangallensis* sciendum est hoc ĩnomnibus grecis Maetrici *F* sed hoc in nominibus graecis inuenitur Sciendum est hoc quod metrici *codex Leidensis*

caesuris penthemimere et hephthemimere, quas utrasque in primo versu Aeneidorum esse reperimus ita, '*arma virumque cano*', *item* arma virumque cano Troiae.

DE PEDIBVS.

Pes dictus est, quo quasi metrorum gressus incedat. aliter dictus est pes, quod hoc quasi pedali regula ad versum utimur mensurandum. metimur enim heroicum et dicimus 'VI pedum est'; metimur Sapphicum et dicimus V, et ceteros. igitur necesse est pedem unum quemque in se habere certum cum temporibus numerum syllabarum, ut est spondeus; habet enim II syllabas et tempora IIII; item dactylus III syllabas et tempora IIII; item proceleumaticus IIII syllabas et tempora IIII, et ceteri qui cum his supra scripti sunt. scire etiam debemus quod uni cuique pedi accidit | arsis et thesis, hoc est elevatio et positio; sed arsis in prima parte, thesis in secunda ponenda est: numerus etiam syllabarum et tempus, ut supra dictum est: resolutio, ut si pro spondeo proceleumaticus ponatur, ut est apud Vergilium 'genua labant'; solvuntur enim duae longae in quattuor breves, quae spondeum || solis facere solent temporibus. figura etiam accidit pedi, ut si velimus spondeum figurare his notis – –, pyrrichium his ⏑ ⏑, sicut etiam apud Graecos fiunt: metrum quoque, ut ex spondeo spondiacum, ex trochaeo trochaicum, ex iambo iambicum nuncupatur.

Igitur pedes disyllabi hi sunt, pyrrichius spondeus iambus trochaeus; trisyllabi hi, tribrachus molossus anapaestus dactylus amphibrachus amphimacrus bacchius palimbacchius; duplices hi, proceleumaticus, dispondeus, diiambus, ditrochaeus, antispastus, choriambus, ionicus minor, ionicus maior, paeon primus, paeon secundus, paeon tertius. paeon quartus, epitritus primus, epitritus secundus, epitritus tertius, epitritus quartus. ex quibus alii pedes vel synzugiae nasci iudicantur. synzugia est ex variis pedibus velut in unum pedem collecta conclu|sio. nam inventa est propter haec verba, quae nec disyllaborum nec trisyllaborum nec quadrisyl-

1 pentimemire et eptimemire *F* pentimimeren et eptimimerae *B* quas utrasque *codex Sangallensis* quas utrique *corr.* quas utrasque *F* quae utraque *B* quas utique *codex Leidensis* 2 ita *F* ut *B* arma uirumque cano item *om. BF*, *add.* ς 4 de pedibus — 482, 4 syllabas mittunt] *adscripta est discrepantia scripturae codicis Parisini* 7530 (*P*) 5 quod quasi *F*ς dictus pes *B* pes dictus est *P* 6 hoc *om. P*ς mensuram *P* 7 enim uersum hieroicum *F* 8 pedem unumquemque *P* pedum unumquemque *F* uuumquemque pedem *B* 9 est *om. F* 12 cum his uel supra *P* scripta *corr.* -ti *F* 13 accedit *B* accidat *P* elatio *B* 15 et *om. P* 16 apud Vergilium] *Aen.* XII 905 17 solis fecere temporibus *P* 18 accedit *B* 19 metrumque ut *P* metrum quod *BF* 20 ex spondeo spondeaicum *F* 22 disyllabi sunt quattuor pyrrhichius qui et chorios et periambo dicitur et egemon spondeus *P* 23 trisyllabi octo hi tribrachus *P* trissyllabi tribracus *F* tribrachis *B* amphibrachis *B* 24 palimbaccius *B* palinbacchius *P* antibachius *F* duplices sedecim hi *P* duplices hi sunt *F* 25 diambus distrocheus *BF* 28 pedes uel sinzugiae (senzugiae *F*) nasci indicantur *BF* pedesue synzygiaeue nascuntur *P* synzugia *corr.* sinzugia *B* synzygia *P* senzugia *F* 29 ueluti *P* 30 nec disyllabarum nec trisyllabarum nec quadrisyllabarum *BF*

laborum esse potuerunt, ut puta si dicamus aedificium aedificatio ratiocinatio. haec, quia sunt integra posita, nulli conveniunt pedi: excedunt enim IIII numerum syllabarum. || synzugiae vocantur, quod divisae pro dividentis arbitrio pedibus signentur, ut si velimus dividere hoc nomen in duos dactylos, aedifi catio, iterum in choriambum et pyrrichium, aedifica tio, et cetera huius modi. verum si novem syllabarum nomen incurrerit, ita dividimus, ratioci nationi bus, in paeonem tertium et ditrochaeum et semipedem; aut ita, ratio cinati onibus, in anapaestum et amphibrachum et dactylum, et alia huius modi. [pedes disyllabi secum iuncti hos de se duplices XVI creant tali schemate.]

Omnes pedes tres divisionum formulas tenent, sed has quae ad grammaticos pertinent. nam amphibrachus, qui excipitur a Donato, habet divisionem quae dicitur tripla; epitriti, qui ab eodem excipiuntur, habent divisionem quae epitrita dicitur. ergo his quinque pedibus exceptis sciendum est quod in reliquis pedibus istae sunt divisiones tres, quarum prima aequa, secunda dupla, tertia sescupla dicitur. et est aequa divisio in his pedibus, qui soluti tot tempora habent in arsi, quot in thesi, ut est dactylus. dupla est, quotiens altera pars alteram partem duplo vincit, et est in his pedibus, | trochaeo et iambo: nam prima syllaba duo tempora habet, sequens unum, vel contra. sescupla est, quotiens altera pars alteram partem dimidietate dupli vincit, quae idcirco dicta est sescupla, quia plus ab aequa significat, minus a dupla. aliud est enim, cum duo sunt contra unum (plus enim laborat illa pars, quae unum habet contra duo), aliud est, cum tria veniunt contra duo. scire etiam debemus quod aequam divisionem possumus vocare dactylicam, duplam iambicam, sescuplam paeonicam.

Inveniuntur in uno quoque metro pedes qui dicuntur nothi, idcirco quod velut adpositi a dignitate metri degenerent, ut est in versu heroico trochaeus anapaestus proceleumaticus. nam legitimi sunt in heroico spondeus et dactylus, qui tamen et ipse non fuit || ante legitimus, sed factus est ex solutione secundae syllabae spondei. pedes simplices ideo dicti sunt, quod non sint ex pedibus aliis compositi, sed natura, et usque ad ternas syllabas tendunt. si enim usque ad quattuor dixerimus, iam non

1 aedificatio ratio ratiocinatio *P* aedificatio orationibus (oratio *corr.* orationibus *B*) ratiocinatio *BF* 2 haec quae sunt *F* haec sunt nomina quae *Putschius* 3 synzygiae *P* sinzygiae *B* senzugiae *F* diuisa *P* 4 signentur] syzyzonte ς, *unde συζυγῶνται editor Vindobonensis* 5 aut iterum *P* 7 in peon tertium et distrocheum *F* 11 formas *F* has quas *F* 12 anfibrachis *F* 13 qui ex eodem *F* 16 dupla est *B* 17 dactylus *Putschius* dactylica *BP*ς dactalica *F* 18 partem *om. BP* 21 partem *om. F* dimedietate *B* demedietate *F* 22 minus dupla alid *P* 24 tria *P corr.* tres *B* tres *F* 27 pedes ignobiles qui nothi uocantur *Putschius* 28 quod uelut oppositi a dignitate metri degenerent *P* quod adpossiti a dignitate metri se degenerent *F* quod uelut adpositi dignitatem metri et redigerent *corr.* quod adpositi a dignitate metri redigerent *B* 29 sunt in heroico *P corr.* sunt in heroico uersu *B* hi sunt *F* 32 sed natura usque ς *codex Leidensis* 33 iam *om. F*

sunt simplices, sed ex disyllabis facti duplices. qui duplices non amplius quam senarum syllabarum esse monstrantur. et re vera, siquidem trisyllabos constat usque ad ternas syllabas posse conscendere, qui utique geminati iure duplices usque ad sex syllabas mittunt.

DE ACCENTIBVS.

Tenores sive accentus dicti sunt, quod naturalem unius cuiusque sermonis in vocem nostrae elationis servent tenorem. dictus autem accentus est quasi adcantus iuxta Graeci nominis interpretationem, quod prosodia dicitur Latine adcantus. sunt omnes accentus Latini VIII, acutus, qui fit ita ˊ, gravis ita ˋ, circumflexus ita ^, factus scilicet de utroque, longus ita –, brevis ita ◡, hyphen ita ◡, diastole ita ⁾, apostrophus ita ’. verum hoc interest inter diastolen et apostrophum, quod apostrophus ad caput litterae ponitur, diastole vero ad imam partem. hoc ideo diximus, ne cui harum similitudo notarum aliquid erroris adferat. his ita se habentibus sciendum est quod acutus et gravis et circumflexus soli sunt qui, ut superius diximus, naturalem unius cuiusque sermonis in vocem nostrae elationis servent tenorem. nam ipsi arsin thesinque moderantur, quamquam sciendum est quod in usu non sit hodierno gravis accentus.

Verum lex accentuum ita est, quod syllabae in quibus isti poni debeant a fine numerantur. nam si quantarumvis sermo sit syllabarum, circumflexus non tenebit ultra nisi paeneultimum locum. acutus accentus in Latinis non tenebit nisi paeneultimum et antepaeneultimum lo|cum: paeneultimum tunc in disyllabis, cum prior fuerit vel correpta vel positione longa, vel cum ambae naturaliter longae fuerint, vel cum ambae || breves. ita fit ut in disyllabis cum acuto accentu hi pedes coniuncti sint, trochaeus positione factus, iambus, pyrrichius, spondeus. in trisyllabis vel in quantovis numero syllabarum tunc est acutus, cum tres syllabae a fine breves naturaliter fuerint, ut anima macula, vel quidquid horum inventum fuerit, quae in disyllabis ante docuimus. ita fit ut in trisyllabis hunc eundem accentum cognoscamus in tribracho, molosso, cuius ambae a fine syllabae aut naturaliter longae fuerint aut positione, aut prior positione longa, dactylo, anapaesto, amphimacro, amphibracho,

1 sed et ex *P* 2 quam *om. P* siquidem trisyllabas *B:* siquidem constat simplices pedes usque ς *codex Leidensis* 7 in uoce nostrae eleuationis seruant *codex Leidensis* 8 est *om. F* iuxta interpretationem greci nominis quod prosodian dicitur (*rell. om.*) *F* iuxta graecam nominis interpretationem quod est prosodia dicitur latine adcantus *corr.* iuxta interpretationem sermonis graeci prosodia quod dicitur latine adcantus *B* 9 sunt autem omnes *F* 12 diastole et apostrophon *F* 15 acutus grauis circumflexus *corr.* acutus et circumflexus *B* acutus et circumflexus *F* 16 in uoce nostrae eleuationis seruant *codex Leidensis* 17 arsin et thesin *F* 20 moderantur *F* 24 cum *post* vel *utroque loco om. F* 26 sunt *F* 27 tres ipsae *B* tres ipsae syllabae ς *codex Leidensis* 29 horum exemplorum inuentum *F codex Leidensis* ut trisyllabi *corr.* ut in trisyllabis *B* 30 cognoscamus tribrachi molosus (*corr.* moloso) *B* agnoscimus in tribracho et moloso *F* 32 in dactilo in anapesto et anfimachro in anfibracho *F*

cuius tamen media fit positione longa, bacchio naturali et antibacchio, cuius item media fit positione longa. hucusque dictum est, in trisyllabis eius modi qui esse possint accentus. nunc dicendum est, in qua parte trisyllabi acutus sit ponendus. in trisyllabis antepaeneultima accipit accentum, etiam si paeneultima sit longa positione ex muta et liquida, ut latebrae colubri; in tribus longis paeneultima, ut Maecenas. ubi antepaene|ultima brevis fuerit, paeneultima vero longa, in paeneultima ponendus, ut amicus. sane sciendum est quod monosyllaba pars orationis, quae vel naturaliter brevis est, ut et que, vel positione longa fit, acutum habebit accentum, ut núx fáx.

Circumflexus accentus in disyllabis vel in trisyllabis vel in quantovis numero syllabarum paeneultimum sibi tantum vindicat locum, et hac lege, ut, ubi fuerit hic accentus, paeneultima sit naturaliter longa. ita fit ut huic accentui trochaeus naturaliter longus convenire videatur. item monosyllaba pars orationis tunc istum habebit accentum, cum longa fuerit natura tantum, ut sôl dôs.

Gravis vero accentus cum acuto et circumflexo accentu poni poterit. possumus enim in eo quod est Càtúllus gravem ponere accentum cum acuto in antepaeneultima. item cum circumflexo ita ponitur, ut Cèthêgus. verum quia necesse non est ut cum reliquis ponatur, fiet scriptoris || arbitrio. sed hic gravis accentus non habet communionem eandem cum ceteris, quam cum circumflexo et acuto. quam si tamen et cum ceteris habuerit, non habet nisi per istos, ut malesánus intereáloci. sed nequis putet in huius modi sermonibus quattuor esse accentus, hyphen aut acutum aut circumflexum aut gravem, siquidem dicit in compositis dictionibus unum accentum esse debere non minus, quam in una parte orationis. sed sciendum | est quod modo hyphen pro distinctione ponatur, gravis pro superfluo scriptoris arbitrio, ut supra dictum est. restat igitur ut ex illis legitimis duobus iure dictionis positus dicatur accentus. scire autem debemus quod nullum barbarum nomen vel verbum aliquod peregrinum nec interiectio certum poterunt accentum tenere. nam in barbaricis nominibus nulla sui ratione sunt, sed quali volumus, sane non aspero, proferamus accentu. Graeca autem suis accentibus pronuntianda esse noscamus.

Accentuum autem saepe dissipat legem vel distinctio, ut, cum debeat

1 cuius tamen positione media fit longa *B* cui tamen media positione longa *F* in bachio naturali et in antibachio cui *F* 2 positione fit *B* 3 huius modi qui esse non possint *F* in qua parte in trissyllabis *F* 4 in tribus syllabis *B* 6 in tribus syllabis longis natura peneultima *F* in tribus longis penultima acuitur ς 7 uero sit longa *F* 8 *fortasse* amicis 9 breuis est aut q. possitione longa sit *F* fit longa ς sit longa *B* 18 catellus *F* 20 cum reliquis accentibus *Putschius* fiat *F* fit ς 21 cum ceteris accentibus ς 23 habet *om.* *B* 24 sermonibus *B* dictionibus *F* 25 dicit *B* dixit *F* 27 quo modo hyfin *F* 28 pro superfluuio *F* 29 legitimis duobus iure in dictione (*corr.* in dictionis) positus *B* legitimus duobus accentibus iurac dictionis possitus *F* 31 potuerunt *F* 32 sunt *om.* *B*

dici sub hyphen malesanus, male quis distinguendo dicat separans male sanus; vel pronuntiatio, ut, cum dicere debeamus látebras, legendo versum quis dicat

i n p u l e r a t f e r r o A r g o l i c a s f o e d a r e l a t é b r a s

acute producens; vel necessitas separandi verba similia, ut, cum dicere debeamus póne, ut paenultima habeat accentum, quia nullum Latinum verbum est in ultima syllaba habens accentum, necessitate ducti, ne putetur modus imperativus ab eo quod est pono, dicamus poné, ut adverbium significet loci: vel similiter ergô, ut intellegatur pro eo quod est causa, ut in Vergilio 'i l l i u s e r g o v e n i m u s', id est 'illius causa venimus'.

Hyphen est nota, quae duo verba iungit ac nectit supposita, quae ducitur a praecedentis verbi fine usque ad initium sequentis, ut interea‿loci, cum tamen usus exegerit. | diastole est nota contraria hyphen. hac enim vitiose coniuncta separamus, et ponitur ad imam partem litterae, quasi retinens, ut 'e r e p t a e) v i r g i n i s i r a' et 'v i r i d i q u e i n l i t o r e c o n s p i c i t u r) s u s'. apostrophus est nota || similiter facta ut diastole, sed ad summam partem litterae posita, scilicet consonantis, quae quasi sub vocali motu velata suspenditur. scire etiam debemus Graecorum δασεῖαν et ψιλήν ⊢ ⊣ notam adspirationis modo positam modo sublatam simulare.

DE DISTINCTIONE.

Dicta distinctio est vel positura, quod positum punctum distinguit nostram orationem, et cum distinctio species sit positurae, tamen abusive pro ipsa positura, hoc est pro ipso genere, accipimus distinctionem. nam cum sit codex emendatus distinctione, media distinctione, subdistinctione, dicitur tamen codex esse distinctus. est igitur distinctio punctum adpositum ad caput litterae plenae sententiae. subdistinctio est punctum || adpositum ad imam partem semiplenae orationis. media distinctio est punctum adpositum mediae sententiae suspensae propter respirationem. sciendum est autem quod in lectione textus unius sensus periodus nominatur, ut est 'n i h i l n e t e n o c t u r n u m p r a e s i d i u m | P a l a t i i, n i h i l u r b i s v i g i l i a e, n i h i l t i m o r p o p u l i, n i h i l o m n i u m b o n o r u m c o n c u r-

4 impulerat] *Verg. Aen.* II 55 9 ut intellegitur *F* 10 in Vergilio] *Aen.* VI 670 14 exigerit *BF* 16 erepta, (*corr.* ereptae,) uirginis *B* erreptae (*corr.* erepta,) euirginis *F*: *Verg. Aen.* II 413 et — sus *om. B*: *Verg. Aen.* VIII 83 17 conspicit.ur, sus *F* 19 uelato *corr.* uelata *F* scire etiam *F* scire autem *B* debeamus *corr.* debemus *F* dasiam (*corr.* dasian) et psylen *B* dasen et silen *corr.* dapsen et psilen *F* 20 simulare. h. H *F* assimilare *codex Leidensis* 23 Dicta *om. F* distingunt *F* 26 media distinctione subdistinctione '*in B linea transversa inique improbantur' editor Vindobonensis*, *om. F* 27 puncto (*corr.* punctum) adpossitum *F* punctus appositus *B* 28 Subdistinctio est punctum ad *F* Subdistinctio punctus ad *B* 29 est punctum possitum *F* punctus adpositus *B* 30 sciendum est tamen *B* 32 nihil tibi profuit nocturnum ς: *Cic. in Catil.* I 1, 1 presidium tenuit palatii nihil uigiliae urbis *F* 23 concursus omnium bonorum ς

sus' et cetera. cola autem et commata eiusdem orationis singulae partes esse noscuntur. verum meminerimus in prosa cola et commata idem esse et unum significare, in versu vero aliud et diversum. nam ubi duo liberi pedes sunt, colon dicitur, ut apud Horatium 'terruit urbes'; comma vero, quando post duos pedes vel post tres pedes sequitur syllaba, quae partem terminat orationis, ut est in primo versu Aeneidorum 'arma virumque cano', item 'arma virumque cano Troiae'.

1 cola autem uel commata *B* singulas *corr.* singulae *B* 3 uero aliquid et diuersum significat *F* 4 apud Horatium] *carm.* I 2, 4 urbem ς 6 est in *om.* *B* arma virumque cano item *om.* *F* 7 troiae. Explicit *B* troiae finit liber seregii grammatici *F* troiae. Explicit Sergius in Artem Donati primam ς

[SERGII]

EXPLANATIONVM IN ARTEM DONATI

LIBER I.

p. 512 V.

Plerique artis grammaticae latores in principio prooemiis usi sunt, quod galeatum principium dicitur. hic vero huius artis peritus ab ipsis partibus orationis docendi sumpsit exordium, ne rudis adhuc studentium sensus tamquam inmensae silvae perplexitatem ingrediens versutias callidi sermonis perhorresceret. hic enim Donatus V. C. D. Vergilianum carmen vel Terenti comoedias mirifice commentavit. Scaurus vero hinc coepit, 'ars est cuiusque rei scientia usu vel traditione suscepta', quia artem doctrina vel usu cotidiano percipimus. cum enim docemus, discimus. frequenti enim meditatione illa quae didicimus observamus, sicuti Socrates philosophus dicit, 'quae nosti conserva meditationibus, quae autem non didicisti adsume disciplinis'. ars autem dicta est eo, quod artius ad peritiam urgeat pertendentes. ars grammatica praecipue consistit in intellectu poetarum et in recte scribendi loquendive ratione. grammatica ἀπὸ

L codex S. Pauli in valle Lavantina 24, *cuius integra scriptura exhibita est.*
l eiusdem codicis manus secunda.
F codex Frisingensis 81, *qui minorem artem de octo partibus orationis et pauca ex reliqua libri parte excerpta exhibet. ex hoc ea quae maxime memorabilia videbantur adscripta sunt.*
S codex Berolinensis Santenii 66. 4, *qui minorem tantum artem a Lindemanno ex hoc codice a.* 1820 *editam continet. huius discrepantia, quae maxime memorabilis videbatur, ex edito exemplo adscripta est.*
p excerpta codicis Parisini Sangermanensis 1180 *in initio libri primi adhibita.*

1 INC TRACTATUS SERVII IN Donati lib. *L* INCIP INTERPRE SER IN DON L. I. *p* 4 proemiis *p* primiis *L* 5 galiatum *Lp* 7 silbae *L* syllabae *p* 8 *scribendum videtur vel* V. CL., *ut* virum clarissimum *Donatum dixerit grammaticus, vel* V. P., *hoc est* vir perfectissimus 9 Scaurus] *cf. Diom. p.* 414. *ab eadem fere artis definitione incipiunt 'Audacis de Scauri et Palladii libris excerpta', quae sunt in codice Bernensi* 336 *et Frisingensi* 231 16 grammatica appoton grammaton ..... est *L* appoton grammaton est *p*: gramatice apoton gramaton dicta est unde et romani a litteris appellauerunt litteraturam item grammaticum litteratorem *excerpta codicis Frisingensis* 81

p. 512. 13 V.

τῶν γραμμάτων dicta est. unde et Latini a litteris appellaverunt litteraturam, item grammaticum litteratorem. vox enim facit litteram, litterae faciunt syllabam, syllabae faciunt partes orationis. vox est aer ictus sensibilis auditu, verbis emissa et exacta sensus prolatio. vox enim aut articulata est aut inarticulata. articulata est quae auditur et percipitur et est interpretabilis intellectum habens vel faciens litteram [articulata vox litteris conprehendi potest]. inarticulata est quae audiri potest, intellegi non potest, ut vagitus infantis, balatus ovis, hinnitus equi, mugitus bovis. litteris praeponenda vox est ideo, quia non littera elementum tribuit voci, sed vox litteris. elementum est dictum quasi elevamentum. littera enim elementum vocis articulatae [a quo initium sumitur incrementum], ut Terentianus | metra docens ait

elementa, rudes quae pueros docent magistri.

syllabis enim exprimitur brevis dictio vel numerosa, quae multiplicem conplet orationem. elementum ergo est unius cuiusque rei initium, a quo sumitur incrementum et in quod solvitur. dictionum genera sunt tria. aut enim dramaticos est aut diegematicos aut mictos. dramaticos est, ubi personae solae loquuntur, sicut est prima ecloga bucolicorum; diegematicos est, ubi solus poeta loquitur, ut est in quarta ecloga, cuius principium est 'Sicelides Musae'; mictos est, ubi et poeta loquitur et persona, ut secunda ecloga, 'formosum pastor'.

DE PARTIBVS ORATIONIS.

Oratio dicitur elocutio, quasi oris ratio. huius orationis, id est elocutionis, octo sunt significationes [quidquid enim loquimur octo habet significationes], id est partes. Aristoteles quidem dicit decem esse categorias: addit duas, quae ad grammaticos non pertinent, energian et hypostasin, id est id quod facit et id quod substantia est. sed quantum ad grammaticos, octo sunt partes, quae hac pagina conscriptae noscuntur [partium orationis discretio]: ut puta si dicas 'volo ire ad forum et videre aut salutare amicos', volo verbum est, ire verbum est, ad praepositio est, forum nomen est, et coniunctio est, videre vel salutare verbum est, amicos nomen est, nec alteram significationem invenisti. nulla est pars orationis, quae non una sit de istis octo. nunc videamus, quare sic appellatae sunt ipsae partes orationis, id est quare dictum est nomen, quare

1 appellaverunt] describarunt *p* descriua . . . . *L* derivarunt *editor Vindobonensis* 3 uox est aeris ictus sensibilis auditus uerbis omissa sensus et exacta prolatio *excerpta codicis Frisingensis* 81 4 auditu uel uisu emissa (emisa *L*) sensus et exacta perlatio *Lp* 7 inarticulata est quae *p* inarticulataque est quae *L* 11 Terentianus] *v.* 58 13 elimenta redesque *Lp* 16 in quo soluitur *Lp* 21 formonsum *L* 22 DE PARTIBUS ORATIONIS *Lp* INCIPIT EXPOSITUM SERGII DE OCTO PARTIBUS ORATIONIS *F* INCIPIT EXPOSITIO MAGISTRI SERVII SUPER PARTES MINORES *S* 23 elocutionis *FS* locutionis *Lp* 24 quidquid — significationes *om. F* 29 uolo ire *FS* uolo pergère *Lp* 32 uec *FS* ne *Lp*

pronomen, quare verbum, quare adverbium, quare participium, quare coniunctio, quare praepositio vel quare interiectio.

Nomen dictum quasi notamen: notas enim rerum tenet. cum maiores nostri viderent rerum naturam et nescirent, quem ad modum appellarent, constituerunt sibi nomina, quibus diversa appellarent, ita ut propriis nominum vocabulis absentia praestolarent, sic ut dicerent hominem leonem avem et cetera. | item inanimalia, hoc est quae animam non habent, scamnum cathedram lectum, aut quae incorporalia sunt, ut dignitas gloria. si enim non videam scamnum aut cathedram, sed tantum audiam, necesse est ut eius rei notitia ad animum veniat. ergo ideo nomen dixere, quod rem notam faciat, quod unam quamque speciem in notitiam deducat. hoc enim faciunt nomina, et ideo primum locum tenent. quem ad modum enim potest nobis in notitiam venire aliquid, nisi per nomen cum innotuerit? pronomen dicitur, quod pro officio et loco nominis ponitur. quando dico 'Virgilius scripsit bucolica', ne dicam iterum 'Virgilius scripsit georgica', 'Virgilius scripsit Aeneidos', ut enim hoc fastidium vitemus, inventae sunt particulae, quae ipsam repetitionem excluderent succedendo in ipsam nominis significationem, ut dicamus 'Virgilius scripsit bucolica, ipse scripsit georgica, iste scripsit Aeneidos, idem culicem'. iste ipse idem numquid nomina sunt? et tamen hoc significant istae particulae, quod et nomen. ideo dicitur pronomen, quia ponitur pro officio nominis. verbum dicitur ab eo, quod aerem verberat vox. sed dicis, et ut aliae partes exprimantur, vox aerem verberat, ut dicamus Romam. qua ratione rem generalem omnium haec pars velut specialem sibi tenuit? haec causa est, quod ipsa parte frequenter utimur in loquendo. ponis quinque verba et unum nomen aut pronomen; ideo dicitur verbum. in tantum constat quia verum est, ut omnia quae loquimur plerumque verba dicamus, 'verba facit in curia'. dicimus etiam 'verba mihi dedit'. et numquid verbis tantum egit et | non interposuit alias partes? verba dedit, fefellit mentitus est, ut Terentius 'cui verba dare difficile est': Symmachus sic, 'verba dare captivi est, argentum dare satellitis'. considerandum est, quantam vim habeat ista particula, et intellegis consuetudinem de ea re quae frequentatur nomina inponere: ut illa oratione, quae specialis est, hoc generale nomen est ab eo, quod frequenter in usu sit, sic etiam nos verbum esse dicimus propter eam causam, quod eo frequenter utimur. adverbium dicitur, quia verbo co-

5 fecerunt sibi nomina ui dicerent hominem bouem ouem et cetera *F* propriis nominum uocabulis *S* propriis nomina uocabulis *L* propriis nominibus uocabulis *p* 6 praestularent *S: fortasse* repraesentarent 15 scripsit bucolicam — scripsit georgicam *LFSp, itemque infra* 16 ut enim — uitemus *Lp* ut ergo — uitetur *FS* 17 inuentae sunt particulae quae ut dixi fastidium repetitionis huius excluderent *FS* 23 exprimantur *FS* exprimuntur *Lp* 27 quia uerum est *FS* quia uerbum est *Lp* 29 uerba dedit — 32 satellitis *om. FS* 30 Terentius] *Andr.* I 3, 6 31 symmacus sic *L* symmachus si *p* 32 satellites *Lp* 34 *fortasse* illi orationi, *h. e. nomini*

haeret, ita ut separari non possit. si dicas cras, non est sensus: addis verbum, 'cras faciam', 'cras dicam', addita verba inplent sensum. participia dicta sunt, quod partem capiunt nominis, partem verbi: a nomine habent genera et casus, a verbo tempora et significationes, ab utroque numerum et figuram. coniunctio dicta est ab eo, quod coniungat elocutionem: 'ego tu venimus ad forum', sensus manet, sed inconexa est oratio; interponitur et et coniungit elocutionem, 'ego et tu venimus ad forum'. praepositio dicta est, quia in loquendo praeponitur, ut 'ante templum', 'apud amicos'. numquid dico 'templum ante', 'amicos apud'? si sic dicam, erit ordo praeposterus. est etiam interiectio, quae interponitur ad exprimendum animi motum, et plerumque quod exprimere sermo non potest, hoc interiectio explicat. ut puta si dicamus 'mortuus est Achilles', utrum laete hoc feras an maeste, adhuc non expressisti. dicis 'vah mortuus est Achilles', ostendisti quod hoc laete feras. item dixisti 'vae mortuus est Achilles', ostendisti quod maeste feras. ita illud, quod non potuimus explicare integro et alias pleno sermone, adiecta hac particula exprimimus. decursis igitur octo particulis, quibus efficitur humana locutio, superest accidentium species expromere. nam nunc vocabulorum tantum modo rationem expressimus.

DE NOMINE.

'Nomen est pars orationis cum casu corpus aut rem proprie communiterve significans'. | habemus in Aristotelicis et in Stoicis praeceptis et fere omnium hanc esse perfectam definitionem, quae separat a ceteris communibus rem et suam proprietatem ostendit, et puta 'homo est animal rationale mortale risus capax'. vide, quem ad modum et separat a communibus et dicit proprium. nam dicendo 'homo est animal' separavit a lapide, dicendo 'rationale' separavit a beluis, dicendo 'mortale' separavit a numinibus: 'risus capax', iam hoc proprium est ipsius. ista est ergo plena definitio. hoc secuti sunt etiam grammatici in definiendis rebus et ita dixerunt, 'quid est nomen? nomen est pars orationis cum casu corpus aut rem proprie communiterve significans'. dicendo 'cum casu' separavit a verbo, separavit ab adverbio, separavit a coniunctione, separavit a praepositione, separavit ab interiectione; adhuc a duabus partibus non separavit, a pronomine et participio. nam accidunt casus pronomini et participio. quid ergo separat nomen ab illis? persona vel tempus: nam persona pronominum est, tempus participiorum. superest ut dicamus, quid sit proprium ipsius nominis. ut sit vel proprium vel appel-

2 addita uerba *F* addita uerbo *Lp* 5 *definitionem coniunctionis*, coniunctio — forum, *post definitionem praepositionis*, praepositio — praeposterus, *habent LF, suo loco pS* quod coniungat elocutionem *FS* iungat locutionem *Lp* 12 hoc] haec *LFS* 17 exprimimus. IAM INCIPIT TRACTARE DE SINGULIS PARTIBUS ET DEFINIET (PARTIBVS ORATIONIS *S*) Nomen est *FS* 20 DE NOMINE *om. Lp* 24 proprietatem *F* propriam *LS*

lativum: hoc in nulla parte orationis invenies. istae sunt ergo perfectae definitiones. 'nomen est pars orationis cum casu'. ideo dixit cum casu, quia nullum nomen est sine casu.' quid est sine casu? sine omni casu. ceterum sine aliquo casu potest inveniri, vel unius casus, ut sponte tabo natu, vel duorum, ut Iupiter, vel trium, ut nequam, vel quattuor, ut huius lateris huic lateri hunc laterem ab hoc latere. sine casu autem penitus non potest inveniri. nam mox ut nascitur nomen, habet ipsum appellationis suae casum. ideo definit 'nomen est pars orationis cum casu', quia, | licet non habeat omnes casus, tamen non potest non habere vel unum. adicit deinde 'corpus aut rem'. corporalia et incorporalia dicunt grammatici. videris, quid dicant philosophi vel oratores. interim grammatici corporale dicunt quod videtur et tangitur, incorporale quod nec videtur nec tangitur. significat autem aut proprie aut communiter: proprie, si dicas Hector; communiter, si dicas homo. proprium est quod unius est, commune quod multorum est. quid sequitur? si proprium est et unius est, numerum' pluralem non recipit. nam quod unius est, numerum pluralem non recipit. dicimus tamen Clytaemnestras Medeas et 'Decios Marios magnosque Camillos'. sed hoc tunc contingit, quando multi sunt qui ipso nomine vocentur. fuit Marius Gratidianus, fuit ille qui Praeneste occisus est, fuit septies consul. quid dicimus de Clytaemnestris, de Medeis? aliam scripsit Medeam Sophocles, item in alio furoris actu aliam Euripides, aliam diversi scriptores. ergo non de illis Medeis sentimus, quae occiderunt filios suos, quasi multae sint, sed de illis quae scriptae sunt per varios auctores. iterum quod multi Marii, multi Camilli fuerunt, recipit numerum pluralem. appellativum est quod multorum est: homo, et ego homo et tu homo et ille homo et alii homines. si ergo appellativum est quod multorum est, quare recipit numerum singularem? quem ad modum proprium non recipit numerum pluralem, sic et appellativum non debet recipere singularem: sed hic facilior ratio est, quam in proprio. nam ubi unus est, multi non sunt; ubi autem multi sunt, etiam unus est. appellativa quae sunt, fiunt propria; quae autem propria sunt, fieri appellativa non possunt. victor dicitur a victoria, | felix a felicitate: ergo sub hac significatione appellativum est. sed et pater filio suo hoc nomen inponit, et vocatur aliquis Victor aut Felix, et fit ex appellativo nomen proprium. ista est definitio nominis.

Nomini accidunt qualitas conparatio genus numerus figura casus. qualitas nominum dividitur per duas partes. aut enim proprium est no-

4 sine aliquo casu non potest inueniri uel unus casus *F* sine aliquo casu non potest inueniri quia non sit uel unius casus *S* 13 significat *FS* siguificant *L* 17 clitemestras medeas *LS* clytemes. tromedeas *F* 18 Decios] *Verg. georg.* II 169 19 marius gratianus *L* marius (marios *S*) martidianus *FS* 21 de clitemestris de medis aliam scribsit media sofocles item (*corr.* idem) *L* de clytemes. tromedis. aliam aliam scripsit medeam soffocles idem *F* de clemestris et de medeis aliam scripsit medeam sofocles idem *S* 22 euripidis *F* erupides *L* eoripedes *S* 29 facilis *LFS* 34 inponit *FS* inponet *L* aliquis *S* aliqui *L, om. F* 37 per duas *L* in duas *FS*

men aut appellativum; plus non facit qualitas, nisi *ut* aut proprium aut appellativum ostendat. haec est principalis divisio qualitatis, plus non facit; sed subdivisiones qualitatis sunt plurimae. nam propria quattuor partes habent, appellativa viginti septem partes habent. de his nihil hic dixit; differt nos ad illam partem quae est prudentior. ergo si propria non fuerint, appellativa sunt; si appellativa non fuerint, propria sunt.

Accidit etiam conparatio. conparatio est res quae augmentum facit. iste dives est; sed est in alio plus, ille ditior; ille satis superque habet, ditissimus. unde quaeritur, utrum possit conparatio minus ostendere, et videtur quasi posse. nam dicimus pauper pauperior pauperrimus. sed non potest fieri: nam ista deminutio infelicitatis augmentum est. ideo non potest fieri ut minuat conparatio. conparationis gradus sunt tres, positivus conparativus superlativus. positivus omnia genera recipit, masculinum, ut doctus, femininum, ut docta, neutrum, ut doctum: recipit et commune genus, ut docilis, et ex tribus generibus, ut felix. conparativus gradus duo tantum genera recipit, commune et neutrum, ut doctior doctius. superlativus tria singulariter genera recipit, masculinum, ut doctissimus, femininum, ut doctissima, neutrum, ut doctissimum. positivus plures formas habet: [saepe positivus] exit in us, | ut doctus, exit in is, ut docilis, exit in ens, ut prudens, exit in er, ut niger, exit in ix, ut felix. de his plenius referemus. conparativus duas tantum formas habet, ior et ius, doctior doctius; superlativus in singulis generibus binas, simus et rimus, sima et rima, simum et rimum: dicimus enim doctissimus doctissima doctissimum et nigerrimus nigerrima nigerrimum. utile est formas istas superlativi cognoscere: incidunt enim aliqua nomina in dubitationem et hinc solvuntur. quaeritur, utrum acris dicamus an acer; Ennius enim dixit 'post acer hiems', item Horatius 'solvitur acris hiems': item alacris an alacer, Terentius 'quidve est alacris', et Vergilius 'alacer palmas utrasque tetendit'. quid tamen verum est, de superlativo gradu colligimus. et facit superlativum acerrimus; ergo acer positivus. nam cum dicas acerrimus, quid habet remanere nisi acer? quaedam necessitas est, quae nos coartet ad verum sermonem. quae nomina conparantur? non omnia, sed ea quae sunt qualitatis aut quantitatis. qualitas et quantitas in his rebus aestimantur, quae sunt ab animo, a corpore, a fortuna, a mensura: ab animo, ut prudens prudentior, stultus stultior; a corpore, ut candidus candidior, formosus formo-

1 ut *om. LFS* 4 appellatiua XXVII (XII et IIII *S*) partes habent *FS* appellatiuorum uiginti septem *L* 19 saepe positiuus exiit *L* exit *FS* 26 Ennius] *annal. v.* 406 *ed. Vahl.* 27 Horatius] *carm.* I 3, 1 28 Terentius] *Eunuch.* II, 3, 13 et uergilius et alacer *L* et alacer *F: Verg. Aen.* VI 685 29 utrasque *LF* uerasque *S* quod tamen uerum est. de superlatiuo gradu tolle rimus et facies positiuum acer. ergo nam cum dicas acerrimus quid *F* quod tamen uerum est de superlatiuo gradu collegimus et facit positiuus acerrimus quid *S* 30 collegimus *L* 35 a corpore a fortuna a mensura ab animo *om. L, add. FS*

sior; iterum quod a fortuna venit, ut dives ditior vel divitior, egens egentior; a mensura, ut longus longior, latus latior, altus altior, brevis brevior. ista sunt quae recipiunt conparationem, quae in qualitate sunt aut quantitate. unde quaeritur, an dicamus Latinior. si hominem de Latio volueris dicere, quoniam gentis est, quem ad modum dicis Campanus et non dicis Campanior, sic cum dicis Latinus, non dicis Latinior. quod|si non sit gentis, sed elocutionis, potest recipere conparationem, ut, quem ad modum dicis disertus disertior, ita dicas Latinus Latinior; et erit ex his quae ab animo veniunt. conparativus gradus tribus casibus iungitur, ablativo, item septimo et nominativo adiecta particula quam. dicimus enim 'fortior ab illo' et 'fortior illo'. sed illud quamvis et rationem et auctoritatem habeat, in usu tamen non est, ut dicamus 'fortior ab illo'; sed dicimus 'fortior illo', 'pulchrior illo': Iuvenalis

pulchrior ille
hoc, atque ille alio, multo hic robustior illo.

inter ablativum autem et inter septimum praepositio sola discretionem facit. ergo hoc septimo, ut dicamus 'fortior illo'; et hunc dicunt septimum casum. iungimus etiam nominativo adposita particula quam, ut 'fortior quam ille'. nec solum numero singulari his casibus cohaeret conparativus, sed etiam plurali, fortior illo, fortior illis, fortior quam ille, fortior quam illi. praefert nos ille conparativus gradus et extraneo et nostro generi. grammaticus inter grammaticos sui generis, inter oratores extranei generis est. possum tamen dicere 'iste grammaticus doctior est grammaticis omnibus', et item dico 'doctior oratoribus'. in superlativo totum contrarium est: non iungitur nominativo, non ablativo, non septimo superlativus, sed tantum genitivo, et ei non per utrumque numerum, sed tantum per pluralem. non nos praefert nostro generi et alieno, sed tantum nostro conparat, id est similem facit, ut 'o Danaum fortissime gentis Tydide'. sed in aliquibus nominibus potest superlativus genitivo singulari iungi. nam sunt quaedam no|mina pronuntiatione singularia, intellectu pluralia, ut plebs populus gens turba. in his licet mihi superlativum genitivo numero singulari coniungere, iustissimus populi, fortissimus gentis, maximus plebis. non enim, licet singularis numerus sit, penitus a pluralitate recessimus: hic enim facilis sensus est, quoniam ipsa nomina, licet pronuntiatione singularia sint, intellectu tamen pluralia sunt.

Nunc de generibus dicamus. Varro dicit genera dicta a generando.

4 si *om. L, add. FS* 10 quam *FS* ab *L* 13 sed dicimus — 18 casum *om. F* sed dicimus — 15 illo *om. S* Iuvenalis] *sat.* 10, 196 28 o danaum *FS* o donauum *L: Verg. Aen.* I 96 30 quaedam *FS* q:· iam *L* 37 DE GENERIBUS. Varro *F: cf. Pompei. p.* 143 *Priscian. p.* 639 *Consent. p.* 2023. *similiter de generibus nominum disputavit Iulianus Toletanus in Donat. p.* LXVI, *qui Varroni tribuit haec,* scripsit Varro ad Ciceronem 'potestatis nostrae est illis rebus dare genera, quae a natura genus non habent'

quidquid enim gignit aut gignitur, hoc potest genus dici et genus facere. quod si verum est, nulla potest res integrum genus habere nisi masculinum et femininum. ergo in animalibus possumus certa genera deprehendere, ut puta hic equus, haec equa; cetera vero, quae generare aut generari non possunt, non habent certa genera a natura, sed ab auctoritate suscipiunt. atque in his plerumque auctoritas nutat: puta legimus hic silex et haec silex, legimus hic cortex et haec cortex. quae causa est dubitationis, nisi quod natura ibi non est, quae sexum confirmet? nec audemus nos, quoniam genus non est in pariete, aliud dicere, quam ut legimus. ubi enim ars deficit, succedit auctoritas. omnia igitur genera principalia duo sunt tantum, reliqua vero inde descendunt. nam commune genus nihil est aliud, nisi masculinum et femininum; neutrum nihil est aliud, nisi quod nec masculinum nec femininum. quid ergo sequitur? si neutrum est, non potest esse animalium. | diximus enim animalium genera certa esse, vel masculina vel feminina, neutra esse non posse, apud Latinos dumtaxat. ceterum in Graeco possumus invenire. nam cetos Graeci neutraliter dicunt τὸ κῆτος, et Vergilius 'inmania cete'. nominibus neutris non dant, ut animalia hoc genere nominentur. nec opponas quod dicitur hoc mancipium, cum non sexus significetur hoc nomine, sed condicio. hinc de ostreis quaesitum est, cuius essent generis. animal est aut non est animal: si animal est, neutrum non est, sed femininum; si non est animal, neutrum erit. prius ergo debet constare, utrum animal sit an non. sed quid de carne? ideo ista differentia servatur, ut de carne ipsa femininum dicatur, ne incipiat res animalis esse generis neutri; testa vero ipsa generis neutri, ne quod animal non est habeat genus, quod cognoscitur per naturam, ut ita dicamus 'frange omnia ista ostrea', quoniam testam fracturus est, et 'comedi multas ostreas', id est illam rem quae animalis est. ergo neutrum genus est, quod nec masculinum est nec femininum; commune, quod et masculinum et femininum est tantum. ceterum non est masculinum et neutrum vel femininum et neutrum commune, in nominativo scilicet casu per omnia. ceterum in aliis casibus possumus invenire masculinum et neutrum, ut docto doctum doctorum; possumus femininum et neutrum, sed per dispares casus, ut docta, docta mulier, docta mancipia. nominativi casus nomina numquam possunt esse communia nisi ex masculino et feminino, ut hic et haec sacerdos, hic et haec agilis; item trium generum, ut hic et haec et hoc felix. hoc omne dicitur genus. | est etiam epicoenon, quod [non] est

1 gignit uel gignitur *FS* 6 adque ideo in his *L*: ideo *om. FS* nutat *L* mutat *F* notat *S* 8 natura ibi non est. in pariete uero aliud dicere quam legimus non possumus *F* 9 genus non est in pari et *L* genus est in pariete *S* 10 deficit *FS* defecit *L* 14 diximus *F* dicimus *L* 17 Vergilius] *Aen.* V 822 cete *LF* ceta *S* 20 de ostreis *F* de hostreis *S* de ostris *L*: *cf. Serv. in Verg. georg.* I 207 23 an non sed quid *FS* annon sit quid *L* 27 testa fracturus est *LS* teste fracta est *F* 34 nominatiui casus nomina *F* nominatiui casus nominatiui *L* 37 genus etiam epicoenon ut commune *FS*

promiscuum, ut commune. canis communis est generis: sive masculus sit, sive femina, canis dicitur; sic et aquila, sive femina sit sive masculus, aquila dicitur. quae est ergo discretio? ubi visu discernimus sexum, commune est; ubi visu non discernimus, epicoenon est. canem si videro, dico tibi, utrum femina sit an masculus, solo visu. aquila quid sit, utrum femina an masculus, solo visu nescimus. 'visu' dixi: nam sunt qui scientia valent, ut possint volante aquila dicere, masculus sit an femina; sed ideo dixi 'visu', quia his non solus visus hoc praestat, sed et ratio scientiae suae. vide ergo, quo modo current: omnia quae visu discernuntur communia sunt; quae visu non discernuntur, epicoena. ideo illae aves, quarum sexus facile discernitur visu, habent separatam significationem generis sui, id est gallus gallina. sunt tamen et in quibus visu discernitur sexus et epicoena sunt, ut camelus vel elefans: nam nusquam legisti femininum in his animalibus. quae est adhuc differentia? quod in communi pro qualitate sexus articulos damus, hic canis et haec canis: in epicoeno non possumus hoc facere, sed unum articulum utrique sexui damus, hic passer; non possumus dicere haec passer. quem autem articulum dare debeas, auctoritas docet. ille turtures masculino genere dixit, hic feminino. ergo non sine ratione dubium est. quo modo enim possumus eligere, quem articulum demus, cum sexum visu non discernamus? plane illud sciamus, quod plerumque auctores variant ipsa epicoena. turdus cum apud alios genere masculino sit, Persius turdarum dicit; nec putemus genus esse commune, sed illi aliud placuit, huic aliud. nam neque in Persio | invenies masculinum genus turdus, neque in aliis femininum. si commune esset, quivis eorum utroque genere diceret. sic et in milvo: legimus enim et masculino genere, legimus et feminino, 'rapidissima miluus exit'. sic et simia: alii dicunt hic et haec simia, alii hic simius. legimus et 'simia buccis'. illud autem scias, quod qui epicoenon sub articulo dixit generis masculini, eodem semper usus est, qui sub feminini, eundem articulum tenuit.

Numeri sunt duo, singularis et pluralis; dualem Graecorum non habemus. [sed sunt nomina quae tantum singularem numerum habent; sunt et alia quae pluralem tantum possident numerum.]

Figura autem aut simplex est aut conposita: simplex, ut hic doctus, conposita, ut hic indoctus. simplex ex una parte constat, conposita ex duabus et fit modis quattuor: aut ex duobus integris, ut suburbanum;

2 sit *om. L, add. FS* 6 sunt quae scientia *LFS* 9 current *L* currit *F* occurrunt *S* 18 turtures *S* turtores *L* turdus *F* 22 Persius] *sat.* 6, 24 25 esset quiuis *F* esset et quiuis *L* erit quouis *S* 26 legimus enim et masculino *FS* legimus nam ut masculino *L* rapidissima] *Ovid. metam.* II 716 27 exit *LF, om. S* multi dicunt haec simia *F:* multi dicunt hic et haec simia alii dicunt et hoc simium alii hic simius iste legitimus et simia buccis *S* 28 simia] *Iuven. sat.* 10, 195 in vetula scalpit iam mater simia bucca 32 sed sunt — numerum *om. FS, item excerpta codicis Lavantini in arte maiore (e)*

aut ex duobus corruptis, ut municeps; aut ex integro et corrupto, ut insulsus; aut ex corrupto et integro, ut omnipotens. quod dicimus suburbanum, et sub integra est et urbanum integra est. municeps, nec muni integra est nec ceps integra: municeps dictus est ab eo, quod munia capiat. et hoc teneamus, illa esse corrupta, quae resoluta possunt esse integra. nam quae soluta integra non sunt, nec corrupta sunt. quem ad modum enim possumus dicere corruptum, nisi quod integrum fuit? insulsus, in integrum est, sulsus corruptum: solvo enim sulsus et facio salsus. nugigerulus ex corrupto et integro: solvo enim nugi et facio | nugas; gerulus integrum est. ergo non possunt dici corrupta, nisi quae soluta integra fiunt. Probus enim dicit inpossibilem rem: multa sunt, ait, ita corrupta, ut ne soluta quidem possint esse integra. sed non est verum. nam secundum hoc ecce dico duo corrupta esse, quae soluta non possunt esse integra, et quidquid voluero erit conpositae figurae, vel potius omnia erunt conposita. columna figurae conpositae erit ex duobus corruptis. ideo penitus alii removerunt istam sententiam pravam et dixerunt illud esse corruptum, quod resolutum integrum fiat. corruptum non in litteris tantum dicitur, sed etiam in temporibus, ut omnipotens. videtur enim esse ex duobus integris, est autem ex corrupto et integro: nam omni, quantum ad locutionem, integrum est, quantum ad rationem temporum, corruptum; nam in conpositione omni syllaba brevis est, quae alias, id est in simplici figura, longa est.

Casus sunt sex, nominativus genitivus dativus accusativus vocativus ablativus. Graeci regulas a nominativo habent; Latini ablativum elegerunt, ut de ipso regulas ducerent ad alios casus, ut sciamus quia ista regula ablativi casus ad nomina Graeca non pertinet. plerumque enim transeunt ad nos Graeca nomina, quae ad hanc regulam Latinorum nominum non pertinent. ablativus autem singularis quinque litteris vocalibus terminatur, a e i o u: a, ut ab hac Musa; e partim correpta partim producta, correpta, ut ab hoc pariete, producta, ut ab hoc die; i, ut ab hac puppi; o, ut ab hoc docto; u, ut ab hoc versu. quinque sunt | litterae, sed sex regulae propter e, quae nunc producitur, nunc corripitur. tres autem sunt casus in numero plurali, qui discernuntur per hanc regulam ablativi singularis. ablativus singularis a vel o vel e producta terminatus genitivum pluralem in rum syllabam mittit, ut ab hac Musa, harum Musarum, ab hoc docto horum doctorum, ab hoc die horum dierum. quando e producatur, quando corripiatur, debemus quidem auribus iudicare. sed si non potes, accipe rationem. quotienscumque genitivus singularis in is syllabam exit, corripitur e littera in ablativo, patris matris fratris, ab hoc

11 probus enim dicit inpossibilem rem *S* probus nam dicunt inpossibilem *L* brobus nihil dicunt inpossibilem rem *e* probus nihil dicunt inpossibile *F*: *Prob. inst. art. p.* 236 *sqq. ed. Vind.* 12 ut ne soluta *om. L, add. Fe* 16 remouerunt *FSe* mouerunt *L* scientiam *F* 34 producto *LFSe* 38 potes *e* potest *LFS*

patre ab hac matre ab hoc fratre. quando ei terminatus fuerit genitivus singularis, in ablativo e littera producitur, ut huius diei ab hoc die, huius faciei ab hac facie, excepto uno nomine, quod is syllaba terminatur in genitivo singulari, et tamen in ablativo eius e producitur, ut haec fames huius famis ab hac fame propter antiquam declinationem. nam sic veteres declinabant, huius famei, quo modo diei. de antiqua declinatione ablativum sibi casum tantum posteri tenuerunt. habemus exemplum declinationis antiquae in Capro: ipse ponit se legisse famei; Vergilius hanc longam posuit, 'morboque fameque'. e autem correpta terminatus ablativus genitivum pluralem in um mittit, ut ab hoc pariete horum parietum. in hac regula plerumque in ium exit genitivus pluralis, ut ab hoc hoste horum hostium. ibi in um misit, hic in ium. huius rei discretionem ars non habet, sed auctoritas sola; ideo tene te ad auctoritatem. quod adeo verum est, ut plerumque dubitantes auctores utrumque dicant: et parentum et paren|tium Horatius dixit: et amantum legimus et amantium. vides, quem ad modum etiam auctores tenent. i terminatus ablativus genitivum pluralem in ium semper mittit, ut ab hoc facili horum facilium. u terminatus ablativus genitivum pluralem in uum syllabam mittit, ut ab hoc versu horum versuum. dativum et ablativum pluralem ipsa regula ostendit ablativi singularis. nam a vel o terminatus ablativus singularis dativum et ablativum pluralem in is mittit, ut ab hac Musa his Musis, ab hoc docto his doctis. e sive correpta sive producta terminetur ablativus singularis, item si i vel u terminatur, dativum et ablativum pluralem in bus syllabam mittit, ut ab hoc pariete parietibus, ab hoc die diebus, ab hoc forti fortibus, ab hoc versu versibus.

Haec sunt quae Donatus in prima parte artium tractavit. haec magister Servius extrinsecus dictavit. omnia nomina Latina genitivo singulari quinque regulis terminantur, aut ae diphthongo, ut huius Musae, aut i, ut huius docti, aut is, ut huius patris, aut us, ut huius versus, aut ei, ut huius diei. quotienscumque igitur aliquod nomen declinare volumus, primum genitivum eius requiramus; quo invento quaerimus similitudinem nominum praedictorum et pari ratione declinamus. in superioribus autem regulis nominativus singularis omnium declinationum varie exit. de eius regulis videbimus. vocativus vero secundae declinationis aut i terminatur

7 habeamus exemplum in capro declinationis antiquae ipse ponit legisses *L* habes exemplum declinationis in capro qui scribit de latinitate uerborum antique ipse ponit se legisse *e* habemus exemplum in producta declinationis antiquae ipse ponit se legisse *F* habes exemplum in capro antiquae declinationis ipse ponit legisse *S*: *cf. Pompei. p.* 180 8 Vergilius] *georg.* IIII 318 13 tenete ad auctoritatem *LFS* tenet ad auctoritatem *e* 15 dicant *FS* dicunt *Le* dixit ea tantum legimus *LF* dicit ea tamen legimus *S*: dixit ea tantum legimus et amantium ut terrentius (*Andr.* I 3, 13) nam inceptio est amantium aut amantium et iterum (*Andr.* III 3, 23) amantium ire amoris integratio est terminatus *e* 16 tenent *F* timent *LS* 26 HAEC QUAE DONATUS IN PRIMA PARTE ARTIUM TRACTAUIT MAGISTER SERGIUS EXTRINSECUS DICTAUIT Omnia *F* 29 patris *Se* fratris *L*

aut e: tunc i, cum nominativus singularis in nominibus propriis generis masculini i habet ante us, ut Mercurius Mercuri, Terentius Terenti; | aliter vero, id est sive i non habeat, ut doctus, sive habeat i, sed proprium non fuerit, ut pius, sive femininum fuerit, ut Melanius, vocativum in e mittent, ut o docte, o pie, o Melanie; excepto uno o fili, quod cum appellativum sit, tamen sub regula propriorum nominum declinatur, ut, quo modo dicimus o Terenti, sic dicamus o fili. item cauti esse debemus ad tertiae declinationis ablativum singularem, qui nunc i nunc e terminatur. tunc e tantum terminatur, cum nomen fuerit verbiale, ut lector, aut simile verbiali, ut auctor, aut participium fuerit, ut legens, aut nomen fuerit conparativi gradus, ut hic et haec fortior hoc fortius, aut x littera terminatum fuerit, ut calix. item ea quae nominativo casu in us exeunt et tertiae declinationis sunt e tantum littera terminantur in ablativo, ut hic et haec et hoc vetus huius veteris ab hoc vetere. grandem enim soloecismum faciunt qui dicunt 'usus sum vino veteri', cum debeant dicere 'vino vetere'. sic est et haec virtus huius virtutis ab hac virtute. ergo ita per illa omnia nomina dicimus ablativum singularem: dicimus enim ab hoc lectore, ab hoc auctore, ab hoc legente, ab hoc fortiore, ab hoc calice, ab hoc vetere. tunc autem i tantum terminatur ablativus tertiae declinationis, cum nomen fuerit generis communis, quod nominativo singulari et genitivo is terminatur et neutrum ex se potest facere, ut hic et haec agilis hoc agile: item nomen generis neutri, quod licet non aliunde nascatur, tamen in e exit, ut hoc mare: item nomen quod simile est participii, ita ut et participium sit, discretionis causa i littera terminatur in ablativo, cum nomen est. faciunt enim ista | omnia ab hoc agili, ab hoc mari, ab hoc amanti, ut diximus, cum nomen est: ceterum si participium est, ab hoc amante dicimus secundum praedictam regulam, quo modo a legente. quodsi nomen fuerit generis communis, quod de se neutrum non faciat, aut masculinum sit tantum vel femininum tantum, quod simile sit generis communis, id est quod nominativum et genitivum similes habeat, necesse est ablativum singularem varie faciat, nunc e nunc i. cuius rei exempla sunt haec, hic ignis et haec puppis. nam et ab hac puppi dicimus et ab hac puppe. Lucanus ait ab hac puppe, 'cuius dum pugnat ab alta puppe Catus', Vergilius ab hac puppi, 'puppique deus consedit ab alta'. item legimus ab hoc igni, 'et caeco carpitur igni', et ab hoc igne Statius dixit, 'igne diem scindens. in

2 mercurius mercuri terentius terenti *F* mercurius mercurii terentius terentii *Le* terentius terenti mercurius mercuri *S* 4 femininum fuerit *F* feminina fuerint *Le* 5 o fili *FSe* o filii *L* 7 o fili *FS* o filii *Le* 18 ab hoc auctore *om. LFS, add. e* 33 Lucanus] *Pharsal.* III 585 cuius dum pugnat ab alta puppe catus *e* cuius et ab hac puppe nabat acta (*corr.* cuius cum pugnat ab alta) puppe catus *L* cuius cum pugnat ablata puppe cantus *S:* tuius dum pugnat ab alta puppe capi. qui deus consedit in alta item legimus *F* 34 Vergilius] *Aen.* V 841 35 cousedit *e* considit *LS* ablata *S* et caeco *e S* ut ceto *F* caeco *L: Verg. Aen.* III 2 36 igne statius *FSe* igne e statius *L* scindens *FSe* scidens *L*

his ergo auctoritas sequenda est, quoniam deficit ratio; exceptis scilicet duobus nominibus, in quibus cum possit esse ambiguitas, tamen veritas deprehensa est, quod e littera terminentur, ut canis mensis: nam haec e tantum terminantur, cum ad supra dictas regulas, id est ad ambiguitatem, alligata sint. nam et mensis, cum sit masculini tantum generis, similis est generi communi propter pares nominativum et genitivum, et canis, quamvis sit generis communis, non ex se facit genus neutrum; et ideo ad ambiguitatem pertinere debuerunt. sed, ut dixi, veritas deprehensa est, quod e tantum littera terminentur, ab | hoc cane, ab hoc mense. in quibus adeo veritas deprehensa est, ut de his numquam varie lectum sit. item nomina tertiae declinationis, quae communis generis non sunt et i littera terminantur in ablativo tantum, accusativum singularem in im tantum mittunt, ut ab hac vi hanc vim; sic et ab hoc Tiberi hunc Tiberim. ideo dixi 'tantum', quia puppem et puppim dicimus: nam non i tantum terminatur ablativus, sed etiam e. istae ergo regulae duos vacillantes casus habent, vocativum in secunda declinatione et ablativum in tertia. nam vocativus secundae declinationis aliquando in i exit, aliquando in e. denique in hoc casu ambiguitatem vidit Vergilius et antiptosim fecit, pro vocativo nominativum posuit,

corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.

et hic usus veterum fuit, nomina etiam non dubia plerumque sic ponere, 'Octavius iudex esto', 'Titius heres esto'.

Interrogatus Filocalus 'quare dixisti quod in fame, quae apud veteres ei promittebat genitivum, famei, unus casus retentus est, id est ablativus productus, cum et accusativum et alios casus similes habeamus veteribus (dicimus enim hanc famem, sicut et illi)?' respondit 'de his casibus dixi, qui habent distinctionem, genitivus singularis et dativus et ablativus. sed illud a me quaerere debuisti, quare, cum in hac quinta declinatione semper producatur e, ut est diei faciei progeniei, inveniantur quaedam nomina ei terminata in genitivo, quae correptam habeant e; sunt autem haec tria, rei spei fidei. haec ratio est nominum quintae declinationis: si puram habeant in nominativo es syllabam, id est non cohaerentem alicui conso|nanti, in genitivo sine dubio producuntur; si autem habeant consonantem, corripiuntur, ut spei rei fidei'.

DE PRONOMINE.

Pronomen dictum est quasi pro nomine, eo quod fungitur officio no-

1 deficit *FS* defecit *Le* 4 cum *om. L, add. FSe* ambiguitatem *Se* ambiguitates *LF* 10 ut de his numquam uarie lectum sit *Fe* ut de his uarie nusquam lectum est *S* ut non de his nariemus quod lectum sit *L* 18 antiptosim fecit *S* antiptoy fecit *L* antifrasin fecit *F*, *om. e* 20 corniger] *Verg. Aen.* VIII 77 22 octauius *FSe* octauianus *L* titius *Se* titus *F* totius *L* 23 interrogatus filogalus quare dixisti *S* interrogatus quare (quasi *F*) dixisti *LFe* 25 cum et *FS* et cum *l:* cum *om. Le* 26 sicut et illi (ille *S*) respondit *LS* sicut et illi respondi *F* et (*superscripto* sicut) respondit *e* 27 quia habent *F* 36 quasi pro nomine *FS* quasi

minis; ideo dicitur pronomen. si proconsule dicitur eo, quod fungatur officio consulis, debemus et hoc pronomine dicere, non pronomen. pronomen autem dicimus secundum rectam rationem; ergo et proconsul rationabilius dicitur. nam si proconsule dixeris, debes dicere et procuratore. deinde accedit aliud valentius: nullum est nomen generis masculini, quod e terminetur in nominativo singulari Latinum; unde adparet quod omni ratione secundum artem proconsul dicitur. sed Salustius fecit nobis praeiudicium, qui tam crebro dicit pro consule. ergo pronomen dicitur, quod fungatur officio nominis: loco enim nominis ponitur, quo modo siquis dicat 'Virgilius scripsit bucolica', iam ponit aliam particulam et inplet significationem vel intellectum Virgilii nominis. cum enim dixeris 'Virgilius scripsit bucolica, idem scripsit georgica, ipse scripsit Aeneidos' (nam totiens dicere 'Virgilius scripsit bucolica, Virgilius scripsit georgica, Virgilius scripsit Aeneidos' odiosum est, cum possis variare, ut dicas 'Virgilius scripsit bucolica, idem georgica, ipse Aeneidos') et 'Statius scripsit Thebaidos, idem Achilleidos, ipse scripsit silvularum', ipse iste idem nihil aliud significant, nisi quod significat Virgilius Statius. ergo ideo dicuntur ista pronomina, eo quod funguntur officio nominis, et ideo etiam in subiectis locis ponuntur. omne pronomen non praeponitur in elo|cutione, sed sequitur, exceptis possessivis, quae et praeponi possunt et sequi: dicimus enim 'meus est servus' et 'servus meus est'. si alieno officio fungitur pronomen, quo modo potest principali loco poni? quod fungitur alieno officio sequitur semper; ideo in subiectis ponitur. et interrogavit Rusticus 'quare ergo 'ipse inter primos' primo loco positum est?' et respondit, 'ipse, quis? utique iam praecesserat nomen; per rerum naturam fieri non potest ut non aliquod nomen ante dixerit, et si ibi non dixit, paulo superius dixit vel in primo libro vel in secundo vel in alio'. ergo pronomen est quod ponitur loco nominis. et quid interest, si pro nomine ponitur et nihil aliud significat praeter nomen? quid opus fuit duas partes orationis facere, cum possimus unam, si unius partis significationem utraque habet, aut utraque nomen esse aut utraque pronomen? sed ideo, quia posito nomine plena est elocutio, pronomine posito semiplena. nam quando dico 'Cicero scripsit Verrinas', et quis scripserit et quid scripserit plene significo; quando dico 'ipse scripsit Philippicas', quid scripserit plene significo, quis scripserit semiplene. sed quia iam nomen praecessit, hoc quod loco nominis ponitur habet intellectum personae superioris.

Pronomini accidunt haec, qualitas genus numerus figura persona

pronomen *L* 5 accedit *S* accidit *LF* 12 bucolicam *LFS: item infra* bucolicam *et* georgicam *FS* 15 et Statius — silvularum *et* 17 Statius *om. FS* 16 scribsit nularum *L* 23 et (ut *F*) interrogauit rusticus quare *FS* si interroget quis quare *L* 26 et sibi non dixit *S* et silui non dixi *L* et siluit non dix̄. *F* 29 quid opus fuit duas partes orationis facere *FS* quod opus fuit ut duas — faceret *L*

casus, eadem fere, quae nomini, exceptisque in alterutro singulis rebus. nam pronomini accidit persona, quae nomini non accidit; nomini accidit conparatio, quae pronomini non accidit; ceterae res omnes accidunt tam nomini quam pronomini. qualitas accidit pronomini: omnia enim pronomina aut finita sunt aut infinita. finita dicun|tur, quae definiunt certas personas. quando dico ego, me tantum intellegis; quando dico tu, te tantum intellegis; ideo dicuntur finita. quando dico ille, differentiam habet: si ad praesentem refertur, finitum pronomen est; si ad absentem, incipit esse minus quam finitum. unde adparet quod adiungit sibi aliam personam,

ille ego sum corpus famosi gloria circi.

si enim finitum pronomen semper esset ille, cur sibi adiungeret ego? ergo haec sunt tantum finita. reliqua omnia, quaecumque esse possunt, infinita sunt et per varias species aut generaliter infinita sunt aut minus quam finita aut possessiva. primo quare dicuntur omnia infinita? quoniam non definiunt certas personas. modo videamus ipsam subdivisionem. generaliter infinitum dicitur quod potest cuicumque aptari personae: quis, et iste quis dicitur et ille, et, ut dixi, cuicumque personae aptari potest. minus quam finitum dicitur quod commemorationem facit notae mihi et tibi personae: aliter non est minus quam finitum, id est quae persona nota est inter loquentes. ipse, numquid possum dicere ipse nisi de eo quem et ego novi et tu? iste vel is numquid nisi de eo quem uterque novimus possumus dicere? ergo non significat nisi utrique notam personam. minus quam finita habent in se aliam subdivisionem hanc, quod sunt aliqua quae praesentem rem ostendunt, ut haec duo, hic et iste; unde soloecismum faciunt qui dicunt de praesenti 'ipse mihi fecit iniuriam', sed dicimus 'iste est qui mihi fecit iniuriam'. alia minus quam finita de absentibus dicuntur, ut is idem ipse et ille, quando minus quam finitum est. et hoc interest, quod illa quidem de absentibus tantum dicuntur, ille et de | absente dicimus et de praesente. sed quando de praesente dicimus, finitum est; quando de absente, infinitum. sequitur etiam possessivum, quod nos aliquid possidere ostendit, ut si dicas 'hic codex meus est': meus possessivum pronomen est. item possessivum per quattuor species dividitur: aut intrinsecus singulare et extrinsecus singulare, ut meus tuus, aut intrinsecus plurale et extrinsecus singulare, ut noster vester, aut intrinsecus singulare et extrinsecus plurale, ut mei tui, aut et

2 accidit persona quae nomini non accidit *FS* accidit pars una quae nomini non accidit persona quae nomini non accidit *L* 11 circi *FS* circii *L* 14 aut minus quam finita aut possessiua *F* aut minus quam finita dicuntur (dicunt *L*) aut possessiua *LS* 22 iste uelis num quid nam de eo quem uterque nouimus possumus dicere *L* iste quis (quis *om.* *S*) nisi de eo quem uterque nouimus non (non *om.* *F*) possumus dicere *FS* 23 ergo non significat nisi *F* ergo non significat enim nisi *LS* 29 est et hoc interest *F* est hoc interest *LS* 31 quando de absente infinitum *LF* quando de absente minus quam finitum est *S*

intrinsecus et extrinsecus plurale, ut nostri vestri. intrinsecus dicitur quod est in persona possidentis, extrinsecus ad personam possessi pertinet. si autem quae possidemus nostra sunt, quare dicuntur extrinsecus, et quare in persona possidentis intrinsecus? quia quod pertinet ad personam possidentis semper cum ipso est, id est quod in ipso possidente est semper cum ipso est. illud autem quod possidetur merito extrinsecus dicitur, quia potest cum illo etiam non esse, a quo possidetur. ergo intrinsecus singulare et extrinsecus singulare meus ostendit quod et unus possideat et unum possideatur, intrinsecus plurale et extrinsecus singulare noster ostendit multos possidere et unum possideri, intrinsecus singulare et extrinsecus plurale mei tui ostendit unum possidere et multos possideri, intrinsecus et extrinsecus plurale nostri ostendit quod et multi possident et multi possidentur. istae sunt quattuor species possessivorum. ecce qualitatem pronominum. pronomina omnia ita se habent: aut finita sunt aut infinita. quae infinita sunt, aut generaliter infinita sunt, ut quis, aut minus quam finita, ut ipse, aut possessiva, ut | meus. pronomina finita tria sunt tantum, ut ego tu ille; infinita haec, quis qualis talis quantus tantus quotus totus, septem sunt tantum; minus quam finita haec, ipse iste hic is idem sui. possessiva sunt haec quinque, meus tuus suus noster vester. absque his ne unum quidem habet Latina elocutio, nisi forte conpositum, ut quisquis aliquis siquis quispiam et talia; tamen origo ipsius est ab eo quod est quis. ista sunt ergo in rerum natura pronomina XXI. multi dicunt et alia posse reperiri; sed falsum est. ipsa enim hinc oriuntur, quae illi putant.

Diximus etiam genera accidere, et sunt tot fere, quot nominum excepto epicoeno: masculinum, ut is; femininum, ut ea; neutrum, ut id; commune, ut qualis talis; omnium trium generum, ut ego tu. dico enim ego, dicit et femina ego, dicit et mancipium ego. item tu dico viro, tu dico feminae, tu dico mancipio. numeri sunt duo, singularis et pluralis. figura aut simplex est aut conposita: simplex, ut quis, conposita, ut quisquis. et interrogavit Filocalus, 'est et hic illa ratio figurarum, ut sit ex duobus integris, ex duobus corruptis et talia?' respondit, 'est: habes ex duobus integris, ut quisquis, ex duobus corruptis, ut idem, ex integro et corrupto, ut quispiam, ex corrupto et integro, ut aliquis; et prorsus, cuicumque accidit figura, inest haec ratio quadripertita'. personae pronominum sunt tres, prima secunda tertia: prima, ut ego, secunda, ut tu, tertia, ut ille. quis pronomen hodie tantum generis masculini est. nam apud maiores communis generis fuit: habes in Terentio quis generis feminini, | 'quis tu es' inquit 'mulier'.

5 semper in ipso est item quod in possidente est *F* 14 ecce qualitates pronominum *L* ēt pronominum qualitatem *F* ecce habet pronominum qualitatem *S* 20 ne unum quidem latina elocutio (locutio *L*) *LS* ne unum habet latina elocutio *F* 26 epicoenon *LFS* 31 filogalus *LS* philocalus *F* 38 quisquam, *non* quis, *feminino genere dixit Terentius Eunuch.* IIII 4, 10 hunc oculis suis Nostrarum numquam quis-

In declinatione sunt aliqua pronomina, quae geminent casus suos, ut puta quis: dicimus enim et quis et qui. et in genitivo plerumque geminantur, ut mis vel mei, tis vel tui: dicimus enim 'tui causa te rogo' et 'tis causa te rogo', 'mis causa te rogo' et 'mei causa te rogo'; sed mis et tis a consuetudine recesserunt, hábes tamen in Plauto. item ablativo singulari gemina sunt, ut a quo vel a qui; sed a qui in usu non est. item dativus et ablativus pluralis gemini sunt, quis vel a quis, quibus vel a quibus. et consequens fuerat ut geminum faceret dativum et ablativum pluralem, qui ablativum singularem iam geminum fecerat, a quo vel a qui. necesse fuit dicere ab eo quod est a quo quis vel a quis, ab eo quod est a qui quibus vel a quibus. ergo ratio ablativi singularis variare fecit etiam pluralem dativum et ablativum varios. et nominativus tamen pluralis, qui apud veteres geminus fuit, hodie ab usu recessit: dicebant enim veteres qui et ques. similiter et accusativus pluralis, qui tunc geminus fuit, in usu non est: nam dicebant et quos et ques. et necesse erat ita dicere, ques. nam ablativus singularis i littera terminatus nominativum pluralem in es mittit. Cato quoque Origines sic inchoat, 'si ques sunt homines'.

Et interrogavit Filocalus 'quare idem inter minus quam finita pronomina posuisti, et aliquis inter finita non posuisti, cum utrumque sit conpositae figurae?' respondit, 'sed aliquis ita conpositum est, ut, si solvas, invenias alteram partem eius in pronominibus, id est quis. idem vero resolutum non invenies; et conpositiones istae, quae ita sunt, pro simplicibus habentur, quoniam solvi non possunt'.

| DE VERBO.

Verbum est pars orationis, quae habet tempus et personam sine casu, ut si dicas lego scribo meditor. quando dico lego, et tempus est et persona, et casus nullus est. sed sic sunt ista duo conexa, tempora et personae, ut alterum sine altero esse non possit, in verbo scilicet. ceterum si persona sola sit, pronomen sequitur; si tempus solum, participium. ergo ista pars, id est verbum, individua habet haec duo quidem. quod adiecit 'casu carens', ideo, quia sunt aliquae locutiones, quae a verbo nasci videntur et tamen casum habent, ut est illud Terenti 'iussi ei dare bibere'. et si verum adtendas, soloecismus est, si dicas 'da

quam vidit. *quod exemplum posuit Priscianus p.* 960. *hinc natus videtur error grammatici versum Pacuvii* (*Med. fragm.* 20 *ed. Ribb.*) *Terentio tribuentis: cf. Pomp. p.* 249
5 in plauto *FS* in platone *L*   10 quis uel (quis siue *F*) a quis quibus uel a quibus *FS* quis quibus *L*   14 qui et quies *FS* qui et quis *L*   15 et quos et ques *LS* et quos et quies *F*   dicere ques *S* dicere quis *Fl* dicere *L*   17 origenes *LFS* inchoat si quies *FS* incoat si ques *L*   19 filocalus *L* philocalus *F* filogalus *S*   20 sit *F* sint *LS*   21 respoudit *FS* respondi *L*   23 quae id sunt *LF* quae hinc sunt *S*   25 de uerbo *F* incipit de uerbo *S* explanatio incipit uerbi *L*   33 illud Terenti *om. FS: Terent. Andr.* III 2, 4

mihi prandere' et 'da mihi bibere': ista enim locutio casum verbo coniungit. sed ista consuetudo ex Graeco usu descendit: nam Graeci verbo et articulos iungunt dicentes δὸς τὸ πιεῖν. ergo ideo dixit 'cum tempore et persona sine casu'.

Verbo septem accidunt, qualitas coniugatio genus numerus figura tempus persona. scire debemus quod omne verbum cuiuscumque generis duas significationes habet tantum, aut agentis aut patientis; aliter fieri per rerum naturam non potest: lego agentis est, legor patientis. in ipso neutro aut agentis invenies significationem aut patientis, agentis, ut curro, patientis, ut vapulo. atquin neutrum est, et nec illud habere debuit nec illud. et interrogavit Filocalus, 'possumus tamen invenire neutralia, quae nullam habent significationem, ut est dormio'. et respondit 'agentis habet significationem. vis scire? possum et non dormire, quoniam in potestate nostra est. sunt aliqua | quae naturae danda sunt, non omnia; sed tamen ista quae per naturam veniunt nisi consentientibus nobis non conplentur. sitio meum non est, sed accidit ut sitirem, et tamen possum non sitire. qua ratione decepti sunt ut hoc putarent: nam multi dicunt id agentis esse, quod alio agente alius patitur, ut verbero. secundum ipsorum definitiones si ea verba activa, quae ita exprimunt agentis officium, ut exprimant et patientis, et item ea passiva, quae ita exprimunt patientem, ut exprimant officium agentis, neutra autem tunc sunt, quando unum exprimunt, aut patientem aut agentem, quid dicent, si invenerimus neutra quae utrumque exprimant, ut vapulo sentio? ergo vides quod ista non procedunt, quia prima vera non sunt'.

Qualitas verborum dividitur in modos et in formas. modi sunt hi, indicativus promissivus imperativus optativus coniunctivus infinitus. de his singulis videamus. indicativus dictus est, quod per ipsum indicamus id quod facimus, ut lego: dicitur idem et definitivus ab eo, quod definiat, quid fit: imperativus, quod per ipsum imperamus ut fiat, ut lege. promissivus, per quem promittimus. quaesitum est, utrum modus esset an tempus modi, quoniam indicativi modi tempus futurum est; et modus non est, si tempus est modi. sed qui dicunt modum esse, hi dicunt primum 'non possumus indicare de rebus quas non novimus': ergo detrahunt tempus indicativo modo et faciunt alterum modum. qui autem negant eum modum esse, hoc astruunt, per rerum naturam fieri non posse ut unum tempus habeat aliqui modus. deinde qui dicunt eum modum esse, ne|gant

1 locutio casum uerbo coniungit et *L* loquutio (elocutio *S*) casuum uerbo coniungitur et *FS* 10 adquin *L* at quod *S* aut quia *F* 11 philocalus *F* filogalus *LS* 14 naturae danda sunt *L* naturae danua sunt *F* neutra dicenda sunt *S* 15 per naturam ueniunt *FS* per naturam eueniunt *L* 22 quid dicent *FS* quid dicet *L* 24 prima uerba non sunt *LFS* 25 modi sunt sex indicatiuus promissiuus imperatiuus optatiuus coniunctiuus infinitiuus. de his sex singulos uideamus *F* modi sunt hi nouem indigatiuus promissiuus imperatiuus optatiuus coniunctiuus infinitiuus inpersonalis gerundium concessiuus *S* 28 definitiuus ab eo quod definiat quod fuit *S* definitiuus habeo quod definit quid fit *F* finitiuus ab eo quod finiat quid fit *L*

esse mirandum, si unius temporis sit. omne enim quod promittimus in futurum promittimus: nec enim promitto aut praesentem rem in praesenti, quam dare iam possum, aut rem praeteritam, quam dedi. est et optativus modus, per quem optamus, utinam legam. est et coniunctivus modus, cui coniungitur alia pars, ut inpleatur sensus, aliter semiplenus est sensus: cum legam, quia non stat sensus, addis aliam partem, 'cum legam, audies'. stulte autem putant qui dicunt ideo dici coniunctivum, quod coniunctam habeat particulam cum: nam et optativus habet coniunctam particulam utinam; ergo incipit optativus etiam coniunctivus dici. est etiam infinitivus, ubi non discernitur persona nec numerus: nam ideo inperfectus dictus est. quando dicimus legere, quaevis persona est, quivis numerus. omnem autem esse personam verbum aliud ostendit, quod huic inperfecto modo coniunctum discernit personas, legere volo, legere vis, legere vult. deinde adiunctum hoc verbum supra dicto modo discernit et numeros, legere volumus, legere vultis, legere volunt. est etiam inpersonalis modus, ubi similiter non possunt discerni personae, id est legitur. si non definit personas nec numeros, quare non et iste dicitur infinitus, aut ille dicitur inpersonalis? quid enim interest? multum interest. nam inpersonalis modus addito pronomine discernit personas et numeros, quod per illam declinationem non sequitur in infinito: nam ibi aliud verbum coniungo, ut discernam numeros et personas, volo vis vult. deinde inpersonalis et per alios modos declinatur, infinitus non declinatur. per indicativum iste inpersonalis, legitur a me a te ab illo, et per | inperativum declinatur, legatur a me a te ab illo, per optativum, utinam legatur a me a te ab illo, et per coniunctivum, cum legatur a me a te ab illo. unde apparet quoniam inpersonalis secundum hanc rationem modus non est, sed genus verbi: non enim potest modus per alios modos declinari. activum verbum declinatur per omnes istos modos. numquid possum indicativum modum per imperativum modum declinare. modus per modos numquam declinatur; genus per modos declinari potest. est etiam alter modus, qui appellatur gerundi, ut est legendi legendo legendum lectum lectu. hunc plerique non esse modum putant, sed esse participia a futuro tempore passivi verbi, legendi legendo legendum; item praeteriti temporis a passivo, lectum lectu. ergo participia dicunt esse declinata, non modum verbi; sed satis falsum est. nam si participia sunt, quid faciemus de eo quod est lectu? nam nullum participium per rerum naturam u littera terminatur ablativo casu. deinde si dixeris participia esse, sine dubio participia sunt passivae significationis. nam *et* praeteritum tempus a passivis venit in participiis et futurum quod in dus exeat. quare ergo invenimus istum modum etiam activam significationem habere,

frigidus in pratis cantando rumpitur anguis:

21 coniungo ut discernam *F* coniungo (iungo *L*) et discernam *LS* 31 aliter *F* gerundus *LFS* 38 nam praeteritum *LFS* 41 frigidus] *Verg. bucol.* 8, 71

cantando activam habet significationem. ergo cum ista etiam agentis significationem habeant, non recte ea dicimus participia, sed modus est. est etiam concessivus modus, qui ex hac causa natus est, quod plerumque altercationes interrumpit et tollit nobis contentionem, ut puta 'verum est illud', tu dicis 'verum non est': orta conten|tio est. haec uno dissimulante conpescitur et sedatur, dum alter alteri concedit viceris: non concedo verum esse, sed quasi verum, ne contentio procedat in longum. haec et finitiva dicuntur. ista enim omnia conpendium nobis praestant, ne per circuitionem diutius aliquid dicamus, cum possumus habere compendium. melius enim dicis viceris, quam si dicas 'concedo tibi quoniam vicisti'.

Accidunt etiam formae, quae sensum habent, non declinationem, ut modi. nam modi declinationem habent et ideo quasi casus verborum sunt; in formis autem significationes sunt: nam ostendunt, quo modo loquamur. natura rerum sic formavit actus humanos: antequam faciat homo aliquid, primo cogitat et meditatur ut faciat, et dicitur forma meditativa, ut est esurio, id est edere volo, parturio, parere volo, lecturio, legere volo. vides ista omnia meditantis esse. deinde cum meditatus fuerit, inchoat, et dicitur forma inchoativa, ut tepesco calesco, id est tepere incipio, calere incipio. cum inchoaverit, iam perficit, et dicitur forma perfecta, quam etiam absolutam vocant, ut caleo tepeo. si idem saepius faciat, frequentativa forma dicitur, ut ventito pransito clamito. secundum naturam ergo idem est formis ordo, qui in actibus. ergo meditativa forma semper in rio exit, ut lecturio esurio, inchoativa in sco, ut calesco tepesco. et scire debemus inchoativa non esse, nisi has habuerint res, primo ut originem trahant a neutrali verbo secundae coniugationis, deinde ut in sco syllaba terminentur et ipsa inchoativa tertiae sint coniugationis correptae, deinde ut careant tempore perfecto et plusquamperfecto et participio futuri | temporis. siquid de his vel unum defuerit, non erit inchoativa forma verbi, ut est calesco: inchoativum est, quia venit ab eo quod est caleo, quod verbum neutrale est et coniugationis secundae. unde incidentem in hoc verbo quaestionem, quod est fervere, tali regula adserui, cum quaereretur, utrum producte fervere diceremus, an correpte fervere. utrimque enim proferebantur auctoritates: Vergilius dixit 'fervere Leucaten', Statius 'obsequio fervere domum'. sed quia ratio artis manifesta est, probabilius est ut secundum rationem fervēre dicamus. nam si ferveo facit ex se fervesco, id est inchoativum verbum, secundae coniugationis esse debet aut da mihi unum verbum, quod ex se faciat in-

1 ergo — habeant *om. F* 2 significationem habet *L* habet significationem *S* 16 primo cogitat et meditatur *FS* primo meditatur *L* 22 pransito *FS* prandito *L* 26 ut in sco *S* ut sco *F* ut in isco *L* 34 Vergilius] *Aen.* VIII 677 35 Statius] *Theb.* I 525 quia] quae *LFS* 36 nam si ferueo *S* nam si feruere *F* si enim ferbeo *L*

choativum et non sit secundae coniugationis. cum hoc ergo faciat inchoativum et secundae coniugationis sit, productum esse debet in infinito modo. numquam enim invenies secundae coniugationis verbum in infinito modo corripi. quod ergo fervere corripuit Vergilius, pathos est propter metrum, non natura. et quare inchoativum non habet tempus praeteritum perfectum vel plusquamperfectum? quia si inchoativum nihil est aliud nisi quod inchoat, quo modo potest habere perfectum? eadem ratione nec participium futuri temporis habet. nam si hoc ipsum non habet quod perfectum est, quo modo potest habere id quod nascitur de perfecto? unde quiesco et senesco nolunt esse inchoativa, quia non habent seneo et quieo, unde veniant. ergo et perfecta vel absoluta forma, ut est lego curro, ideo perfecta dicitur, quia in ea plenus est sensus: quando dico lego, plenus est sensus. est et fre|quentativa, quae nos frequenter ostendit dicere, lectito saepe lego, scriptito saepe scribo. haec verba frequentativa quotiens in to exeunt, primae coniugationis sunt. si non in to exeunt, possunt cuiuscumque coniugationis esse, id est primae vel tertiae; nam secundae numquam invenies: primae, ut curso cursas, tertiae, ut lacesso lacessis.

Coniugationes verborum sunt tres, prima secunda tertia: prima quae a habet secunda persona, secunda quae e, tertia quae i. ubi invenitur coniugatio? indicativo modo in numero singulari secunda persona vel ante litteram vel ante syllabam: in activis vel neutralibus verbis ante litteram, in his quae r littera terminantur ante syllabam. tres ergo litterae tres coniugationes faciunt, a e i, et idem est ordo coniugationum, qui est et ipsarum litterarum: a, quoniam primum locum habet, ipsa est prima coniugatio; e deinde, quae est secunda in ordine vocalium, secundam coniugationem facit; i, quae tertio sequitur loco, tertia coniugatio est. sed prima et secunda coniugatio semper productae sunt, tertia interdum producitur, interdum corripitur, non in isdem verbis, sed in aliis. inter productam et correptam hoc interest, quod correpta futurum tempus semper in am mittit, ut dicam scribam; producta vero [in neutralibus verbis] et in am mittit, ut audiam nutriam, et in bo, ut 'matris servibo commodis': Terentius in Hecyra. et ita ut scribo scies. quando autem corripiatur, quando producatur tertia coniugatio, hinc colliges: si in imperativo modo e habuerit, corripitur, ut scribe; si i habuerit, producitur, ut audi. est etiam alia regula paeneultimae syllabae infiniti modi temporis praesentis. nam si cor|repta fuerit paeneultima syllaba, correpta coniugatio est, ut legere; si producatur, producta coniugatio est, ut nutrire. prima et secunda coniugatio in bo mittunt futurum tempus, ut

17 numquam inuenies *F* non inuenis *L* quam inuenis *S* 28 producta uero et in am *F* producta uero in neutralibus uerbis in am *L* producta in neutralibus uerbis et in am *S* 32 matri seruibo commodis terrentius ine hecyra et ita ut scibo scies *L* matris (patris *F*) seruibo commodis et ita ut scribo scies *FS*: *Terent. Hec.* III 5, 45 34 colliges *FS* collegis *L*

clamabo videbo. sunt autem aliqua verba usurpativa, de quibus postea disseremus.

Sequitur de genere verborum. diximus quod omnia verba, sive activa sint sive passiva sive neutralia sive communia sive deponentia, duas significationes habent, activam et passivam. nam et si neutrum sit, activam habet significationem aut passivam; et si commune sit, utique utramque significationem habet; et si deponens sit, passivam habet declinationem, sed activae significationis est, ut loquor convicior. nam nihil difficilius quam discernere commune verbum a deponenti. plerique enim κατὰ ἀντίφρασιν putant dictum esse deponens ab eo, quod r litteram non deponat; sed falsum est. nam et communia r litteram non deponunt; ergo et ipsa deponentia dici debuerant. ergo ita discernitur: ubi inveneris passivam declinationem et activam tantum significationem, necesse est deponens verbum sit, ut est loquor luctor; quotiens autem passiva est declinatio, significatio autem et activa et passiva, commune verbum dicitur, ut criminor osculor. quando dico luctor, declinatio sola passiva est, ceterum significatio activa: ego enim luctor. quando dico osculor, vides quod et quando ago et quando patior osculor dico. ideo ergo illa verba deponentia dicuntur, quod ex gemina significatione unam deponunt, id est passivam. cauti ergo esse debemus ad ipsas significationes, ut sciamus, quando commune sit, quando deponens. iam incipit dicere, activum est quod o littera terminatur et accepta r littera facit ex se passivum, | ut lego legor. item passivum est quod r littera terminatur et ea detracta facit ex se activum, ut caedor caedo. nam neque activum esse potest, nisi fecerit ex se passivum, neque passivum, nisi fecerit ex se activum. nam si o littera terminetur et passivum non ex se fecerit, neutrale est, ut curro: non enim dicimus curror. sic enim videtur esse curro quasi lego. sed illud facit passivum, ut legor; hoc accepta r littera Latinum non est, curror. item quando habet r litteram, si ea deposita Latinum fuerit, passivum est, ut clamor clamo; si autem eandem deponere non potuerit, aut commune erit aut deponens, ut criminor loquor.

Numeri verbis idem accidunt, qui et nominibus, singularis ut lego, pluralis ut legimus [addunt quidam communem, ut legere]. figurae similiter accidunt duae, simplex, ut lego, conposita, ut neglego. personae tres sunt, prima quae dicit, lego, secunda cui dicitur, legis, tertia de qua dicitur, legit.

Tempora tria sunt, praesens praeteritum et futurum. sed praeteriti species sunt tres, inperfecta perfecta plusquamperfecta. praesens est, cum agitur. advertamus haec: in nulla enim re sic fit soloecismus etiam a doctis. praesens est, dum agitur: ceterum si non agatur, non est

1 uidebo sunt *FS* uidebo tertia in am ut lego legam sunt *L* 12 debuerant *L* debebunt *F* debent *S* 20 ut sciamus — dicere *om. L, add. FS:* ut sciamus quando commune sit quando deponens *add. l* 33 addunt — legere *om. FS* commone *L*

praesens: non possum dicere lego, nisi dum lego, dum in ipso actu sum. ergo si mihi dicas 'lege mihi Vergilium', et dixero lego, soloecismus est. nam cum adhuc in re non sim, quo modo praesens tempus adsumo? ergo debemus dicere legam. praeteritum tempus tres habet species, inperfectam perfectam plusquamperfectam. inperfectum tempus est quod omissum est, antequam conpleretur, legebam: ostendit se | legisse nec conplesse. perfectum dicitur quod omissum est cum re ipsa paulo ante, quando rem omisisti et tempus: puta tollo codicem, lego et repono, interrogas me 'quid fecisti?' dico 'ego legi', quia et desii legere et tempus omissum est. si autem vis ut significem me olim legisse, dico tibi 'legeram, sic venisti'. perfectum est quod cum re omittitur; quotiens autem olim nos aliquid gessisse monstramus, plusquamperfectum est. futurum est quod erit, non quod est. et hic enim fit saepius soloecismus. surgit aliquis mane et dicit 'circenses sunt', diluculo surgit aliquis, antequam equi veniant et aliquid agatur in circo, et dicit 'circenses sunt'. atquin adhuc non sunt. sunt enim praesens tempus significat et id in quo res geritur. cum autem adhuc nihil geratur, sed post horam gerendum sit, non debemus dicere 'circenses sunt', sed 'circenses erunt'. vis scire, quam verum sit? e contrario converte sensum. dimittit circus stante adhuc die, cum adhuc hodie sit, id est dies: locuntur homines de circo, numquid dicunt 'hodie circenses sunt'? sed dicunt 'hodie circenses fuerunt'. ergo si ipsa die non potest dicere sunt, sed fuerunt, nec illud potest dicere 'circenses sunt', antequam sint. similiter soloecismus est, si dixero 'cras ad te venio et lego tibi': cras enim futuri temporis est, lego praesentis: dicendum est 'cras ad te veniam et legam tibi'. satis homines decipiuntur in ratione temporum istorum, perfecti et plusquamperfecti, si dicas 'heri sic venisti, legeram' et 'nudius tertius sic venisti, postquam legi': nudius tertius enim ulterioris temporis significationem habet quam heri; item legeram ulteriorem significationem habet quam legi. ergo nuper transacto tempori das rem olim gestam, | et ulteriori tempori das rem nuper gestam. ita ergo dicendum est, 'heri tunc venisti, postquam legi', 'nudius tertius sic venisti, legeram'.

Sed haec tempora cum omnibus praeteriti temporis speciebus non in omnibus modis inveniuntur. nam indicativus omnia habet, praesens et praeteriti tres species et futurum. imperativus duo tantum habet, praesens et futurum. sunt tamen qui dicunt unum habere tempus, id est praesens: nam futurum non est imperativum, sed mandatum; dum enim non fit, non est imperium. addunt alii futurum tempus, ut legito. optativus modus omnia habet, sed gemina, non duplicia sed conexa: praesens

6 nec conplesse *S* nec implesse *F* non conplesse *L* 10 uis ut significem me *S* uis ut significes te *F* uis ut significassem me *L* 14 surgit aliquis mane *FS* surgit aliqui mane *L* diluculo surgat aliquis *FS* deluculo surget aliqui *L* 34 habet et praesentis et praeteriti tres species (species *om. F*) et futuri *LFS*

et futurum tempus simul habet, perfectum et plusquamperfectum simul, inperfectum separatim. ac solum ista duo excludunt multi, et iure, praesens et inperfectum. si enim optativus modus dicitur ab eo quod optet, praesentia, id est quae habemus, optare non possumus. sic et de inperfecto repudiando dicunt, quia retro optare non possumus; ergo et de perfecto et plusquamperfecto, quae conexa sunt, idem dicendum est. sed sic possumus optare, ut increpemus vel fortunam vel quod non fecimus oportuno tempore, utinam legissem. vides quod hoc increpatio est, non votum, 'utinam illo tempore legissem, quo potui discere'. propter hanc ergo necessitatem concessa sunt ista tempora. quare ista conexa sunt, praesens et futurum? respondit 'et quo modo habeo facere praesens tempus? vis ut dicam utinam legerem? dico utinam legam; incipit esse et praesens tempus et futurum. sed forte dicas mihi, similis culpa est, sive praeterito sive futuro coniungam praesens. si enim non debet esse confusio, vitiosum est | cum quolibet tempore tempus praesens velle confundere. sed tolerabilius est vicina coniungere, quam longe separata'. coniunctivus quinque habet tempora.

DE ADVERBIO.

Adverbium dictum est, quia semper verbo cohaeret, non quod verbum ipsi adverbio cohaereat, sed quod adverbium semper verbo iungatur. potest enim fieri ut verbum sine adverbio positum intellegatur, 'Cicero dixit', 'Cicero fecit'. adverbia sine verbis non habent intellectum: hodie, quid hodie? non intellegitur, nisi addideris lego facio aut aliquod verbum, ut 'hodie lego', 'hodie facio'. ideo ergo dicta sunt adverbia, quod sola sensum inplere non possunt, sed iuncta verbo inplent sensum. deinde etiam illud scire debemus, quod verborum natura media est et potest ad hanc vel ad illam condicionem deduci; ut puta si dicam lego, medium est, et possum videri et bene legere et male legere. hoc ergo lego adhuc ambiguum est, quem ad modum legam: iungo adverbium, et iam non erit incertum, 'bene lego', 'male lego': facta est distinctio in re confusa, ut illud quod erat dubium manifestius clareat. adverbio accidunt tria, significatio conparatio figura.

Significationes innumerabiles sunt, in artibus autem diverse sunt positae: nam alii septem posuerunt, alii novem, alii viginti. tu tamen scire debes quia, quot sunt significationes, tot sunt nomina: nam nomina ipsa

6 qui conexi sunt *LFS* idem *om. L, add. FS* 7 ut increpare nos uel *LFS* 11 praesens tempus uis ut dicam tibi utinam legerem dico utinam legam *S* praesens tempus uis ut dicam utinam legam *F* 12 vis *om. L* 16 coniunctiuus quinque habet tempora DE ADUERBIO *F* et coniunctiua quinque habent tempora DE ADUERBIO *S* coniunctiua quinque habent tempora presens praeteritum inperfectum praeteritum perfectum et futurum. sed haec formarum regula praetereundum non est. *sequitur brevis disputatio de formis verborum, quae efficiuntur litteris in paenultima verborum syllaba positis.* EXPOSITIO ADVERbiorum *L*

de significationibus oriuntur. quando dico non, quid significat? ne dicatur: ergo non adverbium negantis est. quando dico en, quid facio? demonstro: ergo en adverbium | demonstrantis est. ergo si ipsa nomina de significationibus nascuntur, tot sunt nomina, quot sunt et significationes. adeo hoc constat, ut plerumque varia significatio mutet naturam ipsius adverbii. et quia plerumque pro sensu damus nomina, plerumque ipsae partes orationis pro sensu etiam *diversae* partes orationis sunt. o, illa littera pro sensu diversas partes orationis efficit: nam interdum o interiectio est dolentis, ut Vergilius 'o terque quaterque beati'; interdum exclamantis, ut 'o dii inmortales, ubinam gentium sumus'; interdum admirantis, ut 'o dii inmortales Gnaeus Domitius ille'; interdum optantis adverbium est, ut

o mihi praeteritos referat si Iuppiter annos.

In adverbiis illa teneamus, quae faciunt vitium, nisi teneantur. nam localia adverbia quattuor modis variantur. nam aut in loco sunt aut de loco aut per locum aut ad locum: in loco, hic illic ibi intus foris isti illi, ut est 'patet isti ianua leto'; de loco hinc illinc istinc inde intus foris (nam haec duo, intus et foris, geminam habent significationem, in loco et de loco); ad locum huc illuc illo intro foras; per locum hac illac. quod autem diximus intus et foris geminam habere significationem, in loco et de loco, ipse sensus ostendit: dicimus enim in loco 'intus sum', 'foris sto'; similiter et de loco dicimus 'intus venio', 'foris venio', quia non possumus dicere de intus et de foris. nam praepositio separatim adverbio numquam potest | adiungi. sunt etiam confusa localia adverbia, ut usque: nam et ad locum esse potest, ut Vergilius 'ad usque columnas Exulat', et de loco, ut

usque coloratis amnis devexus ab Indis.

et quid nobis prodest haec scire? propter verborum rationem: nam natura verborum aliquando in loco significat, ut sto maneo sedeo. illo ad locum significat; non possumus ergo dicere 'illo sedeo', 'illo maneo', sed iungimus illis adverbium quod sit in loco et dicimus 'ibi maneo', 'illic sedeo'. pergo ad locum significat; iungimus adverbium quod sit ad locum, 'pergo illo'. quoniam ergo diximus superius necesse esse ut adverbia verbis cohaereant, debemus eius significationis adverbium ponere,

1 quid significatione dicitur *LFS* 5 adeo *FS* ideo *L* significatione *LFS* 6 plerumque ipsae partes orationis pro sensu etiam partes orationis sunt *FS* plerumque ipsae partes orationisunt *L* 9 Vergilius] *Aen.* I 94 10 o dii] *Cic. in Catil.* I 4, 9 11 o dii] *Cic. p. Deiot.* 11, 31 o tempora o mores Cn. Domitius ille GN. domitius ille *F* gneus domitius illa *L* gentium domicius ille *S* 13 o mi preteritos si repetar iuppiter annos *F*: *Verg. Aen.* VIII 560 15 uariantur ut in sequentibus uidetur expositum. aduerbia quattuor modis uariantur ut dictum est nam aut *L*: ut in sequentibus — dictum est *om. FS* 17 placeat isti iannua leto *F*: *Verg. Aen.* II 661 25 Vergilius] *Aen.* XI 262 26 exolat *L* exultat *FS* 27 usque] *Verg. georg.* IIII 293 coloratis *FS* coloriatis *L* diuexus *F* 32 significationem *LFS*

cuius significationis est verbum. illud etiam scire debemus, nominibus civitatum non nos adiungere praepositiones, quotiens in localium adverbiorum significationem transit. sed quando volumus ad locum significare, per accusativum dicimus 'Carthaginem vado', 'Beneventum pergo'; quando de loco, septimo utimur casu, ut 'Roma proficiscor', 'Benevento navigo'; quando in loco, aliquando per genitivum, aliquando per dativum dicimus. quotiens nomen civitatis secundae declinationis est, ut i littera terminetur in genitivo, per genitivum dicimus, ut 'Beneventi sum', 'Mediolani maneo'; quando autem tertiae declinationis sunt, dativo utimur, ut 'Carthagini sum'; sed et si primae declinationis sunt, dativo utimur, ut 'Romae sum', ita tamen, ut, si nomen tertiae declinationis sit, plerumque ablativo utantur, sed auctoritate, ut 'Tyria Carthagine qui nunc Exspectat' et 'cum tu | Narbone mensas hospitum convomeres'. hoc in nominibus tertiae declinationis tantum licet facere, si in his non deest auctoritas, ne putes tibi idem in similibus esse faciendum, in quibus non habes auctoritatis exemplum. similiter et rus, quoniam tertiae declinationis est, et per dativum proferimus et per ablativum, 'ruri sum': legimus etiam

rure meo quidvis possum perferre patique.

sed quem ad modum nomina civitatum non accipiunt praepositiones, sic e contrario provinciarum et locorum nomina cum praepositionibus proferuntur, 'de Campania venio', non 'Campania venio', 'in Africam vado', *non 'Africam vado'*, 'in Sicilia sum', non 'Sicilia sum'. sic et nominibus locorum additur praepositio, 'eo ad forum', non 'eo forum', 'sedeo in theatro', non 'sedeo theatro', exceptis duobus nominibus locorum, quae ita habentur, quasi sint nomina civitatum, et non accipiunt praepositiones, domus et rus. dicimus enim 'domum vado' et 'rus eo', non 'ad domum vado' et 'ad rus eo'. sed plerique nominibus civitatum iunxerunt praepositiones, ut Cicero 'ad Messanam venit'; et de loco, ut Salustius 'nam tum Brutus ab Roma aberat'. sed, ut diximus, haec quae usurpata sunt sola contra artem admittenda sunt, non ex eorum exemplo etiam cetera. sed et provinciarum nominibus quamquam dixerimus arte praepositiones iungi [non posse], contrarium tamen usurpavit auctoritas, 'Italiam fato profugus Laviniaque venit Litora'. ergo dua excepta sunt locorum nomina, quibus praepositio non addatur, rus et domus. sed et his interdum additur praepositio. nam | quando domum meam significo, non addo praepositionem, sed dico 'domum vado'

12 Tyria] *Verg. Aen.* IIII 224 cartago qui *L* Kartagine qui *S* cartigine quae *F* 13 cum tu] *Cic. Philipp.* II 30, 75 hospitum conuomere3 *L* hospitium cōmoueres *F* hospicium commoueris *S* 19 rure] *Horat. epist.* I 15, 17 quiduis possum perferre *Sl* quibus possum perferre *L* quiduis proferre *F* (i *suprascr.*) 23 non Africam vado *om. LFS* sic et] licet *LFS* 24 non eo foro *LFS* 29 ad messanam *S* ad mesanam *L* ad micenam *F* 30 Salustius] *Catil.* 40, 5 nam tum rutu3 roma aberat *F* 34 Italiam] *Verg. Aen.* I 2 lauiniaque *F* labiniaque *S* lauinaque *L*

et 'domi sum'; quando autem domum significamus extraneam, addimus praepositionem, 'ad domum consulis vado'. et interrogatus 'ergo non dico ad domum meam vado? iam enim accessit altera particula, cui possit addi praepositio, id est ad meam'. sed illud subtilius requirendum est, utrum, quia dicis 'ad domum meam vado', possis recte dicere 'ad domum consulis vado'. nam si directam inspicias rationem, possum dicere 'ad domum meam vado', non possum dicere 'ad domum consulis vado', quoniam 'ad domum meam' habet particulam accusativi casus, cui possit iungi praepositio, id est meam; quando autem dico 'ad domum consulis', adieci quidem consulis, non tamen accusativus casus est, sed genitivus; ideo debes addere Pincianam vel Palatinam. nam cum plerique putant quod interpositio recipiat praepositionem, non potest iungi praepositio, nisi interpositio eius sit casus, cuius casus est praepositio.

Accidit adverbiis et conparatio.. corparationis gradus sunt tres, positivus, ut docte, conparativus, ut doctius, superlativus, ut doctissime. positivus eorum quae conparari possunt in duas exit regulas, in e et in r: quando dativus nominis o littera terminatur, positivus adverbii in e exit, ut docto docte; quando i littera terminatur, in r exit adverbium, ut forti fortiter, prudenti prudenter: conparativus gradus ab utraque regula positivi in us, ut docte doctius, fortiter fortius, prudenter prudentius: superlativus in e semper productam exit, ut doctissime. in tantum semper producitur superlativus, ut, etiam si positivus eius correptus sit, iste tamen | producatur, ut bene saepe male dicimus correpte, producta e in superlativo optime saepissime pessime. ea autem adverbia recipiunt conparationem, quae a nominibus veniunt recipientibus conparationem. hinc est quod, cum dicimus Tulliane, non possumus dicere Tullianius, quia non dico Tullianior. pauca sunt tamen quae contra artem veniunt, ut positivum in r mittant, cum dativus eorum in nomine o littera terminatur, ut est duriter et humaniter. sunt aliqua adverbia, quae naturam habent conparationis et tamen conparari non possunt, ut est mane et vespere. numquid possum dicere manius aut vesperius. vigilavi mane, sed fuit qui ante me vigilasset, et non possum eum dicere manius vigilasse. ergo in his adverbiis, ubi inflexio non habet conparationem, natura habet, iungimus has particulas, magis et maxime, ut, si augere volumus, dicamus magis mane, si superferre, maxime mane, si minuere, minus mane, si plus minuere, minime mane. sed nec praepositio addi potest, ut dicamus a mane; si autem vis addere praepositionem, dic a mani, ut mane nomen sit neutrum, et quo modo dicimus hoc mare et ab hoc

2 ergo non dicis *S* ego non dico *LS*   4 id est ad meam *FS* ad meam id est *L: fortasse* ad meam, respondit illud   7 meam *om. L, add. FS*   10 adieci quidem consulis *et* tamen *om. L, add. FS*   11 picianam *F*   nam *om. L, add. FS*   29 et humaniter *FS* et inhumaniter *L*   37 dic *FS* dicam *L*   38 et quomodo *FS* quomodo *L*

mari, sic hoc mane et ab hoc mani, ut Plautus 'a mani ad vesperam': quoniam vidit se praepositionem praemisisse, necesse habuit ablativum casum iungere.

Accidit etiam figura, simplex, ut docte, conposita, ut indocte. hoc autem scire debemus, quod omnis pars orationis aut hoc est quod est aut, si non fuerit quod fuit, adverbium est: deiecta de significatione et substantia sua in adverbium transit.

| DE PARTICIPIO.

Participium dictum est quasi particapium. partes enim capit et de nomine et de verbo: a nomine habet genera et casus, a verbo tempora et significationes, ab utroque numerum et figuram. nam numerus et figura tam nomini quam verbo accidunt. genera participiorum haec sunt, masculinum, ut lectus, femininum, ut lecta, neutrum, ut lectum, et omne, ut legens: commune quod fit ex duobus generibus numquam invenies in participio. casus tot sunt, quot in nominibus, id est sex. de ablativo singulari participii temporis praesentis dubitaverunt veteres, utrum in i exeat, an in e: Cicero in i misit, 'aqua denique ferventi a Rubrio ipse perfunditur', Vergilius in e, 'et candente favilla'. et scire nos debemus regulam hanc esse, ut in e exeat: participia enim in e debent desinere, non in i. auctores tamen euphoniam secuti sunt, ut, quod suave auribus videbatur, hoc dicerent.

Accidunt etiam tempora, praesens praeteritum et futurum. praesens unam regulam habet: exit enim in ens et ans, legens clamans sedens amans; praeteritum vero unam regulam habet, us, ut lectus; futurum in duas regulas exit, rus et dus, rus ab activo, dus a passivo, lecturus legendus. tria ergo sunt tempora, sed quattuor sunt regulae: nam futurum tempus duas habet regulas. et quoniam de his regulis diximus, scire debemus quod invicem se participia ista regant. nam praesens tempus ab activo regit futurum a passivo, et praeteritum tempus a passivo regit | futurum ab activo. nam detrahe participio praesentis temporis s et adde dus, facis participium futuri temporis a passivo: legens, tolle s litteram et adde dus, facis legendus. item participio praeteriti temporis a passivo detrahe s litteram et adde rus, invenies futurum ab activo, lectus lecturus. item hoc versa vice: futuri temporis participium ab activo regit praeteriti temporis participium a passivo, et participium futuri temporis a passivo regit participium praesentis temporis ab activo. detrahe enim

1 sic *om. L, add. FS* Plautus] *Mostell.* III 2, 80 (767 *R*): *cf. Serv. in Don. p.* 1838 14 fit] sit *LS* sunt *F* 17 Cicero] *in Verr. act. sec.* I 26, 67 a rumbrio *F* 18 in e et candente *F* in e ablatiuum singularem misit candente *L: Verg. Aen.* III 573 34 futuri temporis participium praeteriti temporis a passivo et participium futuri temporis a passiuo regit participium futuri temporis ab actiuo *L* futuri tempus participium ab actiuo regit praeteriti temporis participium a passiuo *F* futuri temporis participium praesentis temporis a passiuo regit participium futuri temporis ab actiuo *S*

participio futuri temporis a passivo dus syllabam et adde s litteram, et invenies participium praesentis temporis ab activo: legendus, tolle dus et adde s, facit legens. item participio futuri temporis ab activo detrahe rus syllabam et adde s litteram, facis participium praeteriti temporis a passivo: lecturus, tolle rus et adde s, facit lectus. hoc ideo diximus, quia inveniuntur aliqua, quae nobis faciunt errorem, et nisi sciamus, quo modo se invicem regant, cademus in errorem. ab eo quod est vinco utrum vinciturus facit an victurus? sequere rationem: fac praeteritum tempus a passivo victus, tolle s, adde rus, facit victurus. interrogatus 'quid si neutrale sit verbum, quo modo possumus participium praeteritum facere?' respondit 'fingis et inde facis. finge tamquam habeat praeteritum, ut puta natatus, et inde facies futurum secundum illam regulam, nataturus, exceptis tamen paucis, quae ab hac regula separantur, ut est mortuus: numquid facit morturus? *sed facit* moriturus, et vix sunt quinque, quae excepta sunt'. quaeritur, ab eo quod est sarcio utrum sarsurus, an sarturus, an sarciturus. sequere rationem, fac praeteritum tempus sartus, Iuvenalis 's c i n d u n t u r t u n i c a e s a r t a e m o d o': dicimus enim 'sarta tecta': ergo sarturus facit.

| Iam tractat de significationibus, quae a verborum generibus sumuntur. activum duo habet participia, praesens et futurum, in ens vel in ans et in rus. Graeci habent praeteritum ab activo, ὁ δράσας, nos non habemus, sed per circumlocutionem explicamus hoc ipsum: dicimus enim 'is qui egit'. a passivo duo participia veniunt, praeteritum et futurum in tus et in dus. praesens a passivo non habemus, Graeci habent, ὁ λαλούμενος: nos similiter per circumlocutionem hoc dicimus, 'is de quo loquimur'. duobus ergo participiis deficit Latinitas, praeterito ab activo, praesenti a passivo. et neutrale verbum duo participia habet, praesens et futurum in rus. deponentis tria participia sunt, praesens et praeteritum et futurum in rus; et ideo dicitur deponens verbum, quod deponat participium declinationis suae. nam cum r littera terminata verba, id est passivae declinationis, futuri temporis participium in dus mittant, hoc in rus mittit. locuturus; loquendus non dicimus. ceterum frustra putant ideo dici deponens, quod r litteram non deponat: nam si hoc esset, et commune verbum deponens diceretur.

Accidunt etiam figurae participiis, simplex et conposita: simplex, ut legens, conposita, ut perlegens. numeri participiis accidunt duo, singularis et pluralis: singularis, ut legens, pluralis, ut legentes.

Sunt etiam nomina quae habent similitudinem participii temporis

7 uinco uinciturus (uinco utrum uincitus *l*) utrum uictus facit an uicturus *L* uinco utrum uictus facit an uicturus *F* uicto utrum uictus faciat an uicturus *S* 11 respondit *S* respondis *LF* fingis *om. F* 12 natatus *FS* natus *L* 14 numquid facit morturus (*corr.* moriturus *L*) et uix *LS* numquid facit moriturus et uix *F* 17 Iuvenalis] *sat.* 3, 254 21 o ΔΡacae *F* oprasas *L* oπρaξac *S* 23 egerit *LS* egerint *F* 24 ΟΛaΛΟΥΜΕΝΟC *S* olalamenos *L* aΛΛaΒΙΛae *F* 38 nomina *om. L, add. FS*

praesentis, cum nomina sint tantum, ut amens demens; et discernuntur a participiis, quod conparationem habent, quia conparatio participiis non accidit. sunt quaedam participia eadem et | nomina, ut est amans et diligens. ista non solum conparatione discernuntur, sed etiam casu. nam si accusativum his iunxeris casum, participia erunt; si genetivum, nomina. quando dicis amans illum, participium est, sicut legens illum; si dixeris amans illius, nomen est, sicut parens illius. item nomen est, quod praeterito participio simile sit, ut est passus visus dilectus cultus. quae si secundae sunt declinationis, participia sunt, huius passi visi dilecti culti; si quartae, nomina erunt, huius passus huius visus huius cultus huius dilectus. aliud enim est esse nomen tantum simile participii, aliud est idem et nomen esse et participium. quando nomen est tantum simile participii, sufficit tibi sola conparatio ad discretionem; quando autem idem et nomen est et participium, difficile discernitur. invenies enim illic et tempus, quod tantum participii est, et conparationem, quae nominis tantum est, ut est amans. nam et participium praesentis temporis est ab eo quod est amo, et habet gradus conparationis, cum nomen est, amans amantior amantissimus. ista ergo non per conparationem tantum, sed et per casum discernuntur, ut supra diximus. de his vero nominibus, quae participiis praeteriti temporis similia sunt, alia declinationis regula differentiam facit. nam quando secundae declinationis sunt, participia sunt; quando quartae, nomina. deinde et sensus facit discretionem, ut si dicas 'visi sunt mihi homines deambulare in foro', visi participium est; si autem dicas 'occurri visibus tuis', intellegis nomen esse. scire autem debemus maiores nostros quaedam participia praeteriti temporis usurpasse contra artem a neutralibus verbis, ut nupta pransus cenatus triumphatus regnatus. non tamen nos hoc de|bemus facere a similibus verbis, sed tantum ea debemus proferre, quae legimus. ideo dico regnata, non quia sequor artem, sed quia habeo auctoritatem: Vergilius 'regnata per arva Saturno quondam'. et interrogavit Filocalus 'quare Terentius posuit 'nihil tumulti?' et respondit 'maiores nostri omnia nomina quartae declinationis secundae faciebant, huius flucti huius ornati huius senati; hodie quartae sunt tantum declinationis, huius fluctus huius ornatus huius senatus'.

DE CONIVNCTIONE.

Coniunctio dicta est eo, quod coniungat elocutionem. nam non potest oratio nostra cohaerere, nisi coniungatur ista particula, ut si dicas 'ego ille eamus', non est conexa oratio: interpone et, 'ego et ille eamus', vides, quo modo conligata sit oratio. coniunctiones quidem multae sunt;

29 Vergilius] *Aen.* VI 793 30 et interrogauit filocalus quare *L* et interrogauit quare *S* et interrogaui quare *F* Terentius] *Andr.* II 2, 28 31 tumuli *F* et respondit *F* respondit *L* et responderent *S* 36 elocutionem *S* locutionem *LF*

sed conpendii causa institutores huius artis in brevem definitionem collegerunt coniunctiones. nam cum enumeratae sint plurimae, adeo non omnes collectae sunt, ut in usu reperiantur quae in arte scriptae non sunt, ut est huiusce: coniunctio est quae in arte nusquam est adnumerata. quinque sunt coniunctionum significationes: sunt enim copulativae disiunctivae expletivae causales rationales.

Copulativae dictae sunt eo, quod sensum coniungant. quando dico 'ego et tu eamus', vides quod coniunctio sensum coniungit: utrumque enim ire debere ostendit. dis|iunctivae dictae sunt, non quod elocutionem disiungant, sed quod sensum, ut cum dicimus 'ego aut tu eamus', non utrumque sed alterum iturum ostendit; elocutio tamen coniungitur. ceterum si elocutionem quoque disiungerent, res contraria accideret, ut coniunctioni disiunctio cohaereret. expletivae dicuntur coniunctiones, quae sensum explent, quae apud Graecos παραπληρωματικοί dicuntur. sed apud eos ex abundanti ponuntur et ornatum tantum habent, apud nos et rationem. vis arguere aliquem neglegentem, et dicis illi 'lege': obiurgasti quidem eum neglegentem, quod non legat, sed non ostendisti quod paenitus nihil agat; dic 'saltim lege', ostendisti hominem in omnibus neglegentem. 'nec illud nec illud agis, saltim hoc age, saltim lege'. addita haec coniunctio explevit illud quod minus erat. inter causales et rationales multum interest. primo scire debemus aliud esse causam, aliud rationem. causa est quae cogit ad aliquid faciendum, ratio qua utimur in faciendo: ut puta si dicas 'occido hominem et tollo eius hereditatem', causa est. ratio est qua quis utitur in faciendo: quo modo eum debeo occidere? veneno, ferro, per mediam noctem, per diem, quo in loco? quotiens ergo de causa loqueris, causali utere; quotiens de ratione, rationali utere. 'si illum occidam, tollo eius hereditatem': si causalis est, bene dixisti si. 'debeo veneno occidere, debeo clam, ergo latebo': quoniam ergo coniunctio rationalis est, bene dixisti. illud tamen scire debemus, quod ubi sunt rationales, etiam causales esse possunt; ubi autem | causales sunt, rationales esse non possunt. et ratio manifesta est, quia ubi est causa, non statim inest ratio; ubi autem est ratio, iam fuit causa.

Diximus quod tria accidunt coniunctioni, potestas figura ordo. de potestate tractavimus. figura accidit simplex, ut nam, conposita, ut namque. ordo coniunctionum sollicitudinem quaerit. sunt namque coniunctiones quae semper praeponuntur, sunt quae semper postponuntur, sunt quae et praeponi et postponi possunt: et atque ast semper praeponuntur, que et autem semper postponuntur: sunt quae mediam significationem habent, ut igitur.

4 huiusce *LF* husce *S* adnumerata *S* annumerata *F* enumerata *L* 9 elocutionem *FS* locutionem *L* 12 quoque *om. L*, *add. FS* 14 parapleromaticoe *L* parapleromatici *F* sed apud eos *S* sed apud nos (*corr.* eos *l*) *LF* 19 saltim hoc age saltim lege *FS* saltem hoc age salem lege *L* 24 per mediam noctem *S* per me noctu *L* per noctu *F*

DE PRAEPOSITIONE.

Praepositio dicitur, quod in loquendo praeponitur, ut est 'ante templum', 'apud amicum': non enim dicimus 'templum ante' et 'amicum apud'. sunt tamen aliquae, quae postponuntur propter cacenphaton, ut mecum tecum secum: non enim possumus dicere cum me, cum te; ecce cum praepositio postposita est. omnis praepositio hanc habet naturam, ut aut augeat aut minuat aliquid aut in contrarium vertat aut nihil significet: auget, ut clarus praeclarus; minuit, ut dolus subdolus (plus enim in dolo, quam in subdolo); in contrarium vertit, ut felix infelix; nihil significat, ut natat innatat: Vergilius 'innatat alnus Missa Pado'. | praepositiones non habent nisi casum, cui deserviant, et habent duos casus tantum. omnes enim praepositiones aut accusativi casus sunt aut ablativi. accusativi praepositiones omnes XXX sunt; ablativi omnes XV sunt; communes utriusque casus IIII sunt; loquellares VI sunt, con di dis re se am. quae sunt accusativi casus, in ablativum numquam transeunt, nec quae ablativi sunt, in accusativum. de accusativis praepositionibus apud et ad sollicite ponere debemus: ad tunc ponenda est, quando ad locum significamus, ut 'ad amicum vado'; apud tunc, quotiens in loco esse significamus, ut 'apud amicum sum'. quamquam habeamus exempla, quibus recte ponamus ad, quotiens significamus in loco, ut

prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis,

et 'ad Marcum Laecam te habitare velle dixisti'. usque talis est inter praepositiones, ut sola possit recipere alteram praepositionem. nemo enim dicit 'de post forum', nemo enim ab ante; at vero dicimus ad usque et ab usque: Vergilius 'ad usque columnas Exulat' et 'Siculo prospexit ab usque Pachyno'. hoc ideo fit, quia usque paene videtur vim habere adverbii ad locum aut de loco significantis. ad locum frequentius legimus; de loco habes exemplum

usque coloratis amnis devexus ab Indis.

inter ablativi praepositiones una in dubium venit, clam. cuius casus est? cuius vis: cum arbi|trio tuo ea uti potes. dicimus et clam patre et clam patrem, neque hic observatio est aliqua, ut in communibus. nam communes praepositiones licet utrique deserviant, tamen inest illis aliqua observatio. nam quando permansionem significat sensus, ablativo iungitur in et sub et subter; quando permutationem, accusativo: ut si dicas 'in

4 apud propterea ergo praepositio dicta est eo quod prior enuntiatur aliam orationis procedens particulam. sunt *L:* propterea — particulam *om. FS* 7 significet sepe enim ut dictum est praepositio aut auget aut minuet auget *L:* saepe — minuet *om. FS* 10 Vergilius — Pado *om. FS: Verg. georg.* II 451 misa *L* 21 prima] *Verg. Aen.* I 24 22 et ad marcum legam (*corr.* lecam) *L* et ad m. lętam *F* et illud cum ad legam *S: Cic. in Catil.* I 8, 19 25 et ab usque *om. L, add. FS* Vergilius — hoc *om. FS* adusque] *Verg. Aen.* XI 262 exolat *L* 26 Siculo p̄spexit *L: Verg. Aen.* VII 289 pacyno *L* 29 usque] *Verg. georg.* IIII 293 deuexus *FS* defexus *L* ab] de *F* 32 communes sunt praepositiones *LF:* sunt *om. S*

foro sto' et 'in foro sedeo', qui dicit sto et sedeo, permansionem significat; ideo ablativo iungitur in: qui dicit 'in forum eo', 'in forum venio', permutationem significat de loco ad locum; ideo accusativo recte iungitur in praepositio. sed quoniam sunt aliqua verba, quae habent dubitationem, scire debes quod plerumque sensu discernitur ista praepositionum communio, ut puta cado ambulo curro: possumus enim dicere et 'in forum curro' et 'in foro *curro', et 'in forum ambulo' et in foro* ambulo', et 'in plateam cado' et 'in platea cado'. ergo sensu discernuntur, ut, si in foro positus ambules aut curras, ablativo utaris; si de alio loco illo feraris, accusativo. Cicero dicit 'includuntur in carcerem condemnati': recte dicit; significat enim eos de eo loco, in quo Verres sedebat, ad carcerem duci includendos. ideo rursum, ubi iam ibi fuit inclusus Gavius, recte ait 'inclusus in carcere'. super et sub, ut Donato placuit, magis iam accusativi sunt quam communes. habes exemplum Donati, qui dixit, quotiens localiter significant, accusativo esse iungendas. nec auctorum nobis exempla oberunt. nam veteres nullo discrimine his utebantur, ut Vergilius 'rapuitque in fomite flammam'; non dixit 'in fomitem', cum rapuit permuta|tionem de re ad rem significet. idem in uno verbo casum variavit, 'conditus in nubem' et 'nota conduntur in alvo', 'gemina super arbore sidunt' et 'saeva sedens super arma'. loquellares praepositiones semper cohaerent nec aliquid valent solae positae, sed figuram faciunt coniunctae, ut conpono diduco disiungo revoco separo ambulo ambio.

DE INTERIECTIONE.

Interiectio est res quae mentis adfectum, sed voce incondita, significat, ubi vox non est nisi ex ipso adfectu. plerumque tamen contingit ut et vox integra et quae aliam partem orationis efficiat interiectio sit pro sensu, ut o pro nefas. hae interiectiones sunt, quotiens cum exclamatione ab irato proferuntur.

|| EXPLANATIO LITTERAE.

Littera dicta est quasi legitera, eo quod iter legentibus praebeat, vel

6 cado ambulo curro et in forum ambulo et in foro et in plateam cadc et in platea cado *S* cado ambulo curro et in forum curro et forum ambulo et in plateam cado *F* 7 curro — foro *om. L* 10 et cicero dicit *F* q. cicero dixit *S: Cic. in Verr. act. sec.* V 45, 117 11 in quo ferrcs sedebat *L* in quo uere sedebant *F* in quibus res sedebat *S* 12 ubi iam includus *F* 13 gaius *L* grauius *F* gratius *S: cf. Cic. in Verr. act. sec.* V c. 61 *sqq.* 17 rapuitque] *Verg. Aen.* I 176 19 verbo *om. L, add. FS* conditus *corr.* conditur *L: Verg. georg.* I 442 nota *FS* nata *L: Verg. Aen.* II 401 20 gemina] *Verg. Aen.* VI 203 sedent *F* saeva] *Verg. Aen.* I 295 24 DE INTERIECTIONE *F* Commentatus interiectionis *L. diversum ab his quae in LF de interiectione scripta sunt tractatum ex Pompeii libro petitum habet S* 29 proferuntur FINIT FELICITER COMMENTATUS DE OCTO SERUII PARTIB: GRAMMATICI *L* 30 Explanatio litterae inc̄ *L, in quo recentiore manu superscriptum est* sergius

f. 54* cod. Lav.

quod in legendo iteretur. nam cum omnes litterae XXIII sint, quotiens eaedem a legentibus repetuntur, et varias syllabas faciunt. Latinas litteras invenisse dicitur Carmentis, mater Euandri, quae proprio nomine Nicostrate dicta est. Carmentis autem ideo nomen accepit, quod carminibus vaticinaretur, unde Vergilius

et Carmentalem Romani nomine portam
quam memorant, nymphae priscum Carmentis honorem,
vatis fatidicae, cecinit quae prima futuros
Aeneadas magnos et nobile Pallanteum.

haec enim quae Carmenta dicta est, quando cum Euandro ad Italiam venit, tunc transtulit in Latinum usum litteras Graecas. litterae Latinae cum XXIII sint, Varro XVII dicit esse; ceteras superfluas putat. haec est definitio litterarum, 'littera est pars minima vocis articulatae, a qua incipit et in quam resolvitur'. vox dicitur quidquid sonare potest. vocis duae sunt partes, articulata et confusa. articulata est quae scribi potest, quae subest articulis, id est digitis, qui scribunt; vel quod artem habeat aut exprimat: confusa est quae scribi non potest, qualis est mugitus boum, latratus canum et talia. ergo si dicas orator, articulata vox est. praeterea quidquid legitur articulatae vocis est. hoc si resolvas, quod in lectione conligatum est, sermonem facis: rursum si sermonem resolvas, syllabam facis: si syllabam solvas, remanet littera; ultra iam non procedet resolutio. ergo bene definitum est, 'littera pars minima vocis:' omnis enim vox, cum ad omnes minutias fuerit resoluta, in littera consistit. deinde addit in definitione 'articulatae', ut ostenderet omnes litteras ad articulatae vocis substantiam pertinere.

Litterarum prima divisio duas habet partes: nam aut vocales sunt aut consonantes. item consonantium est alia divisio: nam aut semivocales sunt aut mutae. hae uno nomine pariter consonantes vocantur, quia, ut sonare possint, indigent auxilio vocalium. vocales autem dictae sunt, quod per se vocem inpleant et sua vi exprimant sonos suos non accedente auxilio alterius litterae. a quando dico, a sola sonat et sonum suum sola conplet: sic et quando dico a e i o u. quando autem dico consonantes, necesse est ut iungam vocalem, ut sonus consonantis expleatur. ergo quia sonos naturales addita vocali exprimunt, dictae sunt consonantes. deinde et vocales dictae sunt, quod solae syllabam faciunt, quod alia littera praeter vocales non potest. plerumque et partes orationis faciunt vocales: a, ut Virgilius

1 littera XXIII sunt quotiens eadem *L* 4 accipit *L* 5 Vergilius] *Aen.* VIII 338 7 priscam *L* 8 uatis uatidicae cecinit que primos (*corr.* primo futuros *l*) *L* 11 trastulit *L* 12 uaro *L* uarro *l*: habemus hoc in libris ad Attium apud Varronem *Pompeius p.* 9. *de Varronis ad Attium libris dixit Ritschelius quaest. Varron.* (*Bonnae a.* 1845) *p.* 25 *sqq. mus. Rhenan. noviss.* VI (*a.* 1848) *p.* 530 14 in qua resoluitur *L* 18 et alia *L* 20 conlatum *L* 28 haec uno *L* 30 exprimunt sonos (sonos suos *l*) non accidente *L*

f. 54*. 55 cod. Lav.

a tibi ne teneras glacies secet aspera plantas,

et 'i, sequere Italiam ventis', et 'o terque quaterque beati', item in bucolicis 'o crudelis Alexi'. Latini vocales quinque habent, Graeci autem septem. Latinae, ut dictum est, a e i o u, *Graecae* α ε η ι υ ο ω: Terentianus

nulla vox humana constat absque septem litteris,
rite quas vocales vocat et magistra Graecia.

consonantium aliae sunt semivocales, ut diximus, aliae mutae. quibus exprimendis si vocalem non adicias, aut sibilus quidam erit et stridor, ut est in semivocalibus, aut nullus penitus ex ore sonus exiet, ut contingit in mutis. semivocales ideo dicuntur, quia semis habent de potestate vocalium. vocales litterae et per se sonant et per se syllabam faciunt. istae per se quidem syllabam non faciunt, sed per se sonant. vel certe ideo dictae sunt semivocales, quia plenum sonum non habent, sed dimidium, et ut plenius sonent, paulisper a vocalibus adiuvantur, ut est f l m n r s x. mutae autem dicuntur propterea, quia, si detrahas vocales, nullus spiritus est nec hiatus necdum sonus: ideo mutae, quia detracta vocali mutum os redditur. sunt autem novem, b c d g h k p q t. || Varro dicit consonantes ab e debere incipere, quae semivocales sunt, et in e debere desinere, quae mutae sunt. ideo illae, quia non ab e incipiunt neque in e desinunt, possunt pati calumniam, ut nec litterae videantur aut non sint necessariae, ut sunt in semivocalibus x et z. non enim sunt necessariae: nam duplices sunt, quia ex aliis litteris fieri possunt. ex mutis removentur propter illam quam diximus rationem h k q: h, quod adspiratio sit, non littera; k et q ideo, quod c littera harum locum possit implere.

Vocales sunt quinque. hac non omnes varios habent sonos, sed tantum duae, e et o. nam quando e correptum est, sic sonat, quasi diphthongus, equus; quando productum est, sic sonat, quasi i, ut demens. similiter et o quando longa est, intra palatum sonat, Roma orator; quando brevis est, primis labris exprimitur, opus rosa. i et u varias habent potestates: nam sunt aliquando vocales, aliquando consonantes, aliquando mediae, aliquando nihil, aliquando digammae, aliquando duplices. vocales sunt, quando aut singulae positae syllabam faciunt aut aliis consonan-

1 a tibi netentes glacies *L: Verg. bucol.* 10, 49 2 i sequere] *Verg. Aen.* IIII 381 o terque] *Verg. Aen.* I 94 3 in bucolicis] 2, 6 4 Graecae *om. L* 5 terrentianus *L: Terent. v.* 1300 9 quidem *L* 14 sed demedium *L* 18 *de semivocalibus ab* e *incipientibus et de mutis in* e *desinentibus eadem non adscripto Varronis nomine praecipiunt Servius in Don.* 422, 15 *et Pompeius p.* 13 *sq., eodemque pertinent quae ex Varronis de antiquitate litterarum libro* II *rettulit Priscianus p.* 540, *ex libro de grammatica Cornutus Cassiodori p.* 2286. *videntur enim omnia ex libris de antiquitate litterarum ad Attium petita esse* 20 *fortasse* illae quae, *nisi potius ante Varronis nomen in extrema codicis pagina exciderunt quaedam de litteris duplicibus vel non necessariis* 22 ut sunt — necessariae *om. L, add. l* 23 sunt quae ex alis *L* 28 quasi diptongum ęquus *L* 31 labis is *L* labris *l*

f. 55 cod. Lav.

tibus sociantur, ut Iris et unus et Isis et urna. consonantes autem sunt, cum aliis vocalibus in una syllabą praeponuntur, aut cum ipsae inter se in una syllaba coniunguntur. nisi enim et prior sit et in una syllaba secum habeat coniunctam vocalem, non erit consonans i vel u. nam Iulius et Iarbas cum dicis, i consonans non est, licet praecedat, quia in una syllaba secum non habet coniunctam vocalem, sed in altera consequentem. sic et cum dicis duellio, u consonans non est simili ratione. quid si ipsae secum cohaerent litterae i et u? illa erit consonans, quae prior erit, ut Iuno vita. hae aliquando mediae dicuntur, quando non eo sono dicuntur, quo scribuntur. scribimus vir et virtus; quando autem hoc proferimus, in ipso sono non i sonat, sed nescio quid pinguius. tenuius sonat vita, pinguius vir. hoc circa i servatur, *ut* media sit; ut autem digammos sit, circa u tantum servatur. nam Graeci Aeoli hunc crassiorem sonum, *quem* facit u littera, cum consonans est, non habent, sed pro Venetis Henetos dicunt; Daos dicunt, quos nos Davos dicimus. ergo apud nos hoc facit v littera, quod facit apud Aeolicos digammos. illi scribunt Enetos et superinponunt digammon, quae est tali figura, quali est apud nos F, et pronuntiant benetos, quo modo et in adspiratione cum nos habemus h, illi aliud signum [significationis] habent, cuius figura talis est, ut est dimidium H. et apud Latinos tunc quidem efficit u littera, quod apud Graecos digammos, quando loco ponitur consonantis. Donatus unam rem veram posuit, unam falsam. veram praeposuit, cum huius litterae redderet rationem: dixit enim 'tunc est digammos u, cum illic ponitur loco consonantis, ubi erat adspiratio', et falsa subiecit exempla: vulgus ait et vulnus, quasi possit dici hulgus et hulnus. debuit ergo dicere Venetos, quoniam detracta u facit Henetos, et Davus. u aliquando nihil est, ut cum dicis quoniam: u neque vocalis est, quia habet post se o, neque consonans, quia habet ante se q: enimvero erit pars illius litterae, id est q. et i quaeritur utrum possit geminata unam syllabam facere, et quidam negant, alii adfirmant. utrum ergo dii per duo i scribatur, an per unam, quaeritur; et constat quod per unum i scribitur. fac numerum singularem deus, pluralem dei, quo modo rei et mei ab eo quod est meus et reus. ergo e littera, quae esse debuit in numero plurali, non mutata est, sed sublata per syncopen. remanet enim una i, di. est etiam, ut diximus, duplex, quod concessum est i litterae tantum, quotiens loco est consonantis. nam inter duas vocales posita in una parte orationis pro duplici habetur, quia cum utraque

1 ut iris ut unus *L* urna quando ęquus dicimus ab ęquitate dyptongon est ae scribitur quia ęqua aequalitatem tenet et unde ęquitas dicta est quasi aequalitas (aequitas *l*) quando equus quadrupes brebis est e. Consonantes *L* 2 inter se inisi una *L* 6 sed in alteram *L* 9 haec aliquando *L* 11 nescio quid pinguis *L* 12 seruatur media *L* 13 digammus *L* 14 quem *om. L* 15 pro uenetis henos dicunt das dicunt quos nos dauos *L* 16 apud *ante* Aeolicos *om. L, add. l* ille scribunt *L* 18 aput nos. I. ⩾ et *L* 19 habent da signum cuius *L* 20 dimedium i et *L* tunc *om. L, add. l* 25 hulnus] ulnus *L* hulnus *l* 28 .q. ++ u uero *deleta nota v.* enim *L* 33 per syncopem *L*

f. 55ᵛ. 56 cod. Lav.

vocali sonat, ut Troia aio Aiax Maia. || vocales omnes et corripiuntur et producuntur, non in eodem sermone, sed in variis. hae dichronae appellantur, quod duplicem potestatem habent, ergo ad tempus. nam productae duo tempora habent, corruptae unum; et ideo dichronae, quod corripi et produci possunt: a, amor corripitur, aer producitur; e, equus corripitur, eros producitur; i, itur producitur, ibi corripitur; o, Omerus corripitur, orator producitur; u, umus corripitur, unus producitur. primae autem syllabae quando producantur, quando corripiantur, non confirmant nisi exempla; de ceteris ars est. [h aspirationis nota magis videtur esse, quam littera. apud Latinos tunc praeponitur, quotiens vocalis sequitur, ut homo huius humus; sed non ubicumque vocalis est, et aspiratio, sed ubicumque aspiratio est, et vocalis est.]

* * * * *

|| PEDVM EXPLANATIO.

Pes ad omne metrum pertinet. metrum enim Graeco vocabulo quod apud Latinos mensura dicitur. [sunt itaque multa nomina, quae cum sint apud Latinos feminina, apud Graecos neutra sunt, multa etiam, quae apud Graecos masculina sunt, apud Latinos alio genere declinantur] pes igitur est conpositio syllabarum duarum vel trium in simplicibus pedibus: nam saepe cum duplicantur, pes quoque quattuor aut amplius syllabis constat. et facit metrum pedum iunctura numeris finita vel modis. syllaba brevis unum tantum modo habet tempus, quoniam in brevi syllaba natura tantum valet, quae facit brevem syllabam; in longa autem syllaba et natura est et positio, et quoniam in longa syllaba et tempus et naturam inquiris, propterea duo habet tempora, unum naturae, aliud positionis. syllabas natura longas difficile est scire. sed hanc ambiguitatem sola probant auctoritatis exempla, cum versus poetae scandere coeperis. syllabas quae positione longae fiunt facile est dinoscere. quem ad modum iunctura litterarum fit pes, ita pedum coniunctione fit versus quilibet. nam versuum plurima sunt genera. quorum herous est optimus, qui fit spondeo dactylo et trochaeo. est enim heroicus versus, qui spondeo tantum pede

1 ut troiam alia aiax maia *L* 6 eros] eris *L* 8 non te firmant *L superscripto* con *ante* firmant *l* 12 uocalis est | De syllabis | Litterarum quidem syllabarumque tractatus latior est, quam ut in artem praeceptorum possit breuitate constringi. tantum tamen a nobis attingitur, quantum ad dimensionem pedum metrorumque perducat — ut cum dico amicus, prima breuis est, quia lectum est 'tantum infelicem nimium dilexit amicum' (*Verg. Aen.* VIIII 430); media natura longa, quia tenet ineflxus accentūs (*l.* in se flexum accentum), qui nonnisi in longis naturaliter invenitur; ultimam brevem casus demonstrat, quia arte corripitur // *f.* 56 Pedum explanatio sequitur *L. commentarius de syllabis, quem omisi, paucis mutatis repetitus est ex libello de finalibus, eo qui Maximi Victorini nomine inscriptus est in editione Mediolanensi I. Parrhasii a.* 1504 *et in analectis grammaticis Vindobonensibus p.* 455 *sqq., quem Servii nomine inscriptum edidit Putschius p.* 1799 *sqq.: cf. p.* 1801—1803 *P* 19 constat duplex est et facit *L* 23 positio] spatio *L* 24 alium *L* 26 poeta scandere coeperas *L* 29 spondeo dactilico et troceo *L*

f. 56 cod. Lav.

conponitur et habet pedes spondeos sex, qui per arsin et thesin currunt. arsis et thesis est levatio et positio. neque enim aliter pedes dirigere potuerunt, nisi alterna vice leventur et ponantur. fit igitur herous versus spondio dactylo et trochaeo alterna, ut diximus, mutatione. sed trochaeus pes in fine ponitur semper: nam melius conplet versum heroicum spondius pes. quinto vero loco dactylus ponitur, qui constat longa et duabus brevibus. a digiti positione dictus est dactylus, qui iuncturam unam habet longam et breves duas [unde et palma dicitur]. si autem in fine duo spondii fuerint, spondiadeus dicitur, ut est hic versus,

constitit atque oculis Phrygia agmina circumspexit.

fit enim in versu caesura, quae dicitur penthemimeres vel hephthemimeres, quae fit in quinta syllaba vel septima. nam heroi versus quinque sunt, ut perhibent, caesurae, penthemimeres, hephthemimeres, cata triton trochaeon, cata tetarton trochaeon, bucolice. sed duae priores frequentantur: nam illae tres aut interdum aut difficile. versus qui non habet penthemimeren caesuram aut hephthemimeren non stat. caesura dicta est quae versum caedit per scansionem, hoc est per divisionem. fit enim sic: ponis duo dactylos sic, ut syllaba quae relinquitur post duo pedes terminet partem orationis. item post tres pedes syllaba remanens facit hephthemimeren, ut in eadem pars orationis finiatur. adverte scansionis huius exemplum, arma virumque ca; remanet syllaba no, quae conplet partem orationis cano. inde iungimus hanc syllabam sequenti, ut fiat spondeus ex longis duabus, no Tro; remanet iae, quae conplet partem orationis. iungis item iae qui, fit alius spondeus. quinto loco ponitur dactylus, primus ab, deinde trochaeus, oris, quamvis ultimae syllabae minime discernantur. nam iam de finalibus syllabis disputatum est, quae sint longae, quae sint scilicet breves.

Scansio versus heroici. syllaba quae super se habet longam lineam ipsa est longa [hoc est hyphen]; quae autem obliquam, brevis est, ārmăvĭ rūmquĕcă nōTrō iaēquī prīmŭsăb ōrīs. spondiadius scanditur sic, cōnstĭtĭt ātqueŏcŭ līsPhrÿgĭ āgmĭnă cīrcūm spēxīt. iambicus herous scanditur Āmphī ōnDīr caēŭsĭn Acte oAra cyntho: teor synaliphen habet. Terentianus

hexametros tradit genitos duo prima vetustas,

2 arsis et tesis est leuationi si alte leuatio et positio neque enim inter pedes diregere potuerunt na uice leuentur et ponuntur *L* 6 longa uel duabus *L* 10 constitit] *Verg. Aen.* II 68 frigia augmina circuminspexit *L* 11 pentemimere uel eptemimere *L* 13 cesura pentemimere eptemimere troceon tetarton trocean pocolicen *L* 15 pentemimere cesura aut eptemimere *L* 17 caedit] recedit *L* ponis ut dat cursum (*corr.* -us *l*) duo *L* 19 estemimere *L* 21 quem conplet *L* 28 longa linea *L* 29 hyphen] ifin *L* 31 frigi aumina *L* 32 Amphion] *Verg. buc.* 2, 24 acthe. ora cync. to. theor. synalife habet *L*. *iambicum heroum ita effecisse videtur grammaticus, ut* o *synalipha periret*, Ara *pro iambo conputaretur* 33 terrentianus exametro id est heroico et iambico exametros tradidit *L*: *Terentian. v.* 1580 34 uetustos *L*

herous || ille est, hunc vocant iambicum.

prior versus est hexameter sexto pede constans spondeo; sequens iambicus sex habet iambos. fit et pentameter sic: ponuntur duo pedes, et restat syllaba catalectica, quae facit et penthemimeren, item alii pedes duo, et in fine restat alia syllaba; et dicitur hic versus elegiacus vel elegus, de quo Iuvenalis

inpune mihi recitaverit ille togatam,
hic elegos.

in elegis versibus prior herous ponitur, qui est hexameter, inde pentameter. et sic ponuntur, ut Ovidius: prior herous

laeta triumphanti de summo mater Olympo,

pentameter

plaudet et adpositas spargit in ore rosas,

scanditur sic, plaudetet adposi tas spargitin orero sas. syllaba quae est in medio et quae est in fine pro uno pede accipiuntur: ita quinque pedes faciunt pentametrum. sed catalectica, quae est in medio, semper longa esse debet.

DE ACCENTIBVS.

Accentus, quem Graeci προσῳδίαν appellaverunt, triplex est. aut enim acutus est aut gravis aut inflexus in omnibus partibus orationis. quaecumque enim monosyllaba fuerint, hoc est unius syllabae, si brevia sunt vel si positione longa fuerint, acutum habebunt accentum, ut nóx píx núx; quae vero natura longa fuerint, accentu circumflexo pronuntiabuntur, ut spês rês môs flôs dôs rôs: gravem enim sonum non recipiunt. disyllaba Latina priorem syllabam *aut* acutam habent aut inflexam, a gravi numquam incipiunt. quorum si prior natura longa erit posteriore correpta, habebit in se circumflexum accentum, ut Rôma rhêtor; si posterior producta sit et prior seu longa seu brevis fuerit, acuatur necesse

2 constans sequens iambicus sex habet spondio (fit et *add. l*) pentameter sic ponantur *L* 4 pentemimere *L* 6 Iuvenalis] *sat.* 1, 3 10 obidius *L*: *amor.* I 2, 39 11 triumphandi desum mater holimpo *L* 13 paudet *L* 17 debet. ⁓ accentus quae gregi prosedian *L*. *commentarius de accentibus ex Lavantino codice editus est in analectis grammaticis Vindobonensibus p.* 525—535, *cuius editionis scriptura littera v indicata est. praeterea in hac parte et Lavantini codicis scriptura accuratius, quam in reliquis fere opus esse videbatur, indicata et discrepantia codicis Oxoniensis collegii S. Mariae Magdalenae n.* 64 *saeculo quinto decimo scripti* (*O*) *adscripta est. diversos autem de eodem argumento commentarios, quos grammaticus nullo discrimine posuit, maiore spatio interiecto distinximus* 19 Accentus — 525, 13 acuti accentus *Maxim. Victorin. p.* 1942 *sq.:* Accentus graeci prosodian appellaverunt. triplex est autem. aut enim est acutus aut *O* 20 orationis *lO* orationibus *L* 22 fuerint aut acutum *LO*. *notae accentuum et in his quae proxime secuntur et in reliquis exemplis omissae sunt in LO* 23 acuto (*corr.* -tu) circumflexu *L* acuto circumflexo *O*
24 ut ines pes res ut mos *O* ut res pes ut mos *L*: spes *Victorinus, eoque exemplo reliqui quoque grammatici utuntur* 25 syllabam acutam *L* sillabam acutae *O*
26 posteriore corrupta *L* 27 româ rhetôr *L accentibus altera manu, ut videtur, additis*

est, ut léges sálus. etiam si ambae breves sint, acuetur prior, ut déus hómo. in trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps plurium syllabarum nominibus secunda ab ultima *si* brevis fuerit, tertiam ab ultima acuet, ut Rutilius Horténsius; si positione longa, ipsa acuetur et praecedentem gravem facit, ut Catúllus Metéllus; si natura longa fuerit et ultima brevis, secunda ab ultima inflectitur, ut Murrânus Cethêgus Românus; si autem longa erit ultima, paenultimae acutum dabimus accentum, ut Athénae Fidénae. Graeca nomina si isdem litteris proferuntur, Graecos accentus habebunt. nam et cum dicimus Thyas Nais, acutum habebit posterior accentum, et cum Themisto Callisto, ultima circumflectitur; quod utrumque Latinus sermo non patitur, nisi raro, ut sola occurrit coniunctio ergo, in qua posterior circumflexa invenitur; item adverbium pone, ne sit verbum. est autem forma acuti accentus * [verbum hic non id intellegendum, cui proprie grammatici tempus cum persona dicunt accidere, sed accipiendum generaliter pro qualibet parte sermonis, ut est a Vergilio dictum 'ea verba locutus', et nobis mos est dicere verba aliquem fecisse, cum omnem orationem volumus intellegi].

In accentu materia locus et natura prosodiae brevissime conprehensa sunt. nam materia esse ostenditur vox, et ea quidem qua verba possunt sonare, id est scriptilis; locus autem syllaba, quoniam haec propria verbi pars est, quae recipit accentum. natura vero prosodiae in eo est, quod aut sursum est aut deorsum: nam in vocis altitudine omnino spectatur, adeo ut, si omnes syllabae pari fastigio vocis enuntientur, prosodia sit nulla. scire autem oportet vocem, sicut omne corpus, tres habere distantias, *longitudinem* altitudinem crassitudinem. longitudinem tempore ac syllabis metimur: nam et quantum temporis enuntiandis verbis teratur, et quanto numero modoque syllabarum unum quodque sit verbum, plurimum refert. altitudinem discernit accentus, cum pars verbi aut in grave de-

1 etiam si iam breues (breuis *O*) sint *LO* et si ambae breves *Victorinus* 2 plurium *Ov* plurimum *L* 3 secunda brebis ab ultima fuerit *LO:* si secunda brevis *v* 5 catulus *LO* metellus *lO* metallus *L* 6 Murranus *v* musranus *LO: cf. Verg. Aen.* XII 529. 639 9 Thyas *Victorinus* hilas *LO* 10 temisto *LO* 12 ergo *om. L, add. Ov et Victorinus* item adverbium pone posteriore acutum recipit accentum, ne sit verbum *Victorinus* 13 accentus *lO* accentum *L. lacuna, quam indicavi, exciderunt ea quae de formis accentuum sunt apud Max. Victorinum p.* 1943 *sq. ea autem quae de verbo subiecta sunt ex adnotatione aliqua in explicatione accentus hyphen, quo verba coniunguntur, olim adscripta huc inlata esse videntur. quamquam vel ea quae proxime secuntur tali adnotationi locum praebere potuerunt. sed praeterea in principio secundi tractatus quaedam a grammatico videntur omissa esse* 14 accedere *LO* 15 accipiendum *L* accipiendam *lO* a Vergilio] *Aen.* VIII 404 17 intelligis *O* 18 natura est prosodie *LO* 19 qua verba *v* quae uerba *LO* 20 quoniam proprie haec *O:* probrie *L* 22 omnno spectatur *L:* omnino spectat *O* 23 fastigio *lO* fastigia *L* 24 tris *L* 25 longitudinem *priore loco om. LO* 26 quantum ore enuntiandis *LO* quantum temporis ore enuntiandis *v* 27 sit *v* si *LO* 28 refert (res est *O*) ab altitudine *LO* refert at altitudinem *v*

primitur aut sublimatur in acutum. crassitudo autem in spiritu est, unde etiam Graeci adspirationem appellant: || nam omnes voces aut aspirando facimus pinguiores, aut sine aspiratu pronuntiando tenuiores.

Quod ad Latinos accentus attinet, sive stativos seu commutabiles, satis dictum. nunc ut divisionem tripertivimus, superest ostendere, quem usum prosodiae circa Graeca nomina habere debeamus. in qua re cum plurimum erretur, via tamen est amovendi erroris brevissima, nisi forte quis eo demersus inperitiae est, ut in Graeca nostra|que lingua toni simul et clinatus discrimen ignoret. nam cum primis id convenit dispicere, Latinum merum sit nomen, an merum Graecum, an etiam inter utrumque commune. quorum de singulis suo ordine explicabimus. mera Latina appellanda sunt quibus nec origo nec declinatio a Graecia est nec ullum adeo cum peregrinis commercium, ut Cato aquila. quae quo accentu efferenda sint, superiora declarant, cavendumque hoc unum, nequem Graecorum nominum similitudo a praescriptis regulis deducat, ut siquis dicat cuspídis acuens quamvis brevem paenultimam, eo in fraudem inductus, quod quorundam simile est Graecorum, ut Phyllídos Aulídos, quae in paenultima brevi acuuntur, cum potius cúspidis quasi cássidis Tígridis Ísidis Thétidis Thýmbridis Dáphnidis prima acuta proferendum sit, quia brevis est paenultima Graeca. Graeca autem mera sunt quae et e Graeco fonte manant et ita per casus numerosque clinantur [hoc est declinantur], ut numquam ab origine sua nec litterae quidem unius commutatione decedant. haec in carminibus poetarum passim reperiuntur, ut in his Vergilii, 'quorum alter Acarnan' et 'fatidicae Mantus' *. quae omnia ut a Graeca declinatione mutata non sunt, ita a Graeco tono corrumpi non debent. quare Acarnân Mantûs Orphî flexa ultima legenda sunt, Pallás autem et Allectó eadem ultima acuta, quorum neutrum in Latinis fieri solet nominibus. item cum legimus 'nec longe Cissea durum' et 'liquidumque per aera lapsae' et 'Epytiden *vocat*', *Cisséa aéra Epytíden*, quamvis contra regulam Latinam, tamen, quia Graeca sunt, paenultima acuta pronuntiare debemus. sic et in his,

1 spiritu *l* spiratu *LO* 2 *fortasse* appellant δασεῖαν et ψιλήν aut aspirando *v* aut aspiranda *LO* 3 pinguires *L* tenuiores — attinet *om. O* 4 commotabiles *L* 5 ut *om. O* 6 debemus *O*, *corr.* debeamus *L* 8 eo demersus inperitiae sit ut in graeca nostraque lingua *v* eodem uersus inperitia (inpertitia *O*) est ut in graecam nostramque linguam *LO* 9 cumprimis id *v* cumprimisit *LO* dispicere *Ov* despicere *L* 10 utrumque *corr.* utramque *L* utramque *O: fortasse* inter utramque linguam 12 nec ullum *lO* cum ullum *L* 14 nequem e graecorum *L* neque mera graecorum *O* 17 est *om. O* fillidos *L* fullido *O* 18 breuia *O* brebia *L* 19 tybridis difnidis *L* tybridis difindis *O* 20 mera *Ov* mefa *L* 21 manant et ita *v* maiiet ita *L* manant ita *O* clinantur *L* clinant *O* 22 quidem *v* quidam *LO* 24 quorum] *Verg. Aen.* V 298 fatidice mantheus (*corr.* -thus) *L* fatidice mantheis *O*: *Verg. Aen.* X 199. *lacunam indicavi, qua reliqua exempla Vergilii, bucol.* 4, 57 Orphi Calliopea (*Priscian. p.* 732. 736), *bucol.* 2, 61 Pallas quas condidit arces, *Aen.* VII 324 luctificam Allecto (*Charis. p.* 47. 93) *exciderunt* 26 manthus *LO* 28 nec longe] *Verg. Aen.* X 317 29 liquidumque] *Verg. Aen.* VI 202 epityden *LO: Verg. Aen.* V 547 vocat — Epytiden *om. LO*

creber utraque manu pulsat versatque Dareta, 'Dodonaeosque lebetas', Dáreta et lébetas | per se legere debemus, quamvis utrobique natura longa sit paenultima; sed quia Graeca sunt germana, Latinorum accentuum lege se liberant. communia vero sunt quae ab alterutro orta sermone in alterius declinationem concedunt, idque fit modis duobus. nam aut Latina declinantur in Graeca, ut Scipiadas Memmiades, aut Graeca de stirpe sua *de*generant et Latine declinantur, ut 'aeris in campis latis' et 'Euandrum petimus'.

Latina, quae Graecae declinationis colorem duxerunt, Graecum quoque retinent accentum. quare ut Miltiádes Asclepiádes, ita Luciádes et Memmiádes Scipiádes acuta quamvis brevi paenultima proferuntur. at quae radicem ducunt a Graecia et iugo Latinarum declinationum succedunt, bifariam deducta ambiguas tonorum vias secuntur. atque ideo aetheris et aeris, quia origine Graeca sunt, Graecae quoque prosodiae formam apte recipiunt, ut aéris aethéris sic dicantur Latine paenultima *acuta,* quasi Graece *ἀέρος αἰθέρος*; quia autem declinatione facta sunt Latina, inpune ritu nostro in prima syllaba acuuntur, quia brevis est paenultima, ut sit áeris aétheris, quasi ánseris ásseris. similiter Simoentis Thermodontis proparoxytona sunt, si ad Graecos respicias, qui sic faciunt *Σιμόεντος Θερμώδοντος*; paroxytona autem, si ad nostram redigas regulam: quo modo dicimus sapiéntis audéntis, sic Simoéntis Thermodóntis. eadem ratione Euándrum tyránnum, quasi amándum Británnum, paenultima acuta, quia positione longa est, proferimus, | Latinum secuti praeceptum. et rursus in isdem nominibus tertiam ab ultima acuere absurdum non est et ita enuntiare, Eúandrum týrannum, || ut Graeci *Εὔανδρον τύραννον* dicunt. * nomina utrolibet tenore proferre [iudicio opus est, quo id potius

1 creber] *Verg. Aen.* V 460 2 dodonaeosque (dodoneoque *O*) leuetas *LO*: *Verg. Aen.* III 466 leuetas pars elegere debemus par est quamuis *LO* lebetas *προπαροξυτόνως* legere [debemus] par est, quamvis *v*: *cf. Priscian. p.* 961 acuitur per se, in lectione vero gravatur, *ibid. p.* 1228 per se acuto, in versu vero gravi, *Quintil.* I 5, 28 evenit ut metri quoque condicio mutet accentum 3 utrubique *L* utroque *O* 4 germana *v* germania *O* germinnia *corr.* germania *L* accentum lege se (legere *O*) iurant *LO* accentuum leges eiurant *v* 5 orta *l* orto *LO* declinationem concedunt *coniecit editor Vindobonensis* declinatione consedunt *LO* 6 nam ut *O* ut graeca *v* scipiadas *lO* scipiades *L*: *cf. Verg. georg.* II 170 *Aen.* VI 843 7 nemimiades *O* degenerant *v* generant *LO* 8 aeris] *Verg. Aen.* VI 887 Euandrum] *Verg. Aen.* VIII 119 9 latinaque greca *LO* 10 militiades asclipiades ita lucidiades et memmiades *L* miltiades asclipiades ita lutiades et menniades *O* 12 ducunt graeca et iugum *O* latinarum *v* latinorum *LO* 13 bifaria (biuaria *L*) deducta ambigua tonorum uias (uia *L*) secuntur *LO* atque deo *O* 15 penultimae quasi graece aero (aera *corr.* aero *L*) aetheros. ΑΙΤΕΡΟϹ (ΑΤΙΕΡΟϹ *O*) quae autem *LO* 16 quia antem *v* 18 asseris] ansieris *O* simeontis termodentis proparoxitano sunt (proparoxitanos *O*) si *LO*: *cf. Serv. in Verg. Aen.* I 100 19 simoentos termodentos paroxitona *LO* 20 quo modo] quam *LO* quoniam *v* 21 termodontis *LO* 22 brittannum *O* brittanum *l* brittanus *L* 23 quia *v* quae *LO* 25 aut graeci euandra non dinomina utrolibet (utrumlibet *O*) tenore (fenore *L*) proferre *LO* ut Graeci *Εὔανδρον.* non dico nomina utrolibet tenore proferri *v*. *lacuna, quam indicavi, nisi plura exciderunt, ita fere orationem supplere possis*, haec enim omnia utrolibet tenore proferre possumus, dummodo.

dicatur, quod minime respuant aures], dum modo auribus eo serviamus. in quibusdam enim nominibus licet videre plerosque recti casus ambiguo tenore deceptos mendose oblicos proferre, ut qui in patrico casu Euandri et tyranni primam syllabam acuunt potius quam mediam, nullam secuti rationem. nam neque *a* Graecis ea nomina, cum casu isto sunt, aliter quam paenultima acuta proferuntur, *Εὐάνδρου τυράννου* dicentibus, nec rursum a nobis, quia paenultima positione longa semper acuenda nobis est. [tertia ab ultima a non nullis acuitur. nam paenultimam acui tam Latina iubet ratio, quia longa est, quam Graeca, quia *παροξυτόνως* dicunt.] idem in dativo ablativoque casu servandum est, ut cum apud Vergilium legimus

Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho

et

quod fieri ferro liquidove potest electro,

item 'Centauro invehitur magna' et 'Sergesto Mnesthique' et 'classemque sub ipsa Antandro'. haec omnia nomina Aracýntho eléctro Centaúro Sergésto Antándro paenultima acuta proferuntur, quamvis recto *et* accusativo casu possunt acutam tertiam ab ultima habere. sed in recto atque accusativo casu solet quidam error plerosque obtinere, qui in his versibus,

tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
ora

et 'huc casta Sibylla', inperite proparoxytona faciunt Cassandra et Sibylla, cum id sinant neque Latina praecepta, quia est paenultima positione longa, neque adeo Graeca, cum sint paroxytona *Κασσάνδρα* et *Σιβύλλα*, quoniam, ubi longa est ultima in Graecis, tertiam a se acutam esse non patitur.

Accentus proprie qualitas syllabarum est, hoc est indicium temporis syllabarum naturam positionemque significans. [sunt enim tres, acutus gravis inflexus; hi a Graecis *προσῳδίαι* dicuntur.] ergo in hoc cognoscere debes quoniam littera vocalis facit accentum secundum ordinem

5 a *om. LO, add. v* alia quam *O* aliquam *corr.* alia quam *L* 6 euandru tyrannu *LO* 8 tertia — dicunt *uncis adpositis notavit editor Vindobonensis* acutam latina *LO* 9 quia positione longa est *v* quia *παροξυτόνως v* quae paraxitonos *LO* 10 casu *Ov* casus *L* 12 anphion *Ol* anphian *L: Verg. bucol.* 2, 24 in actheoracynto *L* in actheo racincto *O* 14 quod] *Verg. Aen.* VIII 402 15 centauro inueitur *L: Verg. Aen.* V 122 sergesto muestique *LO: Verg. Aen.* V 184 16 clasemque *L: Verg. Aen.* III 5 haec — Sergesto *om. L, add. l:* haec — Antandro *om. O* 18 et *om. LO, add. v* 21 tunc] *Verg. Aen.* II 246 fatis] satis *L* 23 huc] hac *O: Verg. Aen.* V 735 sybella *L* casandra et sybilla *L* 24 cum id (cum in id *l*) sinant *L* cum in id desinant *O* 25 cassanaron sybilla (casa naron sibilla *O*) ton longa est ultima in greca tertia a se *LO Κασσάνδρα Σιβύλλα* quoniam longa est ultima in graeco quae tertiam a se *v* 26 acuta *O* 28 est *post* syllabarum *om. L, add. O* tempora *LO* 30 *προσῳδίαι v* prosodia *LO* ergo in hoc eo cognoscere *O: fortasse* ergo et hoc cognoscere 31 debes *lO* debemus *L*

syllabarum cuiuslibet partis orationis primo loco, secundo vel tertio. quot ergo sint prosodiae, dicendum est. quae res eo maiore cum cura tractanda est, quod nostra ratio ab opinione iam inveterata et omnium ferme animis adfixa discrepat. Athenodorus duas esse prosodias putavit, unam inferiorem, alteram superiorem; flexam autem (nam ita nostra lingua περισπωμένην vocavimus) nihil aliud esse quam has duas in una syllaba. Dionysius autem, Aristarchi discipulus, cognomento Thrax, domo Alexandrius, is qui Rhodi docuit, lyricorum poetarum longe studiosissimus, tres tradidit, quibus nunc omnes utuntur, βαρεῖαν ὀξεῖαν περισπωμένην. Tyrannion vero Amisenus, quem Lucullus Mithridatico bello captum Lucio Murenae concessit, a quo ille libertate simul et civitate donatus est, quattuor scribit esse prosodias, βαρεῖαν μέσην ὀξεῖαν et περισπωμένην. atqui memoriae proditum est hunc ante alios fuisse pronuntiatione potiorem, quod nequaquam assequi potuisset nisi tenore singularum vocum diligentissime perquisito. in eadem opinione et Varro fuit, qui in leges suas redigit accentus, ductus scientia et doctrina eius, qua omnibus a se propositis evidentissi|mas affert probationes, ut id quoque pro media prosodia facit dicendo ipsam naturam nihil facere totum, ubi non sit medium; ut enim inter rudem et eruditum, inter calidum et frigidum, amarum et dulcem, longum et brevem est quiddam medium, quod neutrum est, sic inter imam summamque vocem esse mediam, ibique quam quaerimus prosodiam. neminem musicum esse, qui mediam vocem in cantu ignoraverit, nec quemquam potuisse dicere in sono chordarum aut bucinarum aut voce cantantium μέσην esse, si non in omni vocis natura esset medium; minimeque mirum ut in hanc multorum sensus non animadvertat, cum illa quae in cithara aut * quia aliquando uberior est, saepe totum non sentiat meatum. praeterea minus reliquis notam, primum

1 quod ergo *L* 2 quae res *v* qua res *O* quare seo (*corr.* seu) maiore (cum *add. l*) cura *L* 4 putant *O* 6 perispomen *L* perispomē *O* 7 dionisius *LO* aristarci *L* trax domo alexandrius (alexandrios *corr.* -us *L*) a qui rodii *LO* 9 baria noxian perispomenon *LO* 10 tyranion *O* iamisenus quem lucillus mitridatico *LO* captum *l* captam *L* 11 murene *l* munere *LO* est] sit *LO* fuit *v* 12 barian. mesehenoxiant (mesehonoxiant *O*) perispomenen *LO* 14 assequi *lO* esse qui *L* diligentisse *L* 15 qui in (quin *L*) leges suas redigit ad ductum scientia *LO* qui in leges suas redegit accentuum scientiam. doctrina eius, quae omnibus — probationes, id quoque *coniecit editor Vindobonensis*, quin leges suas redigit ad ductum scientiae et doctrinae eius *coniecit Weilius: fortasse* qui in leges eius se dedit ductus 17 quoque *LO* quodque *l* prodosia *L* 18 ipsam naturam — 530, 28 superior et inferior inter se *ex codice Oxoniensi edidit Wasius, senarius sive de legibus et licentia veterum poetarum Oxonii a.* 1687 *p.* 62 *sq.* facere *om. O* 19 rudem *lO* rum *L* et amarum dulcem longum et brebem *L* 20 est quoddam *O* 21 *fortasse* mediam verbi quam quaerimus prosodiam 22 musicum *Wasius* musicam *LO* 23 potius esse dicere *O* cordarum aut uo..ce quarum aliaue uoce cantantium *L* cordarum aut alia uoce quarum aliaue uoce cantantium *O* chordarum aut alia voce buccinarum assave voce cantantium *Wasius* 24 mesen *LO* esse si si non *L* 26 quae in cythara (chitera *corr.* chitira *L*) aut quia aliquando uberior est saepe tantum (tatum *L* totum *l*) non *LO:* quae in cithara auditur, quia aliquanto uberior est *Wasius: fortasse* quae in cithara aut bucina est, quamquam ea aliquanto uberior est, saepe tamen 27 senteat *O*

quod ea sit principium aliarum, ut *μέση* in musica est initium cantionis, et omnium rerum initia semper obscura sint; dein quod omne medium in angustis non videatur, ut punctum in quamvis magno orbe, || quod vocant *κέντρον*. nullum esse corpus, ubi non sit medium, et omnem vocem corpus esse; omnem igitur vocem medium habere. quod enim fuit deorsum prius in medium succedere, quam evolet sursum, et quod sursum est ante eodem venire quam deorsum, quare utriusque compitum medium esse. et multa praeterea latius in eam rem disputata profert, quae nunc nobis longum est iterare. scire enim oportet rationis huius recens non esse commentum, sed omnium qui ante Varronem et Tyrannionem de prosodia aliquid reliquerunt plurimos et clarissimos quosque mediae huius fecisse mentionem, quos omnes sibi fuisse auctores Varro | commemorat, grammaticos Glaucum Samium et Hermocraten Iasium; item philosophum Theophrastum peripateticum, cui divina facundia nomen adscivit, nec non eiusdem sectae Athenodorum, summi acuminis virum, qui quandam prosodiam *μονότονον* appellat, quae videtur non alia esse quam media, licet diverso vocabulo. nec desunt qui prosodias plures esse quam quattuor putaverint, ut Glaucus Samius, a quo sex prosodiae sunt sub hisce nominibus, *ἀνειμένη μέση ἐπιτεταμένη κεκλασμένη ἀντανακλαζομένη* *. sed hic quoque non dissentit a nobis. nam cuivis ex ipsis nominibus intellectu proclive est tres primas esse simplices et non alias quam *βαρεῖαν μέσην ὀξεῖαν*, postremas autem tres duplices et quasi species unius flexae, quae est genere una. hanc enim flecti non uno modo omnes putaverunt: Eratosthenes ex parte priore acuta in gravem posteriorem, Theodorus autem aliquando etiam ex gravi in acutiorem escendere, ceterum Varro in utramque partem moveri arbitratur, neque hoc facile fieri sine media, eamque acutam plerumque esse potius quam gravem [quod ea propior utramque est, quam illa superior et inferior

1 mese in musicae initium *LO* 2 rerum *om. O* deinde *O* 3 in augustis *O* ū angustis *L* quem uocant centron *LO* 5 fuit *Corssenius de pronuntiatione ling. Lat.* II *p.* 241 fluit *LO* 6 succedere *Wasius* succendere *LO* suscendere *coniecit Weilius* quam uolet *O* 7 eodem venire *Weilius* eo deuenire *LO* utrius compitum *O* 8 disputatam *LO* 9 longum est *O* locum est *L* locus non est *v*
10 quae ante *O* barronem *O corr.* uarronem *L* tyrrannionem *L* 11 relinquerunt *LO* quosque *Wasius* quoque *LO* 12 barro *corr.* uarro *L* 13 hermocratem *O* Iasium *Wasius* ioseum *LO* 14 theoprastum *L* 15 Athenodorum *Wasius* athenothorum *O* ut (a *l*) henothorum *L* 16 monotonou *L* monotoinou *lO*
17 qui prosodias *O* quisodosias *corr.* qui prosodosias *L* 19 hisce (hiis quae *O*) nominibus ansimen himesip petamene (pentamene *O*) cecasmen antanaca homenehc (homenech *O*) sed *LO* *ἀνειμένη μέση ἐπιτεταμένη ἀντανακλαζομένη νήτη Wasius. κεκλασμένη addidit editor Vindobonensis. praeterea lacunam, qua sextum prosodiae nomen excidit, indicavi. videtur autem περικεκλασμένη desiderari: ἴση coniecit Weilius*
20 desentit *LO* nam cuius sex ipsis *O* 22 quam uarian mesenoxian *LO*
24 erat ostenes *LO* 25 in acutiorem (acutiore *O*) excendere *LO* 26 in utraque parte *LO* 27 hoc] hic *LO* 28 quod ea (ea *om. L, add. l*) propius (probrius *L*) utraque est quam illa superior (quam superiori *vel* -ria *corr.* quam illa superior *L*) et inferior inter se *LO*. *verba ab hoc loco aliena ad lacunam infra* 531, 5 *post* oportet et *indicatam pertinere videntur*

inter se]. sed hoc *de* media prosodia satis, quo quis sciat esse quaerendam. ceterum qui hanc ignorant, quia sola noverunt quae *in* scholis studuerunt, non sunt culpandi. sed nec magistros, qui tres solas demonstrant, erroris arguerim, si modo hoc docendi causa faciunt, cum ipsos quarta non lateat. [tres prosodias in usu esse scire oportet et * | media autem, quae inter duas quasi limes est, quod gravioris quam acutioris similior est, in inferioris potius quam superioris numerum relegatur. in hoc enim fere doctissimorum consensus est, acutam plus una in verbo esse non posse, graves esse conplures.]

Prosodiam ibi esse dicimus, ubi aut sursum est aut deorsum. quae demissior est [quae] a pluribus *βαρεῖα* appellatur Graece, Latine vero gravis, ideo quod deorsum est in sede scilicet ponderum graviorum. at eam quae sursum est Glaucus *ἐπιτεταμένην*, item alius aliter, sed nemo adhuc levem vocavit, quamvis id erat gravi contrarium; verum ea nomen obtinet *ὀξεῖαν*, Latine acuta, ideo quod tenuis et omne acutum tenue. inter has est *μέση*, Latine media, quia limes est, per quem duae supra dictae ultro citroque commeant. quartae illi, [coniungit] quia ceteris perplexior est, plura sunt vocabula. Ammonius Alexandrius, qui Aristarchi scholae successit, *ὀξύβαρυν* vocat, Ephorus autem Cymaeus *περίσπασιν*, Dionysius Olympius *δίτονον*, Hermocrates Iasius *σύμπλεκτον*, Epicharmus Syracusius *κεκλασμένην*; verum ea nunc ab omnibus *περισπωμένη* Graece vocatur, apud nos flexa, quoniam prima erecta rursus in gravem flectitur. acuta exilior et brevior et omni modo minor est quam gravis, ut est facile ex musica cognoscere, cuius imago prosodia. nam et in cithara omnique psalterio quo quaeque chorda acutior,

1 hoc de media prosodia *v* hoc mediae prosodiae *L* hi madiae prosodiae *O* 2 quae in scholis studuerunt *v* quae scolis studerunt *LO* 4 hoc] haec *O* ipsos *v* ipsas *LO* 5 tres prosodias — 9 esse conplures *postea, ut videtur, adscripta sunt. nam quae de media prosodia hoc loco praecipiuntur cum his quae supra* 530, 26 *scripta sunt pugnant et eam potius rationem sequi videntur, ut media sit ipse circumflexus accentus: cf. schol. Dion. Thrac.* (*Bekk. anecd.* II) *p.* 684, 23 *τὸ μὲν οὖν ἐπίτασις ἐτέθη ἐν τῷ ὁρισμῷ διὰ τὴν ὀξεῖαν, τὸ δὲ ἄνεσις διὰ τὴν βαρεῖαν, τὸ δὲ μεσότης διὰ τὴν περισπωμένην. lacuna, quam indicavi, definitio prosodiae superioris vel acutioris, inferioris vel gravioris et mediae, quae 'propior utramque est, quam illa superior et inferior inter se', excidisse videtur* 6 quasi inest *O* 7 similior est *v* similiores *LO* est inferioris *O* quam superioris *v* quam superiorum *LO* 10 prosodiant ibi *L*

11 quae *altero loco uncis notavit editor Vindobonensis. fortasse tamen ante* quae demissior est *accuratior definitio prosodiae quae deorsum est excidit* *βαρεῖα* *v* uaria *LO* 12 at eam quae sursum est *v* at eamque rursum est *L* ad eam sursum est *O*

13 epitetamenen *LO* nemo *om. O* 14 grauis contrarium ei numen obtinet oxian *O* numen optinet oxian *L* 16 mese *O* re mese *deletis* re *litteris L* 17 commeant *v* commentat *LO* quarte illi coniungit liquia ceteris *L* quare illi coniungit. liquit a caeteris *O* quartae illi, quae priores duas coniungit, quia ceteris *v. mihi probabilius visum est* coniungit *ex adnotatione aliqua olim adscripta huc inlatum esse* 18 hammonius *L* alixondris *corr* -drius *L* qui aristarci scolae (*corr.* scollae *L*) successit oxibarin *LO* 20 perispasin *LO* dyonisius olimphius *O* *δίτονον* *Corssenius de pronuntiatione ling. Lat.* II *p.* 208 aponon *LO* *ἄτονον* *v* simplecton *L:* implecton epicarmus siracusius *O* 21 celasmenen *LO* 22 perespomene *LO* prima *l* primo *LO* 23 in grebem *L* 25 chitera *L* quo quaeque chorda *v* quoque quae corda *LO*

eo exilior, et tibia tanto est voce acutiore, quanto cavo angustiore, adeo ut corniculo aut bamborio addito gravior reddatur, quod crassior exit in aera. brevitatem quoque acutae vocis in isdem organis animadvertere licebit, siquidem pulsu chordarum citius acuta transvolat, gravis autem diutius auribus inmoratur. etiam ipsae chordae quae crassius sonant longiores videntur, quia laxius tenduntur: || item in fistula duo calami brevissimi qui acutissimae vocis: tibiae quoque acutiores quae breviores, et his foramina quam sunt ori proxima et brevioris aeris motum persentiscunt, tam vocem reddunt acutam. sic in loquentium legentiumque voce, ubi sunt prosodiae velut quaedam stamina, acuta tenuior est quam gravis et brevis adeo, ut non longius quam per unam syllabam, quin immo per unum tempus protrahatur; cum gravis, quo uberior et tardior est, diutius in verbo moretur et iunctim quamvis in multis syllabis resídat. quocirca graves numero sunt plures, pauciores acutae, flexae rarissimae.

Acutae nota est virgula a sinistra parte dextrorsum sublime fastigata; gravis autem notatur simili virgula ab eadem parte depresso fastigio. quae notae demonstrant omnem acutam vocem sursum esse et gravem deorsum. ipsum etiam musicorum docetur diagrammate, in quo tropi pro acumine vocum superiores scribuntur; denique summus hyperlydius, quia acutissimus; infimus hypodorius, quo nullus est gravior. flexa autem prosodia, quod duplex est et ex acuta gravique ficta, notam habet nomini potestatique respondentem: nam a sinistro cum surgens arduo fastigio et sursum molli curvatura dextroversum flexa praecipiti clivo deprimitur et speciem pronae litterae *C* efficit, priorem acutam et posteriorem gravem sibi inesse significat. mediae vero, cuius nunc usus non habetur, notam non ponimus, quia neque a maioribus accepimus neque fingere possumus.

Ordo in accentibus non adtenditur, verum varie nunc gravem, nunc acutum, non numquam flexum primo loco poni dubium non recipit; non tamen setius est aliquis prior natura quam alius.

1 tibia *v* uita *corr.* tiuia *L* quia *O* tanto *lO* tanta *L* 2 bomborio *coniecit editor Vindobonensis* addito *l* addita *L* additu *O* 4 transuolat *v* transuolaï *L* transuolari *O* 6 tenduntur *Ov* tendentur *corr.* tenuentur *L* 7 tiuiae (tibitiae *O*) quo acutiores quae *LO* tibiae quo acutiores eo *v* 8 foramina a quam *O* sunt *l* sint *LO* 10 istamina *LO* 11 non *om. O* 17 in eadem parte depressa *LO* 18 grauem et deorsum *O* 19 *fortasse* quod ipsum diagrammatae *LO* 20 sumus hic per lidius *LO* 21 quo *lO* qua *L* 22 nomini *v* nominis *LO* 23 a sinistro consurgens *v* 24 curvatura dextroversum *v* curuatur adextro uersu *LO* 25 litterae efficit *LO* litterae V efficit *v: cf. Diom. p.* 429 26 nunc usus *om. O* 27 accipimus *LO*
31 tamen sequus (setius *l*) est aliquid prius (prior *l*) natura quam alius non secus atque | in litteris se uenit nobis de accentu longi | ridŏ tractandum ⁓ uē altitudo q:. tamen | liquido *L* tamen secus est aliquid prior natura quam alius non secus atque in litteris se uenit. nobis de accentu longi ritu tractandum est. llae alititudo quae tamen liquido *O: sicut in litteris ita in accentu tractando et longitudinem et*

f. 58* cod. Lav. p. 534. 35 V.

Non secus, atque in litteris evenit, nobis de accentu tractandum est * altitudo, | quae tamen liquido cognosci non potest, nisi longitudinis quoque ratio habeatur. in eius enim aliqua parte esse debet id quod altissimum est. denique, cum verbum enuntietur, aliqua in eo syllaba necesse est summum illud vocis fastigium possideat; sed quae potissimum sit ea, monstrari non potest nisi per temporum syllabarumve numerum, qui proprie longitudinis est. quapropter, etsi metricis videtur [syllabarum naturam] ad rythmicos solos pertinere temporum dinumerare intervalla, tamen, quia titulus propositi utramque flagitat cognitionem, nequid quod ad discendos accentus pertinet deesse videatur, de verbi longitudine dicendum est, ea sola adtingentes, quae operi necessaria videbuntur. longitudo verborum duabus in rebus est, tempore et syllabis. tempus ad rythmicos pertinet, syllabae ad metricos. inter rythmicos et metricos dissensio non nulla est, quod rythmici in versu longitudine vocis tempora metiuntur et huius mensurae modulum faciunt tempus brevissimum, in quo cum quae syllaba enuntiata sit, brevem vocari; metrici autem versuum mensuram syllabis conprehendunt et huius modulum syllabam brevem arbitrantur, tempus autem brevissimum intellegi, quod enuntiationem brevissimae syllabae cohaerens adaequaverit. itaque rythmici temporibus syllabas, metrici tempora syllabis finiunt. neque enim refert, tempus in syllaba esse, an in tempore syllabam dicamus, dum modo discendi causa concessum est eam moram, qua brevis syllaba dicitur, unum et brevissimum tempus vocare; qua vero longa profertur, duo tempora appellare, ipsa cogit natura, cum loquimur. brevem *μονόχρονον*, longam *δίχρονον* appellamus. duo enim longa syllaba habet tempora, positionis et naturae; brevis naturae habet tantum modo [Terentius rhythmis scribit comoedias vel Plautus].

DE POSITVRIS.

Posituras oportet vocemus quas Graeci *θέσεις* appellant, quae in legendo dant copiam spiritus, ne continuatione deficiat. hae tres sunt, quarum diversitas tribus punctis diverso loco positis demonstratur in distinctione. ubi enim plenus est sensus, hoc est ubi fit clausula dictionis

altitudinem quaerendam esse, accentus autem propriam esse altitudinem videtur docuisse grammaticus: cf. Priscian. de accent. p. 1285. *praeterea etiam de ordine accentuum fortasse uberius expositum erat* 4 in eius sillaba *O* 5 illud *O* illum *L* 7 est *om. O* etsi ad metricos videtur syllabarum natura, ad rhythmicos solum pertinere *coniecit editor Vindobonensis* 8 denumerare *LO* 9 utramque *lO* utrumque *L* cognotionem *L* ad discendus *LO* 10 adesse *O* 13 dissentio *O* 15 in quo cum quae syllaba enuntiata sit *Weilius annal. nov. philol. t.* LXXI (*a.* 1855) *p.* 402 in quocumque syllaba enuntiata (syllabaē nuntiata *L*) sit *LO* 17 et huius *v* ut huius *L* huius *O* 18 enuntiationem *Weilius l. c.* enuntiatione *LO* 22 qua breuissima sillaba *O* 23 cogitur natura *O* 24 monocronon longam dicronon (dinocronon *O*) *LO* 25 tempora *Ov* tempus *L* 29 greci thensias appellant *L* 32 ubi fit] ut fit *L*

f. 59 col. I av

cuiuslibet, punctum ad caput litterae ponimus: ubi sensus needum || plenus est et respirare oportet, ad mediam litteram damus punctum: ubi suum finem inplendi sensus ita suspendimus, ut statim id quod sequitur subicere debeamus, imam litteram puncto notamus. omnis enim res initium habet, sequentiam et clausulam aut, ut dicas hic, initium augmentum statum [declinatio finis sic est positio]. incipis pronuntiare, distinguis particulam sensus sic, ut ostendas superesse quae inferenda sunt, et per gradus pronuntiando clausulam facis; et inde aliud simili modo faciens principium, adtitulans seriem totam ordine demonstra commata [pluraliter dicitur comma et haec commata]. colon enim membrum, comma incisum. comma ipsa est pentemimere in scansione totius versus. membrum est quod caedimus per commata.

LIBER II.

DE MAIORIBVS PARTIBVS ORATIONIS.

Primo libro de expositione octo partium orationis disputatum est. hoc vero libro artium opportunum duximus ad locum, quo modo exposita sunt, ordine recurrere. partes orationis apud Graecos totidem sunt, quot et apud Latinos, qui articulum non habent. Graeci enim pronomen ab articulo differunt, ita ut una pars sit pronomen, alia articulus; sed non adnumerant interiectionem, non eam recipiunt numero. de omnibus partibus orationis declinabiles sunt per casus tres, nomen pronomen et participium; verbum autem per modos tempora personasque decurrit.

Casus dicti sunt, quod per eos omnia in declinatione cadunt. unde quidam casus quinque esse putant, excepto nominativo: hic enim rem proponit, non flectit: ceteri vero, quia flectunt [cadunt], casus recte appellantur. nominativus dictus est, quod per eum nominare nos aliquid significemus, ut hic magister; genitivus casus dictus est, quod per eum genus cuiusque vel rem significemus, ut huius magistri; dativus, quod per eum dare nos aliquid alicui significemus, ut huic magistro; accusativus, quod per eum accusare nos aliquem significemus, ut hunc magistrum; vocativus, quod per eum vocare nos aliquem significemus, ut o magister; ablativus,

5 status *L* 8 facis] saos *corr.* raos *L* 9 adtitula *corr.* adtitulans *L* demonstrato gommata *L* 10 colo enim membrorum *L* 11 quem cedimus per commata: ∾ De maiorib: partib: orationis | DE PRVDENTIBVS PARTIB: | Primo *L* 16 oportunum diximus *L* 17 percurrere *L* 23 omnia inclinationem *L* 25 quia flectuntur cadunt casus recte appellatur *L* 28 vel rem] *fortasse* vel patrem

f. 59 cod. Lav.

quod per eum auferre nos ab aliquo aliquid significemus, ut ab hoc magistro.

De principalibus partibus orationis. inter principium et initium hoc interest: principium est prima pars libri, ut 'arma virumque cano Troiae'; initium autem aliqua pars incipiens a multis modis. unde Scaurus 'initium, a quo sumitur incrementum: a persona initium, ut 'Turne, in te suprema salus'; a potestate personae, ut

Aeole, *namque tibi pater atque hominum rex*
emulcere dedit fluctus;

ab exclamatione, ut 'pro Iuppiter, ibit hic ait'; a tempore, ut

tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
incipit;

et 'nox erat et terris a. s. h.'; a loco, ut 'est locus Hesperiam G. c. d.'; a similitudine, ut 'qualis apes aestate n. p. f. r.'; a cohortatione, ut

quis globus, o cives, caligine volvitur atra
ferte c. f. d. t. a. m. h. a. h.;

a deprecatione, ut

per patrios manes, per spes surgentis Iuli
te precor

et similia.'

DE NOMINE.

Nomen quasi notamen, ut Vergilius 'foliisque notas et nomina mandat'.

De qualitate. haec est enim qualitas: discernuntur propria nomina ab appellativis. haec sunt enim appellativa, quae communem habent significationem. dicimus ut puta 'urbs Roma': urbs appellativum est, communiter significat, quoniam urbs est Roma, urbs est et Carthago; *Roma proprium est,* nam quae est Roma non est ipsa Carthago. colonia dicitur Cirta: colonia appellativum nomen est, Cirta proprium. cum dicis Tigris Euphrates, proprium est.

De partitione nominum. sunt nomina quae a familia tribuuntur, ut Cornelius. et tria simul *vel* quatuor posita unum dicitur nomen, ut Publius Cornelius Scipio Africanus. propriorum ergo nominum species sunt quatuor. nam aut praenomina sunt, quae nomini praeponuntur et prae-

4 arma] *Verg. Aen.* I 1 6 initium aeole uel turne *L: Verg. Aen.* XII 653 7 personae ut emulcere dedit fluctus *L: Verg. Aen.* I 65 10 pro] *Verg. Aen.* IIII 590 11 tempus] *Verg. Aen.* II 268 qua (quo *l*) prima quies maeg incp *L* 13 nox] *Verg. Aen.* III 147: *cf. ib.* VIII 26 est locus] *Verg. Aen.* I 530 14 qualis apes staten *L: Verg. Aen.* I 430 16 quis globus] *Verg. Aen.* VIIII 36 19 per patrios] *Verg. Aen.* X 524 23 foliisque] *Verg. Aen.* III 444 momina *L* 29 cartago namque est roma non est ipsa cartago *L* 30 cirtha *L* cirtha *L* 32 De partitionum nominum *L* 33 vel *om. L*

f. 59ᵃ cod. Lav.

nominativa dicuntur, ut Lucius Quintus; aut nomina gentis, id est familiae, ut Valerius Aemilius Cluentius, ut Vergilius 'genus unde tibi, Romane Cluenti'; aut cognomina, quae nomini iunguntur et cognominativa dicuntur, ut Scipio Lentulus, || aut agnomina, quae cognomini iunguntur et agnominativa dicuntur, ut Africanus Aemilianus, et quidquid eius modi accesserit agnomen vocabitur. praenomina tantum Romanis hominibus sunt. ea singulis vel binis vel ternis litteris notantur hoc modo: singulis G. Gaius, M. Marcus, L. Lucius; binis Gn. Gnaeus, Pm. Pompeius; ternis, ut Sex. Sextus, Sps. Spurius. agnomina sumuntur ex moribus et laude, ut Metellus Creticus; Metellus enim Cretam subegit et Creticus dicitur: Aeneas Pius, Piso Frugi: ex moribus et vituperatione, ut Tarquinius Superbus, Manlius Imperiosus [manilius torquatus]; ex fortuna, ut Crassus Dives, Sylla Felix: Lucanus 'meruit felix Sylla vocari'; ex eventu, ut Corvinus; a meritis, ut Torquatus: Manlius enim quendam Gallum fortissimum peremerat, cuius torquem suo collo conectens Torquatus est dictus [Corvinus ab augurio corvi. alia ab ordine, ut primus versus Troiae qui primus ab oris]; a natura, ut Dentatus: Curius enim dentatus natus est, ex hoc est dictus; a qualitate, ut Sapiens; a quantitate, ut Magnus [Graecus Hispanus]; a loco, ut Caudinus Gabinus.

Appellativorum nominum multae sunt species, ex quibus alia gentem significant, ut Graecus Afer; alia numerum, ut unus duo; alia ordinem, ut primus secundus; alia ad aliquid dicta, ut pater et frater, avunculus: Vergilius

et pater Aeneas avunculus excitat Hector.

haec sola non habent certam significationem, sed adiectis personis declarantur, ut pater meus, frater tuus. haec ergo et his similia, quae extrinsecus aliquam personam exigunt, [alia] ad aliquid dicimus. alia facta significant, ut hinnitus mugitus; alia aetatem, ut bimus trimus; alia generalia, ut corpus animal [omnia animalia habent corpus]; alia specialia, ut homo lapis. de diversis animantum generibus unum si separes, speciale est; de inanimalibus unum si separes, speciale est, ut lapis. alia sunt primae positionis, ut mons. ex hoc dirivatur aliud nomen, hoc est deducitur, || et facit montanus, ab agro agrestis agrarius, ab scholis scholasticus. sunt diminutiva, quae primae positionis per incrementum syllabae minuunt formam, ut mons monticulus, lapis lapillus, caput capitulum, vacca vaccula, ora oscilla. horum nominum quo magis dictione minuuntur formae, eo magis accrescunt syllabae [de diminutione nominum]. sunt nomina quae deminutivam habent significationem et diminutiva non sunt,

2 Vergilius] *Aen.* V 123 7 nominibus *L* 8 gn. gneus. pm. pampeius *L* 11 ex moribus in uituperatione *L* 12 mallius imperiosus *L* 13 Lucanus] *Pharsal.* II 221 14 coruinius *L* mallius *L* 16 coruinus *l* cornilius *L* ab augorio *L* 19 ut gaudinus gauinus *L* 23 Vergilius] *Aen.* III 343 27 facta si significant *L* 30 specialem est *priore loco L* 34 per crementum *L* 37 acrescunt *L*

f. 59*. 60 cod. Lav.

quia primam positionem non habent. numquid dicimus tabu tabula aut mascu mascula, vincu vinculum?

De nominibus Graecis. sunt nomina quae Graecam declinationem habent, ut Themisto Calypso, et recte, quia Graeca *sunt*. sunt nomina quae Graeca sunt et Latinam habent declinationem, ut Achilles Aiax: hic Achilles huius Achilli facit, non Achillis, sic et Vlixes Vlixi, non Vlixis.

De avonomicis et patronomicis. *sunt* patronomica, ut Tydides Pelides, quae a vocabulo paterno trahuntur; aliquando et ab avis, ut Aeacides, id est Achilles, Aeaci nepos: Aeacus genuit Peleum, Peleus Achillem: Statius sic,

magnanimum Aeaciden formidatamque tonanti
progeniem.

patronomica aut in des terminantur, ut Aeneides Pelides, aut in ius, ut Nycteius Agamemnonius [patronomica feminini generis]. dicuntur et a matribus saepe matronomica. patronomica feminini generis in is exeunt, ut Atreis Cisseis Dardanis. filia Atrei Atreis dicitur, filia *Cissei* Cisseis, id est Hecuba, Cissei filia, Priami regis uxor: Vergilius 'Cisseis regina Parim creat'; Scaevus in tragoedia

scindimus atras veteri planctu Cisseis genas,

id est Hecuba filia Cissei; et

non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas
aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
Dardanis et divae Veneris nurus.

de possessivis nominibus. sunt alia possessiva, quae a possidendo possessiva dicta sunt, ut 'Euandrius ensis', quem Euander habuit, 'Hectorei socii'. [nomina simplicia, ut iustus. haec conlationem || recipiunt, ut iustior iustissimus.]

De homonymis synonymis vel polyonymis. sunt synonyma vel polyonyma, ut terra humus, ensis mucro gladius. haec enim diversis vocabulis unam habent significationem. haec est enim terra, quae et humus; sed tamen est differentia: generaliter ubique terra est, non ubique humus; et in parietibus terra est, hoc est in lateribus, et non est humus; humus

4 temysto *L* sunt *priore loco om. L* 7 sunt *om. L* quae ea uocabulo *L* 9 aeci nepos oaecus *L* Statius] *Achill.* I 1 12 ut aenides *L* ut recteius *L* 15 filia chisseis id est becuba chissei filia primi *L* 16 Vergilius] *Aen.* X 705 17 scaeiius *L: Pacuvii versus esse videtur: cf. Serv. in Verg. Aen.* VII 320 regina Hecuba secundum Euripidem filia Cissei, quem Ennius Pacuvius et Vergilius sequuntur 17 scindidimus | atratas veteri planctu, Cisseis, genas *scribendum esse coniecit O. Ribbeckius* ueteri palanctus (*corr.* planctus) chisseis genas id, haecaue filia a (*deleta* a *littera*) chissei *L* 20 non ego mercidonum *L: Verg. Aen.* II 785 21 g.aius *corr.* grais *L* 22 ueneris narus *L* 23 sunt alia possessiua ut euandrius ensis quae a possidendo possesiua dicta sunt quem *L* 24 Euandrius] *Verg. Aen.* X 394 25 haectorei *L: Verg. Aen.* V 190 nomina simplicia — iustissimus *alieno loco posita ad ea pertinere videntur, quae infra* 538, 34 *de nominibus Romanis simplicibus et deinceps de epithetis disputata sunt. ceterum in his quae proxime secuntur cum plurima turbata esse appareat, singulas grammatici observationes suo loco relinquere satius visum est, quam transponendo iustum ordinem restituere* 27 De honomonia synonima uel polyonima *L*

f. 60 cod. Lav.

vero humida quae iussum est aut quae humorem habet. ensis enim in proelio, gladius generaliter dicitur, mucro in opere. haec illis contraria sunt, quia illa per unam rem multa significant, haec per multa unam rem significant, terra humus solum.

De Graecis nominibus, quae in nostram declinationem successerunt. sunt inter Graecam atque Latinam formam, quae notha dicuntur, ut Achilles Agamemno. cum enim Graeca sint, Latinam, ut diximus, habent declinationem, hic Agamemno huius Agamemnonis huic Agamemnoni hunc Agamemnonem o Agamemno ab hoc Agamemnone.

Homonyma sunt ut nepos acies. dicitur enim filius *filii* nepos; dicitur et consumptor nepos, qui avorum et parentum devorat terram in morem scorpii, qui devorat terram. scorpio enim [uxor], qui signorum receptus est numero, nepa dictus est. quo vocabulo nepotes terram devorantes *dixit* Cicero in Catilinam, 'quis ganeo quis nepos'. similiter et acies aliquando exercitum significat, ut 'Tyrrhenas sterne acies'; aliquando oculos, ut

huc geminam nunc flecte aciem, hanc aspice gentem,

item 'stat ferri acies mucrone corusco'. sunt alia quantitatis, ut grandis altus; alia de verbo nascentia, ut scriptor lector.

De epicoenis, id est promiscuis, primo libro disseruimus * quamvis feminino genere dicatur.

Casibus articuli accidunt pro generibus bi, nominativo hic haec hoc, genitivo huius, dativo huic, accusativo hunc hanc hoc, vocativo o, ablativo ab hoc ab hac ab hoc.

Quibus litteris genitivus pluralis terminetur. quaecumque nomina in genitivo casu plurali i ante novissimam syllabam habuerint, haec accusativo plurali in is syllabam exeunt, ut harum navium has navis, horum ignium hos ignis, horum omnium hos omnis et cetera.

Nomina neutra semper pluralia a littera terminata casu nominativo in casu genitivo rum syllabam accipiunt, dativum et ablativum in is mittunt, ut arma castra exta. nomina neutra semper pluralia ia litteris terminata casu nominativo in casu genitivo um syllabam accipiunt, dativo et ablativo in bus mittuntur [omnia].

Omnia nomina inanimalia Romana simplicia nis syllaba terminata

1 habet] ade^{c}o *L* 3 illa per em (*deletis* em *litteris*) unam multa *L* 5 in nostra declinatione *L* 6 ut achiles agamemnon *L* 8 hic agamemnon *L* 9 o agamennon *L* 10 dicitur enim filius nepus *L* 11 parentum deuorant *L* 13 nepa dicta est *L* 14 dixit *om. L* in catelina *L: Cic. in Catil.* II 4, 7 15 exercitus *L* tirrenas *L: Verg. Aen.* VII 426 17 huc geminäs *L: Verg. Aen.* VI 789 18 stat] *Verg. Aen.* II 333 20 primo libro] *p.* 493 *ed. Lind.* disseruimus *l* discernimus *L: plura olim de epicoenis nominibus scripta fuisse indicant ea quae secuntur, nisi haec potius ad ea quae infra de genere v.* finis *scripta sunt pertinere dicas* 29 Nomina — 33 mittuntur *Prob. de nom. p.* 217 *ed. Vind.* 32 nominatiuo et casu *L* 34 Omnia — 539, 5 standi *excerpt. Bobiens. vol.* I *p.* 555, 25 *Prob. de nom. p.* 218 *ed. Vind.*

f. 60. 60* cod. Lav.

masculini generis sunt, ut panis amnis ignis canis crinis finis, quamvis Vergilius finem masculino et feminino genere dixerit, masculino, ut 'hic finis fandi' et 'factoque hic fine quievit' et 'quem das finem, rex magne, laborum'; feminino, ut 'haec finis Priami fatorum' et 'quae finis standi'.

De epithetis. *sunt alia* mediae significationis, in medio quasi posita, ut ad quamvis rem possis vertere, ut fortis exercitus, fortis miles. [de dextris]. *alia ad aliquid* qualiter se habentia, ut ubi posita fuerint sic dicantur, ut dexterior sinisterior. alia ad aliquid dicta: causa est, propter quam dicantur, quod sanguine aut aliquo necessitudinis vinculo videntur esse devincti, id est adfinitatis propinquitate.

De specialibus vel generalibus. speciale est quod ad unum pertinet; quod ad multitudinem, generale dicitur. sed hic specialia ab specie dixit cuiuslibet rei. nomina facta de verbo. ab eo quod est lego facit lector, a canto cantor; participia legens cantans. hoc interest *inter* participium et nomen: demens simile est participio, sed non est participium, quia tempus non habet et recipit conparationem, quae non convenit participiis. comedo palpo: sic vocitati sunt quidam. *sic* et contemplator, quo modo perseverator: Virgilius verbum fecit,

contemplator item, cum se nux plurima silvis
induet in florem.

In conlatione gradus sunt tres, absolutus, qui est positivus, ut iustus; comparativus, ut iustior; superlativus, ut iustissimus. sed haec non in omnibus perseverant. aliquando enim primus tantum gradus invenitur, || ut mediocris; aliquando conparativus, ut ocior: Vergilius 'fugit ocior Euro'; aliquando primus et secundus, ut iuvenis iunior, senex senior. [de genere conparativi gradus] conparativus gradus generis est semper communis, ut hic et haec doctior: tantum modo senior non est generis communis. sunt qui dicunt duos gradus esse conparationis, conparativum et superlativum: qui dicunt tres, hanc rationem reddunt, nisi fuerit positivus, esse non potest conparativus: alii quatuor, positivum praelativum conparativum et superlativum. est autem conparativus vere, si dicamus sic, '*tam* doctus hic quam ille': nam doctior praelativus est. verba et participia conparationem non recipiunt: nam si receperint, nomina *sunt*.

Sunt quae a Graecis patronomica, a nobis patria dicuntur, ut Atrides

2 hic finis] *Verg. Aen.* X 116 3 factoque] *Verg. Aen.* III 718 quem] *Verg. Aen.* I 241 4 haec] *Verg. Aen.* II 554 5 quae] *Verg. Aen.* V 384 6 sunt alia *om. L* 8 alia ad aliquid *om. L* 15 inter *om. L* 18 palpo *Cledonius p.* 1893 palmo *L*: *cf. Pers. sat.* 5, 176 sic uocitata sunt quidam et *L* 19 Virgilius] *georg.* I 187 22 absolutus qui est positus *L* 25 ut occior uergilius fugit occior euru *L*: *Verg. Aen.* VIII 223 28 non est genitiuus commonis ∾ dicunt *L* 30 superlatiuum sunt qui dicunt *L* 31 praelativum] relativum *L* 33 tam *om. L* 34 non recipiunt. ∾ Nomina sunt quae *L* (nam si reciperunt)

f. 60*. 61 cod. Lav.

Pelides. quae deducuntur apud Homerum a patre et ab avo et retro, apud Lycophronem et ab uxore; sed et illa quae naturaliter intelleguntur, ut 'Scipiadas duros bello', id est Scipiones. dionymon, ut Paris Alexander, Elisa Dido. est etiam quod dicunt feronymon, ut Pasiphae Hippolytus, a solis scilicet splendore et equo; aut eponymon, ut Dardanio Anchisae. sunt quaedam nomina, quae neque singulari neque plurali adiungi numero recte possunt, et ideo duali adsignanda sunt, ut duo ambo uter neuter.

De incertis nominibus. male haec nomina inter incerta posuit, pirus buxus, cum discrimen ipse dederit.

De monoptotis. sunt alia nomina quae per unum casum consuetudo retineat, ut sponte natu tabo. haec enim per ablativum solum in usu efferuntur. sunt alia quae tribus casibus tantum efferuntur, nominativo accusativo vocativo, ut fas nefas: item pluralia, ut maria vina rura aera mella: item numeri a quattuor usque ad centum.

DE DECLINATIONE NOMINVM.

Declinationes nominum quinque sunt, quae genitivo casu discernuntur. prima est quae genitivo casu in ae litteram terminatur, ut huius formae; secunda est declinatio, quotiens genitivus casus i littera terminatur, ut huius officii; || tertia est declinatio, quotiens genitivus casus in is finitur syllaba, ut huius muneris; quarta est declinatio, quotiens genitivus casus us vel u terminatur, ut huius unius, huius solius, huius genu, huius gelu; quinta est declinatio, quotiens genitivus casus ei syllaba terminatur, ut huius faciei, huius speciei.

* * * * *

1 pelides equidem deducuntur *L* 2 apud lycofrone *L* 3 scipiados duros *corr.* scipiadas durus *L*: *Verg. georg.* II 170 adionimon ut patris alixandri (-der *l*) lisa *L* 4 pasyfae *L* 5 aut ceponymon *L* Dardanio] *Verg. Aen.* I 617. VIIII 647 7 dualia ad significanda *L* 8 uter neutrum *L* 10 cur discrinem ipse dedit *L* 12 nato *L* 15 melia item numeri quattuor a usque adcentum. Declinationes *L* 18 terminat *L* 24 huius facie huius speciei. ~ | De formis casalibus | Declinationum formae sunt aex senaria — *f.* 62 ab hac iunone apotes eras. sunt multa quae non declinantur *L*. *interposita sunt in codice exempla declinationum cum paucis quibusdam iisque maxime vulgaribus observationibus de numero vel genere nominum. exempla autem nominum, quae per casus suos declinantur, adscripta sunt haec*, unus, cornu, nequam, Iuppiter, Roma, loculi, scalae, cibaria, tribunus plebi, senatus consultum, virgo Vestalis, pater familias, nauta, laurus, Glycerium (gyclerium *L*) — sic declinantur philotium filocomatium et alia. item generis neutri, quod in numero singulari tres tantum casus habeat, id est genitivum dativum et ablativum, in plurali vero omnes, declinatur sic, genitivo huius verberis (ueruis *L*), dativo huic verberi (ueruere *L*), ablativo ab hoc uerbere — Tartarus, balneum — sic declinatur frenum. sed pluraliter frena et frenos genere masculino et neutro dicimus: Vergilius (*georg.* III 184) 'frenosque audire sonantis' (-ties *L*) et (*Aen.* VIII 168) 'frenaque bina meus (uina meas *L*) quae nunc habet aurea Pallas'. fluctus, carduus, cornicen, pegma, Calliope, Allecto — item nomen Graecum secundum Vergilii declinationem generis masculini sic, nominativo hic Mnesteus, genitivo huius Mnesteo, dativo huic Mnestei, accusativo hunc Mnestea, vocativo o Mnestei (? *vel* -te). ablativo caret, ut est declinatione Graeca, vel fingimus ab hoc Mnesteo. sic declinatur Anthea Dareta et talia. lien — cognominis de-

f. 62. 62* cod. Lav.

|| Sunt multa quae non declinantur, quia per singularem numerum declinari non possunt neque in plurali permanent, ut frugi nugas, et siqua similia. omnis autem declinatio a genitivo casu cognoscitur. nam qui nominativum servant, inepte faciunt, cum apud quosdam casus non sit nominativus. praeterea multa sunt nomina similia [primae positionis] primae *declinationis* et tertiae, veluti Aeneas Maecenas. de quibus quid dici potest, nisi quod genitivus fit arbiter discernens utriusque declinationis * genitivum in ae, veluti hic Seneca huius Senecae, hic Agrippa huius Agrippae, haec fortuna huius fortunae, haec colonia huius coloniae: illud masculinum est, hoc femininum: secunda in i, ut hic M. Tullius huius M. Tulli; tertia in is, ut hic Cicero hic Cato, huius Ciceronis huius Catonis; quarta in us vel u, hic senatus huius senatus et hoc cornu huius cornu. nec latuit voluisse quosdam et quintam esse declinationem illorum nominum, quae genitivo singulari in e et in i terminantur, ut haec species huius speciei, haec facies huius faciei, haec acies huius aciei. quare ergo Maecenas Maecenatis et Aeneas Aeneae? quia nomina Graeca in *ας* producta terminata vel disyllaba flexa, cum apud eos genitivo *ου* habent in extremitate syllabam, apud nos primae sunt declinationis, veluti apud Graecos *Λυσίας Λυσίου, Ἀμύντας Ἀμύντου*, Lysiae et Amyntae, disyllaba Antas Antae, Menas Menae. nam Druas Druantis et Thoas Thoantis, non Thoae, ut Vergilius 'saxo ferit ora Thoantis', quia [per omnes casus] non flectuntur.

*   *   *   *   *

|| Veru genu cornu tonitru generis sunt neutri, quae numero singulari monoptota sunt, plurali autem numero per omnes casus declinantur, ut verua genua cornua tonitrua.

Tapeta masculino et neutro genere declinatur. cuius declinationis exemplum apud Vergilium invenitur: masculini generis sic, 'pulchrosque tapetas' per regulam declinationis huius modi, nominativo hic tapeta, genitivo huius tapetae, dativo huic tapetae, accusativo hunc tapetam, vocativo o tapeta, ablativo ab hoc tapeta; et pluraliter hi tapetae, genitivo horum tapetarum, dativo his tapetis, accusativo hos tapetas, vo-

clinatur sic, nominativo hic cognominis — hic Iuppiter ὁ *Ζεύς* (o zeu *L*) — pronomina sic declinantur, hic ὁ *καὶ οὗτος* (hic o ceutos *L*) — haec Iuno ἡ *Ἥρα* (haec iuno o era *L*) huius iunonis 1 Sunt multa — 23 non flectuntur *excerpt. Bob. vol.* I *p.* 537, 15 *Charis. p.* 7 6 declinationis *om. L* 7 sit arbiter discernens utriusque declinationis nomina? declinatur igitur primae declinationis genetivus in ae *excerpta Bobiensia* 8 in ae uel in i hic seneca *L* 14 quae *l* quem *L* 16 in us producta terminantur uel syllaba flexa cum apud eos genitiuus in u habent extremitatem syllaba *L* 18 apud grecos ascie et amiote dysillaba antas ante manas menae *L*
21 Vergilius] *Aen.* X 415 22 non flectuntur numeri sunt singularis et pluralis — in simplici figura longa est. | Ueru *L. de numeris et figuris commentarius, qui sequitur in codice, ex minore arte p.* 494 *sq. ed. Lind. repetitus est* 23 Veru] *Charis. p.* 49 26 Tapeta] *Charis. p.* 45, *exc. orthogr. p.* 2803, *Prob. instit. art. p.* 343 *ed. Vind., de nom. p.* 217 *ed. Vind., Serv. in Verg. Aen.* VII 277 declinantur cuius rationis *L* 27 pulcrosque *L: Verg. Aen.* VIIII 358 29 hanc tapetam *L*
31 horum tapetorum *L*

f. 62* cod. Lav.

cativo o tapetae, ablativo ab his tapetis: neutri autem generis sic apud Vergilium [dativo his tapetibus],

qui forte tapetibus altis
extructus toto proflabat pectore somnum;

item apud Lucilium [ablativo ab his tapetibus]

erant et equorum inaurata tapeta,

per regulam declinationis talem, nominativo hoc tapetum, genitivo huius tapeti, dativo huic tapeto, accusativo hoc tapetum, vocativo o tapetum, ablativo ab hoc tapeto; et pluraliter nominativo haec tapeta, genitivo horum tapetorum, dativo his tapetis, vocativo o tapeta, ablativo ab his tapetis. et nos neutro dicimus.

Sal masculini generis est: Lucilius 'ore salem expiravit amarum'; Terentius 'qui habet salem quod in te est', sed melius 'quod salis', id est partem salis; Salustius 'neque salem neque alia inritamenta gulae quaerebant'. plerique et neutro genere dixerunt: Marius causarum naturalium 'cur sal inquinatius vel nigrius? quia sal usto congestum est'; item masculini pluraliter 'protenus crescunt effusi sales'.

Culter masculini generis est: Plautus in milite glorioso

vide sit tibi acutus, Cario, culter probe,

et Vergilius georgicorum libro III

at vix suppositi tinguntur sanguine cultri,

item in VI 'supponunt alii cultros'.

Sero tres habet significationes: significat 'sero rumores', id est divulgo, praeteritum tempus facit serui, ut apud Vergilium

rumoresque serit varios ac talia fatur,

cuius praeterito usus est Salustius per conpositionem, 'hoc modo disseruit': item 'sero fruges' praeteritum tempus perfectum facit sevi, ut Lucilius

hic sunt herbae, quas sevit Iuppiter ipse:

1 ab his tapetibus *L* 3 qui forte] *Verg. Aen.* VIIII 325 5 apud liuium erant ablatiuo ab his tapetibus et equorum *L:* Lucilius erant et equorum *Probus p.* 344 7 hoc tapetum (-te *l*) genitiuo huius tapeti (-tis *l*) datiuo huic tapeto (-ti *l*) accusativo hoc tapete uocatiuo o tapete ablatiuo ab hoc tapete *L. tres nominis declinationes olim positae fuisse videntur*, hic tapeta, hoc tapetum, hoc tapete; *secundae autem et tertiae declinationis formae vel grammatici vel librariorum errore ordine perturbato scriptae sunt* 10 datiuo his tapetibus *L* ablatiuo ab his tapetibus *L* 12 Sal] *Prob. de nom. p.* 217 *ed. Vind., Charis. p.* 82, *Priscian. p.* 643, *Consent. p.* 2030 masculini ge est lucilius *l* masculini est lucius *L* expiauit *L* 13 terrentius *L: Eunuch.* III 1, 10 melius *om. L, add. l* 14 Salustius] *Iugurth.* 89 15 gylae *L* 16 ma(u)ris causarum naturarum *L* Fabianus causarum naturalium *Probus et Charisius* cur sal aliud inquinatius *Probus* 17 sol *corr.* sal *L:* sal e luto congestum *Probus* 19 Culter] *Serv. in Verg. Aen.* VI 248 in milite glorioso] V 1, 4 (*v.* 1397 *R*) 20 vide] inde *L* Cario] clarior *L* probet uerḡ *L: Verg. georg.* III 492 23 in VI] *Aen.* VI 248 24 Sero] *excerpt. orthogr. p.* 2801: *cf. Priscian. p.* 900 significationis *L* de uulgo prā et tēmp *L* 25 apud Vergilium] *Aen.* XII 228. 27 Salustius] *Iugurth.* 84 deseruit *L* 30 erbae *L* ioppiter *L*

item sero quod est claudo, unde sera dicta est, perfectum tempus facit seravi reseravi, ut Terentius 'tu abi atque obsera ostium'.

Duo et ambo sic declinantur, duo duorum duobus duos duo a duobus; item ambo amborum ambobus ambos ambo ab ambobus.

Ebrius dicimus, non eber, sicut e contrario sobrius, non sober.

Inter expertum et expertem hoc interest: expertum alicuius rei, ut si dicamus 'fortem virum expertus sum'; expertem vero ignarum.

In declinatione species sunt quatuor eorum nominum, quae binis vocibus iuncta declinantur. prima est eorum quorum prior pars non declinatur, ut Hellespontus senatusconsultum plebiscitum: secunda est quorum prior pars declinatur, || posterior vero numquam, ut tribunus plebi, praefectus equitum: tertia est *eorum* quae ex utraque parte declinantur, ut Liber pater, Alba Longa: quarta est quorum prior pars declinatur, posterior vero cum sit mobilis [per casus], per numeros tantum declinatur, ut pater familias [eques Romanus, praetor urbanus quia ambo nominativi sunt, ambo declinantur. nam quando in nomine geminato unus est tantum nominativus, in eo tantum declinatur alio manente]: declinamus huius patris familias manente per omnes *casus in* singularitate inmobili secunda voce. nam plurali mutata ratione, ut horum patrum familiarum. eiusdem formae sunt promilite proconsule propraetore, cum indivise pronuntiantur. nam in pluralitate his propraetoribus his proconsulibus dicimus.

Ablativus casus singularis quinque litteris vocalibus terminatur, a e i o u, exceptis pronominibus quibusdam, ut ab eodem a quodam [a quadam] ab hoc, et nominibus appellativis monoptotis, ut nihil nequam nugas. quotiens autem aut a aut o litteris terminatus fuerit, totiens accepta rum syllaba facit genitivum pluralem, ut ab hac toga harum togarum et ab hoc libro horum librorum: dativus quoque et ablativus eiusdem numeri eiusdem observationis in is syllabam exeunt, ut his et ab his togis. e litteram extremo habentia ablativo casu singulari duplicem habent observationem. nam * correpta ultimam perdunt et um syllabam accipiunt et faciunt ex se genitivum pluralem, ut ab hoc pariete horum parietum. i litteram in extremo habentia accepta um syllaba faciunt geni-

1 fecit *L* 2 terrentius tutaui atque obseruaui hostium *L: Ter. Eunuch.* III 6, 25 3 Duo] *Prob. de nom. p.* 223 *ed. Vind.* 5 Ebrius] *Prob. de nom. p.* 222 *ed. Vind.* sicut contrario *l* sicur *L* non suber *L* 6 Inter expertum] *Prob. de nom. p.* 222 *ed. Vind., Serv. in Verg. Aen.* III 182 X 173 *fortasse* expertum cum accusativo iungimus, expertum aliquam rem, expertem cum genetivo, expertem alicuius rei 12 eorum *om. L* declinatur *L* 13 pater ab alba *L* 18 per omnes singularitate inmobile *L* 19 *fortasse* mutatur ratione, *nisi potius* declinamus, *quod supra v.* 17 *positum offendit, huc referendum sit, ut scribatur* nam in pluralitate declinamus ratione. *nam* eques Romanus — manente *ex adnotatione postea adscripta videntur profecta esse* 22 Ablativus — 544, 6 fluctibus *Charis. p.* 119. *ceterum in margine codicis praescripta est haec nota* ho | ÷ in prio, *quae ad tractatum de casibus, qui est in primo libro, hoc est in arte minore p.* 495 *ed. Lind., pertinere videtur* 28 in is syllaba *L* 30 *lacunam indicavi, qua definitio nominum* e *productam in ablativo habentium excidit* 31 ab hoc parite *l* ab hoc pari *L* 32 i littera *L* um syllabam *L*

f. 63. 63* cod. Lav.

tivum pluralem, ut ab hoc agili horum agilium. dativus quoque et ablativus in bus syllabam exibunt, ut his et ab his agilibus. accusativus quoque pluralis in is syllabam exibit, qui detracta s littera et apposita a neutrum genus ex se facit, ut haec facilia. u littera terminata accepta um syllaba faciunt genitivum pluralem, ut ab hoc fluctu horum fluctuum, dativo et ablativo his et ab his fluctibus.

Casus sunt sex, nominativus genitivus dativus accusativus vocativus ablativus. nominativus quasi propositivus ab ipsa denominatione dictus. genitivus qui primus flexum declinationis ostendit, ut puta si dicas 'cuius gentis est?' respondetur Graecorum, et gentis et Graecorum genitivus est. dativus, ut puta si dicas 'da puero', huic puero ipse est dativus casus. accusativus, ut *si* dicam 'accuso hunc et reum dico cuiuslibet facti', hunc reum accusativus est. vocativus, voco et dico 'o magister'. ablativus ab auferendo dictus, aufer ab eo.

Formae casuales sunt sex, senaria, quinaria, quaternaria, ternaria, binaria, simplex vel unita [vel monoptota appellatur]. senaria forma est quae in omnibus sex casibus varia *forma* declinationis effertur, ut est unus solus: dicimus enim hic unus huius unius huic uni hunc unum o une ab hoc uno. quinaria forma, cum dativus et ablativus sociantur in declinationibus, ut doctus probus: dicimus enim huic docto et ab hoc docto, ceteros casus aliter. quaternaria forma, cum nominativus et vocativus sociantur in declinationibus, ut res spes: dicimus enim haec res et o res, item genitivo et dativo huius rei huic rei, ceteros casus aliter. ternaria est, cum nominativus accusativus vocativus sociantur in declinationibus, ut scamnum scrinium, item dativus et ablativus, ut huic scamno et ab hoc scamno. non minus etiam haec forma in communibus nominibus is litteris finitis est, in quibus nominativus genitivus vocativus sociantur, ut facilis agilis, dativus et ablativus huic facili et ab hoc facili. bipertita forma est quae in neutralibus nominibus *u littera finitis est, in quibus* || nominativus accusativus vocativus sociantur, ut genu veru: nam genitivum dativum et ablativum segregat ab his *productio.* dicimus enim huius genu huic genu ab hoc genu. unita vel simplex forma est quae in monoptotis nominibus invenitur, ut frugi nequam. dicimus enim huic frugi hunc frugi o frugi. pluralis vero numerus aut quaternariam formam habet aut ternariam.

2 in bus syllaba *L* accusativus quoque in is syllabam exibit, qui detracta *Charisius* acc̄ quoque plurā in is syllabam exeunt quia detracta *L* 3 a *om. L, add. l* 12 si *om. L* 13 facti] facit *L* 14 aufer ab eo. aufero aufert praet. perf. facit abstulit non enim. infertum est facit sed inlatum, non aufertam sed ablatam non transfertum sed translatum. Formae casales *L* 15 Formae casuales — 35 ternariam *Charis. p.* 123: *cf. Prob. de nom. p.* 223 *ed. Vind.* 16 forma est quae in omnibus sex casibus uarias declinationis *l* forma declinationis (*rel. om.*) *videtur fuisse in L* 24 nominatiuus casus āc (*corr.* et *l*) uocatiuus *L* 29 quae (in *add. l*) neutralibus nominibus | nominatiuo accusatiuo uocatiuo sociantur *spatio octo fere versuum in fine paginae vacuo relicto L: supplementa praebuit Charisius* 31 productio *om. L, add. Charisius*

f. 63*. 65 cod. Lav.

De accusativo plurali. has puppis has classis hos agilis accusativo plurali pronuntiare debemus [ubi ablativus exit in i, ut ab hac puppi], quoniam nomina quae i littera terminantur ablativo singulari acceptis um litteris faciunt genitivum pluralem, eadem accusativo plurali in is litteras exeunt, ut ab hac puppi harum puppium has puppis et ab hac turri harum turrium has turris. plerumque veteres horum nominum et ablativum singularem e littera terminaverunt, ut urbe sene, et accusativum pluralem per es litteras enuntiaverunt, ut Vergilius 'centum urbes habitant magnas'.

Haec regula docet, in quam syllabam exire debeant dativus et ablativus numeri pluralis, ne per ignaviam dicamus hominis pro hominibus aut pro illis illibus, quamvis apud veteres fuit hic usus, ut ablativo *dicerent* illibus; quam declinationem Plautus crebro utitur secutus veterem consuetudinem. ablativus a vel o terminatus in is mittit dativum et ablativum, ut ab hoc scamno his et ab his scamnis. ablativus e i u litteris terminatus in bus mittit dativum et ablativum pluralem. contra hanc regulam veniunt dea filia mula equa cerva [domus] et cetera similia generis causa sic, deabus mulabus filiabus [et ab hac domo domibus] et cetera.

* * * * *

|| EXPLANATIO PRONOMINIS.

De pronomine in primis artibus disseruimus. hoc vero libro de pronominum qualitate disputandum est. pronomen est pars orationis, quae posita pro quolibet nomine minus quidem plene, tamen idem significat. [cui] pronomini accidunt qualitas genus figura numerus casus persona. qualitas pronominum aut finita est aut infinita. finita est quae notat certum numerum certamque personam, ut ego tu ille; infinita quae non designat, cui adcommodata sit, ut quantus qualis. volunt esse commune, cum dicimus qui vir et qui viri: et singularem habet et pluralem, hoc est commune. sunt pronomina extrinsecus *singularia, intrinsecus* pluralia, ut si dicas 'noster servus'; sunt extrinsecus pluralia, intrinsecus singularia, ut 'mea sunt ista'. haec autem vel intrinsecus singularia fiunt vel

1 clasis *L* 4 eodem *L* 6 ablatiuo sing. *L* 7 urbe scenę et acc. plu. *L* 8 Vergilius] *Aen.* III 106: *cf. Gell.* XIII 21 (20) 10 in qua syllaba *L* 12 dicerent *om. L* 13 platus *L* 18 et cetera. greci regulas — *f.* 64* si autem habent consonantem corripiuntur ut spes res fides *L. commentarius de casibus nominum, qui est in minore arte p.* 495—501 *ed. Lind., hoc loco in codice repetitus est. sequuntur deinde regulae syllabarum finalium, quae sunt in casibus nominum, subiecta brevi definitione euphoniae et analogiae,* nomina quae a littera terminantur in nominatiuo casu singulari corripiunt ultimam syllabam — ablatiuus pluralis tunc producit uel corr. cum datiuus is uel bus fuerit terminatus. eufonia est melius sonantis orationis. analogia est regula artium ad loquendum — in or terminata in feminino genere nomina finita trea inuenies plus non. arbor soror uxor. INC EXPLANATIO PRONOMINIS | *f.* 65 21 pronomen — 28 commune *exc. Bob. vol.* I *p.* 557, 4, *Charis. p.* 131 22 minus quidem tamen plene id significat qui (*corr.* cui *l*) *L* 26 uolunt esse commones *L. numeri definitio omissa est* 28 pronomina extrinsecus (*corr.* intrinsecus) pluralia ut si *L* 30 haec autem intrinsecus extrinsecus uel singularia fiunt uel pluralia *L*

f. 65 cod. Lav.

extrinsecus pluralia, cum dicimus 'meus servus', 'nostra pecora'. figura et in pronominibus aut simplex est, ut quis, aut conposita, ut quisquis quisnam quispiam. omnia pronomina ad aliquid referuntur: intellegi enim per se ipsa non possunt pronomina. item quaedam et casibus declinantur, ut nomina, et satis est exempli gratia pauca, sed difficiliora, posuisse.

In multis pronominibus diversitas generum est, quae nominativum accusativum ablativum disparem facit, ceteros similes in numero singulari, ut ille illa illud: genitivus omnium idem est illius, item dativus illi, accusativus varius omnium illum illam illud, ablativus masculino et neutro similis ab illo, feminino diversus ab illa; pluraliter nominativus omnium varius illi illae illa, genitivus masculino et neutro similis illorum, feminino illarum, accusativus suus cuique illos illas illa, dativus et ablativus idem est omnibus illis et ab illis. in quibusdam et in numero singulari invenitur ut genitivus et dativus feminino genere una sit forma, ut meus mea meum, huius mei duobus commune, et huic meo: nam diversum huius meae et huic meae. sed talia persequi nimis longum est. ego pronomen qualitatis finitae personae primae generis omnis figurae simplicis, quod declinabitur sic: nominativo ego, genitivo mei, dativo mihi, accusativo me, ablativo a me; et pluraliter nominativo nos, genitivo nostrum, dativo nobis, accusativo nos, vocativo o, ablativo a nobis. item personae secundae qualitatis eiusdem generis omnis sic declinabitur: nominativo tu, genitivo tui vel tis, dativo tibi vel ti, accusativo te, vocativo o, ablativo a te; et pluraliter vos vestrum vobis vos o a vobis. item personae tertiae qualitatis eiusdem generis masculini figurae simplicis, quod declinabitur sic: nominativo ille, genitivo illius, dativo illi vel illo, accusativo illum, vocativo o, ablativo ab illo; similiter per omnia genera numerosque declinatur. item pronomen minus quam finitum generis masculini nominativo ipse, genitivo ipsius, dativo ipsi, accusativo ipsum, vocativo o, ablativo ab ipso; et pluralem facit: item generis feminini nominativo ipsa, genitivo ipsius, dativo ipsi, accusativo ipsam, vocativo o, ablativo ab ipsa; et pluralem facit. item pronomen infinitum generis masculini nominativo quis vel qui, genitivo cuius, dativo cui, accusativo quem, vocativo o, ablativo a quo vel a qui; et pluralem facit: aliter secundum veterem declinationem per genus commune hic et haec quis, genitivo quius, dativo qui, accusativo hunc et hanc quem, vocativo o, ablativo ab hoc et ab hac qui; et pluralem facit, nominativo hi et hae ques, genitivo horum et harum quium, dativo quibus, accusativo hos et has ques, vocativo o, ablativo a quibus: generis feminini nominativo quae, genitivo cuius, dativo cui, accusativo quam, vocativo o, ablativo a qua; et pluraliter quae, quarum, quis vel quibus, quas, a quibus vel a quis: generis

3 referuntur *l* proferuntur *L* 4 quaedam ex casibus *L* 5 satis est ostendi gratiam *L* potuisse *L* 14 ut] et *L* generi *L* forma *om. L, add. l*

neutri nominativo quod vel quid, genitivo cuius, dativo cui, accusativo quod vel quid, vocativo o, ablativo a quo vel a qui. item pronomen infinitum generis masculini numeri singularis, quod declinabitur sic: nominativo uter, genitivo utrius, dativo utri, accusativo utrum, vocativo o, ablativo ab utro; et pluraliter nominativo utri, genitivo utrorum, dativo utris, accusativo utros, vocativo o, ablativo ab utris: item generis feminini nominativo utra, genitivo utrius, dativo utri vel utrae, accusativo utram, vocativo o, ablativo ab utra; et pluraliter nominativo utrae, genitivo utrarum, dativo utris, accusativo utras, vocativo o, ablativo ab utris: item generis neutri nominativo utrum, genitivo utrius, dativo utri, accusativo utrum, vocativo o, ablativo ab utro; et pluraliter nominativo utra, genitivo utrorum, dativo utris, accusativo utra, vocativo o, ablativo ab utris. sic declinatur neuter neutra neutrum et talia. item pronomen defectivum generis numerique communis, || quod a genitivo declinatur sic: genitivo 'sui causa laboravit' et 'sui causa laboraverunt', dativo 'sibi fecit' et 'sibi fecerunt', accusativo 'se in periculum misit' et 'se in periculum miserunt'. ex hoc fiunt derivativa vel possessiva pronomina suus sua suum, quae per omnes casus per utrumque numerum integre declinantur. item pronomen gentem significans declinatur sic: hic et haec cuias, genitivo huius cuiatis, dativo huic cuiati, accusativo hunc et hanc cuiatem, vocativo o cuias, ablativo ab hoc et ab hac cuiate; et pluraliter nominativo hi et hae cuiates et haec cuiatia, genitivo horum et harum cuiatum, dativo his cuiatibus, accusativo hos et has cuiates et haec cuiatia, vocativo o cuiates et o cuiatia, ablativo ab his cuiatibus. sic declinatur nostrates et vestrates et talia. item pronomen ordinis declinatur sic: nominativo quotus, genitivo quoti, dativo quoto, accusativo quotum, vocativo o, ablativo a quoto; et pluraliter nominativo quoti, genitivo quotorum, dativo quotis, accusativo quotos, vocativo o, ablativo a quotis: sic declinatur femininum et neutrum quota quotum.

Vbique trinus numerus ponitur personarum, ego tu ille: in verbis dixi ego, dixisti tu, dixit ille: in pronominibus prima persona, id est ego, generis est omnis, ego dixi masculus, ego femina; tu dicis viro, tu dicis feminae. hoc congruit neutro generi in his duobus personis. ille generis est masculini.

Hi casus conveniunt pronominibus, qui et nominibus. [nam sine articulo nomina declinari non possunt, ut hic magister huius magistri.]

Veteres pronomina aliter declinaverunt dativo illa ipsa, ut genitivus et

7 uel utra *L* 19 gentem significat *L* 21 uocatiuo o cuiates *L* 32 ego dixit masculus ego femina tu dic utroque (*corr.* uiro) tu dicis *L* 35 nam — magistri, *quae ad differentiam pronominis et articuli pertinent, ex fine capitis, ubi plura turbata esse adparet, huc transposita esse videntur* 37 dat illa ipsa ī geñ et dat̄ *L. corruptam codicis scripturam reliqui. ceterum duo exempla veteris declinationis in pronominibus* ille *et* ipse *posuisse videtur grammaticus, alterum singularis numeri, ut* illae ipsae *diceretur tum dativo quam genetivo casu feminini generis, alterum pluralis* ipsibus

f. 65* cod. Lav.

dativus unam declinationem haberent. sic et ipsibus illibus pro illis. cuius rei testis est Plautus vel Ennius, qui ait Albai Longai pro Albae Longae: nam et Virgilius pictai vestis pro pictae et in III

aulai medio libabant pocula Bacchi

pro 'aulae in medio'.

Eccum pronomen est, ecce illum, scamellum diminutive.

Licet qualitatem significent pronomina, conparationem recipere non possunt, quoniam qualis qualior aut qualissimus dicere non possumus.

Inter pronomina et articulos sic discernimus: pronomina pro ipsis nominibus ponuntur; articuli vero ab articulo ipso vocabulum sumserunt, ita ut exerto articulo aliquem aut aliquid demonstremus, ut puta 'hic homo fecit id negotium', palam est omnibus. articulus ergo et participiis praeponitur in declinatione, ut hic docens huius docentis, hic uterque huius utriusque, hic alius huius alius.

EXPLANATIO VERBI.

Verbum est pars orationis, cum quid agatur vel actum agendumve sit indicamus. verbo accidunt qualitas significatio species tempus figura numerus persona coniugatio. qualitas est, quia aut absoluta sunt verba et semel aliquid nos facere indicant, ut dico curro, aut frequentativa et plus nescio quid significantia, ut dicto cursito. inveniuntur quae de absolutis in frequentativa non transeunt, ut facio [facto]. neque enim facto dici potest nisi conposito verbo, ut est calefacto. sunt verba et meditativae qualitatis, quibus non actus sed agendi apparatus ostenditur, ut parturio. sunt et inchoativae qualitatis, ut calesco fervesco, quae praeteritum perfectum non habent. significatio verborum est quam genus nominant: ea aut activa est, ut lego, aut passiva, ut legor, aut neutralis, ut sto, aut deponens, ut nascor. hanc quidam itidem ut superiorem neutralem vocant. tam haec activam non habet declinationem, quam illa passivam. *tam* haec interdum in declinatione passiva actum significat, ut est loquor, quam illa in activa declinatione pati significat, ut est vapulo. communis significatio specie tantum passivae declinationis eadem activa atque passiva est: tunc activa dinoscitur, cum ei in sermone casus accusativus adiungitur, ut 'consolor fratrem'; passiva autem, cum ablativus adiunctus est, ut 'consolor a fratre'. species verborum in sermonibus

illibus. *Ennii et Vergilii versus, quibus in diaeresi uti solent grammatici, nisi ab hoc loco omnino alieni sunt, pro exemplis incertae inter* ae *et* i *declinationis adscripti sunt* 2 Ennius] *cf. annal. v.* 34 *ed. Vahl.* 3 pictai] *Verg. Aen.* VIIII 26 4 alai *L: Verg. Aen.* III 354 libabunt *L* 6 eccum] et cum *L* eccum eccam ellum ellam *Donatus* 14 *post* huius alius *in fine capitis lacuna sex versuum relicta est in L* 18 coiugatio *L, et sic fere constanter* 19 frequentatiua ut plus *L* 20 dicito *L* inuenitur quae de absolutis in ea transeunt frequentatiua non habeant *L* 22 conposito ut est uerbo calefacto *L* et *om. L, add. l* 24 fervesco] uerbesco *L* 28 tam] tamen *L* habent *L* quam illam passiuam haec *L* 29 significant *L* 31 passiua declī eadem *L* 33 consulor *L* 34 consulor *L*

f. 66 cod. Lav.

usu non species sed modos dicimus. sunt modi ergo quinque, || pronuntiativus, qui et indicativus, *ut lego,* imperativus, ut lege, optativus utinam legerem, coniunctivus cum legerem. infinitus, quem et perpetuum quidam vocant, numerum et personam non designat. addunt quidam promissivum modum, quem pro futuro indicativi nos accipimus. inpersonale est quod primam personam non habet nec secundam, ut pudet taedet licet: pudeo pudes non dicimus nec taedeo taedes nec liceo lices. quod primam personam non habet, ideo inpersonale posuit. legitur evenit, et non dicimus evenio, sed evenit mihi.

In temporibus has observationes habet. id quod videtur praesentis temporis speciem praeferre confusum est, legere debeo, legere debui; praeteritum autem et futurum tempus definitam tenet speciem.

Quidam promissivum modum: quem faciunt auferentes tempus futurum, et huic ipsi quem promissivum vocant nullum nisi futurum tempus adsignant. quod non modo non necessarium, sed etiam absurdum est. nam cum de forma praesentis temporis formam semper futurum tempus accipiat, etiam in his verbis, quae praeterito perfecto et plusquamperfecto declinationem admittunt vel speciem eius ferunt, qui fieri potest ut aut praesens tempus futuro careat aut futurum quasi ex se ipso ortum non ex praesentis ratione ducatur? praeterea pronuntiare vel indicare tam possumus bona quam mala scilicet. quem ad modum autem sine acyrologia dicemus promitti, cum declinabimus trucidabo?

2 ut lego *om. L* 5 quem] quod *L* 10 *observatio de infinito modo quo pertineat, nota et post* designat *v.* 4 *et ante* In temporibus *adposita indicatum est in L. similis nota est v.* 13 *ante* Quidam 14 et huic] ut hic *L* 15 quod non modo] quem non modum *L* 18 amittunt *L* 20 ducatur | De declinatione uerbi neutri | Odi uerbum neutrum defectiuum indicatiuo modo dictum praesentis temporis numeri singularis figurae simplicis coniugationis nullius, quod decli. sic, indicatiuo modo tempore praesenti odi odisti odit et pluraliter odimus odistis oderunt uel odere, eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto osus eram eras erat et pluraliter osi eramus eratis erant et pl. osus fueram fueras fuerat et pl. osi fueramus fueratis fuerant; modo imperatiuo tempore praesenti ad secundam et tertiam personam fac oderis facias oderit et pluraliter ad omnes simul personas faciamus oderimus facitote oderitis faciant oderint, eodem modo tempore futuro facito oderis facianto oderitis et pluraliter fac oderitis fac oderint; modo optatiuo tempore praesenti utinam oderim oderis oderit et pluraliter utinam oderimus oderitis oderint, eodem modo tempore praeterito inperfecto utinam odissem odisem odiset et pluraliter utinam odissemus odissetis odissent, eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto utinam osus esem eses esset pluraliter utinam osi esemus essetis essent et pl. utinam osus fuissem fuisses fuisset et pluraliter utinam osi fuessemus fuissetis fuissent, modo coniunc. tempore praesenti cum odi odisti odit pluraliter cum odimus odistis oderunt uel odere, item aliter ps. cum oderim oderis oderit et pluraliter cum oderimus oderitis oderint; eodem modo tempore praeterito inpf. cum odissem odisses odiset et pluraliter cum odissemus odissetis odissent; eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto cum osus essem esses esset et pluraliter cum osi essemus essetis essent, et ulteriore cum osus fuissem fuisses fuisset et pluraliter cum osi fuessemus fuessetis fuissent; eodem modo tempore futuro cum odero oderis oderit et pluraliter cum oderimus oderitis oderint, item alio futuro cum osus ero eris erit et pluraliter cum osi erimus eritis erunt (*corr.* erint); eodem modo infinitiuo numeris et personis tempore praesenti odisse osum esse, futuro osum ire. praeterea pronuntiare *L* possunt *L* 22 declinanimus trucidauo *L*

l. 66. 66* cod. Lav.

Etiam inpersonalem modum faciunt et ad legem declinationis adiungunt, ut scribendi scribendo scribendum scriptum *scriptu*. quae *et*si manifesta verba sunt, apparet tamen magis absolutae elocutionis *esse*, quam ullam declinationem pati posse. nam primum nulla est ipsius nominis ratio. cur enim vocetur ut omnino * significatione tempore modo numero, praesertim cum eum modum infinitum vel perpetuum dicamus, qui etsi numero et persona caret, [numero] tamen vel agere vel pati significat. deinde [ordine] ridiculus est qui in verbi declinatione speciem casuum profert. et est participii similis: ex verbo passivo aut communi trahuntur, ut cum dicimus 'scribendi gratia veni'. si enim dicas 'scribendi libri gratia veni', fiet id participium, quod absolutae elocutionis fuit verbum. || item si dicas 'scribendo libro [sum] fatigatus sum', feceris verbum. sed cum neutrali aut deponenti verbo velut * nullo modo in participium transferatur. haec ergo adeo ad elocutionis gratiam figurata sunt, ut et taliter dici possint simpliciore sermone: est enim 'scribendi gratia veni' et 'veni ut scribam' et 'scribendo fatigatus sum' *et 'dum scribo fatigatus sum'*, et in hunc modum reliqua. hos autem significatus elocutionis notari opus est; declinationem, quae nulla est, temptare non prodest.

Calesco praeteritum non facit calui, sed venit a caleo. pitisso vacillo principale non habent vel originem. quae habet praeteritum tempus non est inchoativa. consuevi non dicimus, sed consuefeci: Terentius

ea ne me celet consuefeci filium.

Verba inpersonalia consensu omnium duas habent species: aut e et t litteris finiuntur, ut pudet et poenitet, aut u et r, ut statur venitur curritur. declinantur autem ea quae e et t finiuntur vel cum dativo casu pronominis vel cum accusativo, ut libet mihi, poenitet me; et in his numerum solis pronominibus discernimus, adiungentes singulare verbum poenitet me te illum et pluraliter nos vos illos. cuius verbi declinationem in sequentibus annotamus.

Omnium autem verborum si pronuntiativo modo praesenti tempore numero singulari primam personam consideremus [in finito], finales litterae quinque sunt, o r i m t, ut est lego legor odi possum pudet. ergo his litteris quinque omnia verba praesenti terminantur. verbum o littera

1 septimus modus est qui inpersonalis appellatur, velut scribendi scribendo *exc. Bob. vol.* I *p.* 562, 36 2 scriptum scriptu] script . . . *L* quae si *L* 3 esse *om. L* 4 ullam] illam *L* 5 *lacuna, quam indicavi, in hunc fere modum expleri possit,* cur enim vocetur vel omnino modus appelletur, cum non modo persona careat, sed etiam omni significatione tempore numero 6 infinitum perpetuum ut dicamus *L* 8 rediculum *L* 9 praefert et est participi similis *L: fortasse* similis, si ex verbo passivo aut communi trahitur 13 *fortasse* sed cum a neutrali aut deponenti verbo venit, nullo modo in participium transfertur, *nisi potius exempla verbi neutralis et deponentis exciderunt. itaque lacunam indicavi* 16 et dum scribo fatigatus sum *om. L* 20 principalem *L* 21 Terentius] *Adelph.* I 1, 29 22 caelet *L* 23 species e aut t litteris *L* 24 ut pudet (pedet *l*) — finiuntur *om. L, add. l* 25 declinatur *l* 31 consederemus *L*

f. 66* cod. Lav.

finitum aut activum est, ut lego, aut neutrum, ut sto, aut inchoativum, ut calesco, aut frequentativum, ut dicto. verbum autem r littera finitum aut passivum est, ut legor, aut deponens, ut sequor, aut commune, ut consolor, aut frequentativum, ut iactor, aut inpersonale, ut sedetur. quod autem i vel m littera finitur neutralem tantum habet formam, ut memini adsum. item quod t littera finitur tantum inpersonale est, ut pudet. frequentativa verba scire debemus eadem activa esse, si de activis deducta sint; item si de passivis, passiva esse.

Tempora verborum tria sunt, ut in declinatione monstratum est, praesens *praeteritum futurum.* praeteritum tempus ter dividitur: fit enim praeteritum inperfectum, ut legebam; fit perfectum, ut legi; fit plusquamperfectum, ut legeram. in passivis vero verbis praeteritum perfectum tempus aliud significat ulterius, ut lectus sum lectus fui; item praeteritum plusquamperfectum, lectus eram fueram. futurum tempus in activis adiunctivo tantum modo duplex est, ut cum legam et cum legero; in passivis adiunctivo modo triplex est, cum *legar,* ulteriore cum lectus ero, item alio ulteriore cum lectus fuero.

De persona *et* de coniugatione primo libro disputatum est, ubi verbi declinationem posuimus. sane sunt quaedam verba extra regulam coniugationum [accidentia], *quae* posituros nos spopondimus, et quaedam quae, etiamsi coniugationem habent, tamen hic locus repetit. extra formam coniugationum sunt verba haec et huius modi, *odi* memini novi: nam et i littera et prima et secunda persona singularis finitur, ut, cum sint praesentis temporis, speciem praeteriti perfecti temporis praeferant, et disparem ceteris declinationem habent, eamque integram et multiplici varietate confusam. *sum* et possum licet secunda persona es et potes eas litteras in fine habeant, quas debuerat coniugatio secunda, tamen extra coniugationes sunt, quia correptam posteriorem habent et a secundae coniugationis verbis in tota declinatione desciscunt. etiam fero fers fert extra coniugationes esse perspicuum est. nam cedo, quod est da vel dic, non modo caret coniugatione, sed fere nec modum nec personam ullam praeter hanc recipit, quae est secunda imperativi, non pronuntiativi. ergo tantum singulari numero cedo, et apud veteres dictum est pluraliter cette. unde apparet, quam multa sint verba in quibus declinatio stare non possit. de his quoque quae coniugationibus serviunt sunt verba quae in declinatione non constent. neutrale audeo praeterito perfecto et plusquamperfecto tempore transfertur in formam passivae declinationis, ausus sum

4 consulor *corr.* consultor *L* 8 si e *L* 10 praeteritum futurum *om. L* 16 legar *om. L* 18 et *om. L* primo libro] *p.* 513 *ed. Lind.* 19 extra legula coiugationum accidentia posituros nos spopondidimus *L* 22 odi *om. L* 23 persona finitur ut cum sit praesenti temporis *L* 24 praeferat et singularis disparem *L* 25 habet *corr.* habent *L* 26 confusam et posum et licet *L* 27 deberat *L* extra coiugationem sunt quae *L* 30 non modo caret non coiugatione *L* 32 non] cum *L* 37 ausus est es eram *L*

f. 67 cod Lav.

es est, eram, ut illud quod extra coniugationes esse diximus, odi, facit praeterito perfecto osus sum. item mirae novitatis est verbum coniugationis tertiae correptae, || facio, quod utique neutrale est, quia non habet contrarium facior; tamen si consideremus, pro activo haberi potest, quia facio agentis est, et est fio patientis. nova ergo forma cum aliud agere, aliud pati significet, utrumque neutrale, ita tamen ut fio, quod pro passiva neutralem intulit formam, tempore praeterito perfecto et plusquamperfecto ad passivam speciem revolvatur: dicimus enim factus sum, factus eram. harum varietatum plurimae species vel legenti occurrent vel etiam in tempore disserenti. medeor non habet praeteritum, praesens medeor mederis medetur.

Coniugatio ad regulam pertinet verborum, quae docet, in quam syllabam exeat futurum tempus verborum, ne per inprudentiam dicat quispiam 'ego tibi legebo' pro legam et cognoscebis pro cognosces. prima mittit futurum tempus in bo; similiter et secunda in bo exit; tertia vero in am, ut legam. a plerisque autem dicitur et quarta coniugatio, quae futurum tempus mittit in am et in bo, quam sic discernimus. quotiens imperativus modus ad secundam personam i littera fuerit terminatus, ipsa est coniugatio quae dicitur quarta, ut est servi audi i fulci et cetera, *et* facit futurum tempus serviam et servibo: Terentius in Hecyra 'matris servibo commodis': audiam audibo, eam ibo, in bucolicis

ibo et Calcidico quae sunt mihi condita versu
carmina pastoris Siculi meditabor avena.

lego legis legit, facio facis facit, futuro tempore legam faciam. coniugatio secunda in bo, moneo mones, futuro tempore monebo; passivo verbo moneor facit futuro monebor. aliud est lego librum, aliud est lego, id est custodiendum commendo: hinc venit delego relego: Vergilius

et nymphae Egeriae nemorique relegat,

et de armentis sic, 'in sola relegant pascua' [muscus ubi herba suavis].

Plerique docent et conexionem esse in declinatione verborum, quam Donatus siluit vel Scaurus.

Neutra *sunt* quae nec accipere possunt r litteram nec ponere, quia simul eam recipere nequeant, ut sto curro: stor curror Latina non sunt.

4 contrario *L* 5 et est *in marg. add. L* 19 et cetera facit *L* 20 in Hecyra] III 5, 45 matri *L* 21 in bucolicis] 10, 50 22 condita *l* candita *L* 23 habena *L* 27 uerg. et enim fae *L: Verg. Aen.* VII 775 28 relegant (*corr.* -gat) et de armis sic *L: Verg. georg.* III 213 29 muscus ubi herbas fabis (*corr.* uauis) *L: cf. Verg. georg.* III 144. *ceterum ex interpretatione superioris versus haec relicta esse videntur* 31 *ad regulam de conexione temporum, qua docetur, quae tempora a quibus sumuntur* (*exc. Bob. vol.* I *p.* 563, 26), *pertinent ea quae* 553, 3 *de prima verborum positione* (*exc. Bob. p.* 563, 34) *et infra* 554, 4 *de imperativo et promissivo modo scripta sunt. praeterea quae de verbo* fio 553, 6 *et de praeterito tempore verborum defectivorum* 553, 9 *adnotata sunt eodem videntur referenda esse. ceterum in his observationibus verborum, cum multa perverso ordine scripta sint, certam legem ne ipse quidem grammaticus secutus esse videtur* 33 sunt *om. L*

et [neutra] dicta neutra, quo modo neutrum in nominibus nec masculinum est nec femininum.

Prima est verborum positio personae primae congrua, a qua declinationis principium sumitur, ut lego scribo dico loquor luctor gaudeo osculor.

Dicimus fiare pro fieri, velut Isocrates 'talis fiare circa parentes tuos, quales optaveris circa te esse filios tuos', Lucanus in IIII 'certe ut vincare potes'.

Fero facit praeteritum tuli, edo facit praeteritum edi. liquet praeteritum tempus non habet; paret non habet.

Verba quae genitivum casum secuntur, memini tui, obliviscor doloris, misereor infantis, memor sum aequitatis, inmemor iuris, inmunis conlationis, admoneor beneficii, ignarus sum legis, expers laboris, peritus rerum, prudens artis, inprudens causae, potens virtutis, securus amorum, neglegens facti, diligens aequitatis, capax pecuniae, providens operis, dubius coepti, piger eventus, aemulus artis, audax coepti, studiosus rei, conscius culpae, certus iustitiae, incertus bonorum, incertus testimonii, fastidiosus pauperum, obliviosus suorum, ferax contumeliae, ferox vigiliae, recordor promissionis, reminiscor facti, avidus laudis, similis formae, cupidus prolis, timidus periculi. decet pudet et poenitet quotiens in alteram transeunt personam, genitivum sibi vindicant casum, ut piget me tui, piget me adversariorum, decet me honorum. dativo conveniunt haec, supervenio tractantibus, maledico inimicis, adnato scopulo, adlabor ripae, studeo liberalibus, obluctor harenae. ablativo conveniunt haec, fruor parentibus, careo paedagogis, abstineo cibis, dignor honore, laetor pomo, egeo pecunia, laetor innocentia, glorior ingenio, utor praetexta, alor frugibus, privor sumptu, erubesco crimine, laboro verecundia, adficior discessu, excedo regione, egeo auxilio, cedo gloria, plenus scientia; Terentius vero dixit

plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.

sunt alia quae cum praepositione ablativum casum secuntur, ut oriundus ex Africa, longinquus ab Achaia, diversus a Ponto, abhorreo ab stulto, discedo ab inprobo, discrepo ab ignavo, absum a petulante, dissentio ab iniquo. similiter dicimus secundus ab Hercule, tertius a Caesare, quartus a Perseo et deinceps per omnes numeros.

3 congruae a qua *L* 6 pro fieri (ūū *add. l*) socrates *L*: *cf. Isocrat. in Demon.* § 14 *τοιοῦτος γίγνου περὶ τοὺς γονεῖς, οἵους ἂν εὔξαιο περὶ σεαυτὸν γενέσθαι τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας. de permixta coniugatione verbi* fio, *ut est apud Servium in Verg. Aen.* III 56, *hoc videtur praeceptum fuisse, et infinitivo* fieri *pro* fiere *dici et in aliis modis tamen passivam declinationem in usu esse* 7 Lucanus in IIII] *v.* 214 11 Verba] *Diom. p.* 290 12 miserior *L* 12 ignarum legis *L* 15 dilegens *L* 23 adlabori pastu deo liberalibus abluctor *L* 25 padagotis *L* paedagotis *l* pomo *l* poma *L* 27 sumto *corr.* sumtu *L* 28 Terentius] retentus *L*: *Terent. Eunuch.* I 2, 25 30 perfluo *l* perflua *L* 32 lonquincus *L* a pontu (*corr.* -to) horreor *L* 33 adsum *L* 35 Perseo *Diomedes p.* 295 persio *L* et deinceps *l* et inceps *L*

f. 67ʳ cod. Lav.

Inaequalia: quod transit in aliam regulam. nam soleo praeteritum perfectum facit || solitus sum, gaudeo gavisus sum; vescor praeteritum non habet.

Ea verba quae indicativo modo um syllaba fuerint terminata promissivum modum in ro syllabam mittunt, ut sum ero, possum potero, prosum prodero, adsum adero * frequentius fac adicietur verbum, [verbo] ut fac sis, fac prosis, fac adsis. est recens consuetudo apud Vergilium, 'ades et primi lege litoris oram'. verba quae i littera terminantur, ut odi novi memini: haec quoque promissivum modum in ro syllabam mittunt, imperativo modo adiecto fac dicimus fac oderis, fac noveris, fac memineris, quamvis Virgilius dixerit

degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Ea verba quae *e et* t litteris fuerint terminata inpersonalia sunt, personis et numeris infinita, ut decet pudet taedet paenitet piget miseret: infinita personis, ut decet me te illum; infinita numeris, ut decet me unum vel plures. promissivum modum faciunt decebit pudebit pigebit paenitebit miserebit, imperativum modum fac deceat taedeat pigeat paeniteat misereat.

Declinatio verbi inpersonalis. pudet verbum inpersonale modi indicativi temporis praesentis personae tertiae, quod declinabitur sic: indicativo modo pudet me te illum, pudet nos vos illos; eodem modo tempore praeterito inperfecto pudebat me te illum nos vos illos; eodem modo tempore praeterito * plusquamperfecto puduerat me te illum nos vos illos: imperativo modo tempore praesenti et futuro ad secundam et tertiam personam pudeat: promissivo modo tempore tantum futuro pudebit me te illum: optativo modo tempore praesenti utinam puderet me; eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto utinam puduisset; eodem modo tempore futuro utinam pudeat: coniunctivo modo tempore praesenti cum pudeat; eodem modo tempore praeterito inperfecto cum puderet; eodem modo tempore praeterito perfecto cum puduerit; eodem modo tempore praeterito plusquamperfecto * cum pudebit: infinito modo numeris temporibus et personis pudere, praeterito puduisse, futuro puditum ire.

Venitur verbum inpersonale indicativo modo tempore praesenti venitur ad me ad te ad illum, venitur ad nos ad vos ad illos; eodem modo tempore praeterito inperfecto veniebatur ad me ad te ad illum ad nos ad

1 Inaequalia] *Donat. p.* 1756 4 Ea verba] *Donat. l. c. exc. Bob. p.* 564, 2 6 *lacuna, quam indicavi, definitio imperativi* s *littera terminati excidit* 7 adsis aderis *L* 8 ades et] adest *L: Verg. georg.* II 44 horam *L* 11 quamuis *l* quam *L* Vergilius] *Aen.* II 549 13 Ea verba quae t litteris *L* 16 faciunt decuit pedeuit (pudebit *l*) pigebit *L* 19 Declinatio verbi inpersonalis] *Diom. p.* 358 *sqq. Charis. p.* 225 23 plusquamperfecto puderit *L. lacunam indicavi, qua praeteriti perfecti declinatio excidit. item in reliquis declinationibus siquae deesse videbantur, lacunas indicavi* 25 tempore tantum p̄t p̄f pudeuit *L* 27 puduissem *L* 28 coniunctatiuo *constanter habet L* 30 praeterito plusquamperfecto cum pederit eodem modo tempore praeterito perfecto cum pudeuit *L* 32 futuro pudetuire *L*

f. 67ᵃ cod. Lav.

vos ad illos; eodem modo tempore praeterito perfecto ventum est, praeterito plusquamperfecto ventum erat, et ulteriore ventum fuerat: imperativo modo veniatur: optativo modo tempore praesenti et praeterito inperfecto utinam veniretur * plusquamperfecto utinam ventum esset, et ulteriore fuisset; eodem modo tempore futuro utinam veniatur: coniunctivo modo tempore praesenti cum veniatur; eodem modo tempore praeterito inperfecto cum veniebatur; eodem modo tempore praeterito perfecto cum ventum sit, et ulteriore cum ventum fuerit; eodem modo tempore praeterito *plusquamperfecto* cum ventum esset, et ulteriore cum ventum fuisset; eodem modo tempore futuro cum venietur, cum ventum erit, et ulteriore cum ventum fuerit: infinitum * fuisse, futuro ventum iri: Terentius

postquam audierat non datum iri filio uxorem suo,
neque cuiquam nostrum verbum fecit neque id aegre tulit.

Paenitet verbum inpersonale modi indicativi temporis praesentis, quod declinabitur sic: indicativo tempore praesenti paenitet me te illum et pluraliter nos vos illos, eodem modo tempore praeterito inperfecto paenitebat me te illum nos vos illos, eodem modo tempore praeterito perfecto paenituit me te illum nos vos illos, plusquamperfecto paenituerat: imperativo modo paeniteat: optativo modo tempore praesenti et praeterito inperfecto * utinam paenituisset, futuro utinam paeniteat: coniunctivo modo tempore praesenti cum paeniteat, praeterito inperfecto cum paeniteret, praeterito perfecto cum paenituerit, praeterito plusquamperfecto * cum paenitebit, ulteriore modo cum paenituerit: infinito modo tempore praesenti paenitere, praeterito paenituisse.

Odi verbum deficiens tempore praesenti [personae primae], quod declinabitur sic: indicativo modo tempore praeterito perfecto odi odisti odit odimus odistis oderunt vel odere, specie exacta oderam oderas oderat oderamus oderatis oderant: imperativo modo tempore praesenti fac oderis facito oderit, tempore futuro odito oderit oditote oderint: quidam putant oderimus primae personae esse: [hos nos gerundi appellamus]: optativo modo tempore praeterito utinam odissem: coniunctivo modo tempore praeterito specie absoluta si oderim oderis oderit, specie exacta si odissem odisses odisset; tempore futuro si odero oderis oderit: infinitivo modo odisse osum esse osum ire: participium ab hoc verbo invenies osurus.

Licet vel libet verbum inpersonale modo indicativo tempore praesenti licet mihi tibi illi nobis vobis illis, eodem modo tempore praeterito inperfecto licebat, praeterito perfecto licuit, plusquamperfecto licuerat: im-

1 praeterito plusquamperfecto uentum est p̄t p̄f uentum erat *L*   3 praesenti utinam ueniretur et praeterito inperfecto et plusquamperfecto *L*   9 plusquamperfecto *om. L*   11 uentu iri terrentius *L*: *Terent. Andr.* I 2, 7   12 datu iri *L*   13 fecit *L* facit *l*   18 perfecto paeniteuit *L*   35 ossū iri (partī ab hoc uerbo inueniens *add. l in marg.*) osurus sum *L*

f. 68 cod. Lav.

perativo modo tempore futuro liceat [vel licuit]: || optativo modo tempore praesenti utinam liceret, eodem modo tempore praeterito * plusquamperfecto utinam licuisset, eodem modo tempore futuro utinam liceat: coniunctivo modo tempore praesenti cum liceat, eodem modo tempore praeterito inperfecto cum liceret, praeterito perfecto cum licuerit, praeterito plusquamperfecto cum licuisset, futuro cum licebit vel cum licuerit: infinito modo numeris et personis licere, praeterito licuisse, futuro licitum ire.

Item verba quae genitivo casui conveniunt, obliviscor iniuriae, memor *sum* bonorum, misereor puerorum, pudet facti, paenitet laboris, taedet operis, piget gratiae, memini rerum, reminiscor doloris, ignarus malorum, expers laborum: expers enim dicitur extra partem, a parte alienus: peritus rerum, securus periculi: Vergilius 'securus amorum germanae', hoc est sine cura amoris, non amans germanam; securus ergo sine cura: dubius itineris, neglegens amicorum, studiosus picturae, conscius facti: Vergilius 'conscius audacis facti'. dativo casui haec conveniunt, maledico hosti, suadeo tibi, mando tibi, cedo potenti, ministro parenti, largior amico, dono propinquo, obsequor domino, adversor inimico, gratificor illi, suscribo epistolis, adsum clienti, pareo legibus. item dativo casui haec conveniunt, intentus studiis, inimicus virtuti, obediens patri, invidus bono, malivolus studenti, proximus viae, habilis virtuti, utilis scenae, aptus industriae. item accusativo casui haec conveniunt, decet dominum, paenitet illum: Vergilius in bucolicis 'nec paenitet illos': piget inertem, iubeo fratrem: saepe enim iubeo ponitur pro volo, ut Terentius 'iubeo Chremetem': calumnior illum, concedo locum, lego Vergilium, scribo historiam, traho addictum, duco sortem, moneo filium, consolor illum, criminor malum, odi turpes, novi novos. verba ablativo casui haec conveniunt sine praepositione, potior pecunia, utor toga, privor potestate, egeo laude, careo molestia, abstineo cibo, fungor officio, sacrifico victima, donor torque, glorior viribus, dignor honore: item cum praepositione trahunt ablativum casum haec, abhorreo ab illo, discedo a petulante, discrepo ab ignavo, absum a stulto, dissentio ab aequitate.

Verba quae in et exeunt, ut licet paenitet, declinantur sic, licet mihi tibi illi, paenitet me te illum; *item* quae in it, ut est convenit mihi tibi illi. quae in r exeunt casui serviunt genitivo, ut misereor tui, reminiscor negotii; alia dativo casui, ut suadeo tibi illi, sic et comparo: alia verba accusativum secuntur, ut provoco te illum, accuso te illum, invoco loco et cetera.

7 licitu ire *L* 8 Item verba] *Diom. p.* 290 *sqq.* 9 sum *om. L* 11 partem] parte *L* 12 Vergilius] *Aen.* I 350 15 uergilius consciens *L: Verg. Aen.* XI 812 16 mando cru caedo parenti (*corr.* potenti *l*) *L* 19 inuentus studiis *L* 22 in bucolicis] 10, 16 23 illum *corr.* illos *L* 24 Terentius] *Andr.* III 3, 1 cremetem *L* 26 consulor *L* 33 Verba quae in et exeunt] *Donat. p.* 1758 34 item *om. L* 36 sic et comparo *post* 38 cetera *habet L*

f. 68. 68* cod. Lav.

Verba activa modi indicativi o littera terminantur in prima persona temporis praesentis, quorum forma varia est, quam formam faciunt litterae consonantes, quas artis lator inseruit.

Sunt verba quae in declinatione deficiunt et ideo defectiva dicuntur, eaque fere in i litteram exeunt, ut odi novi memini, aut in o, ut soleo fido meto audeo gaudeo. defectiva autem verba tribus modis fiunt, quotiens aut figura mutantur, ut refero refers refert, retuli retulisti retulit, referebam et retuleram; per qualitates, ut fio factus sum, soleo solitus sum; per tempora autem, ut memini meministi meminit, dehinc memineram memineras meminerat. *sunt verba* quae in pronuntiativo modo solo inveniuntur. sunt verba quae a simili pronuntiativo venientia in praeterito perfecto in diversas partes declinationis separantur, ut pando facit pandi *pandavi*, et sero facit sevi *seravi;* item contraria, quae a diversis praesentibus venientia in praeterito perfecto similia fiunt, ut luceo lugeo facit luxi, et cerno cresco facit crevi.

Fuat ponitur pro fuerit futuri temporis: Vergilius

Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo.

ab eo quod est fatur facit futurum tempus fabor, adfabor adfabar, ut est 'lacrimis adfabar obortis'. facio facit conficio. Probus non posuit suffero. capio facit suscipio; sed su corruptum est. faxo faciam confirmem, ut in XII

ego foedera faxo
firma manu, Turnum debent haec iam mihi sacra.

fero praeteritum facit tuli. facesso aliquando discedo significat: in historia Alexandri Magni legitur 'iubet omne facessere famulitium', id est procul discedere, 'ut arcanum sermonem tuto committeret'.

|| DE ADVERBIO.

In primo libro artium de significatione adverbiorum disseruimus dantes regulam declinationum.

* * * * *

1 Verba activa] *Donat. l. c.* terminata *L* 4 Sunt verba] *Donat. l. c. Charis. p.* 220 *sqq.* 6 *fortasse* quotiens aut figura mutantur aut qualitate aut temporibus: figura mutantur, ut 7 refers] referis *L* 10 sunt verba *om. L* sola *L* 11 sunt verba] *Diom. p.* 369 *Charis. p.* 227 13 pandavi *et* seravi *om. L* 14 fiant *L* 16 fuat *l* fiat *L: Diom. p.* 375 Vergilius] *Aen.* X 108 17 rutulos ne fiat (fuat *l*) nulla (nullo *l*) discremine *L* 18 fauor adfauor adfabar *L* 19 lacrimis adfabor ab (ob *l*) ortis *L*: *Verg. Aen.* III 492 20 suffero] *Diom. p.* 376. 370 suspicio *L* corrupta *L* 21 in XII] *Verg. Aen.* XII 316 24 in historia Alexandri Magni] *cf. Iul. Valer.* III 54 *ed. Mai.* (*class. auct.* VII *p.* 229) ingressa igitur statim facessere universos e praesenti mulier edicit 25 omnem *L* famulitiuum *corr.* -tium *L* 26 discendere *L* commiteret | De aduerbio incip̄ | De aduerbio. in primo *L* 29 declinationum quando tertiae declinationis sunt aduerbia datiuo utimur — accidit aduerbis et conparatio aduerbium est pars orationis *L. quae in minore arte de adverbio* 511, 9 — 512, 14 *scripta erant hoc loco in codice repetita sunt*

f. 68*. 69 cod. Lav.

Adverbium est pars orationis, quae adiecta verbo significationem eius explanat atque inplet. adverbio accidunt tria. quae? significatio conparatio figura. significatio adverbiorum in quo est? sunt aut loci, ut hic; aut temporis, ut hodie; aut numeri, ut semel; aut negandi, ut non; aut adfirmandi, ut etiam; aut demonstrandi, ut ecce; aut optandi, ut utinam; hortandi, ut heia; ordinis, ut deinde; interrogandi, ut quid ita; qualitatis, ut docte, prudenter; similitudinis, ut quasi; dubitandi, ut forsitan; personalia, ut mecum, tecum; vocandi, ut heus; respondendi, ut heu; separandi, ut scorsum; iurandi, ut epol, ecastor, hercle, medius fidius; eligendi, ut potius, immo; congregandi, ut simul, una; aut prohibendi, ut ne; aut eventus, ut forte, fortuitu; aut conparandi, ut magis. sunt et alia adverbia qualitatis quae neque per e neque per r efferuntur. sed per us, ut citius. item sunt quae in m terminentur, ut cursim. adverbia *loci* species habent in loco et de loco: in loco, ut

hic et Naricii posuerunt moenia Locri;

ad locum, 'huc ades o Galatea'; e loco, 'hinc exaudiri voces'; per locum, ut 'hac iter Elisium nobis'. per significationes adverbia a coniunctionibus discernuntur: dicimus quoniam, et nullam habet actuum significationem et est coniunctio. sunt quaedam adverbia quae significationes non habent et sunt coniunctionibus similes, quae posita orationem inluminant, subtracta nihil sensui demunt, || ut profecto tandem modo dum locorum gentium: Cicero invectivis 'ubinam gentium sumus', Terentius 'minime gentium'.

* * * * *

Hic est et pronomen articularė, hoc est demonstrativum hic, *et* adverbium, cum dicis 'hic habitabo', 'hic ero'.

Hodie heri hesterno: dicimus sine aspiratione externus extraneus. sed nomen est: Vergilius 'non me tibi T *

Et numeri semel bis: sic deciens centiens miliens, ut Terentius in Eunucho 'plus miliens audivi'.

1 Adverbium — 11 magis *Donat.* 362, 15 — 32 *et* 358, 11 *sqq.* 9 iurandi et epule castor *L* 10 elegandi *L* immo — 11 magis *om. L, add. l* 11 fortuitu] foruitum *L* 12 per r (*corr.* t, *ut videtur*) refferuntur sed petrus et citius *L* 13 cursim] citiū cursim *L* loci *om. L:* adverbia loci duas species habent, in loco et ad locum *Donatus p.* 1760 15 hic et narici possuerunt *L: Verg. Aen.* III 399 16 huc ades o galageae loco *L: Verg. bucol.* 9, 39 hinc] *Verg. Aen.* IIII 460 17 hac iter elisimu nobis *L: Verg. Aen.* VI 542 20 possitam *L* 21 poferto *corr.* proferto *L* 22 locorum *corr.* locarum *L* cicero inuictiuis *L: Cic. in Catil.* I 4, 9 Terentius] *Eunuch.* IIII 1, 11. *Adelph.* III 2, 44. *Phorm.* V 9, 44 23 gentium. Conparationis gradus sunt tres — in adverbium transit hic est et *L. quae in minore arte* 512, 14 — 513, 7 *scripta erant hoc loco in codice repetita sunt. ordine autem membranarum in archetypo perturbato ea quae supra* 557, 29 *ex eodem loco repetita leguntur ab his separata esse videntur* 24 articulare *l* articula *L* et *om. L. videtur autem praeterea exemplum pronominis demonstrativi* hic *excidisse* 26 esterno dicimus *L: cf. Charis. p.* 180. *Serv. in Verg. Aen.* VIII 543 27 Vergilius] *Aen.* III 42 28 bis] uis *L* milliens ut terrentius in eunuche *L: Eunuch.* III 1, 32

f. 69 cod. Lav.

Heia: Vergilius

heia age rumpe moras, varium et mutabile semper
femina

et 'hostis adest heia'.

Quianam, quid ita, cur: Vergilius

heu quianam cinxerunt aethera nimbi

et 'quianam sententia vobis Versa retro'.

Mecum aut adverbium est personale aut pronomen praepositioni coniunctum; sic tecum secum vobiscum nobiscum.

Haec sunt adverbia quantitatis, 'quantum fecisti?' multum, parum, satis abundeque.

Sedulo familiare verbum Terenti, hoc est sine dolo, et facit adverbium sedule * et ab eo veniunt, ut felix feliciter, duplex dupliciter.

Quando saepe pro coniunctione ponitur, hoc est quoniam, ut est illud,

hoc tibi, fabor enim, quando haec te cura remordet

et

quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.

In loco, e loco, ad locum, per locum: in loco 'hic illius arma'; e loco

hinc ad Tarpeiam sedem ad Capitolia ducit
aurea nunc;

ad locum * per locum, ut

hac iter est, tu nequa manus se attollere nobis
a tergo possit, custodi et consule longe.

Admodum pro fere, et aliquem modum adpositum esse saepe *significat.* quaesitum est, num pro valde usque dicamus, et in usu fuit, ut apud Salustium 'admodum vanus', et apud Naevium in Clamidaria

neque admodum a pueris abscessit neque admodum
adolescentulus est.

Adquiescere aliter in usu nostro est, quam esse deberet. cum enim parere nos alicuius desiderio significare volumus aut sententiae, adquiescere nos dicimus.

1 Heia *om. L* 2 heia age] *Verg. Aen.* IIII 569 4 hostis] *Verg. Aen.* VIIII 38 eia *corr.* heia *L* 5 quia numquid ita loquor (cur *l*) uergilius *L* 6 heu] *Verg. Aen.* V 13 cincxerunt *L* nimbi] minui *L* 7 quianam] *Verg. Aen.* X 6 11 habunde quae *L* 13 et ab eo — dupliciter *ad disputationem de adverbiis* facile *et* difficile *pertinere videntur. itaque lacunam indicavi* 14 ut] hoc *L* 16 hoc tibi *l* hoc ti *L*: *Verg. Aen.* I 261 18 quando] *Verg. Aen.* VIIII 497 uita *L* 19 hic] *Verg. Aen.* I 16 21 hinc] *Verg. Aen.* VIII 347 23 ad locum *hoc loco omissum post* 21 sedem *habet L. excidit autem exemplum adverbii ad locum dicti* 24 hac iteres tum (*corr.* tunc) quam anus sedeat tollere *L*: *Verg. Aen.* VIIII 321 25 longa *L* 26 pro fere] proferre *L* significat *om. L* 27 num] nam *L* dicimus *L* fuit utar ut salustius (*corr.* -ium) *L* 28 neuium *L* 29 .p.ueris (a *suprascr.*) abscesit *L* 31 alter *L* tum enim parens nos *L*

f. 69. 69* cod. Lav.

Arcessi potius quam arcessiri dicendum esse satis aperte mihi videor ostendisse. rebus in ea ratione ait arcesso esse quasi arceo cessare.

Funditus caelitus: Terentius 'p e r e o f u n d i t u s'. sic antiquitus radicitus vel cetera.

|| Rite conparationem non recipit, quia non dicimus ritius. bene et male non habent regulam conparationis integra, sed mutato sono conparantur: non bene benius, sed bene melius: nam dicimus benigne benignius. sic et male.

Funditus caelitus antiquitus radicitus stirpitus divinitus humanitus. caesim continuatim passim vicissim raptim cursim strictim castigatim segregatim partim pedetemptim paulatim minutim sensim furtim summatim. participia sunt omnia.

DE PARTICIPIO.

* adiectione declinatione accentu: conparatione, ut doctus doctior: adiectione, ut 'nate dea'; si nate tantum modo dicas, participium est; si adiungas dea, nomen est nate: accentu, pareo parens: declinatione sic, nomen est, quando quartae declinationis est; quando secundae, participium.

DE CONIVNCTIONE.

Coniunctiones quoque sunt non minima parte acuti tenoris. Scaurus hoc ordine posuit coniunctiones copulativas, et at atque immo ast ac; disiunctivas sic, aut ve vel nec neque. expletivas Scaurus sic posuit, quidem equidem quoque autem tamen porro; causales, si etsi etiamsi tam tametsi siquidem quando quandoquidem quin quinetiam sinetiam sive seu sin nam namque ni nisi nisisi enim etenim sed praeterea quamobrem praesertim quam quamvis proinde saltim videlicet item itemque ceterum alioquin propterea sane. Scaurus rationales sic posuit, ergo igitur ita itaque enimvero quia qua quapropter quippe quoniam quoniamquidem ideo idcirco scilicet quatenus. figura est in coniunctionibus, qua apparet, utrum simplices sint coniunctiones an conpositae: simplices, ut quoniam; conpositae quoniamquidem quandoquidem. ordo est in coniunctionibus, quo apparet quae praeponi tantum possit, ut nam equidem igitur; quae subiungi tantum, ut enim que autem; quae praeponi et subiungi,

1 Arcessi] *Charis. p.* 227, *Diom. p.* 375, *Priscian. p.* 902 2 *fortasse* Probus nova ratione ait cessare] cęsare *L* 3 pęreo *L: Terent. Andr.* I 5, 9 7 sed bene melius nam dicimus benigne benignius *bis scripta sunt in L deletis posteriore loco verbis* nam dicimus benigne benignius 10 uicisim *L* segrigatim *L* 11 pedetimtim *L* 12 participia sunt omnia *aut ad disputationem de adverbiis, quae a participiis ducta esse non nullis grammaticis placuit* (*Charis. p.* 166), *pertinent, aut ex commentario de participio, cuius fragmentum in codice sequitur, huc translata sunt* 15 adiectione ut ne ut nate *L* 17 *post* participium *lacuna quattuor versuum relicta est in L* 20 disiunctiuas sicut aut *L* 22 *fortasse* etiamsi sitamen tametsi 23 sin] sim *L* 27 enim uero qua qua (quia qua qua *l*) propter *L: fortasse* quia quare quapropter 31 ut nam] unam *L* 32 subiungit tantum *L*

f. 69*. 70 cod. Lav.

ut et. quaedam autem coniunctiones, ita ut praepositiones, cum adverbiis confunduntur, quando enim ante post.

DE PRAEPOSITIONE.

De praepositionibus primo libro notavimus. praepositio dici non potest quae aliam *partem orationis* sequitur: dicimus enim ante aedem, apud amicum, et non dicimus aedem ante, amicum apud.

Sunt praepositiones quae cum aliis conponuntur partibus orationis ita, ut in unitatem veniant, nec umquam per se separatae ponuntur. sunt etiam praepositiones accusativi casus hae, ad salutem, ad fines; apud socios; ante tribunal; adversum te, ut puta si dicas 'adversum te habeo gratiam' pro apud te, ut Terentius

et id gratum fuisse adversum te habeo gratiam;

cis, cis Alpes; citra, citra praescriptionem; circum muros; circiter ducentos, circiter Calendas; contra hostem; erga parentem; inter te et me; intra moenia; infra muros; iuxta praeceptum, iuxta fidem; ob rem; propter illum; per amicos; penes fidem; prope vicinos; pone illum, id est post retro: Vergilius in II 'pars cetera pontum Pone legit': secundum praesentem; supra fortunam; subtus tectum; trans Alpes; ultra fines; usque ad portas. hae omnes praepositiones casus sunt accusativi.

Praepositiones aut casibus serviunt aut loquellis: casibus tantum, ut apud penes, apud deos, penes homines; loquellis tantum, ut am con re se di dis, ut ambio concedo refero secedo dilato dissentio. ceterae praepositiones et verbis et casibus cohaerent, ut perfer per hunc, admove ad urbem. quae vero casibus serviunt, aliae accusativum, aliae ablativum casum trahunt, aliae sunt in utroque communes.

Ablativi casus praepositiones: ab, ab illo; abs, abs te; absque te; cum, cum patre; coram multis; clam patre, id est occulte: sed occulte adverbium est, clam facit || canclulum deminutive; de, de patre, de te; ex alto; pro, pro suscepto meo, pro sententia, pro hac re, pro tribunali, pro dolore; palam amico; sine puero; tenus pube, tenus crure. communes utriusque casus sunt hae, in sub super subter: in theatro, in ius eo; sub illis temporibus, sub cura illius; super collem, super Hectore, super arma. praepositiones quae cum verbis componuntur: as co con di dis re se, aspellere coemere convertere diducere dispargere revocare.

2 confundantur *L* ante post *L: sequitur lacuna duorum versuum* 3 *De praepositione trium grammaticorum excerpta posuisse videtur grammaticus, Palaemonis* 7 sunt praepositiones — 19 accusativi *et* 26 ablativi — 34 revocare (*cf. Charis. p.* 205), *Cominiani* 20 praepositioues — 25 in utroque communes (*cf. Charis. p.* 204. *Diom. p.* 404). *Scauri* 562, 1 Scaurus — 16 fugio 5 partem orationis *om. L* 9 haec ad salutem apud socios ad fines ante *L* 11 Terentius] *Andr.* I 1, 15 13 praescriptione *L* 14 circa Kalendas *Charisius* 16 pone illum *l* prae illum *L* 17 Vergilius in II] *Aen.* II 207 ponere diit *L* 19 haec omnes *L* 22 amouio *corr.* amuio *L* 23 ut uerbis *L* 30 tenus pebe tenus cruce Com̄ utriusque *L* 31 in ius] intus *L* 33 as] ab *L* 34 aspellere *Charisius* abpellare *L*

f. 70 cod. Lav.

Scaurus praepositiones accusativi casus sic posuit, per apud adversus uls ad usque pone supra contra cis citra ultra subtus prope iuxta circum ob ante secundum praeter propter intra circa extra post inter erga clam trans penes, ut per hominem, apud grammaticum, adversus leges, uls provinciam, ad amicum, usque Romam, pone fores, supra regem, contra ius, cis Galliam, citra sedem, ultra familiam, subtus iugum, prope finem, iuxta montem, circum portum, ob iniuriam, ante aedem, secundum mare, praeter spem, propter aquam, intra annum, circa rationem, extra hortum, post annum, inter domos, erga rem publicam, trans fluvium, secus portum, clam uxorem. ablativi casus sunt hac, a ab abs de *e* ex pro prae cum sine tenus coram palam, ut a solo, ab urbe, de domo, e villa, ex ordine, pro iure, prae virtute, cum socio, sine fine, tenus crure, coram patre, palam filio. in autem et sub et subter utrique pariter casui serviunt, cum in loco [rem] significare velimus, ablativo; cum in locum, accusativo, ut in foro sum et in forum eo, [ut] sub tecto sum et sub tectum fugio.

DE INTERIECTIONE.

Cur interiectio dicta sit in primo libro notavimus, eo quod aliis partibus interiecta sit, animi adfectum significans. vario autem adfectu movemur. nam aut laetamur, ut bach; aut dolemus, ut heu; aut animadvertimus, ut attat; aut ridiculi animadversionem exprimimus, ut bobax. apud Plautum sunt quaedam partes orationis pro interiectionibus positae. nam et Vergilius sic posuit, 'sequiturque nefas Aegyptia coniux': nefas hic enim interiectio est: et 'pecudesque locutae Infandum' pro infande: item pro dolor, pro pudor cum dicimus, et siqua sunt talia.

---

3 intra] infra *L* 4 uls] uuls *L* 9 secus portum *postea additum esse videtur, siquidem* secus *inter praepositiones a Scauro positas supra non scriptum est. praeterea exemplum praepositionis* penes *omissum est* 10 haec *L* e *om. L* 11 ex uilla *L* 12 tenus cruce *L* 19 mouetur *L* 23 sequiturque] *Verg. Aen.* VIII 688 24 pecudesque] *Verg. georg.* I 478 25 talia. hic adscribendum utile indicamus quae sunt producenda quae corripienda. a littera terminatus nominatiuus singularis breuis est — exceptis scilicet positione longis aut diptongis quae omnibus patent. explicī finiales *L* (*f.* 71*). *commentarius de syllabis finalibus hoc loco in codice scriptus ex eodem libello petitus est, cuius priorem partem supra f.* 55 *exhibitam esse adnotatum est p.* 522, 12: *cf. Serv. de final. p.* 1803—10. *his subiecta sunt in codice praecepta structurae ex Bobiensi codice edita anal. gramm. Vindob. p.* 506, quatuordecim structurae praecepta — retardauit, *et brevis disputatio de Latino sermone*, Omnis latinus sermo tribus rebus tenetur usu arte auctoritate — ille tamen usus probandus est qui aut euhonia (*scr.* eufonia) colligitur aut uetustate seruatur // (*f.* 72). *sequuntur deinde commentarii de barbarismo, de soloecismo, de ceteris vitiis, de metaplasmis, de schematibus, de tropis. ex his unum de soloecismo commentarium integrum exhibui; ex reliquis, quia et neglegenter scripti sunt et nihil fere quod dignum esse memoria videatur continent, pauca in adnotatione adscripsi.* De barbarismo ceterisque uitis. Barbarismus est dictio aliqua parte uitiosa uel enuntiatione uel scripto — infantibus scribere debemus, et nonnumquam b adpungimus, et facit b. salsamentum (*l.* salmentum pro salsamento) quo modo paumentum pro pauimento. de medio subtrahitur syllaba, 'unius ob noxam': longa esse debuerat ni et loco breuis est posita, antibacchum posuit pro dactylo.

f. 72. 72* cod Lav.

DE SOLOECISMO.

Soloecismus est oratio inordinatis dictionibus instructa contra rectam loquendi consuetudinem. inter barbarismum et soloecismum hoc interest, quod barbarismus in singulis verbis fit et in quocumque ordine || contra morem Latinitatis; soloecismus autem, quando discrepantes inter se dictiones habet. fiunt autem soloecismi per omnes partes orationis aut per ea quae accidunt partibus orationis. per nomina fiunt soloecismi, cum aut in qualitatibus eorum peccatur aut in generibus aut in conparationibus aut in numeris aut in casibus. per qualitates fiunt soloecismi, ut

hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus:

Dardanus dixit pro Dardanius; debuit enim a Dardano dirivative Dardanium dicere: proprium posuit pro appellativo. hoc est per qualitatem facere soloecismum. per genera, sicut apud Ennium

Ilia dia nepos quas erumnas tetulisti,

pro neptis; et apud Pacuvium

quis tu es, mulier, quae me insueto nuncupasti nomine?

pro quae quis dixit: masculinum pro feminino posuit. per conparationem sic,

respondit Iuno Saturnia sancta dearum,

pro sanctissima, quia superlativus genitivo plurali subiungitur: positivum pro superlativo posuit. [per partes orationis fiunt soloecismi, cum alia pro alia ponitur, ut 'torvumque repente clamat': aliam partem pro alia posuit, nomen pro adverbio posuit; torvum enim dixit pro torve] per numerum sic fiunt soloecismi,

vos, o Calliope, precor adspirate canenti:

pluralem posuit pro singulari. per casus sic,

quem non adeo virtutis egentem
abstulit atra dies et funere mersit acerbo:

hoc Vergilius in XI, genitivum pro ablativo posuit. per verba fiunt soloecismi, cum aut in generibus eorum peccatur aut in modis aut in temporibus aut in personis. per genera verborum fiunt soloecismi, sicut

olli aliquando ponitur pro tunc illi (*cf. Serv. in Verg. Aen.* I 254), ut 'olli sedato respondit corde latinus, (*Verg. Aen.* XII, 18). pernicies scribunt inperiti et faciunt c (geminum *add. in marg.*) quo modo pati et s ratier (*fort.* quo modo species facies). fernere corripuit ue, quae naturaliter longa est. — conlisio barbara pronuntiatio ut inconditae loquellam effundat. De soloecismo *L* (*f.* 72) 10 hauriat] *Verg. Aen.* IIII 661 15 Ilia] alia *L: cf. Enn. annal. v.* 56 *ed. Vahl. Charis. p.* 70 16 pro nepotis ut aput pacunium *L*: *cf. Diom. p.* 449 17 es] is *L* nuncupasti pro nomine quae *L* 20 respondit iuno ⁄· sca ⁄· saturnia ⁄· dearum *L: Enn. annal.* I 65 *ed. Vahl.* 22 per partes — 24 pro torve, *quae perverso ordine inter soloecismos nominum, qui per accidentia fiunt, posita sunt, aut ex Donato huc inlata sunt, aut supra v.* 7 *post* partibus orationis *olim scripta erant* 23 torvumque] *Verg. Aen.* VII 399 26 vos] *Verg. Aen.* VIIII 525 28 quem] *Verg. Aen.* XI 27

f. 72* cod. Lav.

spoliantur eos et corpora nuda relinquunt,

pro spoliant: passivum pro activo posuit. per modos * hic etiam pro imperativo indicativum posuit. per tempora, sicut

ceciditque superbum
Ilium et omnis humo fumat Neptunia Troia,

pro 'cecidit et fumavit' [produxit mat et pro fumavit accipiendum est]. praesens posuit pro praeterito. per personas, sicut

Danai, qui parent Atridis, quam primum arma sumite,

pro 'qui paretis sumite': parent tertia persona est, paretis secunda. per adverbium, sicut 'intus eo' pro intro, et 'foras sto' pro foris, et 'Italia venio' et 'ad Romam pergo', cum praepositio nomini separatim addenda sit, non adverbio: foras foris adverbia sunt: Vergilius adiecit nomini separatim praepositionem, 'Siculo prospexit ab usque Pachyno' pro 'a Pachyno Siculo'. per praepositiones sic fiunt soloecismi, cum alia pro alia aut supervacua ponitur aut necessaria subtrahitur, ut apud Lucilium

hymnis cantando quem adservisse ait ad se,

pro apud se: supervacua ponitur, ut apud Varronem 'huic similis *ex* curis expedita lamentatur'; ex enim supervacua est [ut siquis dicat desusum deorsum]: cum *de*est praepositio, sic fit soloecismus, ut apud Vergilium 'silvis te Tyrrene f. a. p.' pro 'in silvis', deest in ['sub luce maligna' in VI Vergilius pro 'ante lucem': sub praepositio est et ante praepositio est]. fit et per ordinem soloecismus, id est per ordinem coniunctionum. in prosa, hoc est in oratione soluta, vitium factum soloecismum dicimus, in poemate autem, hoc est in carmine, schema appellamus.

1 spoliantur] *Enn. annal. v.* 600 *ed. Vahl.* 2 per modos modi qui sunt indicatiuus imperatiuus uel ceteri hic *dimidii versus spatio ante* hic *relicto L: cf. Donat.* 394, 4 4 ceciditque] *Verg. Aen.* III 2 6 pro cedit *L* 8 danaique parent *L* 10 italiam *L* 13 Siculo] *Verg. Aen.* VII 289 pacino pro a pacino *L* 16 *fortasse* quam adservivisse, *ut* Hymnis *nomen puellae sit* 17 similis curis expedit alamentatur *L* 19 deest] est *L* 20 siluis te tirrenes a. p. *L: Verg. Aen.* XI 686 sub luce] *Verg. Aen.* VI 270 24 appellamus] *sequuntur iam reliqui commentarii supra* 562, 25 *indicati ita,*

De ceteris vitis

Acyrologia est dictio quaedam uitiose enuntiata amisa dominatione intigrae regulae, acyro sine domina, ut 'hunc ego si tantum potui sperare dolorem' (*Verg. Aen.* IIII 419) (*f.* 73) — 'sic ore locuta est' (*Verg. Aen.* I 614) tamquam poterat aliter nisi ore loqui. poterat dicere et 'sic lingua loquuta est', quae et habet totius uocis officium. in historis (*cf. Donat.* 395, 6 *Charis.* 271, 13) 'ibant qua poterant'. numquid qua non poterant ire ualebant? Salustius 'unde uenerant reuersi sunt'. quo reuerai sunt, nisi unde uenerant? — habes in primordio libri secundi (*p.* 537, 27) homonima uel polionima: oculorum acies, ut est 'huc geminas nunc flecte acies, hanc aspice gentem' (*Verg. Aen.* VI 788); exercitus, 'hinc acies atque hinc acies adstare Latinas' (*Verg. Aen.* VIIII 550); ferri, 'stat ferri acies mucrone currusco' (*Verg. Aen.* II 333) uadatur, causas agit et non dicit cuius.

De metaplasmis.

Metaplasmus est per conpossitionem partium diversarum: meta grece per est, plasmate fingere, quod est transponere. transformare fit decorandi metri gratia. huius

species multae sunt. nam dictio, quae transformatione componitur, metamorfoseos dicitur, quod Obidius scripsit libris XV uel Apuleius. sed metaplasmus in una parte orationis fit, metamorfosseos in omni re librorum componit — Elysis subductio quaedam syllabae uel uerbi. consilio (*l.* conlisio) est dura pronuntiatio malae et inordinate partea orationis conlidens, // (*f.* 73*) ut 'multum ille et t. i. e. a.' in scansionem (*l.* scansione) multum ille multil facit, et eliditur um syllaba, quae est aeglipsis.

Sequitur de scematibus.

De scematibus plurimi multa dixere, sed nullus uocabula eorum efferre potuit latino sermone, sed his appellationibus proferuntur, quibus ea magistra greca (*l.* Graecia) nuncupauit — sententiarum aliae sunt uerae aliae sunt uerisimiles. // (*f.* 74) Enni uersus (*cf. Donat.* 398, 19): omnes partes orationis, quibus uersus conpossitus est, nomina sunt, nulla alia interpossita. eiusdem Enni uersus est 'tute ta (*l.* Tati) tibi tanta tyraune tulisti'. omnes enim partes orationis t littera principium sumunt. 'merentes flentes lacrimantes commiserantes': uersus hic Plauti: omnes partes orationis in accussatiuo casu exeunt. 'litora litoribus' uariauit casus. — illa coniunctionibus interpossitis dictio conpossita uidetur, in hac nulla est simul coniunctio.

De tropis.

Ex his in primo uersu Virgilii inuenis tropos quinque: uirum dixit et tacuit nomen, non dixit Aenean, de quo agitur — (*f.* 74*) timesis est ut unius partis orationis facta diruptio, alia scilicet interposita, ut est illud 'septem subiecta trioni' (*Verg. georg.* III 381): tolle de medio subiecta, et habes septemtrioni. Ennius (*cf. Donat.* 401, 16) 'et saxo cere comminuit brum' (tolle comminuit, et habes cerebrum *add. l*). sintesis yperuaton 'in saxa latentia' — (*f.* 75) sarcasmos hostilis inrisio hostilis: Iustinus, adbreuiator pampegi (*l.* Pompeii) Trogi refert reginam, quando cum (*l.* unicum) filium occisum per obsidionem ulcisceretur, caput inimicis (*l.* inimici) regis abscimum (*l.* abscisum) utri sanguine pleno inmersise atque eadem dixisse 'satia te sanguine, quem tam diu sitisti' (*Iustin.* I 8) — Helena Iovis et Ledae filia, Menelai regis Graecorum (*add.* coniux), quam Paris pastor, Priami filius, blande sollicitatam ad suum coniugium adduxit. de qua sic Statius (*Achill.* I 20) 'solue rate balio (*l.* solverat Oebalio) classem de litore pastor Dardanus incautas blande populatus Amiclas'. expliciunt finiales sergii. incipiunt coronati scolastici *L.*

DE IDIOMATIBVS.

DE IDIOMATIBVS CASVVM.

De idiomatibus quae pertinent ad genetivum casum. pudet me amoris *ἐρυθριῶ τὸν ἔρωτα, αἰσχύνομαι τὸν ἔρωτα*, taedet me mulierum *σικχαίνομαι τὰς γυναῖκας*, paenitet me huius consilii *μεταμέλομαι ἐπὶ τῷ συμβουλίῳ τούτῳ, μεταμέλει μοι τῆς βουλῆς*, piget me profectionis *ὀκνῶ τὴν ἀποδημίαν, ὀκνῶ ἀποδημῆσαι* [libet mihi *ἀρέσκει μοι*]; et quae in fine figurantur, id est quae in fine verbum adiectum habent, pertaesum est illius *στυγῶ αὐτόν, ἀποστρέφομαι αὐτόν. mise*reor mendici *οἰκτείρω τὸν πτωχόν, οἰκτείρω τὸν ἐπαίτην*: perfectum eius verbi est miseratus sum; miseror autem et miseresco per accusativum casum efferuntur. quae autem per participia proferuntur, et haec genitivum casum admittunt, ut amans filii est *φιλεῖ τὸν παῖδα, φιλεῖ τὸν υἱόν*, egens pecuniarum *ἐνδεὴς χρημάτων*. et quae in tor syllabam exeunt vel terminantur, eundem genitivum casum admittunt, ut curator sum huius rei *φροντίζω τοῦ πράγματος*, cupitor sum huius rei *ἐρῶ τοῦ πράγματος*. igitur appellationes, quae cum figura dicuntur, aut ablativum aut genitivum recipiunt casum. quarum pleraeque utrosque casus recipiunt, et per genitivum quidem, ut ignarus sum huius rei, peritus sum huius rei, item imperitus; per ablativum autem, ut dignus sum hac re * et huius rei; et verbo antecedente, venit mihi in mentem huius rei et haec res.

Dativi casus: parco tibi *φείδομαί σου*, noceo tibi *βλάπτω σε*, noceo inimico *βλάπτω τὸν ἐχθρόν*, obsum vicino *βλάπτω τὸν γείτονα*, officio noxio *βλάπτω τὸν αἴτιον*, incommodo malefico *βλάπτω τὸν κακοποιόν*,

P codex Parisinus 7530

3 amori *P*   4 *αἰσχύνομαι*] ΝΟΜΑΙ *P*   *σικχαίνομαι*] CΙΧΧΕΝΟΜΑΙ *P*   9 CΤΥΓΜΑΥΤΟΝ· ΑΠΟCΤΡΦΟΜΑΙ ΑΥΤΟΝ | . . . . reo. mendici . . . . . ω ΤΟΝ ΠΤωΧΟΝ *P*   10 perfectus eius *P*   17 quaecumque figura *P:* ceterae appellationes quae cum figura dicuntur *Diomedes* 312, 2 *et Charisius* 293, 2   20 hac re et huius rei uenit mihi in mentem huius rei et haec res et uerbo antecedente dativi casus *P. lacuna, quam indicavi, exemplum appellationis, quae cum utroque casu dicitur, excidit:* dives sum huius rei et hac re *Charisius* 293, 6 *et Diomedes* 312, 19

prosum patri ὠφελῶ τὸν πατέρα, commodo amico ὠφελῶ τὸν φίλον, benefacio patriae εὐεργετῶ τὴν πατρίδα, ὠφελῶ τὴν ἐνεγκαμένην, suadeo infanti συμβουλεύω τῷ νηπίῳ ἤτοι παιδίῳ, persuadeo fratri πείθω τὸν ἀδελφόν, persuadeo tibi πείθω σε, medeor languenti ἰῶμαι τὸν ἀσθενῆ, θεραπεύω τὸν ἄρρωστον, blandior tibi θωπεύω σε, κολακεύω σε, ancillor tibi κοπιδερμω σοι, adsentio tibi συναινῶ σοι, patrocinor tibi συνηγορῶ σοι, προστατῶ σου, derogo tibi ἀπομειῶ σου, exprobro tibi ὀνειδίζω σοι, inpropero tibi κατασπουδάζω σοι, obprobor tibi ὀνειδίζω σοι, obicio tibi ἀντιτίθημί σοι, ἀντιλέγω σοι, rapio tibi ἀφαιροῦμαί σε, ἁρπάζω σου, aufero tibi ἀποκομίζομαί σού τι, eximo tibi ἀφαιροῦμαί σέ τινος, ὑφαιροῦμαί σού τι, adimo tibi ἀφαιροῦμαί σου, demo tibi ἀφαιροῦμαί σου, subtraho tibi ἀφαιροῦμαί σου, subduco tibi ἀφέλκω σού τι, antefero tibi patrem προτίθημί σου τὸν πατέρα, praefero tibi magistrum προκρίνω σου τὸν ἐπιστάτην, praepono tibi infantem προκρίνω σου τὸν νήπιον, vitium tibi duco καταγινώσκω σου, praesidium tibi sum ὠφελῶ σε, βοηθῶ σοι, prosum tibi ὠφελῶ σε, insidior tibi ἐπιβουλεύω σοι, inprecor tibi κατεύχομαί σοι, ἐπαρῶμαί σοι, benedico tibi εὐλογῶ σε, maledico tibi λοιδοροῦμαί σοι, λοιδορῶ σε, ausculto tibi ἀκούω σου, supplico tibi ἱκετεύω σε, παρακαλῶ σε, medeor tibi θεραπεύω σε, praeripio tibi προαρπάζω σου, arripio tibi ἁρπάζω σου, arripio te βασανίζω σε, licet mihi ἔξεστίν μοι, liquet mihi τηλαυγές μοί ἐστιν ἤτοι σαφές, extorqueo tibi ἀποσπῶ σου βίᾳ, obstrepo tibi ἐπιπλήττω σοι, obiurgo tibi ἐπιπλήττω σοι, ἐπιστρέφω σε, excutio tibi ἐκτινάσσω σου, palpo tibi, praecurro illi, procuro, geniculor tibi γονιπετῶ σε, δέομαι τῶν ἰχνῶν σου, praesidio tibi haec res est ἀμύνει σοι τὸ πρᾶγμα ἤτοι βοηθεῖ, praeeo illi προηγοῦμαι ἐκείνου, genibus tibi advolvor γονιπετῶ σε, praevaricor tibi καθυφίημί σοι, προδίδωμί σοι, supersedeo tibi προὔχω σου, πρόκειμαί σοι, commodo [tibi] mihi χρησιμεύω ἐμαυτῷ, antecellor tibi προέχω σου, succurro tibi βοηθῶ σοι, furor tibi κλέπτω σου: furor multi prohibent dici: oculos illi eruo πηρῶ αὐτόν, τυφλῶ αὐτόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὀρύττω, succedo tibi διαδέχομαί σε, oneri tibi sum βαρῶ σε, horrori tibi sum φρικτός σοί εἰμι, φοβῶ σε, ἐκδειματῶ σε, pigneri tibi do rem ὑποτίθημί σοι ἀγρόν, dono tibi do fundum δωροῦμαί σοι ἀγρόν, consilio tibi sum συμβουλεύω σοι, studeo huic rei φροντίζω τοῦ πράγματος, σπουδάζω τῷ πράγματι, vello tibi ἀποσπῶ σου, τίλλω σου: huius verbi perfectum est volsi et velli: repraesento tibi ἐμφανίζω σοι, ἀποκαθιστῶ σοι, timeo tibi εὐλαβοῦμαι περὶ σοῦ, δέδοικα περὶ σοῦ, detraho tibi ἀφαιροῦμαί σου. omnes verborum

6 ϹΥΝΑΙΜⲰ *P* 9 ΑΝΤΙΛΕ . . . . rapio *P* 10 αφεΡΟΥΜ/ ϹΕΓΙΝΟϹ ΥΦΕΡΟΥΜ/ ϹΟΝΤΙ *P* 14 ΤΟΝΠΙϹΤΑΤΗΝ *P* 15 ΒΟΗΘⲰ ϹΟΥ prossum *P* 16 ΕΠΙΒΟΥΛΕΥⲰ ϹΟΥ *P* 19 ΠΑΡΑΚⲰΛⲰ *P* 21 extorceo tibi αποϹΤⲰ *P* 24 ΔΕΟΜΤⲰΝ *P* 27 supersidio *P* ΠΡϹΚΙΜΕϹΟΙ . . . modo tibi mihi *P* 32 φΡΙϹΤΟϹ *P* 35 αποϹΤⲰ *P* 36 perfectus *P*

figurae non habent in passivis perpetuam declinationem, sed more inpersonalium in tertia persona usurpamus: imperor abs te et alia similiter raro dicuntur.

Accusativi casus sunt haec: incipio hanc rem *ἄρχομαι τοῦ πράγματος*, ingressus sum hanc rem *εἰσῆλθον τούτου τοῦ πράγματος*, inchoo hanc rem *ἀπάρχομαι τούτου τοῦ πράγματος*: perfectum huius verbi est orsus sum: experior hanc rem *πειράζω τοῦ πράγματος*, adeo consularem *πρόσειμι τῷ ὑπατικῷ*, convenio iuris peritum *ἐντυγχάνω τῷ νομικῷ*, sequor fugitivum *διώκω τὸν φυγάδα*, mereor honorem *τυγχάνω τιμῆς*, *ἀξιοῦμαι τιμῆς*, merent stipendia *ἀξιοῦνται στρατιᾶς*, adiuvo ignavum et adiuto *ἀμύνω τῷ ἀδρανεῖ*, curo populum *προνοῶ φροντίζω τοῦ δήμου*, tango vestem *ψηλαφῶ τὴν ἐσθῆτα*, neclego filium *ἀμελῶ τοῦ παιδός*, contemno hostes *ἐξουθενῶ καταφρονῶ τῶν πολεμίων*, despicio inimicum *ἐξουθενῶ τὸν ἐχθρὸν καὶ ὑπερηφανῶ*, inpedio dicentem *ἐπέχω τὸν λέγοντα*, recordor socium *ὑπομιμνήσκομαι τοῦ φίλου*, reminiscor hostem *ἀναπολῶ τὸν πολέμιον*, invehor in te *ἐπιφέρομαί σοι*, *ἐπέρχομαί σοι*, inludo stolidum et stolido *καταπαίζω τοῦ μωροῦ*, ludificor stolidum *ἀπατῶ τὸν μωρόν*, derideo adseculam *γελῶ τὸν παράσιτον*, duco exercitum *ἡγοῦμαι στρατοῦ*, *ἄγω στρατόν*, cupio consulatum *ἐρῶ τῆς ὑπατείας*, iuvat te *ἐρᾷ σε*, *φιλεῖ σε*, *ἥδει σε*, *τέρπει σε*, comitor senatorem *ἕπομαι τῷ συγκλητικῷ*, admoneo illum hanc rem *ὑπομιμνήσκω τοῦ πράγματος αὐτόν*, adpeto magistratum *αἰτῶ τὴν ἀρχήν*, *ὀρέγομαι τῆς ἀρχῆς*, sentio hanc rem *αἰσθάνομαι τοῦ πράγματος*, calumnior te *συκοφαντῶ σε*, offendo amicum *βλάπτω τὸν φίλον*, *προσκρούω τῷ φίλῳ*, optineo laudem *ἔχομαι τοῦ ἐπαίνου*, inpetro gloriam *ἀξιοῦμαι τῆς δόξης*, *τυγχάνω δόξης*, nanciscor occasionem *λαμβάνομαι ἀφορμῆς προφάσεως*, audio patrem et amicum *ἀκούω τοῦ πατρός*, *πείθομαι τῷ φίλῳ*, commeo ad te *φοιτῶ παρὰ σοί*, *ἐπάνειμι πρός σέ*, interpello consularem *ἐντυγχάνω τῷ ὑπατικῷ*, inpetro nuptias *εὐτυχῶ γάμον*, *ἐπιτυγχάνω γάμου*, corripio te *συναρπάζω σε*, obiurgo te *ἐπιπλήττω σοι*, involvo te et in te *ἐμπλέκω σε*, *ἐγκυλίω σε*, *ἐνειλῶ σε*: in eius modi verbis, quibus adiungitur praepositio, solemus geminare eandem praepositionem: adorior adpugno usurpo, adtendo te oculis *βλέπω σε ὀφθαλμοῖς*, adtendo tibi mente *ὁρῶ σε διανοίᾳ*, adsequor amicos *ἕπομαι τοῖς φίλοις*, adipiscor uxorem *ἄγομαι γυναῖκα*, sustineo te *ὑπομένω σε*, *ὑποβαστάζω σε*, patior te *ἀνέχομαί σου*, consequor te *ἕπομαί σοι*, reprehendo accuso te *ψέγω αἰτιῶμαί σε*, insimulo te *μηνύω σε*,

1 more inpersonalium inter quam personam usurpamus imperor abs te dictum et alia similiter raro Accusatiui casus sunt hae *P* 5 ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΟϹ *P* 6 ΤΟΥΤΟΥ ΤΟΥ Perfectus *P* 8 ΤⲰ ϹΠΑΤΙΚⲰ *P* 18 ΤΟΝ ΜΑΡΟΝ *P* ΤΟΝ ΠΑϹΙΤΟΝ *P* 19 cupio consolatium ΕΡⲰΠΗϹ ΥΠΑΤΙΑΝ iuuat te ΕΡΑϹΦΙΛΙϹ ΗΔΕϹΕ ΤΕΡΠΙϹΕ *P* 24 amico *P* 25 ΤΟΥ ΕΠΑΙΝΟϹ *P* 26 occansionem *P* 27 ΠΙΘΟΜΑΙ ΠⲰΦΙΛⲰ *P* 29 ΕΥΤΥΧⲰ ΓΑΜΟΙ *P* 31 ΕΝΑΕΚⲰ ϹΕ. ΕΝΚΥΛΙⲰ ϹΕ ΕΝΕΙΔⲰ in *P* 36 σε *secundo loco om. P*

excuso insontem *ἐλευθερῶ τὸν ἀναίτιον*, conor *ἐπιχειρῶ σε*, sperno aspernor te *ὑπερηφανῶ καταφρονῶ σου*, inquiesco te *οὐκ ἐπησυχάζω σοι*, labefacio te *ὑποσύρω ὑπονοθεύω σε*, animadverto te *κολάζω σε καὶ προσέχω σε*, vindico te *διεκδικῶ σε*, criminor te *κατηγορῶ σου* et criminor a te *διαβάλλομαι παρὰ σοῦ*, interrogo te *πυνθάνομαί σου*, memini te *μνημονεύω σε*, tueor te *φυλάττω σε*, intueor te *σκοπῶ σε, βλέπω σε*, obliviscor te et tui *ληθαργῶ σου, λησμονῶ σου*: Vergilius 'oblivíscere Graios': precor amicum *λιπαρῶ παρακαλῶ τὸν φίλον*, aemulor illum et illi *ζηλῶ αὐτόν*, aemulor te *ζηλῶ σε, μιμοῦμαί σε*.

Ablativi casus: inpertio illum hac re et illi *χορηγῶ αὐτῷ τὸ πρᾶγμα*, dignor amicum hospitio *ξεναγωγῶ τὸν φίλον, κοινωνῶ τῆς οἰκίας τῷ φίλῳ*, satio populum tritico *κορεννύω τὸν δῆμον σίτου πυροῦ*, saturo exercitum commeatu *πληρῶ τὸν στρατὸν ἀναλωμάτων*, libero te periculo *εὐλυτῶ σε κινδύνου*, careo amicis *ἀποτυγχάνω στέρομαι τῶν φίλων*, quaero te *μέμφομαί σε*, queror tibi de illo *μέμφομαι αὐτῷ παρὰ σοί*, onero servum lignis *φορτίζω ξύλοις τὸν οἰκέτην*, dono praeceptorem auro *δωροῦμαι τὸν ἐπιστάτην χρυσῷ*, tempero me vino *ἀπέχομαι οἴνου*, glorior dignitate *αὐχῶ τῇ ἀξίᾳ ἤτοι δοξάζω*, fraudo creditorem pecuniis *ἀποστερῶ τὸν χρήστην τοῦ χρυσοῦ*, privo amicum deposito *ἀρνοῦμαι τῷ φίλῳ τὴν παραθήκην ἤτοι αὐτῆς ἀποστερῶ αὐτόν*, postulo ab imperatore et de imperatore *αἰτῶ παρὰ τοῦ βασιλέως*, in gratiam redeo cum illo *καταλλάττομαι τῷ δεῖνα*, luctor cum luctatore *παλαίω τῷ ἀθλητῇ*, abduco filium domo *ἐξωθῶ τὸν παῖδα τῆς οἰκίας, ἀρνοῦμαι τὴν οἴκησιν τῷ παιδί*, abdico me praetura *παραιτοῦμαι τὴν ἀρχήν, ἀπαγορεύω τῇ ἀρχῇ*, abutor hac re *ἀποκέχρημαι τῷ πράγματι*, dominor in te *δεσπόζω σου*, fortior illo sum *ἰσχυρότερος τοῦ δεῖνά εἰμι*: et omnia comparativa sic proferuntur [*καὶ γὰρ πάντα συγκριτικὰ οὕτω προφέρεται*]: satior cibo *πληροῦμαι τροφῆς, κορέννυμαι*, coeo cum uxore *συνέρχομαι τῇ γυναικί* et concumbo *συγκαθεύδω*, utor divitiis *χρῶμαι τοῖς χρήμασιν*, potior munere *ἀπολαύω τοῦ δώρου*, antepono te fide mea *προκρίνω σε τῆς ἐμῆς πίστεως*, iungo tecum amicitias *γίνομαί σου φίλος*, fruor amore *ἀπολαύω τοῦ ἔρωτος*, induo te armis *ὁπλίζω σε*, deficio alacritate *ὀλιγοψυχῶ τῇ προθυμίᾳ*, nitor pudicitia *ἐπερείδομαι τῇ αἰδοῖ, ἐρυθριῶ*, patior te *ἀνέχομαί σου*, communicor cum illo *κοινοῦμαι αὐτῷ*, alienus sum crimine *οὐκ ἥμαρτον*, gaudeo gloria *ἐναβρύνομαι τῇ δόξῃ*, adficio illum laetitia

1 ΑΜΑΙΤΙΟΝ conor spernor aspernor te ΕΠΙΧΕΙΡΩ ΣΕ ΥΠΕΡΗΦΑΝΩ *P* 2 inquiesco te] inquieto illum *Charisius* 294, 28 inquieto liberum *Diomedes* 314, 19 ΟΥΚΕΠΗCΥ-ΧΑΖΩΙCΟ *P* 6 intuior *P* 7 Vergilius] *Aen.* II 148 8 *λιπαρῶ*] ΔΙCΩΠΩ *P* 10 illum hanc rem et illi *P*: inpertior te hac re *Charisius* 295, 12 inpertio te opera *Diomedes* 316, 4 13 exercitu *P* 15 quaero te] *fortasse* queror de te 18 glorior dignitatem ΑΥΧΩ ΤΗΞΙΑΝ *P* Freudo *P* 19 depositum *P* 20 ΤΗ ΠΑΡΑΘΗΚΗ ΝΗΤΟΙ *P* 22 cum luctore *P* 29 et concubo *P* 35 communico cum illo *Charisius* 295, 6 *Diomedes* 315, 24 ΚΟΥΝΟΥΜΑΙ *P*

χαροποιῶ αὐτόν, congredior tecum συμβάλλω σοι, confligo tecum συμπλέκομαί σοι, μάχομαί σοι, abstineo me pulmento ἀπέχομαι ὄψων, fretus sum patrocinio tuo θαρρῶ τῇ συνηγορίᾳ σου, ardeo amore φλέγομαι τῷ ἔρωτι, accendo amicum pulchritudine ἐρεθίζω ἐκκάω τῷ κάλλει τὸν φίλον, uro illum superbia mea κνίζω ἐρεθίζω τὸν δεῖνα τῇ ὑπερηφανίᾳ, laetor spe mea εὔελπίς εἰμι, laetor festo die ἀγάλλομαι ἐπὶ τῇ ἑορτῇ, imbuo malum malis ἐμποιῶ τὸν κακὸν κακοῖς, egredior civitate ἔξειμι τῆς πόλεως, degredior monte παραπορεύομαι τὸ ὄρος, κάτειμι τοῦ ὄρους, pugno cum hostibus συμπλέκομαι μάχομαι τοῖς πολεμίοις, contentus sum uno nummo ἀρκοῦμαι βραχέσι, ἱκανόν μοί ἐστιν ἓν ἀργύριον, εἷς ὀβολὸς ἀρκούντως ἔχει, orbo uxorem dote ἀποστερῶ τῆς φέρνης ἤτοι προικὸς τὴν γυναῖκα, sermocinor tecum κοινοῦμαί σοι, διαλέγομαί σοι, λαλῶ σοι, ὁμιλῶ σοι, interdico ignominiosum foro ἀπαγορεύω τῷ ἀτίμῳ τῆς ἀγορᾶς, κωλύω τὸν ἄδοξον συνηγορεῖν, cado cogitatione ἁμαρτάνω τῆς βουλῆς, ἐκπίπτω τῆς ἐνθυμήσεως, cado animi conceptu ἀλλοτριοῦμαι τοῦ ἐνθυμήματος ἤτοι τοῦ ἐνθυμίου, exulto victoria χαίρω σκιρτῶ ἐπὶ τῇ νίκῃ, soporo te vino κοιμίζω σε τῷ οἴνῳ, ὑπνοποιῶ σε οἴνῳ, gaudeo felicitate χαίρω τῇ ἀγαθῇ τύχῃ, ἄγαμαι τῇ εὐτυχίᾳ, fruor industria καρποῦμαι τὴν σπουδήν, opus est mihi hac re δέομαι χρήζω τοῦ πράγματος, vaco militia εὐκαιρῶ σχολάζω τῇ στρατιᾷ.

De genetivo et dativo casu. similis sum tibi forma ἐμφερής εἰμί σοι κατὰ τὴν ὄψιν, similis sum tui moribus ἔοικά σοι τοῖς ἐμαυτοῦ τρόποις; avello seni et senis caseum et casam ἀφαιροῦμαι τὸν γέροντα τοῦ τυροῦ ἢ τῆς οἰκίας. discrucior animi κατὰ ψυχὴν [ἐρευνῶ] τρύχομαι et animo obcrucior τιμωροῦμαι τὴν ψυχήν, vello iuvenis barbam ἀνασπῶ τίλλω τοῦ νέου τὴν γένυν ἤτοι τὸν πώγωνα et vello iuveni barbam τίλλω τοῦ νέου τὸν πώγωνα, frango servi caput κατεάσσω τοῦ θεράποντος τὴν κεφαλήν et frango servo caput συνθλῶ συντρίβω τοῦ δούλου τὸ κρανίον, * rumpo servo caput ῥήσσω τοῦ μαστιγία τὴν κεφαλήν, studio tibi feci σπουδάζω σοι, metuo tibi δέδοικα σε δέδια περὶ σοῦ, metuo tibi feci δέδοικα περὶ σοῦ, fidens sum animi et animo θαρρῶ τῇ ψυχῇ μου. et siqua inveniri possunt [καὶ εἴ τινα εὑρίσκοιντο ἕτερα], sic figurantur [ὁμοίως ἢ οὕτως σχηματίζεται].

Genitivi et ablativi casus [γενικῆς καὶ δοτικῆς πτώσεως]: impleo saccellum argenti et argento πληρῶ γομῶ ἀργυρίου τὸ βαλλάντιον,

1 confligor *P* confligo tecum *Charisius* 295, 23 *Diomedes* 316, 1 2 ΜΑΧΩΜΕ *P* 6 ΑΓΑΛΛΙΩΜΑΙ *P* 7 ἐμποιῶ] ΜΟΙΩ *P* 10 ΒΡΑΧΕCΕΙΚΑΝΟΝ *P* 16 ΑΛΛΟΤΡΙΟΜΑΙ *P* 17 sopor te *P* 19 ΚΑΠΟΥΜΑΙ *P* 21 uacuo *P* 22 ΕΝΦΕΡΗC COΙ ΕΙΜΙ COΙ ΚΑΤΗΝΟΨΙΝ COΙ similis sum suis moribus ΕΟΙΚΑ ΤΟΙC *P* 24 casam] caseam *P* 25 discutior *P: cf. Diomed.* 318, 25 30 *lacunam, qua genetivi casus exemplum excidit, indicavi* 31 studio] *corrupta codicis scriptura sic videtur emendanda esse,* studiosus tui sum et tibi σπουδάζω σοι, metuens tui feci δέδοικά σε, metuens tibi feci δέδοικα περὶ σοῦ δέδια περὶ σοῦ 33 μου] ΜΟΝ *P* 35 Genitiui et datiui casus *P* 36 sacellum *P* saccelum *Charisius* 295, 34

impleo te victus et victu *κορέννυμί σε, χορτάζω σε, προσκορῆ σε τροφῆς ποιῶ*, potior fructus et fructu *ἀπολαύω τῶν καρπῶν*: Vergilius dixit 'egressi optata potiuntur Troes harena': maximi nominis et maximo nomine sum *μεγαλώνυμός εἰμι, μεγίστου ὀνόματός εἰμι*, plenus sum cibi et cibo *κεκόρεσμαι κεχόρτασμαι*, egeo victus et victu *πεινῶ, χρήζω δέομαι τροφῆς*, impleor vini et vino *μεθύω, οἴνου πληρής εἰμι*.

Dativi et accusativi casus [*δοτικῆς καὶ αἰτιατικῆς πτώσεως*]: adulor pastorem et pastori *θωπεύω κολακεύω ποιμένα*, ministro imperanti *ὑπηρετοῦμαι κελεύοντι, ὑπουργῶ βασιλεῖ*, administro autem imperantem *διοικῶ βασιλέα*: consulo infanti *φροντίζω προνοῶ τοῦ νηπίου* * ; adsideo praetori et praetorem *παραιδρύω τῷ ἄρχοντι*, adtendo declamanti et declamantem *προσέχω τὸν δημηγόρον*: accedo te *πρόσειμί σοι*, accedo autem tibi, id est eadem tibi sentio, *τὰ αὐτά σοι συναινῶ*: quid futurum est *patri*, et veteres dixerunt quid patrem futurum est *τί ἔσται ὁ πατήρ*: obtrecto mulieri et mulierem *τὸ γύναιον ἀπατῶ, χλευάζω τὴν γυναῖκα, κακῶς αὐτὴν ποιῶ*, deludo et inludo vanum et vano *ἐμπαίζω τῷ ματαίῳ*: Virgilius 'vana spe lusit amantem' dixit: medicor amanti et amantem *ἰατρεύω θεραπεύω τὸν ἐρῶντα*, praestolor nutrici et nutricem *σέβω τὴν τροφόν, σέβω τὴν τίτθην*, * illum et illi *δαπανῶ χορηγῶ τῷ δεῖνα*, prospicio te *προβλέπω σε, προορῶ* * , provideo te *προβλέπω σε*, provideo tibi *προνοῶ σου*, decet *mihi et* me *πρέπει μοι*, decet patrem *ἀρέσκει τῷ πατρί*, succedo patri *ὑπεισέρχομαι τὸν πατέρα*, succedo murum *εἴσω τειχῶν γίνομαι, εἰσέρχομαι τὸ τεῖχος*, studeo Graecis litteris *et Graecas litteras* *φιλοπονῶ περὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς λόγους, μανθάνω γράμματα Ἑλληνικά*, incanto tibi et excanto te *ἐπᾴδω σοι*, subrepo iudici *ὑπείσειμι ὑπεισέρχομαι τὸν δικαστήν*, subrepo murum *ὑπὸ τεῖχος ἕρπω*, repraesento tibi *et te* *ἀμείβομαί σε, ἀποκαθιστῶ σοι*, conduco tibi *ὠφελῶ σε, λυσιτελῶ σοι*, conduco te *μισθοῦμαί σε*, praesto inopi *διαφέρω τοῦ πτωχοῦ, παρέχω τῷ ἀπόρῳ*, praesto illum *ὑπερβάλλω ἐκεῖνον*, antecedo *illi et* illum *προηγοῦμαι αὐτοῦ*, tempero tibi *φείδομαί σου, ἀπέχομαί σου*, tempero te *κατάρχω σου*.

Dativi et ablativi casus: detraho *tibi et de* te *διασύρω σε*, derogo tibi ac de te *ἐλαττῶ σου*, vaco *militiae et* militia, loquor tibi et loquor tecum *λαλῶ σοι*, opto deo et a deo *εὔχομαι τῷ θεῷ*.

2 Vergilius] *Aen.* I 172 4 sum] sunt *P* 9 ΘΩΤΕΥΩ *P* 10 ΥΠΟΥΠΡΩ *P* 11 *lacunam, qua exemplum accusativi casus excidit, indicavi* adsedeo *P* 15 patri *om. P:* quid tibi et quid te futurum est *Charisius* 296, 2: *cf. Diom.* 320, 8 18 Virgilius] *Aen.* I 352 19 praestolor *Diomedes* 320, 7 praecolor *P* 20 *lacuna membranarum post τίτθην in P excidisse videtur verbum* praebeo *vel* iupendo 21 *lacunam, qua exemplum verbi* prospicio *cum dativo coniuncti excidit, indicavi* 22 mihi et *om. P:* decet mihi et me paenula *Charisius* 296, 4 25 et Graecas litteras *om. P: cf. Charis.* 296, 5 26 incanto tibi et te *Charisius* 296, 6: *cf. Diomed.* 320, 3 28 repraesento tibi ΑΜΥΒΟΜΑΙ *P* 29 conducto *altero loco P* 31 illi et *om. P* 32 ΚΑΤΑΡΧΩ ΣΟΥ detraho te ΔΙΑΣΥΡΩ ΣΕ Datiui et accusatiui casus Derogo *P*: *cf. Charis.* 296, 8, *Diomed.* 319, 7 34 uacuo milito loquor *P* 35 opto deum et a deo *P*

Accusativi et ablativi casus: utor panem et pane *κέχρημαι ἄρτῳ*, utor misero et miserum *κέχρημαι τῷ ἐλεεινῷ*, induor tunica et tunicam, fungor officium et officio *λειτουργῶ τῇ τάξει* et defungor officium et officio *λειτουργῶ τῇ τάξει*, dominor in civitatem et civitate *δεσπόζω τῆς πόλεως*, nitor in hac re et hanc rem *ἐπερείδομαι τῷ πράγματι* [*ἢ ἐκλάμπω*], iuvo hanc rem et [adiuvo] hac re *ἀμύνω τῷ πράγματι*, *ἥδομαι ἐπὶ τῷ πράγματι*, oleo unguentum et unguento *ὄζω μύρου*, *πνέω μύρου*, puteo stercus et stercore *ὄζω κόπρου*, feteo vinum et vino *οἴνου πνέω*, *ὄζω οἴνου*, invideo condiscipulum libri et libro et librum *φθονῶ τῷ συμφοιτητῇ τοῦ βιβλίου*, precor deum et *a* deo *δέομαι τοῦ θεοῦ*.

DE VERBIS QVAE REGVNT VARIOS CASVS.

Activa verba semper accusativum regunt casum, ut amo fratrem; passiva ablativum, ut amor a fratre; communia et accusativum et ablativum, ut criminor illum activa significatione, criminor ab illo passivae significationis.

DE FIGVRA SERMONIS.

Figura sermonis per quattuor declinationes nominum ita componitur. in prima declinatione nominis feminini sic legimus, et per dativum ea verbis aptamus: dicimus enim curae mihi est pater *φροντίζω τοῦ πατρός*, infamiae mihi est luxuria *ὄνειδός μοί ἐστιν ἡ ἀσωτία*, gloriae mihi est eloquentia *δόξα μοί ἐστιν τῆς εὐγλωττίας*, miseriae mihi est vigilia *θλίβει με ἡ ἀγρυπνία*. in secunda declinatione neutra nomina figurata sic legimus et per dativum casum verbis aptamus: dicimus enim odio mihi est labor *μισῶ τὸν κάματον ἤτοι ταλαιπωρίαν*, taedio mihi est labor *σικχαίνομαι τὸν κόπον*, ludibrio mihi est adversarius vel hostis *καταπαίζω τοῦ διαδίκου*, *καταπτύω τοῦ πολεμίου*, damno mihi est luxuria *ζημιοῖ με ἡ ἀσωτία*, adiumento mihi est amicus *ὠφελεῖ με ὁ φίλος*, studio mihi est pudicitia *σπουδάζω τῇ αἰδοῖ*. in tertia declinatione et masculina et feminina et neutra nomina invenimus: masculina sic, honori mihi est eloquentia *δόξα ἤτοι τιμή ἐστίν μοι ἡ εὐγλωττία*.

5 nito *P* 7 et unguentu OCZω MOIPOY ΠNEω MOIPOY puteor *P* 9 OCZω OINOY *P* librum . . . . ΦOINTH TOY BIBΛIOY *P* 10 deum et deo ΔEOMAI TOY ΘEOY EXPLICIT | Feliciter iuliano scolastico. sardiano. seruii grammatici maxi | mę et antiquę romę | Infestas iras uince fortunae deus | Faueq, nobis uince cunctaq, praua | Bonam fere quem prospera mite lucra mihi | bonę ferentis prospera lucra condona mihi (*fortasse* bonam ferentem mitte quae sit prospera, bonae ferentis lucra condona mihi) DE UERBIS *P* 16 DE FIGURA SERMONIS NOMINIS FEMININI PRIMAE DECLINATIONIS Figura *P* 22 DE SECUNDA DECLINATIONE In secunda declinatione *P* 24 labor CIENOMAI CIXXENOM/ TON KOΠON *P* 27 ZHMIOMENACωTIA *P* amicos ωΦEΛEMEOΦIΛOC *P* 28 DE FIGURA TERTIAE DECLINATIONIS In tertia declinatione *P*

DE IDIOMATIBVS GENERVM.

Quae apud Latinos masculina, apud Graecos feminina sunt

hic adventus *ἡ παρουσία*
accentus *ἡ προσῳδία ἄρσις*
arcus *ψαλίς ἀψίς*
arbitratus *μεσιτεία*
amplexus *περιπλοκή*
ardor *καῦσις [φλέξις]*
actus *πρᾶξις*
affectus *διάθεσις*
aditus *εἴσοδος ἔντευξις*
angulus *γωνία*
alvus *γαστήρ*
alveus *ἡ τοῦ ποταμοῦ κοίτη ἤτοι τὸ βάθος*
auditus *ἀκοή*
arbutus *κόμαρος*
aspectus *πρόσοψις*
accessus *ἐπίβασις*
ascensus *ἀνάβασις*
acus *ῥαφίς βελόνη*
apex *ἡ κεραία*
hic clamor *ἡ βοή ἡ κραυγή*
conplexus *περιπλοκή*
casus *πτῶσις*
clipeus *ἀσπίς*
conspectus *ἄποψις*
coetus *σύνοδος*
coitus *συνουσία*
calx *πτέρνα*
carcer *φυλακή ἀφετηρία [καὶ κιγκλίς]*
conatus *ἐπιχείρησις*
census *[ἡ οὐσία καὶ ἡ] ἀπογραφὴ [τῶν συντελειῶν]*
cibus *τροφή*
canus *πολιά*
concursus *συνδρομή*
cantus *ᾠδή*
concentus *[ἡ συμφωνία] συνῳδία*
collis *ἀκρώρεια [καὶ ὁ βουνός]*
cultus *τημέλεια*
conventus *σύνοδος*
calix *κύλιξ [ἤτοι τὸ ποτήριον ἤτοι κύπελλον]*
comitatus *συνοδία*

1 *Excerpta de idiomatibus generum ex codice Neapolitano Borbon.* IV *A.* 8 (*N*) *edita sunt. nam in Parisino codice prima tantum idiomatum pars usque ad* 577, 44 haec misericordia *ὁ ἔλεος καὶ ὁ οἶκτος scripta est, ordine nominum in initio ita mutato,* Quae apud latinos quidem masculina sunt apud grecos uero feminina sunt tamen conposita secundum ordinem elementorum latinorum et prius secundae declinationis deinde tertiae item quartae secuntur. Declinationis quartae quae ab a littera incipiunt hic aduentus Η ΠΡΟϹΩΔΙΑ arcus Η ΨΑΛΙϹ huius arcus arbitratus Η ΜΕϹΙΤΙΑ amplexus Η ΠΕΡΙΠΛΟΚΗ hic actus Η ΠΡΑΞΙϹ huius actus affectus Η ΔΙΑΘΕϹΙϹ aditus Η ΕΙϹΟΔΟϹ Η ΕΝΤΕΥΞΙϹ aditus Η ΑΚΟΝ huius auditus hic accessus Η ΕΠΙΒΑϹΙϹ huius accessus ascensus Η ΑΝΑΒΑϹΙϹ acus Η ΡΑΦΙϹ Η ΒΕΛΟΝΗ. Declinationis tertiae quae incipiunt ab a littera et in us et in or desinunt hic ardor Η ΚΑΥϹΙϹ Η ΦΛΕΞΙϹ huius ardoris hic angulus Η ΓΩΝΙΑ. Declinationis secundae quae ab a littera incipiunt et in us syllabam desinunt hic albus ΗΓΑϹΤΗΡ huius albi hic alueus Η ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΚΟΙΤΗΝΤΟΙ ΤΟΒΑΘΟϹ huius aluei hic arbutus Η ΚΟΜΑΡΟϹ B litteram non habet hic clamor Η ΒΟΗ *etc. itaque integram scripturam codicis N exhibui, ex P ea quae vel rectius quam in N scripta erant vel propter ipsam discrepantiam memorabilia esse videbantur adscripsi. sed in interpretandis vocabulis cum multa exhibeat P, quae omissa sunt in N, haec quae unius P codicis auctoritate nituntur uncis adpositis notavi. praeterea articuli in P constanter et Graecis et Latinis nominibus additi sunt.*

14 hic alueus Η ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΚΟΙΤΗΝΤΟΙ ΤΟ ΒΑΘΟϹ huius aluei *P* albeus ΒΑΘΟϹ ΠΟΤΑΜΟΥ *N* 22 apex Η ΚΑΙΡΕΑ *N, om. P* 23 Η ΚΡΑΙΓΕ *corr.* -ΓΗ *N, om. P* 31 Η ΦΥΛΑΚΗ ΚΑΙ ΑΦΕΤΗΡΙΑ *P* ΦΥΛΑΚΕ (*corr.* -ΚΗ) ΑΦΕΤΡΙΑ *N* 35 ϹΥΝΤΕΛΙΩ̄ *P* 45 ΚΟΙΠΕΛΛΟϹ *P*

calor *θέρμη*
calculus *ψῆφος*
culmus *ἡ καλάμη τοῦ σίτου*
consulatus *ὑπατεία*
carduus *κινάρα*
capex *πυρκαϊά*
cippus *στήλη [τῶν μνημάτων, ὥς φησι Πέρσιος] ἡ ἀπὸ ξύλου*
contextus *συναφία*
colus *ἠλακάτη*
commeatus *συνεκδημία [καὶ ἀνάλωμα στρατιωτικόν]*
cinis *τέφρα*
congressus *συμβολή [συμπλοκή]*
capillus *θρίξ*
candor *λαμπρότης*
contractus *σύναλλαγή [ἤτοι τὸ συνάλλαγμα]*
cos *ἀκόνη*
hic defectus *ἡ ἀγωνία*
degressus *κατάβασις*
depressus *συνοχή*
digressus *διάβασις*
discensus *κατάβασις*
hic et haec dies *ἡμέρα*
ductus *χαραγμή*
hic eventus *ἡ ἀπόβασις*
error *πλάνη*
exitus *ἔκβασις ἔξοδος*
hic fons *ἡ πηγή*
favor *σπουδή*
focus *ἑστία*
furor *λύσσα μανία*
fascis *δέσμη*
forfex [*ἡ*] *ψαλὶς [τοῦ ῥαπτοῦ ἤτοι πυράγρα ἤτοι ὁ ξύλαβος, εἰ διὰ τοῦ π γραφῇ]*
fulgor *ἀστραπή*
favus *[ἡ μελικηρὶς ἤτοι] ζμηνίον*
filus *τολύπη μίτος*
forus *ἀγορά.*
hic grex *ἡ ἀγέλη*
gremius *ἀγκάλη*
globus *τολύπη [ἡ στροφίς ἡ] βῶλος [ἡ ἀκατίς ἤτοι κωβάριον].*
hic hortatus *ἡ προτροπή*
horror *φρίκη*
halitus *πνοή*
humus *γῆ χαμαί*
honor *τιμή.*
hic ictus *πληγή*
iactus *βολή*
impetus *ὁρμή*
introitus *εἴσοδος*
incessus *ἐπίβασις [εἴσδυσις]*
interitus *ἀπώλεια [ἡ ἀναίρεσις]*
iussus *ἡ κέλευσις*
ingressus *ἐπίβασις [ἡ εἴσοδος]*
ilex *πρῖνος [τὸ δένδρον]*
hic luxus et haec luxuria *ἡ ἀσωτία.*
languor *ἡ ἀσθενία νωθρότης*
lectus *κλίνη [ἤτοι σκίμπους ἢ κράβαττος]*
later *πλίνθος*
luscinius *ἀηδών [ὁ ὄρνις]*
lacus *λίμνη [ἡ κρήνη]*
ludi *θεωρίαι*
hic ligo *ἡ ἄμμη δίκελλα ἤτοι λίστρον*
hic laurus *ἡ δάφνη* et haec laurus
hic livor *ἡ πελιδνότης καὶ ὁ φθόνος*
lusus *παιγνία*
lituus *σάλπιγξ*

2 н тнфіс *P* 5 carduus *P* cardus *N* 6 н пурката *P* 7 cipus *N*: *cf. Pers. sat.* 1, 37 8 апоξілω̄ *P* 9 н супафіа *P* супфіа *N* 10 н нлакатн *P* нлекатн *N* 15 трiξ *NP* 24 discensus — *ἀπόβασις om. P* 44 н строфі н вωлос *P* 45 *fortasse ἡ ἀγαθίς* 53 hic inpetus н ормн ефодос hic incessus н епівасіс алісіс *P* 60 hic luxus н асωтіа et haec luxuria hic languor *P* hic luxus et haec н асωтіа langor *N* 61 *νωθρότης om. P* 65 hic lucinus н аΔωΝ *P* lascinius онДон *N* 67 hic ludus н θεωріа н паіΔіа *P* 68 hic ligo н аммоΔіке Δнтоі ліcхон hic laurus н Δафнн et laurus hic linor н пелідnothc каіофоонос *P*, *in lacuna membranarum om. N*

limes *ἀτραπός* [*ἤτοι ὁ ὅρος*].
hic magistratus *ἡ ἀρχή*
mergus *αἴθυια*
margo *κρηπίς*
motus *κίνησις*
mercatus *ἐμπορία πανήγυρις ἀτέλεια*
morbus *νόσος*
maeror *λύπη*
malleus *σφῦρα σιδηρᾶ*
marcitus *πικρότης*
mullus *τρῖγλα* [*ὁ ἰχθύς*]
munus *φιλοδοξία* [*ἡ λειτουργία*].
hic nidus *ἡ καλιά* [*ἤτοι νεοττός*]
nasus *ῥίν* [*καὶ ἡ ῥίς*]
nutus *νεῦσις* [*καὶ τὸ νεῦμα*]
nitor *αἴγλη* [*ἡ λαμπηδών*]
nuntius *ἀγγελία* [*καὶ ὁ ἄγγελος*].
hic occasus *ἡ δύσις*
obitus *τελευτή* [*ἡ θνῆσις*]
ortus *ἀνατολή* [*ἡ ἀνάβασις*]
odor *ὀσμή* [*ἡ ὄσφρησις*]
ordo *τάξις βουλή* [*ὁ στίχος*]
obiectus *προβολή ἀντίθεσις*
ornatus *ἡ κόσμησις*.
hic pons *ἡ γέφυρα*
pumex *κίσηρις*
provectus *προαγωγή προκοπή*
profectus *ἀποδημία ἔξοδος ὠφέλεια*
poples *ἀγκύλη ἰγνύα*
pelicatus *ζηλοτυπία*
pallor *ὠχρίασις*
pavor *πτόησις*
postis *φλιά παραστάς*
prospectus *ἄποψις*
pugillares *πινακίδες*
pollis *γῦρις* [*ἡ παιπάλη*]
pudor [*ἡ αἰδώ*] *ἐρυθρίασις*
processus *προκοπή* [*ἡ προέλευσις*]
populus *λεύκη* [*τὸ δένδρον*]
palumbus *φάσσα*.
hic quaestus *πρόσοδος* [*πόρος*]
questus *μομφή*.
hic ros *ἡ δρόσος*
remus *κώπη*
raster *δίκελλα*
radius *ἀκτίς κερκίς κνημὸς* [*τῆς ἁμάξης*]
radiolus *κερκίς*
rogus *πυρκαϊά*
reversus *ἐπάνοδος*
recursus ut supra.
redactus *συλλογή*
rapter *σφῦρα μεγάλη τοῦ χαλκέως*
reditus *ἐπάνοδος*
hic senatus *ἡ σύγκλητος*
saltus *νάπη* [*ἡ ὕλη*]
sexus [*ἡ φύσις*] *γενεὰ διακρίνουσα γένη*
sentes *ἄκανθοι βάτοι*
splendor *λαμπηδών*
sermo *ὁμιλία*
spiritus *ἀναπνοή*
singultus *λύγξ*
successus *διαδοχή*
secessus *ἀποχώρησις*
septemtrio *ἄρκτος*
sensus *αἴσθησις*
situs *θέσις*
status *κατάστασις* [*καὶ στάσις ῥητορική*]
hic turbo *ἡ θύελλα*
torus *ἡ στρωμνή*
turtur *τρυγών* [*τὸ πτηνόν*]

6 hic mercatus η ενπορια η πανηγυρις η ατελια hic morbus *P* mercatura τελιος εμπορια morbus *N* 9 meror *P* memor *N* 11 hic marcitus *P* murestus *N* 17 *αἴγλη*] εκλη *P* 21 ηναβασις *P* 23 *βουλή om. P* 27 κισσερις *corr.* κισσηρις *N* κιςιρις *P* 28 hic prouectus η προαγωγη η προκοπη hic profectus η αποδημια *P* profectus προκοπη αποδημια *N* 30 poples ανκυλη ιγνια *N* hic poples ηιυςηανκυλη *P* 37 pollis *N* pollin *P* 42 hic quaestus προςοδος μομφη hic ros *N* hic quaestus η προςοδιε πορος hic ros *P* 52 recursus ut supra *om. P* 54 τουχαλκεως *P* χαλκεος *N* 70 *στασις*] ωτασις *P*

torpor *νάρκα νάρκησις*
turdus *κίχλα* [*τὸ πτηνόν*]
tractus *ψηλάφησις* [*ἁφή*]
tepor *χλιαρότης*
tumor *οἴδησις*
tactus *θίξις*
transitus *πάροδος* [*ἡ δίοδος*]
tapes *ψίεθος*
trames *πλαγιὰ ὁδός* [*ἡ ἀτραπός*]
hic victus *ἡ τροφή*
vepres *ἄκανθα*
vomis et vomer *ὕνις*
vapor *ἀτμίς*
umor *ὑγρασία*
usus *χρῆσις*
venter *κοιλία* [*γαστήρ*]
ulmus *πτελέα* [*τὸ δένδρον*]
vertex *κορυφή*
vermiculus *βάλανος κλῶστρον* [*ἤτοι ἐφηλωτοῦ καὶ ἀνδρείας φύσεως*]
ursus *ἄρκτος*
visus *ἡ θέα* [*ἡ ὄψις* huius visus; participium autem facit huius visi *τοῦ ὀφθέντος*]
vortex *ἴλιγξ*
vicus *κώμη ῥύμη* [*τὸ ἄμφοδον*].

Quae apud Latinos feminina, apud Graecos masculina

haec ara *ὁ βωμός*
arra *ἀρραβών*
alea *ὁ κύβος*
adrogatio *προσκαρπισμός* [*ἡ υἱοθεσία*]
aedis *ναός* [*ἢ ὁ οἶκος*]
aerugo *ἰὸς χαλκοῦ*
altercatio *διάλογος* [*διὰ λόγων ἀψιμαχία*]
aquila *ἀετός*
arista *στάχυς*
haec barba *ὁ πώγων*
bacca *κόκκος*
blateratio *βλατταρισμός*
haec cuma *ὁ ἀσπάραγος*
cera *κηρός*
cautes pluraliter *τράχων* [*ὁ πετρών*]
corona *στέφανος*
caedis *φόνος*
comissatio *κῶμος* [*τὸ συμπόσιον*]
cavea *κλωβός*
cuspis *σαυρωτήρ*
cloaca *ὀχετός*
columna *κίων*
cicada *τέττιξ*
catta *ἰχνεύμων*
cervix *αὐχήν*
convictio *ἔλεγχος*
cupido *ἔρως*
ciconia *πελαργός*
crista *λόφος*
crux *σταυρός*
coclea *κοχλιός*
cirra *μαλλός*
coniunctio *σύνδεσμος*
charta *χάρτης*
haec domus *ὁ οἶκος*
deductio *διαγωνισμός* [*ἡ διαγωγή*]
dubitatio *δισταγμός*
deambulatio *περίπατος*
deprecatio *ἀποτροπιασμός*.
haec forma *ὁ τύπος*
fruges pluraliter *καρπός*
faba *ἐρεγμός* [*ὁ κύαμος*]

2 ΚΙΧΛΑ *P* ΚΙΚΛΑ *N* 9 Η ΤΡΑΠΟC *P* 11 Η ΑΚΑΝΘΑ *P* ΑΚΑΝΤΑΙ *corr.* ΑΚΑΝΘΑΙ *N* 18 ΠΡΟCΚΑΡΙCΜΟC *N* ΟΠΡΟCΧΑΡΙCΜΟC *P* 20 ΝΑΟC ΝΟΤΙΚΟC *P* 27 bacca *P* baca *N* 28 blattiatio *NP* 29 Ο ΑCΠΑΡΑΓΟC *P* Ο ΑCΠΑΓΟC *N* 31 hae cutes Ο ΤΡΑΧΩΝ ΟΙ ΠΕΤΡΩΙΝ *P* 34 comisatio *NP* 42 Η ΒΑΑΑΝΟC . . . . . ΘΡΟΥΗΤΟΙ *P* 44 ursus ΑΡΧΟC *N* hic ursus Η ΑΡΚΟC *P* 51 columna Ο ΚΙΩΝ ΚΑΙ Η ΚΙΩΝ *P* 55 conuinctio *P* 60 ΚΟΧΛΙΟC *P* ΚΟΚΛΙΟC *N* 65 ΟΔΙΑΓΩΝΙCΜΟC *P* ΔΙΑΓΟΓΙCΜΟC *N*: *fortasse* deductio *διαγωγή*, disputatio *διαλογισμός* 66 ΟΔΙCΤΑΓΜΟC *P* ΔΙCΤΑCΜΟC *N*

formido φόβος
febris πυρετός
formica μύρμηξ
ferula νάρθηξ
fiscella κάρταλλος
fistula σωλὴν [καὶ αὐλός]
fibra λοβός κροσσός
felis αἴλουρος
fovea φωλεός
ferrugo ἰὸς σιδήρου
fornax φοῦρνος κρίβανος
haec glacies ὁ κρύσταλλος
gleba βῶλος [ὑμήν]
gutta σταλαγμός
haec hiems ὁ χειμών
habena ἱμάς
harundo κάλαμος
hedera κισσός
haec inluvies ὁ ῥύπος ἡ ἀλουσία
invidia φθόνος
indago διωγμός ἔρευνα
iracundia χόλος
incudis ἄκμων
ianua πυλών
haec laus ὁ ἔπαινος
lucerna λύχνος
lex νόμος
labes ὄλισθος
lanterna φανός
lanugo χνοῦς [ὁ ἴουλος]
lanna λοβὸς ὠτίου
laudatio ἐπιτάφιος
licitatio ὑπερθεματισμός
latebra μυχός [κατάκλισις]
libra ζυγὸς κρεοπώλου [καὶ ἰατροῦ]
lorica θώραξ
lux φῶς [ὁ ἄνθρωπος]
lustratio καθαρμός
haec merula ὁ κόσσυφος
mors θάνατος
medulla μυελός
micatio λαχμός
meta καμπτήρ
mola μύλος [καὶ μύλη]
misericordia ἔλεος [καὶ ὁ οἶκτος]
messis θερισμός
merces μισθός
mamma μασθός
macula σπῖλος
haec natis ὁ γλουτός
nar ῥώθων
norma διαβήτης
haec *oratio* ὁ λόγος
haec plebs ὁ δῆμος
palma φοίνιξ
pruina κρύσταλλος πάχνη
paenula φαινόλης
prurigo κνησμός
prunae ἄνθρακες
pruna δαλός
prella πιαστήρ
pernicies ὄλεθρος
haec regula ὁ κανών
rota τροχός
ratiocinatio διαλογισμός
rana βάτραχος
rubeta φρῦνος
ratio λογισμός
redactio εἰσοδιασμός
haec silex ὁ λίθος ὁ πυρώδης
sors κλῆρος
spuma ἀφρός
sarra vel serra μοχλός
serra πρίων

5 ο καρταλαμυς *P* 6 οϲωλην *P* ϲολην *N* 8 fellis αιλουροϲ *N* haec fel ο ελουροϲ huius felis *P* 13 ο βωλοϲ ο υμην ο βωλοϲ *P* 23 haec incudis ο ακμων *P* incudis αλμων *N* 31 haec lanna ο λωβοϲ ο του ωτιου *P* lana λωβοϲ ωτιου *N* 35 ἰατροῦ] μτρω *P* 41 medula μυελοϲ *N* haec medulla μυαλοϲ *P* 45 ελεοϲ *P* ελαιοϲ *N* 51 nar *lacuna membranarum periit in N. item in iis quae secuntur siquae vel perierunt vel non satis adparuerunt, inclinatis litteris expressa sunt* 57 paenula οφελονεϲ *N* 59 prunce ανθρακοϲ pruna δαυλοϲ *N* 66 rana βατρακοϲ rana rubeta ρουβητα φρυνοϲ *N* 69 reductio *N* 70 πυρωληϲ *N*

statua *ἀνδριάς*
spica *στάχυς*
securis *πέλεκυς*
saliva *σίελος*
sponsio *ἀνθορισμός*
scintilla *σπινθήρ*
series *εἱρμός*
sepes *φραγμός*
superaria *σουβρικός ἐπενδύτης*
scrobis βόθυνος φυλλάς
statera *ζυγὸς χρυσοχόου*
strena *εὐαρχισμός*
sella *δίφρος θρόνος*
simia *πίθηκος*
sitla *κάδος*
spongia *σφόγγος*
stella *ἀστήρ*
haec turba *θόρυβυς ὄχλος*
tunica *χιτών*
tibia *αὐλὸς καὶ ἀντικνήμιον*
talpa *ἀσφάλαξ*
tela *ἱστὸς γυναικῶν*
tempestas *χειμών*
haec vindemia *ὁ τρύγητος*
usura *τόκος*
verbena *θαλλός*
varix *κρισσός*
vermis *σκώληξ*
vita *βίος*
verr*uca ἀκροχορδών*
ulna *πῆχυς σπιθαμή.*

Quae apud Latinos masculina, apud Graecos neutra sunt

hic articulus *τὸ ἄρθρον*
aestus *καῦμα*
arcus *τόξον*
artus *μέλος ἄρθρον ἅμμα δέμα*
as *ἀσσάριν*
algor *ῥῖγος*
ala *πτερόν ὄρνεον*
adi*pes στέαρ*
agnus *ἀρνίον*
acinus *γίγαρτον*
annus *ἔτος*
agger *χῶμα*
anhe*litus τὸ ἆσθμα*
autumnus *μετόπωρον*
amictus *περιβόλαιον*
hic color *τὸ χρῶμα*
cancer *καρκίνωμα*
caespes *χορτόπλινθον*
*
currus *ἅρμα ὄχημα*
cultus *σχῆμα*
cultellus *τὸ μαχαίριον*
campus *τὸ πεδίον*
cruor *αἷμα τοῦ λύθρου*
calix *ποτήριον*
consessus *τὸ συνέδριον*
hic denarius *τὸ δηνάριον*
hic exercitus *τὸ στράτευμα*
ensis *ἄορ ξίφος*
hic fluctus *τὸ κῦμα*
flos *ἄνθος*
hic et haec finis *τὸ τέλος τὸ μεθόριον*
fomis *τὸ φρύγανον τὸ πελέκημα*
fluvius *τὸ ῥεῖθρον*
follis *τὸ θυλάκιον*
fustis *τὸ ξύλον*
furfures pluraliter *πίτυρα*
fundus *χωρίον*
fimus *βόλβιτον*

3 ΠΕΛΚΥϹ *N* 7 series . . . ΜΟϹ *N* 9 ϹΟΙΒΡΙΚΟϹ *N* 10 *φυλλάς*] ΦΥΤΙΑϹ *N* 12 strenua ΕΥΑΡΚ ϹΜΟϹ *N* 20 ΑΡΔΡΟΝ *N* 30 autumnus . . . . . ΟΝ *N* 35 *in lacuna, quam indicavi, haec videbantur scripta esse in N*, comm . . pl . . . . ΙΙΝΙΑ: *fortasse* compedes pluraliter *δεσμά* 45 uerbena ΤΑΛΛΟϹ *N* 47 uermix ϹΠΩΛ.Ξ *N* 51 cultus . . ΕΜΑ *N* 53 campus ΤΟ ΠΑΙΛΙΟΝ cruor . . . . ΜΑΤΟΛ . . . *N* 60 hic fluctus ΤΟ ΝΥΜΑ *N*

frutex φρύγανον
hic gladius τὸ ξίφος
gustus τὸ γεῦμα
gressus βάδισμα
hic habitus τὸ σχῆμα
hiatus χάσμα
ha*litus* ἆσθμα
hic ignis τὸ πῦρ
infans βρέφος
hic liber τὸ βιβλίον
luctus πένθος
liberi τέκνα
loculus γλωσσόκομον
*
modus μέτρον
modulus μέλος ᾠδῆς
motus κίνημα
morsus δῆγμα
murus τεῖχος
hic n*utus* τὸ νεῦμα
nervus νεῦρον
nodus ἅμμα γόνυ
hic ordo τὸ τάγμα
*
hic *pulvinus* τὸ προσκεφάλαιον
*
primatus πρωτεῖα
*
passer στρουθίον
pediculus ἁρπεδόνιον
hi *quinquatrus* Παναθήναια
*
stimulus κέντρον
*
saccellus βαλλάντιον
hic tractus τὸ κλίμα
teres στρογγύλον
tumor οἴδημα
terminus τὸ τέλος
hic vultus τὸ εἶδος ὁ χαρακτήρ
udo ἐμπίλιον
volucer τὸ πτηνόν.

Quae apud Latinos neutra, apud Graecos masculina

hoc aurum ὁ χρυσός
alligamentum ὁ δεσμός
argentum ἄσημος
aes χαλκός
ar*mari*um πυργίσκος
altum βυθός
argumentum ἔλεγχος
. . . . . ικτερις
hoc bellum ὁ πόλεμος
brachium βραχίων
hoc caelum ὁ οὐρανός
certamen ἀγών
culmen ὄροφος
crimen ἔλεγχος ἔγκλημα
cerebrum ἐγκέφαλος
collum τράχηλος
cubiculum κοιτών
carmen ὕμνος ἔπος
caementum χάλιξ
hoc dictum ὁ λόγος
dolium πίθος
desiderium πόθος
hoc exitium ὄλεθρος
ebur ἐλέφας
exilium ἐξορισμός
hoc fulmen ὁ κεραυνός
fundamentum θεμέλιος
flumen ποταμός

1 flutex *N* 14 *lacuna membranarum, quam indicavi, unius vocabuli interpretatio periit in N* 18 τεῖχος] ΤΙΚΟϹ *N* 19 hic . . . . . . neruus *N* 31 ΒΡΑΧѠΝ *N* 37 *post* τάγμα *unius vocabuli interpretatio lacuna membranarum periit, in iis quae proxime secuntur haec adparuerunt in N,* hic . . . . ΤΟ ΠΡΟϹΚΕΦΑΛΙΟΝ . . . . ΤΗΜΑ . . . . ΠΡѠΤΙΑ * (*quattuor versuum lacuna*) passer ϹΤΡΥΘΙΟΝ pediculus ΑΡΠΕΔΟΝΙΟΝ hic . . . . ΠΑΝΑΘΗΝΑ * (*lacuna trium versuum*) hic . . . . μα . . . . μα stimulus ΚΕΝΤΡΟΝ * (*lacuna octo versuum*) sacell . . . . ΛΛΑΝΤΙΟΝ 51 volucer] uolupes *N*

fretum πορθμός
ferrum σίδηρος
frenum χαλινός
frumentum σῖτος
faenum χόρτος
ficetum ὁ συκών
femor μηρός
filum μίτος
fusum ἄτρακτος
flabellum ῥιπιστήρ
hoc granarium ὁ σιτοβολών
guttur λάρυγξ
germen βλαστός
gelu παγετός
hoc homicidium φόνος
harundinetum καλαμών
hoc inguen ὁ βουβών
ius ζωμός δίκαιον
incendium ἐμπυρισμός
insomnium ὄνειρος
iugum ζυγός
iusiurandum ὅρκος
hoc litus ὁ αἰγιαλός
limen οὐδός
lorum ὁ ἱμάς
labrum λουτήρ
lutum πηλός
licium μίτος
lustrum καθαρμός
hoc mormur ὁ γογγυσμός
matrimonium γάμος
monile ὅρμος δράκων
moenia pluraliter περίβολος
murretum μυρσινών
hoc nemus ὁ δρυμών
hoc onus ὁ γόμος
olivetum ἐλαιών
oraculum χρησμός
omen οἰωνός
hoc pratum ὁ λειμών
patibulum ὁ σταυρός
palatum οὐρανίσκος
periculum κίνδυνος
plumbum μόλιβος
puleium γλήχων
pistillum ἀλοτρίβανος
pondus σταθμός
pastinacium σταφυλῖνος
papaver μήκων
pomarium παράδεισος
hoc rus ὁ ἀγρός
hoc sertum ὁ στέφανος
stagnum κασσίτερος
stamen στήμων
sepulchrum τάφος
saeculum ὁ αἰών
saxum πέτρος
subium μύσταξ
semen σπόρος
strigmentum γλοιός
statutum ὅρος
scutum θυρεός
hoc tergum ὁ νῶτος
templum ναός
tempus καιρός κρόταφος
tus λιβανωτός
triticum πυρός
hoc vinculum ὁ δεσμός
veru ὀβελός
viscum ἰξός
vinetum ἀμπελών
veratrum ἐλλέβορος
vadum τόπος βραχώδης
vinum οἶνος
vindemia pluraliter τρύγητος
virus ἰός.

9 αδρακτος *N* 12 λαπυγξ *N* 32 δραυκων *N* 45 ολοτριβανος *N*
59 stinguentum *N* 61 θυραιος *N*

Quae apud Latinos feminina, apud Graecos neutra

haec aqua τὸ ὕδωρ
arbor τὸ δένδρον
auris auricula τὸ οὖς
aestas τὸ θέρος
armilla τὸ ψέλιον κλανίον
amfora τὸ κεράμιον
ales πτηνόν
antemna κέρας πλοίου
avellana Ποντικόν
ascia σκέπαρνον
adips στέαρ
avis ὄρνεον
alga τὸ βρύον
haec beta τὸ σεῦτλον
haec caro τὸ κρέας
cena τὸ δεῖπνον
cloaca τὸ ἀποχυτήριον
cutis τὸ δέρμα τοῦ ἀνθρώπου
cepa κρόμυον
culinae τὰ κοινά
calda τὸ θερμόν
calta τὸ βούφθαλμον
cicuta κώνειον
campsa κάμπτριον
combustura κατάκαυμα
calx λάκτισμα
cunae βαβάλιον
cucumis σικύδιον
calix ποτήριον
contagio μόλυσμα
contaminatio μίασμα
cratella ξυλοκανθήλιον
confectura τελείωσις
copiae pluraliter πλῆθος
cumulatio ἐπισώρευμα
haec dispensatio ἀνάλωμα
dignitas ἀξίωμα
haec erogatio τὸ ἀνάλωμα
exuviae λάφυρον
haec frons τὸ μέτωπον
figura σχῆμα
falx τὸ δρέπανον
ficus σῦκον
fera θηρίον
fabula δρᾶμα
facula τὸ λαμπάδιον
frigida τὸ ψυχρόν
falera ἱπποκόσμιον
finis τέλος
farina ἄλευρα
fortuna ὑπάρχοντα
haec gens τὸ ἔθνος
gingivae οὖλα
gloriatio καύχημα
haec hasta τὸ δόρυ
herba sabina σαβίνα βράθυ
haec inlecebra τὸ δέλεαρ
haec lacrima τὸ δάκρυον
lux τὸ φῶς
lima τὸ ῥινίον
lanx λαγκλίον
lutina πήλωμα
littera τὸ γράμμα
ligula μυστρίον
lana ἔριον
haec molis τὸ μέγεθος
magnitudo quod supra
merx τὸ φορτίον
moneta τὸ νόμισμα
mandela μαππίον
menta ἡδύοσμον
mensura μέτρον
mica ψιχίον
merda τὸ ἀφόδευμα τοῦ ἀνθρώπου
manubiae λάφυρον
mappa χειρόμακτρον
haec nux τὸ κάρυον

20 ΚΡΟΜΟΙΟΝ *N* 38 dignitas aξia *N* 43 falx] fax *N* 57 caπina *N*
65 ligura ΛΑΥCΤΡΙΟΝ *N* 79 ΤΟΚΑΡΟΙΟΝ *N*

natio *ἔθνος*
novacula *τὸ ξυράφιον*
nubes *νέφος*
nota *σημεῖον*
haec ovis *τὸ πρόβατον*
officina *ἐργαστήριον ἐργαζόμενον*
haec pinna *τὸ πτερόν*
penus *ταμεῖον κελλάριον*
palus *ἕλος*
palea *ἄχυρον*
papula *ψυδράκιον*
planta *τὸ σφυρόν φυτόν*
pituita *τὸ φλέγμα*
pars *μέρος*
pecunia *χρήματα*
palma *βραβεῖον*
pellis *τὸ δέρμα δορά*
palpebra *βλέφαρον*
possessio *κτῆμα*
plantago *ἀρνόγλωσσον*
hae quisquiliae *σκύβαλα*
haec res *τὸ πρᾶγμα εἶδος*
ruta *πήγανον εὔζωμον*
reliqua *λείψανον*
rosa *ῥόδον*
restis *σχοινίον*
haec sagitta *τὸ βέλος*
sponda *τὸ ἐνήλατον*
senectus *τὸ γῆρας*
superficies *ὑπερῷον*
species *εἶδος*
seges *λήιον*
scopae *καλλωνάριον σάρος*
stragula *περίστρωμα*
sapa *ἕψημα*
sartago *τήγανον*
spelunca *σπήλαιον*
haec taberna *τὸ ἐργαστήριον*
terebra *τρύπανον*
teres *στρογγύλον*
tibia *ἀντικνήμιον*
tenebra *σκότος*
tardatio *βράδος*
haec unda *τὸ νᾶμα ὕδωρ*
viriola *περιχείριον ψέλιον κλανίον*
villa *ἐποίκιον*
vitta *τὸ στέμμα*
vacillatio *σφάλμα*
vitis *κλῆμα κλάδιον*
vicus *ἄμφοδον*
verbena *τὸ θαλλίον*

Quae apud Latinos neutra, apud Graecos feminina

hoc acumen *ἡ ὀξύτης*
alumen *στυπτηρία*
abdumen *λαπάρα*
arbitrium *μεσιτεία προαίρεσις ἐξουσία*
aedificium *οἰκοδομή*
antrum rutrum *ἄμμη*
arbustum *ἀναδενδράς*
augmentum *αὔξησις*
aegrimonium *νόσος*
auxilium *βοήθεια*
augurium *οἰωνοσκοπία*
arvum *ἄρουρα*
hoc brachium *ὠλένη*
bitumen *ἄσφαλτος*
beneficium *εὐεργεσία*
hoc cicer *ἡ ἐρέβινθος*
castra pluraliter *παρεμβολή*
comitia pluraliter *ἀρχαιρεσία*
caput *κεφαλή*
centipedium *σκολόπενδρα*
candelabrum *λυχνία*

8 paenus ΤΑΜΙΟΝ *N* 11 papula] pabula *N* 20 ΑΡΝΟΓΛΩϹΩΝ *N* 23 ΠΕΓΑΝΟΝ ΕΥΖΩΜΙΟΝ *N* 34 antrum rutrum] *fortasse* aratrum 42 ΥΠΕΡΩΝ *N* 45 *fortasse καλλύντριον* 57 ΠΕΡΙΧΕΡΙΟΝ *N* 60 uacellatio ϹΦΑΛΜΑϹ *N* 61 *κλάδιον*] ΚΑΖΟΝ *N* 67 ΑϹΠΑΛΤΟϹ *N* 71 ΑΡΧΙΑΙΡΕϹΙΑ *N*

corium βύρσα
crustum πλάξ
cor καρδία
consilium γνώμη σκέψις συμβουλία
carmen ᾠδή
constitutum συνταγή
conubium ἐπιγαμία
capulum λαβή
commercium ἡ ἐπιμιξία
crepusculum ἡ ὀψινὴ ὥρα
hoc discrimen ἡ διαφορά
delictum ἁμαρτία
defensum ἐκδικία et defensio
depositum παραθήκη
documentum νουθεσία ὑπόδειγμα
duramentum μακροθυμία
dolabrum ἀξίνη πελεκητρίς
dedecus αἰσχύνη ἀπρέπεια
deverticulum ἔκνευσις
detrimentum ζημία
decus εὐπρέπεια
hoc experimentum ἡ πεῖρα
exilium φυγαδεία
emolumentum ὠφέλεια
effugium ἀποφυγή
excidium κατασκαφή
hoc foramen ἡ τρώγλη
fulgura pluraliter ἀστραπή
fel χολή ἡπατίας
far ζειά ὄλυρα
fatum μοῖρα
fermentum ζύμη
foedus σπονδή
forum ἀγορά
flagellum μάστιξ
furtum κλοπή
hoc gramen ἄγρωστις βοτάνη
gallicinium ἀλεκτοροφωνία
gaudium χαρά
gelu ἡ πάχνη
guttur λάρυγξ
hoc hospitium ἡ ξενία
hordeum κριθή
hibernum παραχειμασία
hoc imperium κράτησις ἐπιταγή
indicium μήνυσις
inceptum ἀρχή ἐπιβολή
initium ἀρχή
internuntium προσφώνησις
infudibulum χώνη
iugulum κατακλείς
ius ἐξουσία
ingenium φύσις εὐφυία ἕξις
iter ὁδός
ieiunium νηστεία
interdictum ἡ διαστολή
ilium ἡ λαγών
hoc lustrum πενταετηρίς
latrocinium ληστεία
labrum λεκάνη λουτήρ
hoc mortarium ἡ θυία ἴγδις
malum granatum ῥόα
momentum ῥοπή
magale καλύβη
meritum εὐεργεσία
maledictum λοιδορία
mare θάλασσα
menianum ἐξώστρα
medianum μεσόδμη
medicamen θεραπεία
ministerium ὑπηρεσία
hoc negotium ἡ πραγματεία
notum ἡ μήνυσις et notio
hoc ostium ἡ θύρα ἐκβολὴ ποταμοῦ
otium ἀργία ἡσυχία
officium ὑπηρεσία καθῆκον
peccatum ἡ ἁμαρτία
periurium ἐπιορκία
principium ἀρχή

10 ΗΟΨΙΝΗΩΡΙΑ *N* 27 ΗΤΡΩΚΛΗ fultura *N* 29 fel ΧΟΛΗΝΗΠΑΤΙΑ far ΖΙΑ *N* 35 fragellum *corr.* flagellum *N* 51 iugulum ΚΑΤΑΚΑΙC *N* 61 ΙΓΘΙC *N* 67 ΘΑΛΑCΟC *N* 69 ΜΕCΟΜΝΗ *N* 70 ΘΕΡΑΠΙΟC *N* 76 ἀργία] ΑΡΧΙΑ *N*

patrocinium πατρωνία
praesepe φάτνη
prunum [praecum] κοκκύμηλον
proelium συμβολή μάχη
praesidium φρουρά φυλακή
periculum πεῖρα
plaustrum ἅμαξα
posticium παράθυρος
pabulum νομή πόα
participium μετοχή
parricidium πατροκτονία
pervigilium παννυχίς
pronomen ἀντωνυμία
pactum συνθήκη
proverbium παροιμία
pretium τιμὴ ἡ ἐπὶ τῆς καταβολῆς
pomum ἡ ὀπώρα
promissum ὑπόσχεσις
pondus ὁλκή
periagium σκυτάλη
hoc repudium ἄφεσις γάμου διαζυγή
responsum ἀπόκρισις
regimen διοίκησις
remigium κωπηλασία
hoc semen ἡ σπορά
spectamen θεωρία
subtemen κρόκη
stillicidium χελωτρα
sarmenta κληματίδες
solamen παραμυθία
solacium idem quod supra
supercilium ὀφρύς
soleum ἔμβασις
solium βασιλικὴ καθέδρα
scutum ἀσπίς
studium φιλοπονία
supplicium κόλασις
silentium σιωπή ἡσυχία
servitium δουλεία
saxum πέτρα
sacerdotium ἱερωσύνη
sacrilegium ἱεροσυλία
stercus κόπρος
suspendium ἀγχόνη
signum σφραγίς
sacrificium θυσία
hoc tamen et subtemen ἡ ῥοδάνη
tonitru βροντή
testimonium μαρτυρία
torculare ληνός
tignum δοκός
tergus et tergum βύρσα
tectum στέγη
territorium περίχωρος τοπαρχία
testamentum διαθήκη
tegmen δορά σκέπη
hoc vindictum ἐκδικία
virgultum παραφυάς
vitium φθορά
votum εὐχή
vadimonium ἐγγύη
ventrale φοῦνδα
verber μάστιξ.

3 pronum pcū *N: fortasse* prunum praecoquum 18 praemissum *N* 21 ΑΦΕCΙC ΑΜΟΥ *N* 48 hoc tramen *N* 59 uirgulum *N*

INDEX SCRIPTORVM.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Additio Theodori Mommseni ad p. 277—281.

Parisinae bibliothecae ut libros examinarem cum mihi copia fieret post impressum commentarium, praeter inutilia alia, ut Lat. 6117 chart. saec. XV exemplum Probi genuini (I) deterrimum et Lat. 1750 f. 95—96 exemplum notarum non Magnonis, ut ait catalogus, sed Vaticanarum (VI), in eodem libro n. 1750 ex schedis variis consuto f. 143. 144 repperi eius notarum laterculi, quem loco secundo edidi sub inscriptione notarum Lugdunensium, exemplum alterum scriptum saeculo X Lugdunensi ut saepe deterius, ita non paucis locis ei praeferendum. Passim vero etiam in apertissimis mendis uterque liber consentit, ut B 9 in *uantia* pro *uacantia*, P 10 in *tulelaris* pro *tutelaris*, S 8 in interpretatione omissa. Inscribitur liber Parisinus *incipiunt not̄ iuridicis.* Variam lectionem subieci usus numeris notarum editionis nostrae, proba distinguens asterisco. In universum autem quae de huius laterculi condicione et aetate proposui, hisce emendationibus non mutantur

inter A 1. 2 *add.:*	*Ã	aut
A 3	*AV̄T	autem
B 1	BN̄F	bene fidei
8	*B̄E	bonorum emtor
D 3	DĪT	dumtaxat
9	DM̄O	domomus (*sic*) munus opera
10	*DEFC̄TS	defunctus
E 3. 4	*om.*	
7	ENI	enim
13	ED̄O·	edictio
15	*EXC̄OM	exceptio doli mali
F 2	*F̄HE	familiae herciscundae
3	F̄T	fuerit
4	F̄F	sufficia
5	F̄C	fideiconmissus
6	*om.*	
8	F̄E	fiducia
G 3	Ḡ	gaius

H 3	bR̃	haeredes
5	*bR̃I	haeris institutus
9	*om.*	
I 9	ĪŌ·	idem
17	*ɨ ĪÇ AŨ	inlustris igitur auc (*scr.* auctoritas)
I 19 *usque ad* K 8 *om.*		
M 5. 6	*om.*	
7	m̃ç	magifius
9	*om.*	
10		donatio *om.*
11		possessior *om.*
12	*m'	modo
14	m̃·	mem
15	*m'	mihi
N 6	Nōm̃I	nominum
inter 6. 7 *add.*:	*N	nam
11	NS	nis
12	NO	nostrae
15	*ɴ̶om̃	nihilomino
inter 15. 16 *add.*:	*Ṅ	nunc
16	*Nōb	nobilis
23	Neq̃·III	negotii
P 4	*p̄c̄	post consulatu
10	*om.*	
11	p̄p̄	propter
13	p̊	potest
16	*pl̃s	plebiscitum
17	pRŨ	praetor orbanus
19	pR̃T	praetor tutelaris
20	p̄R̄f̃c̃	praetor fideiconmissarius
22	pẽc·	pecunia
post 22 *add.*	*p̃Ñm̃	pondere numero mensura
	*p̄p̄	proposita
	*p̃R̃ÃÃ	parens karissime atque amantissime
Q 7	*qq	quamquam
8	*q̃q̃	quoquae
12. 13	*transponuntur*	
13	*q̃	quem

15	*q̃s	quasi
16	qÃm	quem ad modo
17	q	quo
21		quare *om.*
R 3	R̃p	re publica
4	RŨR	rursum
7. 8	*transponuntur*	
8	R'	rum
11	**om.*	
12	R̃	runt
post 13 *add.*	*Rp̃t	rescriptum
S 4	S̃T	senatus consultum
6	ST̃A	seine turis auctoritate
9	*γ	secundum
10	S	sent
inter 12. 13 *add.:*	*S̃B *S̃CL	*interpretatione omissa*
13	S	secundum
14. 15	*om.*	
T 1	*T̃	titulum
4	*T̊T	testamento
9	TT'	testamenti
10. 11. 12	*in fine supplentur*	
10	T̊C	testamento
12	T^T A	tutoris auctoritas
13. 14	*om.*	
inter V 4. 5 *add.:*	*ŨT	utrum

CORRIGENDA ET ADDENDA.

10, 32 *pro* quo, *quod habet B, l.* qo
206 *l.* Vindobonensis 17
269, 37 *l.* Flor. Maruc. A 79 1
315, 6 *l.* de abreviaturis
330 alphabeta duo numeraria qualia edidimus ex libro Einsiedlensi talia fere leguntur etiam in Parisino gemello, nisi quod in altero alphabeto sic est: *A lebat D* et sic deinceps usque ad *Z* $\overline{leb}$ *duo milia.* Sequitur: *Incipit questio alphabeti per unaquaeque littera quod numerum leuat. item numerus de titulato alphabeto. A leuat D milia* et sic deinceps usque ad *Y* $\overline{leb}$ *CL mil. Z* $\overline{leb}$ *lebat* (sic). *per tituli lectionem id est .VI. milia sic conpletur supputatio alphabeti.*
348 Quae dixi de Parisino libro *Notre-Dame* 258 ita emendanda, notarum laterculum ibi legi sine die, legi adnotatum ad Melam praecedentem: *Viterbii* 1466 *die* 6. *Novembris.*
392, 17 *not. add.* Corssen Beiträge zur lat. Formenl. p. 266
449 *not. pro* editio Basileensis *l.* editio Lugdunensis
456 *not. l.* editio Calliensis Abstemii a. 1476
464, 15 *not. add.* Timocreontium coniecit Bergkius in Anacr. carm. rel. p. 47
542, 16 *pro corrupto nomine* Marius *restituendum videtur* Papirius
578, 37 *l.* θόρυβος.

INDEX

LIBRORVM QVI HOC VOLVMINE CONTINENTVR